GENELKURMAY BELGELERİNDE KÜRT İSYANLARI 2

KAYNAK YAYINLARI

Bu kitabın yayın hakları
Güney Yayıncılık Tic. ve San. AŞ.'nindir
Birinci Baskı: Şubat 1992
Teknik Hazırlık: Sistem Ofset
Kapak Baskı: Matbaa 70
Baskı: Yön Matbaası

KAYNAK YAYINLARI: 101

Genelkurmay Belgelerinde
KÜRT İSYANLARI-II

GÜNEY YAYINCILIK TİCARET VE SANAYİ A.Ş
Nuruosmaniye Cad. 19/3 Cağaloğlu/İstanbul
Telefon: 513 83 52 / 513 83 53

İÇİNDEKİLER

ONİKİNCİ BÖLÜM
TENDÜRÜK HAREKÂTI
(14-27 Eylül 1929)

A. HAREKÂT ÖNCESİ: 11
1. Harekâtın Sebebi: 11
2. Tedip Harekâtı İçin Ana Fikir: 11
B. HAREKÂT 13
1. Hazırlık 13
2. Harekâtın Yapılışı: 18

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
SAVUR TENKİL HAREKÂTI
(20 Mayıs-9 Haziran 1930)

A. HAREKÂT ÖNCESİ: 25
1. Doğu Bölgesinde Genel Durum: 25
2. Alınacak Tedbirler Hakkında Düşünceler: 31
B. HAREKÂT: 39
1. Harekâtın Sebebi: 39
2. Tedip Harekâtının Yapılması Lüzumu ve Hazırlık: 39
3. Harekât: 39

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ZEYLAN AYAKLANMASI
VE
BASTIRILMASI
(20 Haziran-Eylül başı 1930)

Zeylan Ayaklanması 47

ON BEŞİNCİ BÖLÜM
ORAMAR AYAKLANMASI
VE
BASTIRILMASI
(16 Temmuz-10 Ekim 1930)

A. AYAKLANMA: 71
1. Ayaklanmanın Sebep ve Niteliği: 71
2. Ayaklanma Bölgesi: 71
3. Ayaklanma ve Bastırılması: 72
B. HAREKÂT: 73
1. Birinci Safha: 73
2. İkinci Safha: 81
Harekât Sonu: 86

ON ALTINCI BÖLÜM
ÜÇÜNCÜ AĞRI HAREKATI
(7-14 Eylül 1930)

1. Genel Durum: 89
2. Tedip Karar ve Hazırlığı: 92
3. Doğu Bölgesinde Genel Bir Ayaklanmaya Karşı Hazırlık: 104
4. Harekât: 114

ON YEDİNCİ BÖLÜM
PÜLÜMÜR HAREKÂTI
(8 Ekim - 14 Kasım 1930)

1. Tedip Kararı ve Hazırlık: 131
2. Birinci Harekât: 136
3. İkinci Harekât: 138

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM
MENEMEN OLAYI
(23 Aralık 1930)

1. Olay: 145
2. Olayda Dikkati Çeken Önemli Hususlar: 146
3. Sıkıyönetim İlânı ve Suçluların Cezalandırılması: 147

ON DOKUZUNCU BÖLÜM
TUNCELİ (DERSİM)
TEDİP HAREKÂTI
(1937- 1938)

A. TUNCELİ'NİN (DERSİM'İN) COĞRAFI DURUMU 153
B. TUNCELİ'NİN (DERSİM' İN)
ASAYİŞSİZLİK DURUMU: 159
1. Cumhuriyetten Önceki Durum: 159
2. Cumhuriyet Dönemi: 164

C. 1937 YILI HAREKÂTI
(I. Tunceli Harekâtı - 20/21 Mart: 19 Ekim 1937 168
D. 1938 YILI TEDİP HAREKÂTI: 213
1. Birinci Safha
(II nci Tunceli Harekâtı - 2 Ocak: 7 Ağustos 1938) 213
2. İkinci Safha
(III. Tunceli Harekâtı - 10 : 17 Ağustos 1938): 255
3.Üçüncü Safha
(IV. Tunceli Harekâtı - 6 : 16 Eylül 1938): 286
EKLER 307
Başbakan Ismet Paşa'nın,
Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya,Nasturi Harekâtının
Başlamasına Kadar Olan Durumu Özetleyen Raporu 309
Nasturi Harekâtında Genelkurmay Başkanlığının,
Durumun Ciddiyet Ve Önemini Belirten Raporu 312
Tunceli Kanunu Özeti 314
1937 Yılında Yapılan Tunceli Tenkil Harekâtına Dair
Bakanlar Kurulu Kararı Gayet Gizlidir Karar 316
Ikinci Tunceli Tenkil Harekâtı Sırasında
4.genel Müfettişlikçe Yayınlanan Bildirge 318
Ikinci Tunceli Tenkil Harekâtı Sırasında
4.genel Müfettişlikçe Yayınlanan Diğer Bir Bildirge 319

ON İKİNCİ BÖLÜM

TENDÜRÜK HAREKÂTI (14-27 Eylül 1929)

A. HAREKÂT ÖNCESİ:

1. Harekâtın Sebebi:

Memleketimizin her türlü kanunlarına bağlı kalmak şartıyla İran'dan hududumuz dahiline girerek yazın Aladağ vesair yerlerde yaylayan, kışın da hükümetçe tahsis edilen Örtülü ve Kurtkapanı'nda kışlayan ve buralarda bulunduğu sürede Ağrılılarla ve İran'daki aşiretlerle temasta bulunan Şeyh Abdülkadir, öteden beri memleketimiz dahilinde hükümete hizmetleri geçmiş birçok aşiretleri hükmü altına almış, bunları köylerinden çıkarmaya, arazilerini ellerinden almaya, mallarını talan etmeye kadar yeltenmiş ve kısmen de muvaffak olmuştu.

İtaat edeceği vaadiyle memleketimiz dahiline alınan ve bugüne kadar en ufak bir iyi niyet belirtisi göstermeyen Şeyh Abdülkadir'in sadece itaatsizliğine ve şerirliğine tanık olunuyordu. Bu İranlı aşiret reisinin Beyazıt bölgesindeki diğer aşiretlere tercihi, her ne kadar Kotanlı ve Sakanlı aşiretlerini birbirine düşürmek ve bundan faydalanmak maksadına yöneltilmiş ise de, bu durumdan doğan düşmanlık, memleket dahilinde yaşayan bir aşiretin açlığa ve bunun sonunda şekavete sürüklenmesine ve asayişsizliğin büyümesine sebep oluyordu. Buna mukabil İranlı Şeyh Abdülkadir birçok vaatler karşılığı sahip olduğu bir arazide huzur içinde oturduğu gibi, Ağrılılarla temasta olduğu halde, kendisinden beklenen görevleri yapmamakla beraber fenalıktan da geri kalmıyordu. Bu sebepler dolayısıyladır ki, Karaköse Takip Komutanlığı, bu İranlı Şeyhin tenkilini lüzumlu görmüş ve harekâta başlanması için 1. Genel Müfettişliğin müsaadesini istemişti.

2. Tedip Harekâtı İçin Ana Fikir:

Şeyh Abdülkadir'in diğer aşiretlere yaptıkları fenalıklar, bugün için

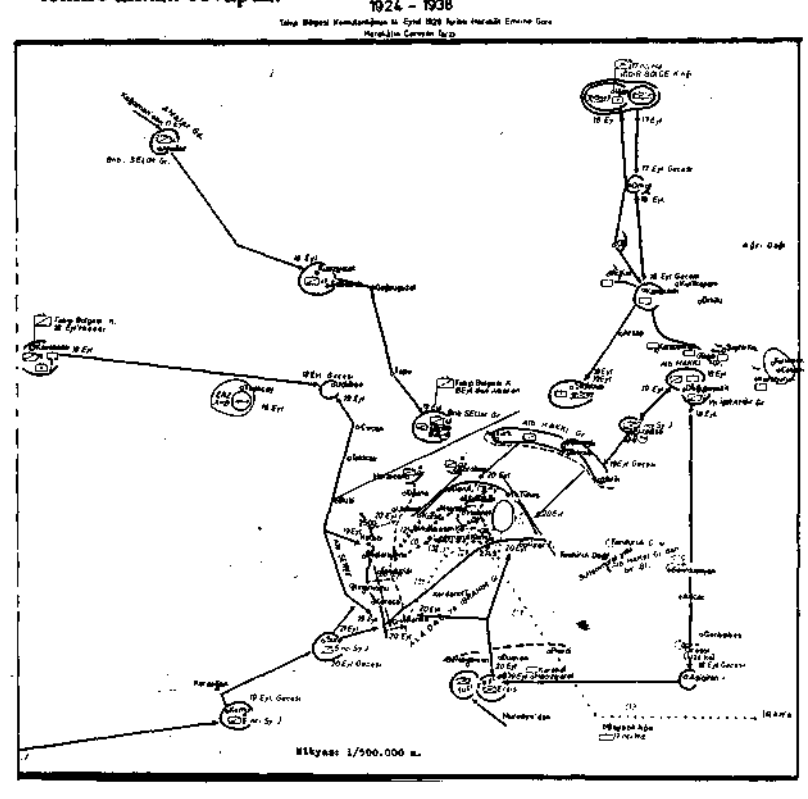
sadece faaliyet sahasında görülen Sakanlılar aleyhine bir heyecan yaratmış ve oldukça silâh mevcuduna sahip Kotanlılarla Kesküileri birleştirmişti. Bu birleşmeler ve yapılan propagandalar Abdülkadir'in nüfuzunu günden güne azaltmaya başlamıştı.

Kotanlılar ve Kesküilerle Sakanlılar arasındaki soğukluk son günlerde had bir safhada idi. Bu sebepledir ki, Şeyh Abdülkadir'e karşı yapılacak herhangi bir harekette, bu iki aşiretten son derece faydalanmak pek kolay olacaktı. Ayrıca, Takip Komutanlığı emrindeki askerî kuvvet de, Şeyh Abdülkadir ve aşiretini silâhtan tecrit ve itaatli olmalarını sağlamaya yeterliydi. Bu bakımdan yapılacak iş: Takip Bölge Komutanlığınca hazırlanacak bir bildiriyi Abdülkadir ve aşireti halkına dağıtarak, belli bir süre içinde silâhlarını teslim etmeye ve hükümetçe gerilerde gösterilecek uygun bir yere iskâna davet etmek; bu yapılmadığı takdirde, silâh gücü ile itaata alınacağını bildirmek olacaktı. Abdülkadir bu teklif karşısında direnirse bir çember içine alınarak birkaç gün, kuvvetli bir uçak filosu ile ve topçu ile tehdit edilecek, bundan bir fayda sağlanmadığı takdirde uçak ve kıtaların yapacağı müşterek etki ile itaat ettirme yoluna gidilecekti.

B. HAREKÂT

1. Hazırlık (Kroki: 30):

Abdülkadir ve aşiretinin tedibine lüzum gören Karaköse Takip Bölgesi Komutanlığının, bu maksatla 1. Genel Müfettişliğe yaptığı teklife alınan cevapda:

Müfettişlik, Abdülkadir'in hükümete vefakâr olmadığı kanısını belirtmekte; aşireti ile Erzincan'a naklini uygun görmekle beraber, Abdülkadir ve aşiretinin orada kalmayarak perakende bir surette kaçacaklarına işaret ederek, bunları tamamıyla dağılmış bir hale getirmek suretiyle ezmek gerektiğine değinerek, silâhlarının toplanmasını ve İran'a firarlarına meydan verilmemesini... istemekte idi.

Müfettişlik ayrıca, Takip Bölgesi Komutanlığı elindeki kuvvetin bu işe yeterli olup olmadığını, değilse daha ne gibi şeylere ihtiyaç olduğunu Takip Komutanlığından sormakta idi.

1. Genel Müfettişliğin bu konudaki düşüncelerini öğrenen Karaköse Takip Bölgesi Komutanlığı 11 Eylül 1929'da birliklerine ve 1. Genel Müfettişlikçe harekâta katılmasına izin verilen 2. Seyyar Jandarma Alayının Estersüvar Taburu için Iğdır Takip Bölgesi Komutanlığına gereken hazırlık emrini verdi.

Harekâta katılacak 1. Süvari Tümeni (11., 14., 41. Süvari Alayları), 17. Alayın iki taburu ve Seyyar Jandarma Kıtaları 12 ve 13 Eylül 1929 günlerinde hazırlıklarını bitirmiş, Taşlıçay, Diyadin ve Kızıldize'de iaşe ambarları kurulmuş, birliklere avansları verilmiş nakil vasıtaları tamamlanmıştı. Bu arada Takip Bölgesi Komutanlığı, emrine verilen uçaklarla yaptığı keşifte Abdülkadir'in çadırları ile Tüteki Ulya güney sırtlarında bulunduğunu tespit etti ve harekâta başlanmasına karar vererek 14 Eylül 1929'da birliklerine şu emri verdi (Kroki: 30):

"1- Şeyhlik ve reislik sıfatlarını takınarak Ağrı güneyinde fuzulî işgal ettiği Kurtkapanı ve Örtülü köylerinde kışlayan ve bütün kış Ağrı sakinlerine yardım eden ve onlarla beraber olan, yaz aylarında da, Sakanlı aşireti ile Aladağ yaylalarına geçen ve esasen Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine ve kanunlarına vefası ve itaatı olmayan, Kandil, Tüteki Ulya, Hacı Halit dolaylarındaki Abdülkadir ve aşiretini tamamıyla dağılmış bir hale getirip ezmek ve ellerinde bir tek silâh bile bırakmamak ve kimsenin firarına meydan vermemek maksadı ile şu tarzda hareket edilecektir:

a. Yarbay İbrahim Grubu: 14. Süvari Alayından bir bölük, Tuci yaylasında toplanan Erciş Taburu ve 17. Hudut Taburunun Beyazıt Ağa'daki İhtiyat bölüğünden ibaret kuvvetle, ilkin Tendürük güneyinde Pirardi-Duavan-Beroligavran hattında bulunmak üzere İbrahim Bey, yeteri kadar cephane ve 14. Süvari Alayından emrine alacağı bölükle 18 Eylül 1929'da Beyazıt İstasyonundan hareketle 18 Eylül akşamını Aşigiran'da geçirecek ve 19 Eylülde Tuci yaylasına giderek, burada hudut taburunun ihtiyat bölüğünü ve Erciş Taburunu emrine alacak ve 20 Eylülde kuzeye hareketle, sağ yanı ile Tendürük batısındaki Gülizar tepesi-2749 rakımlı tepe-Kerdahul tepesi-Kırk Menba-hattını tutarak, Gülizar tepesi-Tüteki Ulya hattı ile Kırk Menba Tendürük köyleri hattı arasındaki Abdülkadir ve aşiretinin yerlerini keşif ve tespit edecek ve sol yanı ile Şure ve kuzeyindeki hatta bulunan 11. Süvari Alay Komutanı Albay Eşref'le gayet emniyetli ve sıkı irtibatta bulunacaktır.

İbrahim Bey Grubunun Çaldıran telgrafhanesi ile muhabere irtibatını sağlamak için 17. Hudut Taburu, Hacı Ziyaret'e subay emrinde bir karakol yerleştirecektir.

b. Albay Eşref Grubu: Emrinde 11 Süvari Alayı, dört ağır makineli tüfek ve tümen topçusundan bir takım olduğu halde, 18 Eylül 1929'da Karaköse'den hareketle 18 Eylül akşamını Üçkilise'de geçirecek ve 19 Eylül 1929'da yanına güvenilir kılavuzlar almak suretiyle Çuçan-Toklıcak-Bubi yolu ile yürüyerek kuvvetli sağ yanı ile Şure'nin 7 km doğusundaki tepe-Karaca-Kırklar Komu-Beşler Komu-Kotancı-2500 rakımlı tepe hattını tutarak, Kırk Menba Kerdahot tepesi-Tüteki Ulya hattı ile Bubi-Mirzacan-Tüteki Süfla hattı arasındaki Abdülkadir ve aşiretinin çadır ve yerlerini keşif ve tespit edecek, 20 Eylül 1929'da Kırk Menba-Tendürük-Ulukent-Dibekli hattına yanaşarak sağ yandaki Yarbay İbrahim Grubu ile gayet emniyetli ve sıkı irtibat kuracaktır. 41. Süvari Alayı, 11. Süvari Alayı ile irtibat yapmak için Mirzacan köyüne subay komutasında takım yerleştirecektir.

c. Albay Hakkı Grubu: Emrinde 2. Seyyar Jandarma alayının piyade ve estersüvar taburları, 4. Seyyar Jandarma Alayının bir süvari ve dört tüfekli bir ağır makineli tüfek bölüğü ve Iğdır'dan gelecek ..... krup bataryasının 2. Takımı olduğu halde, Harik-Çeleşur-Tüteki .....la hattında bulunmak üzere Albay Hakkı, bir süvari ve bir makineli tüfek bölüğü ile 19 Eylülde Beyazıt istasyonundan hareketle Kızıldize'deki .....ci Seyyar Jandarma Alayının piyade taburunu em-

rine alarak 19 Eylül gecesini Harik-Gelereşk'te geçirecek ve kuvvetli bir bölüğünü Tendürük-.....tan Murat yolunda bulundurmakla beraber, Usturan'daki 2. Seyyar Jandarma Alayının estersüvar Taburunu Gelesor-Tüteki Süfla köylerine getirecek ve Şeyhbub'taki ihtiyat taburun yanında bulunan krup bataryanın 2. Takımını emrine alacaktır.

20 Eylül 1929 sabahı buradan hareket ederek kuvvetli sol yanı ile, Gülizar tepesi-Tüteki Ulya-Taşkesen kuzeyi-Daut hattını Körat'a kadar elde bulunduracak, Gülizar tepesi-Kerdahol tepesi hattı ile Daut Körat hattı arasındaki Abdülkadir ve aşiretinin yerlerini ve çadırlarını ... ve tespit edecek, sol yanı ile de Yarbay İbrahim Grubu ile gayet emniyetli ve sıkı irtibat yaparak müşterek hareketi sağlayacaktır. 41. Süvari Alayı, albay Hakkı Grubu ile irtibat yapmak üzere Kördiken köyüne Alay Komutasında bir takım yerleştirecektir.

d. 41. Süvari Alayı: Yayalarını Binbaşı Celâl Komutasında Kannan'da bırakarak, kalanı Binbaşı Selim emrinde 17 Eylül 1929'da Kanan'dan Akçay-Ahtalar-Kızıl Ziyaret köyü-Göksu Güzel-Tapu .....ile Diyadin'e hareket edecek ve 17 Eylül gecesini Ahtalar'da 18 Eylül gecesini Kızıl Ziyaret ve Şefik Abat köylerinde geçirerek 19 Eylül 1929 akşamı Diyadin'de bulunacak ve buradaki bölüğü de emrine alarak Mirzacan Kördiken köylerine subay komutasında kuvvetli bir takım yerleştirecektir.

e. Iğdır Bölge Komutanlığı, 18 Eylül 1929'da bir piyade taburu ile top dağ bataryasını Orkof-Çilli-Karabulak-Arzap yolu ile Şeyhbub'a gönderecek ve bu tabur 18 Eylül gecesini Karabulak'ta, 19 Eylül gecesini de Şeyhbub'ta geçirecektir. Diğer piyade taburunu ise 17 Eylül 1929'da Orkof'a gönderecek, bu tabur da 17 Eylül gecesini Orkof'ta geçirecek ve Eylülde buradan hareketle tabur karargâhı ve bir bölüğü Karabulak'ta kalacak, bir bölüğü Tapu karakolu-Karacaviran-Karabulak-Kari hattında bu hatta bulunmakta olan 2. Seyyar Jandarma alayının piyade bölüğünden teslim alarak karakol erlerini yerleştirecek ve tabur, ikinci bölüğü ile Orkof-Çilli-Kari köylü arasını Ağrı'ya karşı örtecek ve kapayacaktır.

Iğdır Bölge Komutanı, bölgesinin emniyet ve asayiş görevine şimdiye kadar olduğu üzere devam edecektir.

f. 4. Seyyar Jandarma Alay Komutanı Yarbay Tevfik, Beyazıt'tan

itibaren Kari karakoluna kadar karakollar hattında gayet uyanık davranacak, Ağrı sakinlerinin Beyazıt'a bir saldırıları olduğu takdirde derhal mukabele edecektir.

g. 41. Süvari Alay Komutan Muavini Yarbay Ahmet Hakkı, Tümen ve Bölge Komutanlığının Diyadin'e intikalinde, Karaköse Komutanlığı görevini üzerine alacaktır.

2. Alaylar, veteriner ve doktorlarını beraber alacaklar, gerekli ilâçları da birlikte götüreceklerdir.

3. Malazgirt'te 5. Seyyar Jandarma Alayı Estersüvar Taburunun 18 Eylül 1929 gecesini Patnos'ta, 19 Eylül gecesini Kerhu'da geçirmesini ve 20 Eylül 1929'da buradan hareketle Karadoğan üzerinden Şure'ye gelerek geceyi burada geçirmesini ve 21 Eylül'de Albay Eşref emrine girmek üzere Kırk Menba ve Tendürük köyleri hattına hareketinin sağlanmasına 1. Genel Müfettişliğin müsaade ve emirlerini rica ederim.

4. 20 Eylül 1929 sabahı Grup komutanları Abdülkadir ve aşireti halkına bildirileri vererek, hükümetin emir ve tekliflerini tebliğ edecekler. Şeyhin teslimolması halinde bütün kabilenin silâhları toplanacak, binek hayvanları Diyadin'e, kendisi ve kabilesi halkı, sürüleri ile birlikte Karaköse'ye sevkedilecektir.

Şeyh, direndiği takdirde kuvvetle hareket edilerek tenkil ve imha edilecektir. Bu maksatla 20 Eylül 1929'da Erciş'teki uçaklar saat 07.00'de hareket ederek Kandil-Hacı Halit köyleri civarında bulunan Şeyhin çadırlarını ve sürülerini bombalayacaktır. Hava taarruzunu müteakip Şeyh Abdülkadir direnir, silâhla karşı koyar ve Beyazıt Ağa'dan İran'a firara teşebbüs ederse, Yarbay İbrahim Grubu, bütün kuvveti ile bulunduğu hatta Şeyhe karşı koyacak, Albay Eşref, Şeyh Maruf Komu, Albay Hakkı Grubu da Kandil köyü üzerinden kıtaları ile hareket edeceklerdir.

Şeyh Abdülkadir maiyeti ile birlikte Albay Hakkı Grubu üzerine yöneldiği takdirde, Albay Hakkı karşı koyacak, Albay Eşref Köret, Hanakır istikametinde, Yarbay İbrahim Grubu da Kandil istikametinde harekete geçecekler ve bu harekâtı Albay Eşref idare edecektir.

Şeyh Abdülkadir üçüncü bir ihtimal olarak Aladağ istikametine yöneldiği takdirde, Albay Eşref Grubu, bulunduğu hatta şiddetle mukavemet ve mukabele edecek ve Albay Hakkı Molla Kasım is-

tikametinde, yarbay İbrahimde Hacı Halit-Şeyh Maruf Komu hattı istikametinde hareket edeceklerdir.

5. Takip Bölgesi Komutanlığı Karargâhı 18 Eylül 1929'dan itibaren Diyadin'de bulunacaktır. Karaköse Takip Bölgesi Komutanlığı ayrıca Şeyh Abdülkadir ve aşiretinin devamlı gözaltında bulundurulmağı maksadı ile Muradiye Komutanlığı emrindeki taburun 18 Eylülde Tuci yaylasında toplanmasını emretti ve bu taburla 17. Hudut Taburunun merkezdeki bölüğünü, 19 Eylülde Tuci yaylasına gelecek olan Yarbay İbrahim'in emrine verdi.

Harekât henüz başlamamış, hazırlıklar emre göre cereyan etmekte ve görünüşe göre de, tümenin bu azılı aşiret halkına karşı yapacağı harekâtta muvaffak olması ihtimali kuvvetli idi. Fakat yapılacak harekâtın Kotanlılar arasında yayılmış olduğu haberi öğrenildi.

Bu durum her ne kadar harekâta olumsuz etki yapacaksa da bir defa ok yaydan çıkmıştı. Şimdiye kadar yapılacak harekâtın gizli tutulması son derece dikkat ve gayret sarfedilmiş olmasına rağmen Iğdır'daki 17. Alayın durumun nezaketini takdir etmeyerek yaptığı ifşaat, o ana kadar gafil bulunan Şeyh Abdülkadir'i uyanık ve tedbirli bulunmaya sevk etmiş oldu. Şöyle ki, Şeyh Abdülkadir'in ilk işi oğlunu Tümenle görüşmek üzere Karaköse'ye göndermek oldu. Maksadı, hükümet makamlarını oyalamak ve ağırlığını sezdirmeden İran'a geçirkemkti.

Şeyhin oğlu 18 Eylülde Karaköse'ye geldiğinde, Vilâyet Tümenin malumatı olmaksızın kendisini yakalamış ve rezil etmişti. Tümen böyle olduğunu öğrenince Şeyhin oğluna ne maksatla geldiğini ve ne istediğini sordu ve daha önce hazırlanan hükümet isteklerini tebliğ etti ve bütün isteklere muvafakat cevabı aldı. Ne var ki, serbest bırakılıp dışarı çıktığında vilâyet jandarması tekrar kendisini yakalıyor ve sıkıştırıyor. Bu davranıştır ki, bu adamın başına bir felâket geleceği korkusu ile kaçmasına sebep oldu. İşte harekâta olumsuz etki yapan olaylar bunlardı. Bununla beraber dönüş olanağı kalmadığı için harekât başlamış bulunuyordu.

2. Harekâtın Yapılışı:

Harekât emrine göre harekete geçen birliklerin 18 Eylül 1929

akşam durumu şöyle idi (Kroki: 30):

Albay Eşref Grubu: Taşlı Çay'da
Yarbay İbrahim Grubu: Aşigiran'da
Albay Hakkı Grubu: Beyazıt'ta
41. Süvari Alayı: Kızıldize'de
17. Alay 1. Tabur: Karabulak'ta
17. Alay 3. Tabur,
Bir dağ bataryası: Şeyhbub'ta
Komutanlık Karargâhı: Karaköse'de

Birlikler aldıkları emre göre yürüyüşlerine devam etmekte idiler. Bölge komutanlığı Karargâhı Diyadin'e hareket etmişti. Buraya geldikten kısa bir süre sonra, Abdülkadir ve aşiretinin çadırlarını yıkarak saat 16.00 sıralarında doğuya doğru harekete geçtiği haberi alındı. bu haberin alınması üzerine Abdülkadir'i kesin surette tenkile karar veren Tümen Komutanlığı, Grup Komutanlıklarına verdiği emirde:

19 Eylül 1929 saat 16.30'da Abdülkadir'in çadırlarını sökerek iki kolla doğuya doğru yürüyüşe geçtiğini ve bu kollardan birinin Gülizar tepesinin 6 km. kuzeyinden doğuya geçmekte iken Beyazıt kuvvetleri tarafından karşılandığını ve Eğriçay-Aşigiran bölgesinde gerekli tedbirlerin alındığını bildirmiş ve Albay Eşref Grubundan, derhal yürüyüşe geçerek Abdülkadir'i vahim bir duruma sokmasını, Yarbay İbrahim Grubundan da, bir süvari bölüğü ile derhal Kendel Beş bölgesini takviye etmesini, diğer piyade aksamı ile de kuzeye hareket ederek Abdülkadir'in firarına meydan vermemesini... istemişti.

20 Eylül 1929'da Tümen Komutanlığı, Şeyh Abdülkadir ve aşireti üzerinde yaptırdığı hava keşiflerinde:

Saat 10.00'a kadar Abdülkadir aşiretinin bir kısmı ile Tendürük tepesindeki göl civarında, dier kısım ile de Gevrişemyan civarındaki vadilerden İran'a doğru gitmekte olduklarını ve her iki kolun havadan bombalandığını;

Abdülkadir aşireti büyük kısmının Gevrişemyan'da 100 kadar insan ve hayvandan ibaret olduğunu;

Albay Hakkı Grubundan Gevrişemyan'a gönderilen Estersüvar Bölüğünün asilerle müsademeye tutuştuğunu... öğrenmiş ve bu malumatı Albay Eşref ve Yarbay İbrahim Gruplarına bildirmekle beraber bu aşi-

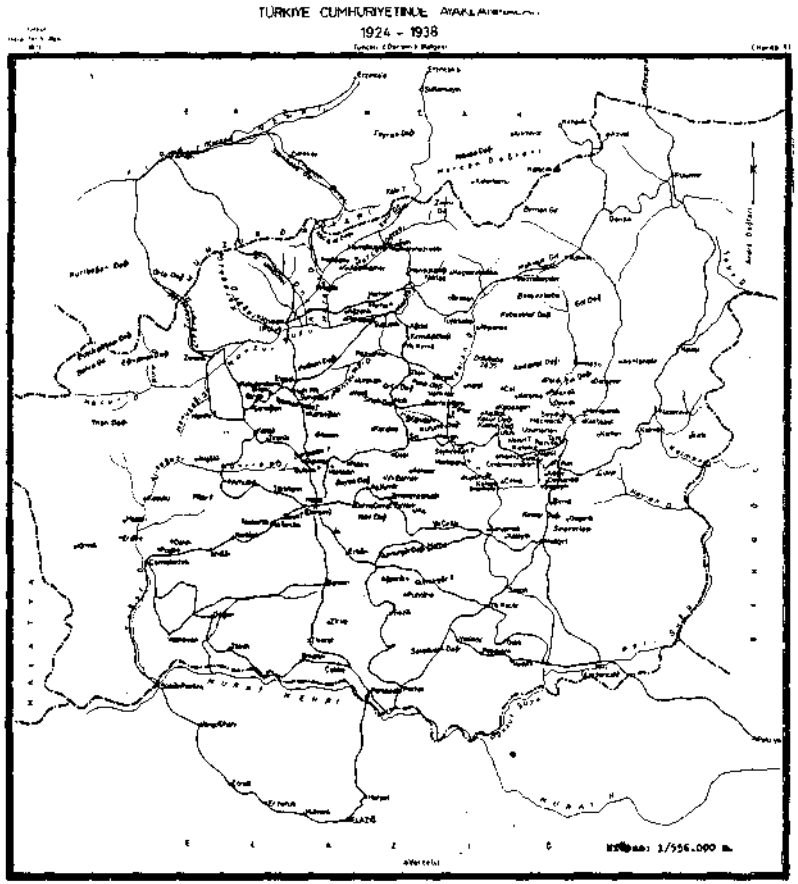
retin İran'a geçmesine mani olmak kesin lüzumuna binaen Albay Eşref Grubunun derhal Gevrişemyan-Eğriçay hattına, Yarbay İbrahim Grubunun da Ağcac-Gevrişemyan bölesine en kısa yoldan giderek hududa yaklaşmış olan haydutların hududu geçmelerine mani olunmasını istemişti.

Tümen Komutanlığı aynı gün (20 Eylül 1929) Albay Hakkı Grubu, Muradiye Komutanlığı, ve Gevrişemyan'daki birliklere verdiği emirde:

24 Eylül 1929'da Tümen Komutanlığı, Beyazıt Komutanlığından: Ağrı'daki kaynaşmaların gittikçe arttığı ve bazı karakollarda müsademeler başladığı haberini aldı ve derhal uçak bölük komutanlığına verdiği emirde:

Ağrı'da telaş olduğunu, 23 Eylülde Şıhlı ve Karaburun karakolları ile eşkıya arasında müsademe olduğu ve halen eşkıyanın bir kısmının Şıhlı köprüsü civarındaki kereliklerde, mütebaki kısımlarının da Cebe Kümbet, Türkmen Celâli dolaylarında bulunduğunu belirtmek suretiyle hava müsaade ettiği takdirde bunların bombalanmasını istedi. Bu sırada Ağrı güneyinden bir kısım eşkıyanın 17. Alay 1. Tabur bölgesinden geçtiği haberi alındı. Kerelerin iyice temizlenmesi için alınan tedbirler arasında, gruplar milis kuvvetlerle de takviye edilmişti. Bununla beraber Abdülkadir harekâtının fiilen sona erdiği dikkate alındığı için 41. Süvari Alayının Kağızman'a iade edilmek üzere Diyadin'e hareketi emredildi.

Alınan son tedbir ve tertiplerle sarfedilen gayrete rağmen, birliklerden alınan raporlardan, yapılan arama sonunda bazı insan, mal ve eşyadan başka bir şey elde edilemediği öğrenildiği için kıtaların 27 Eylül 1929'dan itibaren yerlerine dönmeleri emri verildi.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SAVUR TENKİL HAREKÂTI
(20 Mayıs-9 Haziran 1930)

A. HAREKÂT ÖNCESİ:

1. Doğu Bölgesinde Genel Durum:

Memlekette, özellikle doğu bölgesinde birbirini takip eden ayaklanmaların henüz sonu alınmış sayılamazdı. Zira, sürüp gelen eşkıya faaliyetleri hâlâ memleketin asayişini bozmakta ve hatta siyasî hedeflere yönelecek ayaklanma niteliğindeki hareketlerden daima sakınılmakta ve bu husus hükümet tarafından dikkatle izlenmekte idi.

1930 yılı başlarında hükümet merkezinde toplanan haberlerin teyidini istemek bakımından, İçişleri Bakanlığının, Doğu illerine ve 1. Genel Müfettişliğe; bölgelerinde bir ayaklanma ihtimali olup olmadığına dair sorusu üzerine, aldığı ve valiliklerin bu konu üzerindeki düşüncelerini belirten karşılıklar özetle şöyle idi:

Beyazıt Valisinin Görüşüne Göre:

Vilâyette genel bir Kürtçülük hareketi beklenmiyordu. Zira Beyazıt ili, Celâliler hariç, böyle bir hareketle ilgili değildi. Yurtdışındaki Kürtçülük örgütlerinin faaliyetleri, geçen yıla nazaran artmışsa da bu durum memleket içinde bir genel hareket doğurmaktan ziyade, sadece şekavet olaylarını artırmış olabilirdi. Bu takdirde ise, biz sınırlarımızı kapamaz, İranlılar bu işe önem vermezlerse, şekavet olaylarının sürüp gideceğini kabul etmek lâzımdı. Bununla beraber durum ne olursa olsun Kürtçülük gibi millî bir cereyan karşısında ve özellikle parası ve propagandası bol, dış düşmanların devamlı faaliyetleri karşısında kuvvetli ve uyanık bulunmak gerekti.

Mardin Valisinin Görüşüne Göre:

Batı illerinden, doğudaki yerlerine dönen mütegallibe reisleri, nüfuzlarının kırılmasından ve memlekette kanun egemenliğinin kurulmasından müteessir idiler. Bunlar eski nüfuzlarını korumak için

zaman ve fırsat kolluyorlardı. Bunların kışkırtması nedeni iledir ki, halk yeniden silah tedârik etmek ve örgütlenmeye yeltenmekte idi. İran, Irak ve Suriye'de en gayri memnunlar ile Fransızlar ve özellikle İngilizlerin kışkırtması hayli artmıştı.

Mütegallibe reislerinin, intikam ve kin ile dolu oldukları ve fırsat gözledikleri gerçekse de bunların, birleşmek suretiyle genel bir ayaklanmaya cüret etmeleri ihtimali yoktu. Zira, vilâyet bölgesinde ne böyle bir anlaşma ne de bir ayaklanma hazırlığı belirtisi görülmüyordu. Ayrıca, halkta hükümetin emirlerine direnme ve hükümet memurlarına muhalefet gibi yakın bir tehlikeyi gösteren alâmet de mevcut değildi.

Muş Valisinin Görüşüne Göre:

Her kış Kürtlerin ilkbaharda büyük şekavet olayları, ayaklanmalar, çıkaracağı ve hariçten maddî ve manevî yardım almakta oldukları söylenmekte idi. Bu haberlere tamamen inanmamakla beraber önemsiz saymamak ve Kürtlerin her fırsattan faydalanmaya çalışacaklarını kabul etmek lâzımdı. Bundan önceki ayaklanmada vurulan darbe, bugünkü yönetme tarzı ve bölgede gördükleri kuvvet dolayısıyla büyük şekavet olayları aşacak genel veya mevzii bir ayaklanmanın çıkması beklenecekti.

Elazığ Valisinin Görüşüne Göre.

Vilayetin Merkez, Maden, Başgil, Pertek, Çemişkezek ilçeleri halkının çoğunluğu Türk olduğu için burada bulunan Kürtlerin böyle bir olaya cüretleri varit değildi. Hozat, Nazmiye, Ovacık halkının da, çapulculukan başka bir siyasî maksada alet olmadıkları, geçmişteki olaylarla sabit olduğu gibi ve diğer Kürtlerden kendilerini ayıran mezhep ihtilâfı birleşmelerine bir engel teşkil ettiği için bu ilçelerdeki Kürtlerin de böyle bir düşünceye kapılmaları varit değildi. Palu ilçesi halkının, kısmen olaya katılmaları yakın zamanda Dersimlilerden silâh aldıkları, öğrenilen pek mahdut olanların durumları şüpheyi çekmekte ise de, hükümetin kuvvetinden olan bu halkın, diğer Kürtlerin başarısını görmedikçe katılmalarına özellikle imkân yoktu. Kürt ayaklanması hakkındaki propagandalar haricen geldiğine göre, Kürtler bir

ayaklanma halinde yiyecekleri darbenin kuvvetli olacağına inanmış bulunmakta idiler.

Urfa Valisinin Görüşüne Göre:

Afgan ve İran'da rolünü oynadıktan sonra sınırımıza geldiği haber verilen Casus Albay Lavrens hakkındaki haberler, Erzurum'da yakalanan Kürtçülüğe mensup şahıslardan alınan bilgi ve Cemil Paşa Zadeler ile .... vesair gibi Kürtçülükte isim yapmış kimselerin bu sene her zamandan fazla toplantı yapmaları, Ermenilerle işbirliği yapmaya çalışmaları ve güneyde Kamışlı'da Kürt Hukuk Özel Mahkemesinin teşkili gibi olaylar ve etrafa yayılan söylentiler daha önceki senelerde duyulan söylentilerden çok daha kuvvetli ve adeta bir Kürt ayaklanma hareketinin yakın olduğu kanısını verdiği görülmekte idi. Ermenilerle üç aydan beri müşterek gaye uğrunda beraber çalışmaya karar verdikleri ve son günlerde Arappınar'da yaptıkları toplantıda para toplandığı da bir gerçekti.

Hakkâri Valisinin Görüşüne Göre:

Birinci Dünya Harbindeki göçün zararlarını fiilen görmüş, servet, mal ve mülklerini kâmilen kaybetmiş olan vilâyet halkı arasında zararlı kişiler ve siyasî cereyanlarla ilgili kimse yoktu. Geçirdikleri felâketin doğurduğu iyi intibah ve hükümetin kendilerini Nasturi baskısından kurtarması dolayısıyla sadakat ve bağlılıkları artmıştı. Bununla beraber vilâyetin en zayıf yeri Şemdinan ilçesi idi. Haricin kışkırtmaları ve propagandaları ile halk zehirlenmekte, haricin bu kışkırtmasından başka, başta kaymakam, memur ve jandarmalar, hasis menfaatlarını sağlamak maksadi ile halkı tamamen hükümetten soğutmakta idiler. Ve bu yapma idare yüzünden son iki sene içinde esasen pek az miktarda olan halkın bir kısmı İran'a geçmişti. Hükümetten bu suretle soğutulan ve şeyhlerine Allah'tan fazla bağlı olan bu cahil halk, sınır dışında ve İran'da bulunan şeyh ve beyzadelerin istek ve emirlerine itaattan başka sığınacak bir yer bulamamıştı.

Diyarbakır Valisinin Görüşüne Göre:

İlkbaharda bir ayaklanma olacağı söylentilerinin aslı yoktu. Halk,

iş ve gücü ile meşguldü. Bu türlü söylenti, güneye firar eden kimseler ve özellikle soyguncuların propagandasından başka bir şey değildi. Bununla beraber durumlarından şüphe edilenler gözaltında bulundurulmakta idiler.

Van Valisinin Görüşüne Göre:

İlkbaharda bir ayaklanma çıkarılacağı söylentilerinde yüzde 30 gerçek payı vardı. Son günlerde Çal'dan Van bölgesine giren "halifesiz millet yaşamaz" propagandası Ağrı ve Yekmal'daki bazı faaliyetler bir hareketin başlangıcı şeklinde sayılabilirdi.

Siirt Valisinin Görüşüne Göre:

Vilâyet halkı genellikle Arap olup ancak bir kısmı Kürtçülük ülküsünde idi. Bunlar genellikle cahil insanlardı. Ağaları tarafından kışkırtılmadıkça iş ve güçleri ile meşgul olurlardı. Bununla beraber, halk daima güneyin yıkıcı propagandasına maruzdu. Öğrenildiğine göre her tarafa gizlice silâh tedarik edilmekte idi.

1. Genel Müfettişliğin Doğu Bölgesindeki Genel Durum Hakkındaki Düşüncesi:

Müfettişlik bölgesinde bu sene genel bir ayaklanma yüzde 20 ihtimal dahilinde bile değildi. Hele her hale karşı çok hazırlıklı bulunursa, bu ihtimal daha da azalır. Belli yerlerde uydurularak birbiri ardı sıra memlekette yayılmasına çalışılan haberlerin, niteliği itibariyle bugün daha çok halkın hissî eğilimlerini hükümet aleyhine çevirmek ve bu suretle uygun bir fırsatta halkın kışkırtılmasını mümkün kılabilmek amacına yöneltilmiş olduğunu daha kuvvetle kabul etmek lâzımdı. Bu bakımdan böyle bir ayaklanmanın olacağı zamanı hesap edememekle beraber Doğunun olup bittiler ülkesi olduğu daima göz önünde tutularak hazırlıkların ona göre yapılması gerekirdi.

Genel bir ayaklanmanın her şeyden önce hangi bölgelerde çıkabileceğini tahmin için bugün elde hiçbir bilgi ve esas yoktu ve bu gibi ayaklanmaların çoğunlukla bir tesadüfün sevki ile ve herhangi bir sebeple çıkabileceği geçmişin örneklerinden anlaşılabilirdi. Bu sebeple, her bölgede bulunabilecek asi miktarını ve bunlardan ne kadarının muhtelif bölgelerden ...de toplanabileceğini şimdiden hesap edebilmek imkânsızdı. Daha doğrusu, bu husus yapılacak hazırlığın şekil, şümul ve kuvvetine ve bu sayede vurulabilecek ilk darbenin sürat, şiddet ve etkisine bağlı idi.

Vaktiyle Şeyh Sait ayaklanmasının birdenbire genişlemesinin sebepleri sırasıyla:

Bölgede kuvvetin çok az bulunması;

Karakolların zayıf ve çok noksan olması;

Kıtaların orada burada çok dağınık olması;

Bunlardan daha önemli olmak üzere, işe önem vermeyerek ve niteliği bir dereceye kadar anlaşılmış olmasına rağmen yanlış bir acelecilik asiler üzerine zayıf ve parça parça kuvvetler gönderilmesi ve bu kuvvetlerin de, özel bir harp sanatı olan eşkıya muharebesi hakkında hiçbir deneyleri mevcut olmaması dolayısıya başarısızlıklara uğrayarak halktaki cüretin artmasına sebebiyet vermesi... idi.

Bu itibarla hazırlığın, gereğinde az miktarda asiye karşı bile çok üstün kuvvetlerle hareket edilerek, mutlaka çok âdilâne fakat kahredici bir şekilde başarılacak surette bütün bölgeye ve garnizonlara teşmil edilmiş olmasının çok yararlı olacağı ve halkın, muhtelif garnizonlardan, tümen, tugay veya alay gibi büyük kuvvetlerin her an yürümeye hazır bulunduklarını gördükçe propaganda ihtimalinin pek çok azalacağı düşünülmekte idi.

İran, Irak hudutları zaman zaman esaslı veya esassız birtakım müziç söylentilere sahne olmakta idi. Bu hudutlar civarında meskûn halkın fikri ve millî eğilimlerine, beş altı seneden beri o havalide meydana gelmekte olan olayların da eklenmesi bu söylentilere daha müziç ve adeta o havalide bulunan memurların huzurlarını bozacak bir nitelik vermekte idi. O havalide zayıf bulundukça bu söylentilerin kuvvetinin artmakta ve hükümetin her şeyin üstünde olan nüfuzu bakımından arzu edilmeyecek bir dereceye gelmekte olduğu görülüyordu.

Doğu sınırında çok eski zamandan beri çok kuvvet bulunurdu. Irak'ın bizde bulunduğu ve aşiretlerin hükümet tarafından birer teşekkül olarak tanındığı ve birçok imtiyazlara mazhar olduğu sıralarda bile Bağdat, Musul ve Harput'ta birer kolordu bulunuyordu. Bugün ise,

hudut şartlarının ve durumun değişmesine, aşiret teşekkül ve nüfuzlarının ortadan kaldırılmasına devamlı olarak çalışılmakta olmasına ve tegallübün kırılması için çok önemli bir tedbir olan arazi dağıtma işlerine fiilen başlanarak birçok menfaatların haleldar edilmesine ve bu sebepler dolayısıyla o havalideki siyasî şartların da pek ziyade hassasiyet kesbetmekte bulunmasına rağmen kuvvet itibarıyla pek zayıf bulunmakta idi.

Son iki üç ay içinde dikkati çeker bir şekilde çoğalan Kürtçülük haber ve propagandaları dikkatle özetlenirse, bilinen Kürt teşekkülleri ile bunlara yardımcı ve dayanak olan faktörlerin, bizi, en çok coğrafî durumlarındaki özellik dolayısıyla Ağrı ve onunla hemahenk olmak üzere Van; Hakkâri hudutlarında meşgul etmek ve Nasturilerle, ayrıca Beytüşşebap, Şırnak, Cizre, Eruh, Pervari, Hezan ve Gevaş gibi halen nispeten fazla aşireti içine alan ve arazileri pek sarp bulunan daha bazı ilçeleri de, yapacakları fesat tertibatına iştirak ettirmek gayesini takip etmekte oldukları anlaşılmakta idi.

7. Kolordu Komutanlığının Doğudaki Durum Hakkındaki Düşüncesi:

Son aylarda alınan haberler olağanüstü bir nitelik arz etmekte idi. Hariçteki teşkilât Kürt özerkliği veya bağımsızlığı yolundaki faaliyetlerini artırmış bulunuyordu. Bunların memleket içinde de teşkilât ve şubeleri olduğu ihtimali mevcuttu. Halk arasında da, muhtelif nitelikte propaganda faaliyeti sürüp gitmekte idi.

İçeride senelerden beri birbirlerine dargın ve düşman olan aşiret reisleri ve ağaları arasında barışma yapıldığına ve silâh tedarik edildiğine dair haberler alınmakta idi. Bu faaliyetlerin bir merkezden ve bir plan dahilinde idare edildiği haberler ve olaylar arasındaki ilişki ve benzerlikten anlaşılmakta idi.

Irak hudut bölgesi sükûnetini kaybetmişti. Çünkü çeşitli haberlere göre, İngilizler hudut bölgesinde faaliyetlerini pek ziyade artırmışlardı ve İngiliz ajanları kabile ve aşiretler arasında Kürtlük propaganda ve kışkırtması ile meşguldürler. İngilizlerin hedefi; bu havalinin demiryolu ile anavatana bağlanmasından önce, siyasî durumunda bir değişiklik yapmak isteği idi. Diğer taraftan Ağrı'dakilerin de yardım gördükleri ve faaliyet sahalarını genişletmeye çalıştıkları duyulmuştu.

kürt Teali Cemiyetinin İngilizlerden top, uçak ve çok miktarda silâh satın aldığı ve bunlardan bir kısmının Irak hududundan içeriye sevkedildiği haber alınmıştı. Hoybon Kürt Cemiyetinin, Ermeni Taşnak Cemiyeti ile birleştiğine dair de haberler vardı. Bütün bu belirtiler Nisan veya Mayısta İngiliz ajanlarının idaresi ve Ermeni ihtilâlcilerinin yardımı ile bir Kürt ayaklanması olması ve eski tecrübelerden ders alarak bu kez ayaklanmanın genel mahiyette ve plan dahilinde yapılması ve yine İngiliz ajanları tarafından sevk ve idare edilecek Irak hududuna civar kabilelerin Hakkâri vilâyetine tecavüz etmeleri ve kuvvetlerimizin toplanmasını işgal etmek için memleket içinde mevzî ayaklanmalar ve çete harbi ihdas etmeleri ve bu durumdan faydalanarak siyasî teşebbüse girişmeleri pek muhtemel olduğu... yolunda idi.

İlgili makamlardan aldığı haberlere göre doğudaki duruma muttali olan Genelkurmay Başkanının bu konudaki düşüncesine gelince:

1930 senesi Haziranında Ağrı'ya karşı yapılacak harekâtı akim bırakmak ve bizi başka yerlerde meşgul etmek üzere harekâttan önceki aylar içerisinde veya harekât sırasında bazı olayların meydana gelmesi pek az ümit edilmekle beraber, bu türlü bir olayı derhal yeteri kadar kuvvet ve şiddet ile karşılayarak bastırmak ve büyümesine meydan vermemek gerektiği... üzerinde idi.

Bu düşüncede olan Genelkurmay, 7. Kolordu bölgesinde çıkması muhtemel bir olaya karşı ne gibi tedbir alınması gerektiğini 1. Genel Müfettişlik ve Kolordudan sormuştu.

2. Alınacak Tedbirler Hakkında Düşünceler:

Doğu bölgesinde görülen durum, uyanık ve tedbirli bulunmayı gerektirdiği içindir ki, ilgili makamlar bu konu üzerinde durmakta idiler.

1. Genel Müfettiş İbrahim Tali Bey alınması gereken tedbirlerin şöyle olması düşüncesinde idi:

Hassas bölgeler dışındaki halkın hükümete sadık olduğu kabul edildiğine göre bunlardan bir kısmının silâhlandırılarak askerî kuvvetlerle birlikte hareket ettirilmesi mümkündü. Nitekim, bundan önce bunlardan faydalanma yoluna gidilmişti. Yalnız birçok misallerle sabit olduğu üzere bunlar az güvenilir ve daha ziyade çapul yapmak is-

tidadında kimseler olduğu için hazırlık hesaplarında ciddî bir kemiyet olarak kale alınmamaları gerekirdi.

7. Kolordu birliklerinin bulunduğu Urfa, Mardin, Midyat, Diyarbakır, Siirt, Garzan, Van, Elazığ, Osmaniye, Siverek garnizonlarının ve özellikle Çölemerik bölgesinin gereğinde mutlaka elde bulundurulması ve bunlardan hiçbirinin asilerin elinde bırakılmaması lâzımdı. Bunun için, Çölemerik'te bazı müşkülât olabilirdi. Zira, o havalide hudut ve jandarma kuvvetleri pek az olduğu gibi gereğinde sevki de güç olur ve zaman isterdi.

Van bölgesinde ise, bir jandarma alayından başka hiçbir kuvvet yoktu ve bu kuvveti yaz mevsiminde takip görevi için dağıtmak adeta zaruret halini almakta idi. Ayrıca, kışın olduğu gibi yazın da Irak hududu hemen hemen açık denebilecek bir halde idi. Bu itibarla 1. Genel Müfettişlik, ahalisi pek ilkel olan Hakkâri bölgesinde Irak'ın Revandiz, Umadiye ve İran'ın ilgili hudut bölgeleri aşiretlerinin de katılabilecekleri bir ayaklanmanın sonucundan çok fazla kuşku duyulmakta ve buna karşı diğer bölgeler için olduğu gibi kuvvetli tedbirler alamamak üzüntüsü içinde bulunmakta idi.

Gerek böyle bir hale ve gerekse alelumum Irak ve İran hudutlarına karşı bir ihtiyat olmak ve Van'da veya diğer bir yerde daima toplu durulmak üzere hiç olmazsa bir hudut alayı daha teşkili, İçişleri Bakanlığı ile Genelkurmay Başkanlığına arz edilmişti.

Hakkâri bölgesinde hudut kıtalarının ilkin tabur ve sonraları gereğine göre alay merkezlerinde toplanmaları, asilerle lokma lokma çarpışmak itibarıyla şüphesiz faydalı idi. Bu suretle takviye kuvvetleri yetişinceye kadar o havalide hiç olmazsa önemlice bir kuvvet elde bulundurulmuş olurdu. Yalnız hudut kıtaları bu şekilde çekilirken bölgelerinde bulundukları bucak ve ilçe memurları ile jandarmaları ve gümrük memurlarını da birlikte almayı unutmamalı idiler.

Van Hudut Taburlarına gelince; burasının takviyesi nispeten kolay ve daha az vakit istediğinden burası için ilk tehlikede büyükçe bir sahanın memurları ile birlikte terki gibi pek mahzurlu bir hale meydan vermemek üzere, ilkin yalnız tabur merkezlerinde toplanmak esasının kabul edilmesi uygun olurdu.

Güney hududunda ise; demiryolunun ayrı bir özelliği olduğu için

ve ayrıca buraların takviyesi gereğinde süvari veya kamyonlara bindirilmiş piyade ile daha çabuk olabileceği gibi birçok sadık aşiretlerin yardımlarından faydalanmak olanağı da mevcut olduğundan burada hudut kıtalarının ilkin bölük merkezlerini terketmeyecek şekilde bulundurulması, yalnız Nusaybin ile Cizre arasında ikişer bölük bir arada bulunacak şekilde tertibat alınması uygun olacaktı.

Seyyar ve sabit jandarmaları, bir ayaklanma halinde ilk iş olarak bölgelerinde bulundukları vilâyetlerin emrinde bırakmanın uygun olacağı düşünülüyordu. Bu suretle ayaklanmanın şümul ve şekline ait esaslı bilgi elde edilmesi mümkün olacaktı. Ancak ayaklanmanın göstereceği seyre göre jandarmaların da kolordu emrine verilmesi daha sonra düşünülecekti.

Alınacak tedbirlerin en önemlilerinden biri de; telgraf tellerinin daima kesilmek tehlikesine karşı, muhtelif garnizonlar arasında güç durumlarda emniyetle muhabere teminine yarayacak uçak dahil, muhtelif muhabere vasıtaları meydana getirilmeli idi.

7. Kolordu Komutanının tedbirler konusundaki düşünceleri ise:

Genellikle, 1. Genel Müfettişliğin düşüncelerine kısmen değişik gerekçeler öne sürerek katılmakla beraber bazı tedbirlerin başarılı olacağından şüphe etmekte ve Çölemerik havalisinde daha ilk zamanda duruma hâkim olabilmek ve hudut kıtalarını himaye ve toplanmalarını sağlamak ve mümkün olursa süratle hareket ederek ayaklanma büyümeden bastırmak ve çok üstün asi kuvvetlerine karşı Çölemerik'i savunabilmek için, Çölemerik'te en az bir dağ bataryası ile takviyeli bir piyade alayının bulunması lüzumu üzerinde idi. Yalnız Kolordu Komutanı bu alayın kendi birliklerinden ayrılmasına imkân olmadığına değinerek bu kuvvetin başka kolordudan geçici olarak verilmesini istemekte idi.

7. Kolordu Komutanı bu arada, iyi bir haber alma teşkilâtına ihtiyaç olduğu ve Irak'ın Kürtlük bölgesi dahilindeki harekâtı yakından tetkik ve takip edebilmek için Kerkük, Musul, Süleymaniye gibi merkezlere şehbenderler gönderilmesi fikrinde idi. Ayrıca, dahilde propaganda teşkilâtına da ihtiyaç göstermekte ve Rusların Asya'daki Türk Cumhuriyetlerinde milliyet ve bağımsızlık fikrini öldürmek gayesiyle yaptıkları ve başardıkları propaganda tarzının, bizim de bu havalideki

Kürtlüklere karşı etkili bir propaganda şekli olacağını düşünmekte idi.

Kolordu Komutanını düşündüren diğer bir mesele de; birlik kadrolarının çok noksan ve yarı mevcudunun da mahallî halktan olması idi. Her ne kadar bu erlerin sadakatlarından şüphelenmek için henüz bir sebep yoksa da bu durumun idamesi doğru değildi. Bu arada birlik kadrolarının ancak Mayıs ayında ikmâl edileceğini ve bu acemi erlerin en erken Haziran ortalarında atış eğitimlerinin tamamlanacağını dikkate alan Kolordu Komutanı, er ihtiyacının batı kolordularından gönderilecek usta erlerle ikmâlini, bu mümkün olmadığı takdirde yeni erlerin tamamen Batıdan verilmesini ve Nisan başında kolorduya iltihaklarının sağlanmasını uygun mütalaa etmekte idi.

Önemli garnizonların emniyetle savunulmasını sağlamak suretiyle harekete hazır bulunarak, durum aydınlandıktan sonra ayaklanma ocaklarına karşı mümkün mertebe çok kuvvetle kesin darbe vurmayı ana fikir olarak kabul eden Kolordu Komutanı, Cizre-Bitlis hattı ile Fırat arasında ve Mutki-Sason-Kulp-Munzur dağlarının güneyindeki sahada çıkacak ayaklanmalara karşı kolordunun kuvvetli sayıldığı ve bu saha içindeki ayaklanma ocaklarına karşı süratle hareketin mümkün olduğu, ancak Hakkâri, Van, Muş vilâyetlerinin kuvvet merkezlerinden uzak oldukları ve bu vilâyetlerde zayıf jandarma kıtalarından başka kuvvet bulunmadığı, özellikle İrak hududuna civar ve ayaklanmanın hareket üssüne çok yakın olan Hakkâri Vilâyetinin büsbütün boş ve çok uzak olduğu; Kolordu garnizonlarının hepsini güvenle savunmanın ve aynı zamanda asilere üstün kuvvetlerle taarruz etmenin mevcut kuvvete göre mümün olamayacağı kanısında idi. Bu itibarla en uygun hareket tarzını şöyle planlamıştı:

İlk ayaklanma belirtilerinde Midyat'taki alaydan Hezan'da bulunan münferit bölük ve Habap'taki münferit takım derhal alaylarına katılacaklar, bölgelerinde ayaklanma olduğu takdirde, Irak hudut birlikleri tabur merkezlerinde, sonra da alay merkezlerinde toplanacaklar;

İran Hudut Birlikleri, tabur merkezlerinde toplanacaklar, sonradan duruma göre ya merkezlerinde bırakılacaklar veya Van Hudut Komutanlığınca ya Van'a getirilecek veyahut Başkale Hudut Taburuna (Çölemerik'e) gönderilecek;

Güney hududunda: Cizre taburu Midyat'a gelecek; Mami-Derbesiye-Çobanbeyli demiryolu üzerindeki karakol ve takımlar, bölük merkezlerinde toplanacaklar, demiryolu kuzeyinde bulunan bir piyade ve bir makineli tüfek bölüğünden ibaret olan 10., 9., 14. Tabur ihtiyatları ve karargâhları, bulundukları yerleri (Kilis, Suruç, Viranşehir) tahliye ederek demiryoluna gelecekler, Nusaybin Taburu Mardin istasyonu, Derbesiye, Cırcıp köprüsü bölgesinde toplanacak;

Bitlis'teki alaydan garnizondaki tabur, gereğinde tümence Siirt'e celp veya taarruz için, kuvvet tasarruf etmek maksadı ile garnizonunu tahliye edecek;

Siverek, Osmaniye, Midyat garnizonları, taarruz harekâtı için kuvvet tasarrufu maksadı ile gereğinde tahliye edilecekler;

Van, Çölemerik, Siirt, Bitlis, Mardin, Diyarbakır, Elazığ, Urfa garnizonları her halde savunulacak;

İşaret edilen garnizonların tahliyesi halinde 2. Tümenden iki piyade alayı ve bir kudretli dağ topçu taburu, 17. Tümenden iki piyade alayı (12. Piyade Alayı Elazığ'ın savunmasına tahsis olunacak) ve bir kudretli dağ topçu taburu; 14. Süvari Tümeninden iki süvari alayı ve bir batarya taarruz harekâtı için kullanılabilecek, yani hudut taburları hariç (yalnız Cizre taburu dahil) olarak umum piyade ve süvari kuvvetinden yarısı savunma kuvvetini, yarısı da taarruz için kolordunun ihtiyat kuvvetini teşkil edecek;

Mardin-Çobanbeyli demiryolunda dört hudut taburu bulunacak; tabur merkezlerinde en çok ikişer bölük, bazı istasyonlarda ve noktalarda yalnız birer bölük bulunacaktı. Bu dağınıklık sakıncalı ise de demiryolunun korunması bakımından zorunlu idi.

Kolordu Komutanlığının düşündüğü bu tertibata jandarma alayları dahil değildi. Bunlar ayaklanmanın başlangıcında Genel Müfettişlikçe toplanacak, sonradan gerektiği takdirde, yer garnizonlarının savunma kuvvetlerini veyahut taarruz kuvvetlerini takviye maksadı ile kullanılacaklardı.

Kolordu Komutanlığının tedbir olarak düşündüğü bu hareket tarzı geniş çapta bir ayaklanma ihtimaline karşı idi. Yoksa mevzî ve münferit ayaklanmalar ve çete harbi için bu düzeni almaya lüzum yoktu.

Tedbirler konusundaki teklifler üzerine Genelkurmay Başkanlığı

verdiği emirde:

Çölemerik bölgesinde yeni bir kıta teşkilinin bütçe dolayısıyla mümkün olmadığı gibi kolordu kuvvetlerinin dışında yeni bir kıtanın da bu bölgeye verilmesinin mümkün olamayacağını, yalnız Van Jandarma Alayının Beyazıt'a hareketinden sonra o bölgenin büsbütün boş bırakılması birçok bakımlardan sakıncalı olacağı için 1930 senesi sonbaharında tekrar garnizonuna dönmek üzere 40. Süvari Alayı ile 2. Tümenden bir bataryanın Van'a nakledileceğini ve 1. Genel Müfettişlikçe Van'a nakledilmesi tasarlanan 5. Seyyar Jandarma Alayının, Başkale veya Genel Müfettişliğin göstereceği lüzuma göre daha güneye yerleştirileceğini, ayrıca Van ve güneyi bölgesine nakledilecek bu iki alayla muhtemel bir olayın kuvvet ve güvenle karşılanması ve süratle bastırılması mümkün olacağı gibi, bu bölgenin gereğinde Van gölündeki vasıtalardan faydalanarak Bitlis'teki piyade alayı ile de takviyesinin her zaman mümkün olacağını... belirtmekte ve 7. Kolordunun Batı kolordularından alınacak usta erlerle ikmali veya yeni celp erlerinin nisan başlarında kolorduya verilmesinin mümkün olmadığı, Çölemerik'te yeniden bir kıta teşkilinin bütçe durumu dolayısıyla imkânsız olduğu ve Van bölgesine gidecek Seyyar Jandarma Alayının 40. Süvari Alayı ve bir batarya ile takviye edildiği ve bu iki alay sayesinde Van ve özellikle Çölemerik bölgesinde çıkması muhtemel olayların emniyetle karşılanabileceği... hususlarına işaret etmekte idi.

Genelkurmay Başkanı ayrıca, olması muhtemel bir ayaklanmayı bastırmanın, ancak civar garnizonlardan gönderilecek kuvvetlerin müşterek ve birbirine yaklaşan taarruzu ile kabil olduğu görüşünde idi. Ona göre, bir garnizonun uzun süre savunulması bir sonuç vermeyeceği gibi asilerin morallerinin yükselmesine de sebep olabilirdi. Bu bakımdan böyle bir hal vukuunda civar kıtaların birkaç gün devam edecek taarruzları esasen ayaklanmayı bastırmaya kâfi idi.

Genel Müfettiş İbrahim Tali Bey, Genelkurmay Başkanlığının 40. Süvari Alayını Van'a alması tedbirini önemsemekle beraber yeterli görmemişti. Ona göre, bu bölgede daha uzun zaman, her tedbirin başında kuvvet tedbirinin bulunması ve hudutlarda olmaları dolayısıyla siyasî hassasiyetleri daha fazla olan bu bölgelerde hiçbir şeyin, esef

verici olup bittilere hız verecek risklere terk edilmemesi gerekti. Bu itibarla o günlerde hiçbir dış kuşku söz konusu olmadığına göre, Van ve özellikle Hakkâri bölgelerini yakın kolordulardan eşit olarak alınacak kıtalarla teşkil edilecek daha bir piyade alayı ile takviye suretiyle Van Hudut Komutanlığı emri altında bulundurulacak kuvvetin bir tümene çıkarılması ve bu kuvvetin daimî olarak o bölgede bırakılması fikrinde idi.

Oysa Genelkurmay Başkanlığı, Genel Müfettişlik bölgesinin Ağrı harekâtı dolayısıyla 9. Kolordu bölgesi dışında tasarruf edilebilen bütün kuvvetlerle takviye edildiği, ordu birliklerinin barış garnizonlarından uzaklaştırılmasının, sefer hazırlıklarına ve eğitimlerine fena etki yapacağı ve esasen takip işleri ile meşgul ve takibe hazır durumda bulunan kıtalarını eğitimleri çok geri olduğu ve bütün bunların dışında, henüz durumun, Müfettişlik bölgesinin diğer kolordulardan takviyesini gerektirecek nitelikte olmadığı, bununla beraber seyyar birliklerin, tümenin mevcudu yetersiz görülüyorsa halen ikişer taburlu olan Seyyar Jandarma Alaylarını üçer tabura çıkarmanın veya Seyyar Jandarma Taburlarının karakollarını takviye etmek suretiyle tüfek miktarını artırmanın daha uygun olacağı... düşüncesinde idi.

Hassas bölgelerdeki kolordu birliklerinin takviyesi konusu üzerinde, Genelkurmay Başkanlığının görüşünü öğrenen 7. Kolordu Komutanlığı, kendisince pek gerekli görülen takviye meselesi üzerinde durarak Genelkurmay Başkanlığına yeni teklifte bulundu. Kolordu komutanı bu kez teklifinde:

40. Süvari Alayının hareketi halinde, Mardin'de Seyyar Jandarma Alayının bir bölüğünden başka kuvvet kalmayacağı, önemli bir mevki olan Mardin'in savunulması için en az iki piyade taburu ve bir bataryaya lüzum olduğunu ve bu iki taburun civardaki kolordulardan gönderilmesini,

17. Tümenin Şinayder Taburundan iki topun Ankara'ya gönderilmek üzere Mardin istasyonuna, burada bekleyen bataryanın Mardin'e gönderilmesini ve halen Diyarbakır'da bulunan adi ateşli 11 toptan dördünün geçici olarak bu batarya emrine verilmesini, diğer dört topun da Elazığ'daki diğer bir şinayder bataryasına verilmek ve Elazığ'ın savunması nasında kullanılmak üzere Elazığ'a gönderilmesini... is-

temişti.

Genelkurmay Başkanlığı, Kolordunun bu teklifini genellikle onamış ve Mardin'in önemi dolayısıyla büsbütün boş kalmaması için 14. Süvari Tümeninden gönderilecek kıtalarla, buranın takviyesinden ziyade süvari alayının avdetinde, tekrar garnizonuna dönmek üzere Diyarbakır'daki 63. Alaydan bir taburun Mardin'e gönderilmesini uygun bulmuş ve ayrıca, Mardin'e bir piyade taburu geleceğine göre, buradaki seyyar jandarma bölüğünün bir estersüvar bölüğü ile değiştirilmesi suretiyle Mardin'de 1. Genel Müfettişlikçe bulunmasına lüzum görülen süvari kuvvetinin sağlanmış olacağını... belirtmiş ve kolordunun topçu takviyesine dair teklifini aynen kabul etmişti.

B. HAREKÂT:

1. Harekâtın Sebebi:

Alınan bütün tedbirlere rağmen bölgede adi şekavet olayları devam ediyordu. Örneğin: Genç ve Beşeri bölgelerinde ve daha bazı yerlerde meydana gelen şekavet olayları, mahallî jandarma kuvvetleri ile bastırılmakta idi.

Mayıs 1930 ortalarında da, Savur ve Midyat bölgeleri dahilinde sırasıyla Hırbatau, Han Hasso, Savayıç köylerinde, ayrıca Cizre'nin bazı köylerinde asker ve jandarmaya karşı yapılan tecavüz ve küstahlık, alınan tedbirlerin ve yapılan icraatın yetersiz olduğunu göstermekte idi. En son 13 Mayısta Savur'un 22 km. doğusundaki Batoş köyünde çıkan bir parti çekişmesini teskine giden bir seyyar jandarma bölüğüne, bu köyden eli silâh tutan 100 kadar şahsın 1.5 saat ateşle karşı koymaları ve sonradan firar etmeleri, durumu oldukça önemli bir şekle sokmuştu.

Bütün bu olayların, asırlık gelenekler sonucu olmakla beraber biraz da güneyin telkin ve propagandasından meydana gelen bir zihniyet eseri olduğunda şüphe yoktu.

2. Tedip Harekâtının Yapılması Lüzumu ve Hazırlık:

Meydana gelen olaylar, silâhla karşı koyma şeklinde baş kaldırma niteliğini alması sebebiyledir ki, ordu birliklerindeki acemi erlerin eğitime yeni başlamış olmalarına rağmen, bu olaylara kuvvetli bir hareketle cevap verilmesi ve bu hareketin geçen sene Mazı dağında olduğu gibi Mardin Valisinin nezareti altında ve 7. Kolorduca tayin edilecek bir komutanın emrinde Midyat, Savur ve Mardin'den kuvvetli ordu ve jandarma kuvvetlerinin ve ayrıca bir uçak müfrezesinin, kararlaştırılacak zamana göre anî baskın tarzında Savur doğusunda ve

birbirlerine yakın Raşidi, Hırbatau, Savayıç, Ziyaret, Batoş köyleri bölgesine gönderilmesi ve bu köylerin sarılarak silâhlarının, ya muhtarları vasıtasıyla istenmesi veya arama ile toplanması ve bir süre o havalide kalınarak halk üzerinde bir etki husule getirilmesi ve isimleri bilinen mücrim ve katillerin yakalanması ve bu hareketin Mayıs 1930 sonuna kadar her halde yapılması zorunlu bir hale gelmişti.

Bu itibarla, Midyat'tan en az iki taburlu bir dağ bataryasının, Mardin'deki nizamiye taburundan iki bölüğün, Seyyar Jandarma Alayından bir süvari, iki piyade bölüğü ile makineli tüfek takımının bu harekete katılması ve komutan olarak tayin edilecek zatın, Mardin Valisi ile meseleyi ifşa etmeden derhal görüşerek ve bütün ayrıntılı bilgileri alarak, keza kolordudan verilecek esasları da dikkatte bulundurarak harekât planının hazırlanması lâzımdı.

Harekâtın pek gizli tutulması ve lüzumlu klavuzların da, en güvenilirler arasından ancak hareketten bir gün önce tedarik edilmesi çok önemli idi.

8. Jandarma Alayı bu maksatla 7. Kolordu emrine verilmişti. Kararlaştırılacak hareket gününe göre, Mardin yolunun korunması için Şeyhan'a 9. Seyyar Jandarma Alayından ayrıca kuvvet gönderilecekti.

1. Genel Müfettişlik yapılmasını lüzumlu gördüğü bu tenkil harekâtının, askere silâhla karşı koyan köylerle civarından ibaret bölgeye yöneltilecek mahdut hedefli bir hareket olması fikrinde idi.

Harekâtın amacı, halkta genel bir silindir hareketi karşısında bulunuyorlarmış gibi lüzumsuz kuşku ve telaşa düşmeyerek aksine hükümetçe, sadece ve fakat amansız bir şekilde mücrim ve kabahatlılar aranıyor kanısı hasıl etmekten ibaretti. Bütün tedbirlere rağmen harekâtın daha geniş safhalara intikal zorunluğu hasıl olursa, bu durum ayrıca düşünülecekti.

Hükümetin emirlerine karşı boyun eğenlere karşı müşfik, muhalefet ve özellikle silâhla direnenlere karşı amansız davranılması, kadın, çocuk ve âcizlerin imkân dahilinde korunmaları, köylerin aranmalarına zorunluk hasıl olduğunda ihtiyar heyetlerinin her halde birlikte alınarak, silâhtan ve mücrimlerden başka hiçbir şey aranmadığı ve hiçbir eşyaya el sürülmeyeceği fikrinin kuvvetle telkini, parasız hiç kimseden hiçbir şey alınmaması vesair gibi hususlar müfreze komutanlıklarına bildirilmiş olacaktı. Ne var ki, 1. Genel Müfettişlikçe lüzum görülen ve hazırlıklarına girişilen bu meseleden, Genelkurmay Başkanlığı resen haberdar edilmemiş olduğu için durumun açıklanmasını 7. Kolordudan sormuştu.

7. Kolordu Komutanlığı 22 Mayıs 1930'da verdiği cevapta:

Durumu kısaca özetledikten sonra, harekâtın sevk ve idaresine 2. Tümen Tugay Komutanı Albay Salih'in memur edildiğini ve harekâtın Midyat'taki 6. Alay (bir tabur noksan), kudretli batarya (bir takım noksan), Mardin'deki 63. Alayın 2. Taburu (bir bölük, bir makineli tüfek takımı noksan), 8. Seyyar Jandarma Alayından bir süvari, iki piyade bölüğü ve bir makineli tüfek takımından müteşekkil kuvvetle yapılacağını Genelkurmay Başkanlığına bildirdi.

3. Harekât:

Savur bölgesinde yapılması kararlaştırılan harekâtın bütün hazırlıkları tamamlanmış ve 26 Mayıs 1930 gecesi harekâta başlanması kararlaştırılmıştı. O gün fecirle birlikte Mardin Valisi de Albay salih'in karargâhında bulunacaktı. Ömergân ve Derviran bölgelerinde alınan tedbir sayesinde sükunet sağlanmıştı.

Bu arada, 9. Jandarma Alayından Binbaşı Şerafettin'in komutasında ve Mardin şosesi üzerinde ihtiyat olarak bulundurulan tam mevcutlu iki piyade bölüğünün harekâta iştirak ettirilmesine şimdilik lüzum görülmemişti. Bu karara göre, birlikler 25/26 Mayıs 1930 gecesi üç koldan harekete geçerek 26 Mayıs sabahı köyleri sardılar. Sadece Savay köyünde silâhlı direnme oldu ve yapılan müsademede asilerden üç ölü, üç de yaralı vardı.

Harekâtın başladığı saatlerde bir uçak filosunun harekât bölgesi üzerinde yaptığı gösteriş uçuşu halk üzerinde olumlu etki yapmış olmalıydı. Savay'daki direnme dışında diğer köyler itaat etmişlerse de silâh toplama ve arama işine ciddiyetle devam edildi ve 28 Mayıs 1930 akşamına kadar 59 silâh toplandı. Bu arada 29 silâhlı asi Derviran dağlarına firar etmişlerdi.

Başlanılan harekâtın, halkın genelikle itaat etmesi sebebiyle iyi bir şekilde gelişmesi şayanı memnuniyetti. Ancak bu kadar zahmete girişilen bu işten kesin sonuçlar alınması gerekti. Bu itibarla, silâh am-

barı gibi olan ve birçok senelerden beri hükümet için devamlı bir gaile kaynağı halinde bulunan bu bölgeden azamî miktarda silâh toplanması için gerekli tedbirlerin alınması ve harekâtın yine aynı nitelikte bulunan Ömergân bölgesine de teşmili düşünülmekte idi.

Harekat bölgesinden Derviran dağlarına kaçan Nuri Hemo, Aziz, Emoli gibi elebaşılar ile aileleri ve taraftarlarının hükümete karşı zararsız tutumda oldukları da anlaşılmıştı. Harekât genellikle ve her yönü ile yumuşak bir şekilde gelişiyordu. Böyle olunca, harekâttan önce kararlaştırıldığı üzere haziran başından itibaren hudut kıtaları yeni teşkilât ve konuşlarını almaya başlayacakları için Nusaybin ile Derbesiye arasındaki geçit ve yolları kapamaya memur edilmeleri mümkün olamayacaktı. Bu sebeple, Ömergân bölgesine karşı düşünülen harekâttan şimdilik vaz geçilerek bu işin vilâyetçe idarî bir şekilde hallî , buna karşılık Derviran taraflarında arzu edilmeyen durumun düzeltilmesi için de kıtaların bir süre daha bulundukları yerlerde kalmaları uygun olacaktı.

Bir yandan harekâtın seyri üzerinde düşünülürken bir yandan da silâh toplama işi devam etmekte idi. 3 Hazirana kadar toplanan silah miktarı 281'e yükselmişti.

5 Haziran 1930'da durum şöyle idi:

Derviran bölgesinden alınanlarla beraber toplanan silâh miktarı 306 olmuştu. Bir süre önce dağlara firar edenler köylerine dönmeye başlamışlar, hatta bizzat Nuri Hemo da köyüne dönmüştü. Harekât bölgesinde Ömergân ve Derviran'da da tam bir sükûnet hüküm sürmekte idi. Bu sebeple harekâtı 9 Haziran 1930'da sona erdirerek birliklerin yerlerine dönmeye başlamaları, Mardin Valisinin de işleri ile meşgul olmak üzere vilâyete dönmesi uygun görülmüştü. Yalnız kıtalar yerlerine döndükten sonra bazı mevzîî iş ve icraatla meşgul olmak üzere 8. Seyyar Jandarma Alayından bir bölüğün Raşidi, bir bölüğün Cozi köylerinde, alayın da, kalan kısımları ile Savur'da kalmaları ve vilâyetin talimatına göre harekât etmeleri gerekliydi.

Harekâtın bu suretle sona ermesi dolayısıyla 1. Genel Müfettiş İbrahim Tali Bey; Albay Salih, 7. Kolordu Komutanı ve Mardin Valisi ile harekâta katılan nizamiye ve jandarma subayları ve erlerine teşekkürlerini bildirmişti.

Bir yandan silâh toplama işine tam bir sükûnet içinde devam ediliyordu. 11 Haziranda toplanan muhtelif cins silâh miktarı 503'ü bulmuştu.

Savur bölgesindeki başarılı harekâtla asayiş meselesi halledilmiş olmuyordu. Yine doğu bölgesinde yer yer eşkıya faaliyetleri olmakta ve yenileri de beklenmekte idi. Bu itibarla bu tür asayişsizliğin önlenmesini lüzumlu gören 1. Genel Müfettişlik yeni tedbirler almak durumunda idi.

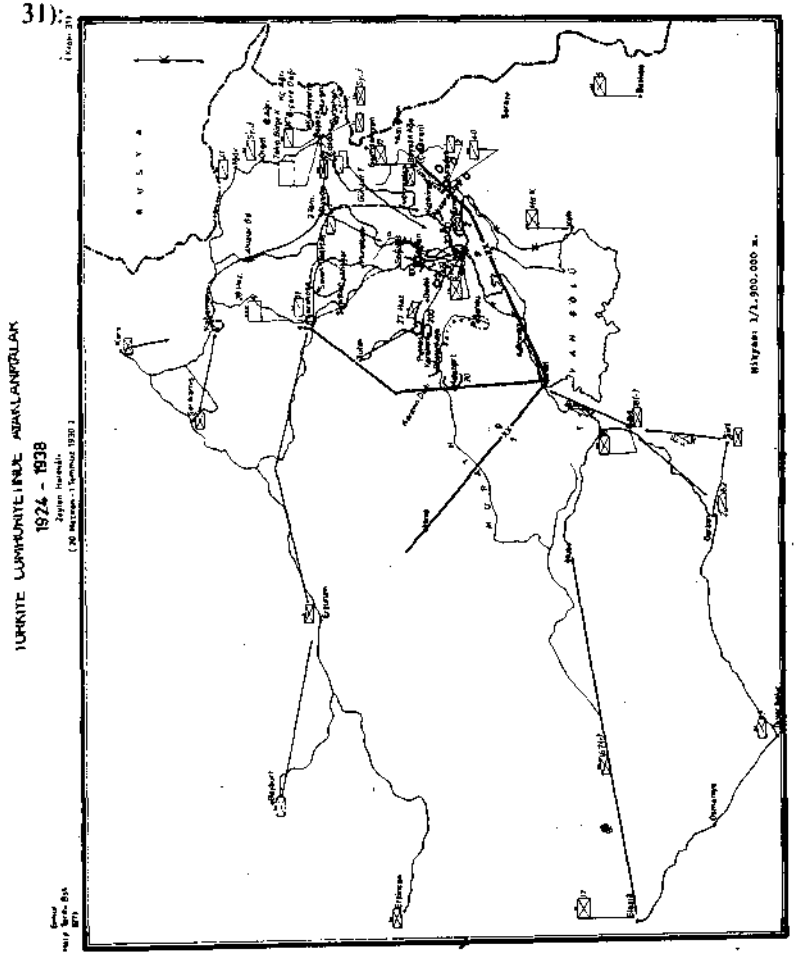
Şöyle ki, Âkit ve arkadaşlarının Eruh ilçesi dahilindeki şekavetlerini izale ve kendilerini tenkil ve imha maksadı ile 7. Kolordu ile mutabakata vararak, Eruh ilçesinin Lodi bucağında bir nizamiye komutanı emrinde geçici olarak bir takip komutanlığı teşkil etmiş ve emrine yeteri kadar kuvvet tahsis edilen bu komutanlığı şimdilik Siirt Valisi Lütfü Paşaya bağlamış ve Takip Komutanlığına gerekli emir verilmişti. Ayrıca, 9. ve 7. Kolordular bölgelerinde devam edegelen çete faaliyetlerinin, mülkî ve askerî makamların müştereken aldıkları tedbirlerle önlenmesine çalışılıyordu. Bu meyanda Kemuslu Halit, Seyit Han, Alican çeteleri takip ve tenkil edildiler.

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ZEYLAN AYAKLANMASI VE BASTIRILMASI (20 Haziran-Eylül başı 1930)

ZEYLAN AYAKLANMASI

9. Kolordunun Ağrı harekâtı hazırlıkları, 7. Kolordunun doğuda mevziî genel bir ayaklanmaya karşı hazırlıkları, Karaköse ve Van Takip Bölgeleri Komutanlıklarının da eşkıya takibi faaliyetleri devam ettiği günlerde, oldukça önemli şöyle bir olay cereyan ediyor (Kroki: 31):

19/20 Haziran 1930'da hududu geçerek Çaldıran-Beyazıt telgraf hattını kesen Kör Hüseyin ve Emin Paşa Oğulları komutasındaki birkaç yüz kişi kadar asinin 100'den fazla kısmı Erciş'in 20 km. kuzeyindeki Zeylan bucak merkezini ve Jandarma karakolunu bastılar ve bu bölgede kendi aşiretlerine mensup halkı da kendilerine iltihak ettirmek suretiyle bir ayaklanma durumu yaratmış oldular.

Bunun üzerine 5. Seyyar Jandarma Alay Komutanı Zeylan'daki az mevcutlu süvari bölüğünü takviye maksadı ile alayın Erciş'te bulunan bir piyade ve bir süvari bölüğünü Zeylan'a gönderdi ve kendisi de beraberinde bir miktar er ve ilçe kaymakamı da olduğu halde durumu yakından izlemek ve idare etmek üzere Zeylan'a hareket ettiler. Ancak bunlar yetişmeden asiler Zeylan bucak merkezini ele geçirdiler ve bu durumdan haberbar olmayan Alay Komutanı ve beraberindekileri pusuya düşürerek Kaymakamı dört yerinden yaraladılar. Kaymakamın Erciş'e nakledildiği öğrenildi ise de Alay Komutanı ve diğerlerinin akibeti hakkında o gün için bir haber alınamadı. Oysa, eşkıya bu baskından sonra Erciş üzerine yürümüştü.

Durumdan haberdar olan Erciş'teki 30 kadar er, halk ve memurlar depodaki 60 tüfeği de dağıtmak suretiyle Belediye Başkanı emrinde kasabanın savunmasına koştular.

Eşkıya Erciş'i kuşatmış ve müsademe başlamıştı. Halkın inatla direnmesi karşısında eşkıya kasabaya girmeye muvaffak olamadı. 5. Seyyar Jandarma Alayının bu olayda o ana kadar zayiatı şöyle idi:

2 subay, 16 er şehit; 2 subay, 2 er yaralı; 150 er, 81 hayvan kaybolmuş; 2 ağır makineli tüfek, 11 hafif makineli tüfek, 144 piyade tüfeği asilerin eline geçmişti.

Olay bu safhaya gelinceye kadar, 1. Genel Müfettişlik ile Başbakanlık ve İçişleri Bakanlığı arasındaki muhaberatı kapsayan dosya 23 Haziran 1930 akşamı gereği yapılmak üzere İçişleri Bakanlığınca Genelkurmay Başkanlığına sunuldu.

Asilerin Zeylan'ı bastıktan sonra Erciş'e taarruza devam etmesi üzerine 7. Kolordu, 24 Haziranda, Van'dan Erciş'e göl yolu ile yardım edilmesini istemiş ve 17. Hudut Taburunun süvari bölüğü hariç, Beyazıt Ağa (Çaldıran) tabur merkezinde, Saray bölüğü karakollarının bölük merkezinde, Başkale'deki 5. Hudut Taburunun bölük merkezlerinde toplanmalarını, Bitlis'teki 18. Alaydan bir taburun derhal Ahlat'a ileri sürülmesini, Osmaniye'den bir piyade taburunun kamyonlarla Garzan'a nakledilerek Garzan'daki piyade taburunun da alayına katılmasını emretti.

Aynı gün 9. Kolordu da Zeylan olayından haberdar olmuş ve Takip Bölge Komutanlığından, bir süvari bölüğünü Diyadin'den Zeylan deresi istikametinde, diğer bir süvari bölüğü ile estersüvar bölüğünü de Kızıldeniz'den Gülizar tepesi-Erciş istikametinde göndermesini istemişti.

9. Kolordu aynı zamanda Genelkurmay Başkanlığına verdiği raporda:

5. Seyyar Jandarma Alayının dağıldığını, ağır ve hafif silâhlarının asilerin eline geçtiğini, halen Zeylan ve Erciş bölgesine asilerin hâkim bulunduğunu ve halkın eşkıyayı teşci ettiğine işaretle, Diyadin ve Kızıldize'den sevk edilen kıtaların durumdan haberdar edilerek tedbirli olmalarını ve rastladıkları asileri imha ve tenkil etmelerini istediğini... bildirdi. Ve asiler hakkında da:

Erciş civarında 80-100, Zeylan bölgesinde 100, Ağı Gediğinde 60 kadar asi bulunduğu ve Zeylan bölgesindeki Kalkan aşiretinin eşkıyaya katıldığı... malumatını verdi.

Kolordu, ayrıca Erzurum'dan mürettep bir taburu Karaköse'ye, 9. Tümenden mürettep bir kıtayı da Kağızman'a gönderdi.

Bu arada, asiler bulundukları yerlerde halkı devamlı surette ayaklanmaya teşvik etmekle beraber Bostankaya köyünü yağma etmişler ve Kanayin dağı eteklerinde bekleme durumuna geçmişlerdi. Ayrıca, Erciş-Van ve Erciş-Ahlat yollarını otomobil geçmesine engel olacak şekilde barikatlamışlardı.

Cereyan eden olayları yakından izleyen Genelkurmay Başkanlığı, 26 Haziranda 9. ve 7. Kolordularla 1. Genel Müfettişliğe verdiği emirde (özetle):

"Son aylar, Van hudut Komutanlığının Erciş bölgesindeki olaylarla yakından ilgilenemeyeceğini gösterdiği için hassasiyet kespeden Muş bölgesi ile Erciş havalisindeki bütün kıtaların komutasını eline alacak bir komutanlığın Muş'ta bulundurulmasını ve bu maksat için Elazığ'da 17. Tümen Tugay Karargâhının bu bölgeye alınması suretiyle emir ve komutayı da üzerine almasını gerekli görmekte;

Bir taburu Garzan'a nakledilen 62. Piyade Alayının daha doğuya yanaştırılması ve eşkıyalık olaylarının Ahlat-Malazgirt-Karaköse hattının daha batısına sirayetine meydan verilmemesini ve muhtemel olayların müsebbipleri hakkında şiddetli bir tenkil ve tedip yapılması lüzumuna değinmekte;

9. Kolorduca Karaköse ve Kağızman'a gönderilen mürettep kıtalardan başka, her iki kolordunun garnizonlarında kalan kıtaların da her an harekete geçecek surette hazır bulunmaları ve acemi erlerin eğitiminin de bu bakımdan çabuklaştırılması, keza mürettep kıtalar yeni mevkilerine geldikten sonra 1. Süvari Tümeninin de daima harekete hazır bir halde toplu bulundurulmasının uygun olduğunu "... belirtmiş bulunuyordu.

Genelkurmay Başkanlığı aldığı raporlarda durumun daha da ciddiyet arz etmesi üzerine 26 Haziran 1930'da verdiği emirde, bölgeyi 9. ve 7. Kolordular arasında şu şekide bölmüştü.

Van gölü kuzeydoğusunda Bendi Mahi deresi-Van gölü-Ahlat-Hınıs (dahil) hattının kuzeyi 9. Kolorduya verilmiş ve bu bölgedeki harekâtın idaresine 9. Kolordu Komutanı memur edilmişti.

7. Kolordunun halen bu bölgede bulunan kıtaları ile sonradan göndereceği kıtalar da, bu kolordu emrine verilmiş ara hattının güney ve batısındaki bölgeye 7. Kolordu memur edilmişti. Bu kolorduların görevleri ise:

9. Kolordu, karargâh ileri komuta kademesi ile derhal Karaköse'ye hareket ederek Ağrı'yı da göz önüne almak şartıyla yararlanabileceği bütün kuvvetleri ile önce, Taşlıçay-Sofyan-Ahtiyar bölgesinde toplandıkları öğrenilen eşkıyayı ve bundan sonra Beyazıt Ağa-Muradiye-Erciş-Malazgirt ve Karaköse bölgesinde toplanacak kuvvetlerle de, Zeylan ve Sarısu bölgelerindeki eşkıyayı imha edecek ve olayın Malazgirt-Adilcevaz hattının batısına sirayetini önleyecek;

7. Kolordu, Adilcevaz-Hınıs hattının güneyinde yeni bir vaka çıkmasına meydan vermeyecekti.

Kendisine verilen bölge içinde ayaklanmayı tenkile görevli 9. Kolordu Komutanının, cereyan eden olaylar hakkındaki kanısı ise:

Erciş olayının, hükümet kuvvetlerinin son zamanlarda Ağrı bölgesindeki faaliyeti ve az çok başarısı sonucu, sıkışık duruma giren Ağrı

eşkıyasına yardım ve bunların yükünü hafifletmek maksadı ile tertip edilmiş bir hareket olduğu ihtimali üzerinde idi. Zira, Körhüseyinoğlu kabilelerinin sakin olduğu Zeylan bölgesi, böyle bir faaliyet için en elverişli idi. Ancak civar aşiretlerin ve halkın Körhüseyinoğullarına bağlılığı, özellikle, 5. Seyyar Jandarma Alayının uğradığı esef verici dağılmadan ileri gelmekte idi. Bu alaya mensup kuvvetlerin baskına uğrayarak silâhlarını eşkıyaya teslim etmeleri ve eşkıya ile mukavele akdederek subay ve erlerinin serbest bırakılmaları keyfiyeti gerçekte o kadar önemli olmayan bu meseleyi ciddî bir irtica ve ayaklanma başlangıcı şekline sokmuş oluyordu. Erciş bölgesine yetişen süvari ve uçaklar ile 7. Kolordudan gönderilen piyade taburu durumu düzeltmemiş olsaydı ve hükümet kuvvetlerinde yeni çözülmeler devam etse idi, bu zaafa şahit olacak bütün Kürt aşiretlerinin hükümet aleyhine baş kaldırmaları muhakkaktı. Ancak, bu halk daima muvaffak olan tarafın yanında olduğuna göre, hükümet kuvvetleri emin ellerde bulundukça ve seyyar jandarmalar gibi kendilerini baskına uğratmadıkça vaki bir Kürt ayaklanmasının gelişmesi ihtimali uzak demekti.

Ağrı durumu, halen bu bölgeye yeni kuvvetler angaje edilmesini gerektirmiyordu. Esasen Ağrı şakileri uçak taarruzu sonucunda Biçare ve Karnıyarık bölgesindeki mağaralara ve kereliklere sığınmışlardı. Ağrı durumu bu şekilde kaldıkça Karaköse ve Kağızman'da toplu bulunan kıtaların herhangi bir bölgeye sevkleri ve orada vazife görmeleri mümkün demekti. Ayrıca Erzurum'da ağır topçu kıtaları ile kolordu bağlı birliklerinden mürettep piyade kıtaları teşkil edilmiş ve bunlarla ihtiyaç halinde Erzurum civarında faaliyet gösterilmesi sağlanmıştı. Bundan başka, gerek Erzincan bölgesi için bir ihtiyat olmak ve gerekse gereğinde Erzurum'a celp edilmek üzere Erzincan'daki piyade alayından her an harekete hazır mürettep bir piyade taburu teşkili de faydalı görülmekte idi.

Bir yandan da 1. Genel Müfettişlik, cereyan eden olaylar dolayısıyla sorumlu olduğu bölgede meydana gelen olaylar dolayısıyla hassasiyet kespeden yerleri, buralara yakın kuvvetler bulundurmak suretiyle kontrol altına almak lüzumunu duymuş ve bazı birliklerin bu bölgelere yaklaştırılmasını Genelkurmay Başkanlığına teklif etmişti. Genelkurmayın bu teklife karşı düşüncesi ise şöyle idi:

Erciş olayı, süratle bastırıldığı takdirde ayaklanmanın diğer bölgelere sirayetine meydan verilmemiş olacaktı. Ayrıca, halen ayaklanma ihtimali olan bölgelerdeki kıtalarımızın mevcutları ve diğer şartlar, Şeyh Sait ayaklanmasındaki durumla kıyaslanmayacak derecede idi.

Elazığ'da hassasiyet kespeden Muş'a mesafesinin, Osmaniye'den daha uzak bulunması ve Osmaniye'nin, her an Diyarbakır ve Elazığ'dan takviye edilebilmesi, keza, 62. Alaydan daha önce bir taburun Garzan'a gönderilmiş bulunması ve birliklerin parçalanmayarak öteden beri emrinde bulunduğu komutanlık tarafından sevk ve idare edilmesi gibi sebepler, 62. Alayın Muş'a gönderilmesini gerektirmişti.

Her ihtimale karşı 7. Kolordu kıtaları, özellikle 14. Süvari Tümeni derhal hareket edebilecek şekilde hazır bulunmalı idi.

Mevcut olaylardan başka olması muhtemel vakaları toplu kıtalarla ve olduğu anda bastırmak ve harekâtı gelecekte bir kez daha tekrarlanmayacak şekilde kökünden halletmek ve olayları, olduktan sonra değil daha önce haber alacak tedbirlere baş vurmak kesinlikle önemli idi.

Durumu bu şekilde düşünen Genelkurmay, harekât bölgesini pek yakında yeni ve kuvvetli bir uçak filosu ile daha takviye etmeyi dikkate almış ve son durum, normalin üstüne çıkmış olduğu için de, muhtemel bir ayaklanmayı daha ezici bir tarzda bastırmak ve yayılmasına meydan vermemek için gereken askerî tedbirleri düşünmüş ve kolordulara bu yolda gereken direktifleri vermiş bulunmakta idi.

Öte yandan hükümet de durumu büyük bir ilgi ile takip ediyordu. İçişleri Bakanlığı, 27 Haziran 1930'da 1. Genel Müfettişliğe yazdığı cevabî yazıda:

Ayaklanma niteliğinin ve daha genişleme istidadı derecesinin henüz tamamıyla bilinmediğini, kolorduların ve hatta memleketteki diğer kuvvetlerin duruma göre ve zamanında müdahaleleri gerekebileceğini;

Bugün, ayaklanmayı tenkil etme işinin önemli bir askerî hareket niteliğinde sayılması gerektiğinin hükümetçe de zorunlu görüldüğünü ve bu nedenle bütün 9. Kolordu kuvvetleri dikkate alınmak suretiyle her iki kolordu harekâtının Genelkurmayca bir elden sevk ve idare

edilmesi hususunun tespit edildiğini, bu suretle Genel Müfettişlik görüşünün sağlanmış olacağını ve bu maksatla lüzum görülen kuvvetlerin sevk ve harekâtı için Genelkurmayca gereken emirlerin verilmiş olduğunu, belirtmekte idi.

Böylelikle harekâtın sevk ve idaresini üzerine almış bulunan Genelkurmay Başkanlığı, durumun oldukça nezaket kespetmesi üzerine 28 Haziran 1930'da verdiği emirde:

Malazgirt ve Patnos bölgelerinin önem kespettiğine, duruma 9. Kolordunun süratle müdahalesi gerektiğine ve harekâta 1 Temmuzda başlamanın şayanı arzu olduğuna işaret ederek Erzurum, Kars ve Sarıkamış'tan hareket eden kıtaların fennî vasıtalardan faydalanarak nakilleri için vilâyetlere emir verilmesini 1. Genel Müfettişlikten istemiş, ayrıca 9. Kolordu Karargâhının hangi tarihte Karaköse'ye gelerek emir ve komutayı eline alacağını, tenkil harekâtına hangi kıtalarla başlanacağını ve kolordu harekât planına göre harekâta ne zaman başlamanın uygun olacağını... Kolordu Komutanından sormuştu.

Oysa 9. Kolordu, kendisine verilen bölgenin emir ve komutasını 26 Haziran 1930 akşamından itibaren ele almış bulunuyordu. Ancak karargâh ileri komuta kademesi 28 Haziran akşamı Karaköse'de bulunabilecekti.

27 Haziran 1930 günü 9. Kolordu bölgesinde durum şöyle idi:

Zeylan bölgesindeki asiler 25 Haziran 1930 akşamı ikiye ayrılarak bir kısmı ayaklananların ailelerini kaçırmak üzere Seyit Resul komutasında Aksorik istikametine gitmiş, Körhüseyin ve Emin Paşa Oğulları komutasındaki diğer kısım ise, Ağı Gediği - Sarısu bölgesine geçmişlerdi.

Asilerin hududu tecavüzlerine engel olmak için 17. Hudut Taburundan Beyazıt Ağa'da toplanmış bulunan kısmın Aşigiran ve Gevrişamyan yollarını kapayarak eşkıyayı tenkil etmesi tabur komutanına, Beyazıt Hudut Taburunun da civardaki kısımları ile bu harekete yardım etmesi Beyazıt Takip Bölgesi Komutanlığına emredilmişti.

200 kadar avenesi ile Patnos güneyindeki tepeleri tutmakta olan Körhüseyinoğulları, 26 Haziranda Dedeli'den Patnos'a gelen 5. Seyyar Jandarma Alayının 2. Bölüğüne, teslim olmalarını teklif etmeleri üze-

rine Malazgirt'te 70 kadar piyadeden başka kuvvet bulunmadığı için bu baskı karşısında bölüğe evvelce vilâyetten verilen talimat gereğince Patnos'un güney sırtlarını işgal ederek Tutak istikametinde çekilmesi emredilmişti. Oysa bu bölük, Dedeli Bucak Müdürü ve maiyetindeki 27 jandarma Patnos'ta savunmada kalmış ve bu kuvvete 27 Haziran 1930 saat 14.00 sıralarında Tutak'tan subay komutasında bir jandarma müfrezesi ile milislerden Mahmut Bey ve kardeşi İbrahim Ağa kuvvetleri de katılmışlardı. 27 Haziran günü ve gecesi Patnos civarında cereyan eden müsademede eşkıyadan altısı öldürüldü.

Alınan bilgilere göre Körhüseyin Paşa oğulları ile Seyit Resul idaresindeki asilerin gerçek miktarı 110 atlı olup bölgesindeki Zeylanlıların da katılması ile bu miktar çoğalmıştı.

Bir yandan yer yer bu olaylar cereyan ederken, diğer yandan 9. Kolordu, kendisine bağlanan bölgedeki tedip harekâtını planlamış ve 28 Haziran 1930'da Genelkurmay Başkanlığına sunmuştu. Bu plana göre:

Bu harekâta 9. Tümenden mürettep iki piyade taburu ile 7. Alaydan mürettep bir tabur, dağ obüs bataryası ile iki krup dağ bataryası ve yardımcı kıtalar ayrılmıştı.

Bu harekât sırasında Ağrı bölgesi, 17. Alaydan mürettep bir tabur, Beyazıt Hudut Tabru, üç dağ bataryası ile tutulacak, 41. Süvari Alayı mürettep sahra bataryası ile takviye edilmek suretiyle Iğdır'da ihtiyat olarak bulundurulacaktı.

Kızıldize'de, Beyazıt ve Orkol bölgelerinde bulunan seyyar jandarma alayları toplu olarak bulunacak ve kudretleri derecesinde görev alacaklardı.

Erciş bölgesi için 9. Kolordudan verilen kuvvetler ve bunların kullanılma tarzı ise şöyle düşünülmüştü:

9. Tümenden mürettep iki tabur, bir obüs bataryası, bir krup dağ bataryası, muhabere müfrezesi 9. Tümen Komutanı emrinde olarak Kağızman'dan Ahtalar Gediği üzerinden Diyadin'e celp edildikten sonra, Diyadin-Tuci yaylası-Kızılviran genel istikametinde ilerleyecekti. Bu kolun görevi, Zeylan bölgesindeki eşkıya grubunun doğuya doğru olan firar istikametini kapamak ve o sırada meydana çıkacak eşkıya gruplarının duruma göre gereken istikamette ve

bölgelerde takibini devam ettirmekti.

7. Alayın mürettep taburu ile bir krup dağ bataryası Karaköse'den Seyithan-Muratbaşı-Söğütlü dağ genel istikametinde hareketle ilk iş Zeylan bölgesini eşkıyadan temizleyecek;

11. Süvari Alayı ile bir krup dağ bataryası ilkin kolordu ihtiyatı olarak Karaköse'de bulunacak;

7. Kolordudan 9. Kolordu emrine girecek kıtaların miktarı ve geliş zamanları açıkça belli olmadığı için bunların harekâta katılması sonradan kararlaştırılacaktı.

Gereken ikmal ve nakliyat hazırlıkları yapılmak suretiyle 9. Kolordu kıtaları ancak 6 Temmuz 1930 sabahından itibaren Diyadin ve Karaköse'den plana göre harekâta başlayacak ve bu süre içinde 7. Kolordu kıtaları yetiştiği takdirde bunlar da plana uygun olarak harekete geçeceklerdi.

Sonuç olarak bölgedeki son durum şöyle idi:

Erciş bölgesi: Patnos bölgesindeki kıtalar ve müfrezeler muhtemel eşkıya baskınlarına karşı buraları savunma ile görevlendirilmiş ve bu müfrezelerin doğrudan doğruya kolordu emrinde sıkı irtibat halinde bulunmaları istenmişti. Esasen eşkıyanın genel durumu noksan hazırlık ve noksan kuvvetlerle işe başlamayı gerektirecek bir tehlike arz etmemekte idi.

9. Kolordunun bu harekât planına karşılık, Genelkurmay Başkanlığı da yapılacak harekâta dair görüşünü 29 Haziran 1930'da verdiği emirde şu suretle belirtmekte idi:

"9. Kolorduca yapılacak tedip harekâtı için 7. Kolordunun verdiği iki piyade taburu ile bir batarya Erciş-Ernis bölgelerinde, 40. Süvari Alayından iki süvari bölüğü Muradiye'de, 17. Hudut Taburunun iki piyade ve bir makineli tüfek bölüğü Beyazıt Ağa'da harekete hazır, bir piyade taburu da Bitlis'te Ahlat'a hareket etmek üzeredir.

Mesele süratle halledilerek kuvvetlerin her ihtimale karşı emre hazır bulundurulması son derece önemlidir. Bu nedenle henüz oluşmayan şekavet ve ayaklanmanın derhal bastırılması lâzımdır. Ağırlıkların otomobillerle ve boş hayvanların da süratle sevki suretiyle harekâtın çabuklaştırılması gerekir".

9. Kolordunun harekât planını genellikle onamış bulunan Ge-

nelkurmay Başkanlığı, ayaklanmanın mahdut bir sahada kalması ve bu bölgedeki olayların süratle bastırılması için gereken tertibatın alınmış olmasına rağmen herhangi bir ihtimale karşı bu kuvvetlerin takviyesini de dikkate aldığı içindir ki, 29 Haziran 1930'da 6. ve 8. Kolordulara verdiği emirde:

7. Tümenden Maraş'taki piyade alayı ile 12. Tümenden Zaza'daki alayın ve bu alaylara iltihak ettirilmek üzere birer bataryanın harekete hazır bulundurulmalarını istemiş, ayrıca, Van hududunun bir taburla daha takviyesini lüzumlu gördüğü için de, Karaman'dan bir nizamiye taburunun 1 Temmuzda demiryolu ile Mardin'e naklini ve bu taburun Van Hudut Alayına bağlı olarak kullanılması suretiyle hududun daha kuvvetli tutulmasını emretmişti. Bundan başka 9. Kolordunun harekât planında, doğuya çekilmesi muhtemel eşkıyayı süratle önlemek üzere süvariye fevkalâde ihtiyaç olacağını ve bu maksat için de Ağrı durumu elverdiği takdirde Iğdır'da toplanacak olan 41. Süvari Alayının Diyadin müfrezesine katılmasına ve Iğdır'da bir seyyar jandarma alayı bulundurulmasının daha uygun olacağına... işaret etmişti.

Genelkurmayın tavsiyesi üzerine 9. Kolordu, harekât planında yaptığı değişikliği aynı gün (29 Haziran 1930) Genelkurmaya arz etti. Yeni plana göre, 41. Süvari Alayının Iğdır'daki bölüğünden başka diğer iki süvari ve bir ağır makineli tüfek bölüğü 9. Tümene verilecek, halen iki bölüğü ile bir makineli tüfek takımı Erciş'te bulunan 14. Süvari Alayının Beyazıt bölgesinde kalan diğer bir bölüğü ile bir makineli tüfek takımı da ilerde alayı ile birleştirilmek üzere bu gruba bağlanacaktı.

40. Süvari Alayının Van'daki birlikleri de Muradiye'de toplattırılmakta idi. Erciş'teki üç süvari bölüğü Muradiye'deki 40. Süvari Alayı ile birleştirilerek bu yanda bir süvari kitlesi meydana getirilmiş olacaktı.

9. Tümen birlikleri cebri yürüyüşlerle 3 Temmuz 1930 akşamı Diyadin'e, 7. Alayın mürettep taburu ise aynı tarihte Karaköse'ye gelmiş olacaklardı. Müsait görüldüğü takdirde istirahat ettirilmeden 4 Temmuz sabahı harekâta başlanması düşünülmekte idi.

Alınan bütün tedbir ve tertiplere rağmen büyük çapta olmasa da yer yer eşkıyalık olayları devam etmekte idi. 29 Haziran 1930 saat 02.45 sıralarında 200 atlı, 80 yaya olduğu tahmin edilen bir eşkıya

grubu Sürbahan ve Norşin karakollarına baskın yapmışlar ve bu baskında biri ağır, üçü hafif olmak üzere dört yaralı verilmiş, 25 er de kaybolmuş, bir hafif makineli, iki sandık cephane, iki hayvan ve bir telefon cihazı asilerin eline geçmişti. Bu olaydan haberdar olan Genelkurmay Başkanlığı 1 Temmuz 1930'da verdiği emirde:

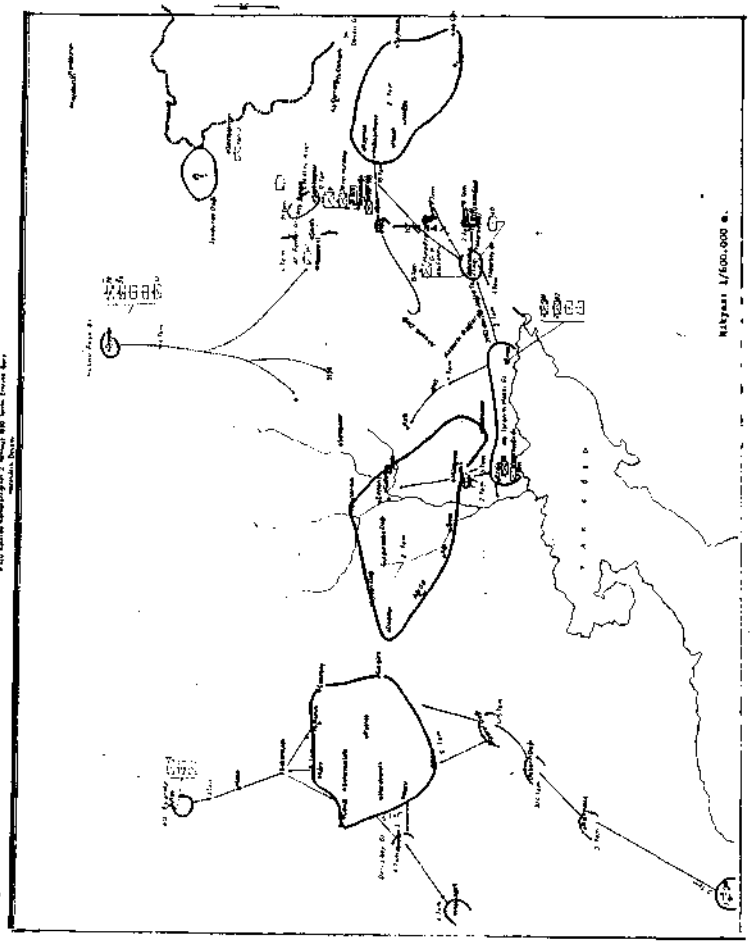
"Sürbahan ve Norşin baskınını ve sonucunu pek esef verici buldum. Bu durum, Kürtlerin askerlerimizi öldürmeyecekleri ve teslim olduklarında kendilerine silâh atılmaması hakkındaki propagandalarının semere verdiğine bir delil teşkil edeceği gibi cüzî bir mukavemet karşısında kalacak diğer kıtalar için de pek feci sonuçlar doğurabilir. Bu nedenle böyle adi birkaç eşkıya baskınına uğrayacak kıtaların son nefesine kadar silâhını terk etmeyerek savunmaya devam etmesini ve en küçük bir ihtimali görülenlerin çok şiddetli ve cezrî bir surette cezalandırılmalarını ve bu emrinin bütün kıtalara tamimini ister ve 9. Kolordu Komutanlığından bu kıtanın baskına uğramamak için neden tertibat almadığının ve her ne pahasına olursa olsun baskına uğrayan karakollara niçin yardım edilmediğinin, baskına uğrayan karakollar erlerinin kâmilen mi, yoksa kısmen mi kaybolduklarının ve müsebbiplerinin tahkiki ile isimlerinin bildirilmesini ve yapılacak takip harekâtında bazı köylerin geçen ayaklanmada olduğu gibi kıtalarımızın yan ve gerilerindeki sırtları tutarak bağırıp çağırma ile ve ellerindeki birkaç silâhı da ara sıra kullanarak şaşkınlığa ve müessef olaylara sebep olmaları için kıtaların bu bakımdan da aydınlatılması ve yukarıda söylendiği üzere son nefese kadar eşkıya üzerine saldırmak fikrinin her Türk askeri için bir gaye olması hususunun sağlanmasını rica ederim" demekte idi.

Genelkurmay Başkanlığı 7. ve 9. Kolordulardan aldığı raporlara ve tekliflere dayanarak aynı gün (1 Temmuz 1930) harekâta dair verdiği emirde:

Beyazıt Ağa-Muradiye bölgesindeki eşkıya faaliyetinin, Erciş bölgesindeki ayaklanmanın genişleyememesi dolayısıyla şimdilik Van bölgesinden ziyade Van gölü kuzeyini hedef tutması ihtimaline işaretle, Beyazıt Ağa-Muradiye havalisinde bulunan 40. Süvari Alayı ile 17. Hudut Taburu kısımları ve gönderilecek 62. Alayın 2. Taburu, keza bir taburu Ahlat'a gelmiş bulunan takviyeli 18. Piyade Alayının

9. Kolordu emrinde bulunmasını ve harekâtın her halde 4 Temmuz 1930'da başlamasına, bu arada Çaldıran bölgesindeki faaliyetin Van istikametinde gelişmesini dikkate alarak Van'ın behemehal 7. Kolordu tarafından elde bulundurulmasını ve Baybut'taki alay kısımlarının Erzurum'a yanaştırılmasını ve kolorduların başlayacak harekât için birbirleri ile sıkı bir irtibat kurarak karşılıklı yardımlarla bu işin başarı ile sona erdirilmesini... istemekte idi.

9. Kolordu Genelkurmay Başkanlığından aldığı emir ve di-

rektiflere uygun olarak 2 Temmuz 1930'da şu harekât emrini verdi (Kroki: 32):

Van gölü kuzeyindeki eşkıyanın durumu şöyledir:

Patnos bölgesinde:

Eşkıya Körhüseyin ve Eminpaşaoğulları idaresinde 350-400 kişi olup Sofu Mustafa-Kâni-Yukarı Romik-Çakırbey-Gürgüre-Haçlı-Koru-Harabe-Kürk-Çavuş köyleri ile çevrili olan saha dahilinde bulunmaktadır. Bu köyler ve bu saha dahilindeki bütün köyler eşkıyaya katılmışlardır.

Zeylan Bölgesinde:

Eşkıya, Seyit Resul idaresinde 400 kişi kadar tahmin edilmekte olup Zeylan deresi içinde Şurik-Su Souk-Kadir Asker-Münevver-Sivik-Ağı-Dedeli-Şeytan Ava köyleri ile çevrili olan saha dahilinde bulunmaktadır. Bu köyler ve saha dahilindeki diğer bütün köylü eşkıya ile beraberdirler.

Çaldıran Bölgesinde:

İran'dan hududumuz dahiline giren Yusuf Abdal idaresinde miktarı henüz anlaşılamayan bir eşkıya grubu da Aşağı Çilli-Şeyh Rumi-Alikelle-Haçan-Kaymaz-Şeyh Sucu köyleri ile çevrili olan sahada bulunmaktadır. Bu bölgenin kuzeyinde ve hudutla Tendürük arasındaki sahada Halikânlı Halit ve Melikânlı Tozu'nun bulunduğu anlaşılmıştır. Bu şakilerin, Zeylan ve Patnos civarındaki eşkıyayı gereğinde himaye maksadı ile hududumuz dahiline girmiş olmaları kuvvetle muhtemeldir.

Van gölü kuzeyindeki eşkıyayı imha maksadı ile kıtalarımız şu suretle harekete başlayacaklardır:

Mürettep 9. Tümen, 28. ve 29. Alayların mürettep taburları ile iki grup dağ bataryası ve takviyeli 41. Süvari Alayı ile yardımcı kıtalardan mürekkep olmak üzere Hüsnü Paşa komutasında olarak 4 Temmuz sabahı Diyadin'den hareketle Kerdahul tepesi üzerinden Zeylan bölgesindeki eşkıyaya doğudan taarruz etmek üzere Avgarse dağı genel doğrultusunda ilerleyecekti. 41. Süvari Alayı Beyazıt Ağa ile Tendürük arasındaki bölgeyi doğudan gelmesi muhtemel bir tehlikeye

karşı kapamak üzere ilkin Şikefti kuzey ve güneyindeki tepelere sürülecektir.

Albay Eşref Müfrezesi, 7. Piyade Alayından mürettep tabur ile bir krup dağ bataryası ve muhabere müfrezesinden mürekkep olarak 4 Temmuz guruptan sonra Tutak'tan hareketle Mosik üzerinden Şekerbulak istikametinde ilerleyecek ve 5 Temmuz sabahı Patnos bölgesinde eşkıya grubuna baskın tarzında taarruz edecektir.

Malazgirt'teki kuvvetlerden seçme ve mürettep bir kıta bizzat Derviş Bey komutasında olarak 4 Temmuz guruptan sonra Malazgirt'ten hareketle Keresor tepesini tutacak ve 5 Temmuz günü 7. Alaydan mürettep taburun taarruzuna yardım edecektir.

Malazgirt Müfrezesi, Albay Eşref ile irtibat kurar kurmaz onun emrine girecektir.

Ahlat'taki 18. Alayın 3. Taburu 2 Temmuz guruptan sonra Ahlat'tan hareketle 3 Temmuz sabahı Kızılyusuf bölgesine gelecek ve 3 Temmuz gününü burada geçirdikten sonra 3/4 Temmuz gecesi yine gece yürüyüşü ile Dobori dağı bölgesine varacak ve 4/5 Temmuz gecesi Ziyaret dağı bölgesini ele geçirecek, 5 Temmuz sabahı Tutak ve Malazgirt Müfrezeleri ile müştereken Patnos'taki eşkıya grubuna güneyden baskın tarzında taarruz edecektir. Gerek bu tabur ve gerek Patnos müfrezesi Albay Eşref ile irtibat kurar kurmaz onun emrine gireceklerdir.

Albay Eşref Grubu Patnos bölgesini temizledikten sonra Meydan dağı-Gürgür Baba genel doğrultusunda Zeylan bölgesine yönelecektir.

Erciş Grubu, Ernis'teki 18. Alayın 2. Taburu, Albay İbrahim Hakkı komutasında olarak 5 Temmuz sabahı Erciş'ten Çakırbey ve Ernis'ten Pay köyü-Azik köyü genel doğrultusunda taarruza başlayacaktır. Erciş'teki Yaşar bey Süvari Grubunun 4 Temmuz akşamına kadar Muradiye'de 40. Süvari Alayı emrine gönderilmiş olması lâzımdır. Ernis'in bir piyade bölüğü ve iki makineli tüfekle daimî olarak muhafaza altında bulundurulması gerekir. Muradiye'deki 40. Süvari Alayı (Yaşar Bey Grubu) iki topla takviye edilmiş olduğu halde ilkin Kom Esat batısındaki 3020 ve bunun kuzeyindeki 2280 rakımlı tepeler hattını elde bulunduracaktır.

Beyazıt Ağa'daki 17. Hudut Taburu ile Gevrişamyan'daki Van Jan-

darma Taburu, 41. Süvari Alayının Beyazıt Ağa kuzeyi bölgesine varmasından sonra 1. Süvari Tümeni Tugay Komutan Vekili Albay Ferhat emrine girecektir. Bu suretle teşekkül edecek olan Ferhat Bey Grubu 9. Tümen emrinde bulunacaktır.

40. Süvari Alayı ilkin doğrudan doğruya kolordu emrinde bulunacaktır. Gerek 40. Süvari Alayı ve gerekse Ferhat Bey Müfrezesi, 9. Tümen ile Erciş Grubunun yapacakları taarruz hareketini doğudan gelmesi muhtemel tehlikelere karşı koruyacak ve Zeylan bölgesinde kıtalarımızın çemberinden kurtulması muhtemel olan eşkıyanın doğuya doğru kaçmalarını önleyecek, uçak filolarımız ise, kolordunun talimatına uygun olarak bu harekât sırasında gereken bölgelerde faaliyette bulunacaktır.

11. Süvari alayı kolordu ihtiyatı olarak şimdilik Karaköse'de bulunacaktır.

Güvenlik tedbirlerine dikkat edilerek baskınlardan korunulması ve son nefese kadar eşkıya üzerine saldırmak fikrinin her Türk askeri için bir gaye olduğunun herkesçe bilinmesi ve en küçük bir başarısızlığa kesin olarak meydan verilmemesi, gaflet ve tedbirsizlik yüzünden vaki olacak darbelerin büyük sorumluluğu hatırdan çıkarılmayarak bütün ilgililerin son derece dikkatli davranmaları Genelkurmay Başkanı Paşa hazretlerinin özel emirleri olup arkadaşlara önemle bildiririm.

Eşkıya çok uzak mesafelerden ateş ederek kaçmaktadır. En ilkel bir harp değerinden yoksundur. Yalnız gafil kıtaları yan ve gerilerinden pusu ve baskınlara uğratarak bir şey elde etmek gayesindedir. Dikkatli en küçük bir kıtamızın karşısında sürülerle eşkıyanın bozguna uğradığı denenmiştir. Ayaklanma sahasındaki köylerden, ayaklananlara katılmış olanların tamamı yakılacaktır. Ele diri eşkıya geçirmek, özellikle reislerini yakalamak son derece önemlidir ve Mareşal Hazretleri diri eşkıya yakalanmasını irade buyurmuşlardır.

Askerin yağma ve talandan kesinlikle men edilmesini ve buna karşı gösterilecek gevşekliğin büyük tehlike ve sorumluluğunu bütün ilgililere hatırlatırım.

9. Tümenin ve Eşref Bey Müfrezesinin iaşe ve ikmal hususu Diyadin ve Karaköse'de kolordu ambarlarından kolorduca sağlanmıştır.

7. Kolordudan harekâta iştirak eden kıtaların iaşe ve ikmal hususları kolorduca güven altına alınmıştır".

9. Kolordu, 2 Temmuzda Takip Bölgesi Komutanı, 9. Tümen Komutanı Albay Eşref, 3. Uçak Tabur Komutanı, Malazgirt, Ahlat, Ernis, Muradiye, Beyazıt Ağa gruplarına verdiği bu genel harekât emrini aynı zamanda bilgi için Genelkurmay Başkanlığına, Millî Savunma Bakanlığına, 3. Ordu Müfettişliğine, 1. Genel Müfettişliğe ve 7. Kolordu Komutanlığına da arz etmiş bulunuyordu.

Genelkurmay Başkanlığı aynı gün (2 Temmuz 1930) 9. Kolorduya verdiği cevabî emrinde:

"Kolordunun 4 Temmuzda yapacağı imha hareketinin yapılış tarzı hakkındaki düşüncelerine katılırım.

Yaşar Bey Müfrezesinin takdire değer olan hareketi ve hava kıtalarımızın parlak başarıları komutanız altında yapılacak harekâtın çok yüksek semerelere ve fırsat bekleyen düşmanlarımıza Türk süngüsünün her an ezici bir kuvvet olduğu hissini vereceğinden şüphem yoktur.

Bir daha tekrarlanmayacak biçimde yapılacağına şüphe etmediğim harekâtınızda başarılar diler, bütün arkadaşların gözlerinden öperim" demekte idi.

9. Kolordu bir yandan 4 Temmuzda başlaması kararlaştırılan harekâtın hazırlıkları ile uğraşmakta, bir yandan da yer yer vaki olaylar dolayısıyla bölgesinde tenkil ve takip hareketlerini devam ettirmekte idi.

2 Temmuz 1930'da, Kolordu bölgesinde şu hareket ve faaliyetler olmakta idi:

"Kaymaz, Haçan, Kölesor, Çilli ve Osmanlı köyleri havadan bombalanmış;

Patnos bölgesinde ayaklananlara katılan köyler bomba ve makineli tüfek ateşi altına alınmış;

Beyazıt Ağa'nın 4 km. güneyinde 2190 rakımlı tepe ve bunun 8 km. güneyindeki 2280 rakımlı tepeler, cepheleri Beyazıt Ağa'ya dönük olmak üzere 100 kadar asi tarafından tutulmuş;

Muradiye'nin 10 km. doğusunda 3020 rakımlı tepe batı yamaçlarında takriben 200 kadar atlı ve yaya asi kuvvet Muradiye'deki

süvari kıtalarımızla müsademe etmekte olup Muradiye'deki batarya asiler üzerine ateş etmekte;

Henüz Ernis'e gelmiş bulunan 62. Alayın 2. Taburundan iki piyade bölüğü ile bir makineli tüfek takımının 40. Süvari Alayını takviye etmek üzere Muradiye'ye gönderilmesi ve Ernis ile Erciş'in eldeki kuvvetlerle karış karış savunulması, 40. Süvari Alayının her halde Muradiye'yi savunması ve Ernis'ten gönderilen takviye kıtaları geldikten sonra karşısındaki asilere taarruz etmek üzere hazırlanması, 7. Kolordu aracılığı ile bu birliklere emredilmiş;

Erciş'in kuzeyindeki Zurnake tepesi ile Erciş'in batısındaki sırtları işgal eden yaklaşık olarak 250 kadar asi ile Erciş'teki kıtalarımız arasında müsademe devam etmekte".

Bundan sonraki günlerde 9. Kolordu bölgesinde tenkil hareketi başlamış ve şu olaylar cereyan etmişti:

4 Temmuz 1930 günü saat 02.30-07.00 arasında asilerin Bulakbaşı, Karaburun, Kayaburun karakolları ile Taşburun civarına yaptıkları baskına İhsan Nuri, Bro Haso Telli ve Abdülkadir bütün aveneleri ile iştirak ettiler. Karaburun karakolu son cephanesini sarf edinceye kadar mukavemet ve sebat etmişse de eşkıya, Taşburun kuzeyindeki eski istasyon binası ve civarını tutmak suretiyle Zengezor ve Beyazıt istasyonundaki ihtiyat kıtaların karakola yardım etmesine engel olmuş ve karakoldaki subay ve erlerin çoğunu şehit etmek suretiyle karakolu işgal ederek burada bulunan bir Rus Mantelli topunu Şıhlı köyü civarına kadar götürmüşlerse de 7 Temmuzda görevlendirilen bir müfreze, topu tekrar geri almayı başarmıştı.

9 Temmuz 1930'da otomobille Kars'tan Iğdır'a gelmekte olan Tahdidi Hudut Komisyonuna mensup şahıslar Pernavut ile Kızılkaya karakolu arasında 25 kişilik Şeyh Zahir çetesinin taarruzuna uğramışlar ve heyet refakatında bulunan dört erle eşkıya arasında yapılan müsademede, nirengi subayı Teğmen Şükrü yaralanmıştı.

Daha sonraki günlerde 9. Kolordunun bitirilmesini istediği tenkil ve imha harekâtı takip ve temizleme faaliyeti olarak devam etti.

10 Temmuzda:

Eşref Bey cephesinde daha öncekilerle beraber 500'den fazla asi

imha edilmiş, Muratbaşı-Aladağ hattında bulunan 11. Süvari Alayı cephesindeki asiler iltica etmişler ve civardaki köylere mensup 100'den fazla erkek, kadın, çocuk ve 150'den fazla hayvan, altı beygir elde edilmiş, asilerin bu bölgedeki bütün hayvanları toplanmış, Muradiye bölgesinde doğuya kaçmak isteyen birkaç atlıdan mürekkep eşkıya grubu da takip edilmişti.

15 Temmuzda:

Aralık (Başköy) bölgesinde, Hudut Komutanı Binbaşı Fuat emrindeki kuvvetler Aralık bucağına girmiş, bu arada taarruza uğrayan Iğdır Hudut Bölük Komutanı Yüzbaşı Kemal, Aras kenarındaki Tazekent köyünden fazla baskı gördüğü için Aras'ın öbür tarafına (Rusya'ya) geçmiş. Taşburun, Alay Komutanı emrindeki kuvvetler tarafından tutulmuştu.

Ferhat Bey Grubu Cephesinde:

Bu cephe karşısında batıya doğru kaçmaya mecbur olarak Aksorik dağları bölgesine sığınmış olan bir kısım asi, sabah saat 03.00'te Silik'ten Bezirhane'ye doğru geçmekte iken, Muradiye Grubundan takviyeli bir süvari bölüğü bunların üzerine gönderilmiş. 50-60 kadar asi ile yapılan müsademede eşkıyadan 10'u öldürülmüş, süvari bölüğünden de bir er ve altı hayvan yaralanmıştı. 9. Tümen cephesinde başkaca önemli vukuat olmadı.

9. Tümen Karargâhı, Mürettep 28. Alay ve Tümen Bağlı Birlikleri Beyazıt Ağa'ya, Süvari Tugayı Şeyh Haydar, Yukarı Sarı Göl'e, 18. Alay ve Muradiye Grubu Komutanlığını deruhte edecek olan Albay Fehmi Muradiye'ye vasıl olmuşlardı.

18 Temmuzda:

Sarı Çemen ve Temaşa Taşı civarında uçaklarımıza ateş etmeleri üzerine havadan bombalanan Halikânlı aşiretinden 18 insan, 1 hayvan, Tozo aşiretinden 6 erkek, 3 kadın ölü, 5 kadın yaralı, 7 hayvan telef edildi.

21 Temmuzda:

9. Kolordunun plana uygun olarak yürüttüğü tenkil harekâtı kar-

şısında Zeylan deresinden kaçabilen asiler ile Körhüseyinoğlu ve Seyit Resul, Halikânlı aşiretine iltihak ederek Maku istikametine yönelmişler, son bir iki gün içinde yapılan hava bombardımanları ile Halikânlı aşireti 25 ölü, bir o kadar da yaralı vermiş ve birçok hayvanını kaybetmişti. Belikânlı aşireti ise; Türkiye'ye sığınarak hükümetin emredeceği bir yerde ve her türlü emirlere itaat etmek şartıyla iskân edilmek arzusunda olduğunu bildirmişti.

Kabak tepedeki kıtalarımızın su ve erzak ihtiyacını sağlamak üzere Tahiliki'den Kabak tepeye gönderilen kafileyi vurmak maksadını güden atlı ve yaya 300 kişi kadar bir eşkıya grubu, gün doğmadan önce Kabak tepe köyü ile bunun hemen güney ve güneydoğusundaki sırtları işgal ederek saat 06.30'dan itibaren Kabak tepe-Giresor telefon hattını kestiler. Miktarı saptanamayan diğer bir eşkıya grubu, Kopgel batı yamacından Kapak tepe mevzilerini doğudan kesmeye çalıştılar.

Korhan istikametinden kısım kısım gelen ve miktarı 100 kişi kadar tahmin edilen üçüncü bir eşkıya grubu da Kabak tepe kuzeyindeki dereler içinde toplanmış bulunuyordu.

Asıl kafileyi vurmaya memur 100 kişilik atlı eşkıya grubu ise Mozalan dağı güneydoğusunda Mato mağaraları civarında hazırlanmıştı. Saat 07.30'dan itibaren Kopgel yamacındaki şakiler açtıkları ateşle Kabak tepeyi oyaladıkları sırada, Kabak tepe güney ve kuzeyinde toplananlar Kabak tepeye taarruza başladılar. Aynı saatte Mato mağaralarındaki 100 atlı şaki de Giresor tepesinin kuzeyindeki 818 rakımlı tepe kuzeyinden Kabak tepeye hareket halinde olan su ve erzak kafilesine doğru ilerlediler. Giresor dağından ileri sürülen müfrezelerimizin ve Kabak tepedeki top ve makineli tüfeklerimizin açtığı ateşle kafileyi vurmak isteyen eşkıya, Mozalan dağı istikametinde çekilmeye mecbur edilmiş ve bunu müteakip Kabak tepeden ileri sürülen müfrezeler de Kabak köyü ve bu köyün hemen güney ve güneydoğusundaki şakileri tardederek kafilenin güvenle Kabak tepeye gitmeleri sağlanmıştı. Bu müsademe saat 19.30'a kadar devam etmiş ve eşkıya kaçmaya zorlanmıştı. Bu müsademede müfrezeden 6 şehit, 7 yaralı verilmiş, eşkıyadan ise 80 kişi öldürülmüştü.

22 Temmuzda:

9. Kolordu Birliklerinden 41. Süvari Alayı Beyazıt'a, Van Alayının 1. Taburu Gevrişamyan'a, 9. Tümen Birlikleri Giresor, Lizgot bölgesine varmışlardı.

Fehmi Bey Grubunun teslim aldığı Deveci Gediği ve kuzeyindeki savaş kümesi, Çubuklu Mustafa ve Faris idaresindeki asilerin taarruzu karşısında geri çekilmek zorunda kalmışlardı. Ertesi gün (23 Temmuz) bu bölge iki topla takviyeli bir taburla taranacaktı.

25 Temmuzda:

Erciş bölgesinde öteye beriye gizlenen perakende eşkıya gruplarını takip etmekte olan Derviş Bey Müfrezesi, bunlardan bir kısmını daha yakalamış ve kaçmaya teşebbüs edenleri imha etmişti. Bu temizleme ameliyesi sırasında ayrıca asilere ait 11 mekkâri daha ganimet alınmak suretiyle toplanan 200 kadar hayvan Erciş'teki komisyona teslim edildi.

28 Temmuzda:

Şeyh Zahir ve Ali Beşko idaresinde miktarı saptanamayan bir eşkıya grubu, Pernavut köprüsü güneyindeki Osman köyünün hemen kuzeyine geldiği sırada, Tuzluca'daki 2. Jandarma Estersüvar Bölüğü bunların üzerine sevkedilmiş ve saat 20.00'de başlyan müsademede eşkıyaya bir hayli ölü ve yaralı verdirilmiş, bölükten de Bölük Komutanı göğsünden yaralanmış, iki er de şehit olmuştu.

29 Temmuzda:

Zeylan bölgesinde temizleme işi ile görevli olan Derviş Bey Müfrezesi, Zeylan ayaklanmasının birinci derecede amillerinden olan Pabuşkin köyü imamı ile dört asiyi müsademe sonucu ölü olarak ele geçirdi ve ayrıca 9 tüfek, 700 kadar hayvan toplandı.

30 Temmuzda:

Kolordu emrindeki seyyar jandarma alaylarının durumu şöyle idi:

2. Seyyar Jandarma Alayının Piyade Taburu Iğdır'da;

Estersüvar Taburunun bir bölüğü Tahiliki'de, diğer bölüğü Kulp'ta;

4. Seyyar Jandarma Alayının Piyade Taburu Beyazıt civarında, süvari taburunun bir bölüğü Diyadin'de, diğer bölüğü Beyazıt'ta olup 7. Kolordu emrine girmek üzere 3 Ağustos sabahı Diyadin'de, Malazgirt istikametinde harekete hazır;

Van Piyade Alayının 1. Taburu Zengezor'da, 2. Taburu Kayaburun bölgesinde;

Derviş Bey emrindeki 3. Seyyar Jandarma Süvari Taburu ile 5. Seyyar Jandarma Alayının bugüne kadar ... edilmiş olan kısımları (iki piyade ve bir süvari bölüğü ile bir ağır makineli tüfek takımı) Erciş'te, bu Alayın 2. Bölüğü Yüzbaşı Mahir Komutasında Patnos'ta bulunmakta.

1 Ağustosta:

Şeyh Zahir komutasında 200 kişilik bir eşkıya grubu Tuzluca'nın 8.5 km. doğusunda Pirli karakolunu basarak üç jandarma ile hudut taburundan dört erin silâh ve eşyalarını alıp bunları serbest bırakmışlar ve karakol binasını yakmışlardı. Şeyh Zahir burada bıraktığı bir tezkerede de; Tuzluca merkezini ve bunun güneyindeki Akarak köyünü yakacağını bildirmekte idi. Bu çeteyi takip etmekte olan Tuzluca'daki 2. Seyyar Estersüvar Bölüğünden başka Iğdır'daki süvari bölüğü de Gevgeve istikametine gönderildi.

2 Ağustosta:

Derviş Bey Müfrezesi Koç Köprü, Gürgür Baba, Partaç dağı bölgesinde yaptığı araştırmada mağaralarda gizlenmiş olan asilerden Haso ile kimliği tespit edilemeyen arkadaşlarını ölü olarak ele geçirmiş ve bunlardan başka mağaralarda gizlenmiş olan kadınları toplayarak bu köylere yerleştirmişti. Karamelik, Zoraya köylerinin araştırılmasında da biri ölü, biri yaralı ve 15'i diri olmak üzere 17 asiyi yakalamış ve bunlara yataklık eden Karamelik köyünü tahrip etmişti.

Bütün bu cereyan eden olayları takip eden Genelkurmay Başkanlığı 3 Ağustos 1930'da yayınladığı emirde:

"Ağrı harekâtı başlamadan önce dahilde eşkıyalık yapan çetelerin yeter kuvvetlerle yapılacak sıkı ve şiddetli bir takiple imhaları suretiyle fırsat bekleyenlerin ümit ve güvenlerinin kırılmasına kesin zorunluk vardır. Şeyh Zahir çetesinin bir daha Ağrı'ya dönmeyecek surette ve daha fazla kuvvetler tahsisi ile imhasını 9. Kolordudan, Yukarı

Sirik yaylasında jandarma müfrezelerimizle müsademe ettiği ve Kernuslu Halit olması muhtemel çetenin imhasını da 7. Kolordudan önemle rica ederim.

Barzani çetesinin yaptığı ve diğer mevkilere yapılması muhtemel propagandalara karşı kıtaların kapılmamasının ve kıtaların bulundukları yerlerde kesin olarak savunmalarının başarı sağlayacağının birliklere bildirilmesi ve halkı aydınlatacak surette bildiriler dağıtılması ve halka ayaklananların mutlaka cezalandırılacağı kanısını vermek için Oramar olayına katılan köylerin ve yayladaki aşiretlerin tespiti ile bunların hava kuvvetleri ile bombardıman ettirilmesi gerekir.

Oramar olayında bize sadakatı görülen ve kıtalarımızla beraber müsademelere katılarak eşkıya tarafından evleri yakılanların taltifi ve halen boşalttığımız bucaklara müdür atanması ile daha fazla taraftar sağlanması faydalı görülmekte olduğundan bu hususun sağlanmasını 1. Genel Müfettişlikten rica ederim" demekte idi.

Verilen emirlere uygun olarak alınan tertibat ve yapılan takibata rağmen eşkıya faaliyetleri yer yer devam ediyordu. Tuzluca ve Iğdır bölgelerinde faaliyette bulunan çetelerin imhaları Genelkurmayca istenmiş olmasına rağmen, yapılan sıkı ve şiddetli takip karşısında bu çeteler yakalanıp imha edilemiyordu. Daha sonraki günlerde de aynı nitelikte olaylar devam etti. Örneğin, Karakoyunlu köyü, Çengel geçiti, Aralık bucak merkezi, Taşburun ve civarında çeşitli eşkıya baskınları ve bunları tenkille görevli birlikler arasında yer yer müsademeler olmakta idi.

Zeylan bölgesindeki temizlemenin hâlâ sonu alınamamıştı. Derviş Bey Müfrezesi, 10 Ağustosta Pani yaylası civarında ünlü asilerden Sultan, Yusuf, Hamza, Kasım, Tahir, Körhüseyin'in amcazadesi Kasım ve Muhittin adlarındaki şahısları yakalamaya muvaffak olmuş, bunları saklayan Şerefli ve Maral köylerini yaktırmış ve bu arada 30 kadar silâh ele geçirebilmişti.

7. ve 9. Kolordu bölgelerinde, Zeylan olayı dolayısıyla başlayan takip harekâtı, alınmış bulunan tedbir ve tertipler dahilinde Eylül başlarına kadar ciddiyetle devam etti. Eşkıyanın bir kısmı, imha, büyük bir kısmı da aman vermeyen kuvvetlerimiz karşısında firara mecbur edilmiş oldular.

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

ORAMAR AYAKLANMASI VE BASTIRILMASI (16 Temmuz-10 Ekim 1930)

A. AYAKLANMA:

1. Ayaklanmanın Sebep ve Niteliği:

Oramar ayaklanması başlamadan önce Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da durum şöyle idi:

Silâhlı Kuvvetler bir yandan (Zeylan, Çaldıran, Ağrı bölgelerinde çıkan ayaklanmaları bastırmaya çalışırken diğer yandan Diyarbakır, Silvan, Sason, Lice, Çapakçur, Garzan, Muş bölgelerinde de şekavetle birleşik Kürtçülük kışkırtmaları devam ediyordu.

Dıştan yardım gören bazı Kürt aşireti reisleri din propagandası altında halkı hükümet aleyhine kışkırtarak Kürtlük davası için silâhlı ayaklanmaya teşvik ediyorlardı. Bu suretle merkezi Ağrı olan Kürt ayaklanmasının bütün Doğu illerine yayılmasını hedef almışlardı.

Güney sınırlarımızda, Irak ve Suriye'de çıkarları bulunan yabancı devletler, bu topraklar içinde bulunan bazı aşiretleri maddî ve manevî yardımla silâhlandırarak memleket içine saldırtmakta idiler.

İran sınırından yurda giren Kürt eşkıyaları da aynı maksatla hazırlanmış, sevk ve idare edilmişti. Şeyh Barzani'nin 500 kişilik kuvvetle Oramar'a saldırması suretiyle başlayan ayaklanma da bu zamana rastlar.

Bu ayaklanmanın nedeni ve hedefi, Ağrı'daki Kürt eşkıyasına karşı kullanılan veya kullanılacak olan kuvvetlerin bir kısmını üzerine çekmek ve onların yüklerini kısmen hafifletmek ve memlekette Kürtlük lehine kışkırtma yapmak ve asayişsizliği artırmaktı.

2. Ayaklanma Bölgesi:

Oramar-Şat-Şemdinan-Herki bölgeleridir. Bölgenin rakımı 2000-3500 metre arasında değişir. Yolsuz, Sarp, yalçın kayalıklı dağlar ve

sarp derelerden müteşekkildir. Yollar genellikle patikadır.

3. Ayaklanma ve Bastırılması:

22 Temmuz 1930'da başlayan ve Barzani Şeyhi tarafından hazırlanıp sevk ve idare edilen Oramar ayaklanması iki safha arz eder.

Birinci safha:

Ayaklanmanın başlaması, Şemdinan ve Oramar civarına yayılması, Oramar Hudut Bölüğünün asiler tarafından kuşatılması ve hava kuvvetlerinin ve yakın hudut bölüklerinin yardımı ile Oramar Bölüğünün kurtarılması olayını kapsar.

İkinci Safha:

İran hududu üzerindeki eşkıyanın temizlenmesi adımı almış olan bu safha: Herki, Şemdinan, Şat ve Oramar bölgesindeki Barzani eşkıyaları ile bunlara fiilen katılan yerli halktan olan eşkıyaya takviyeli bir tugay kadar kuvvetle yapılan harekâtta, asilerin İran sınırı ötesine çekilmesi olayını kapsar.

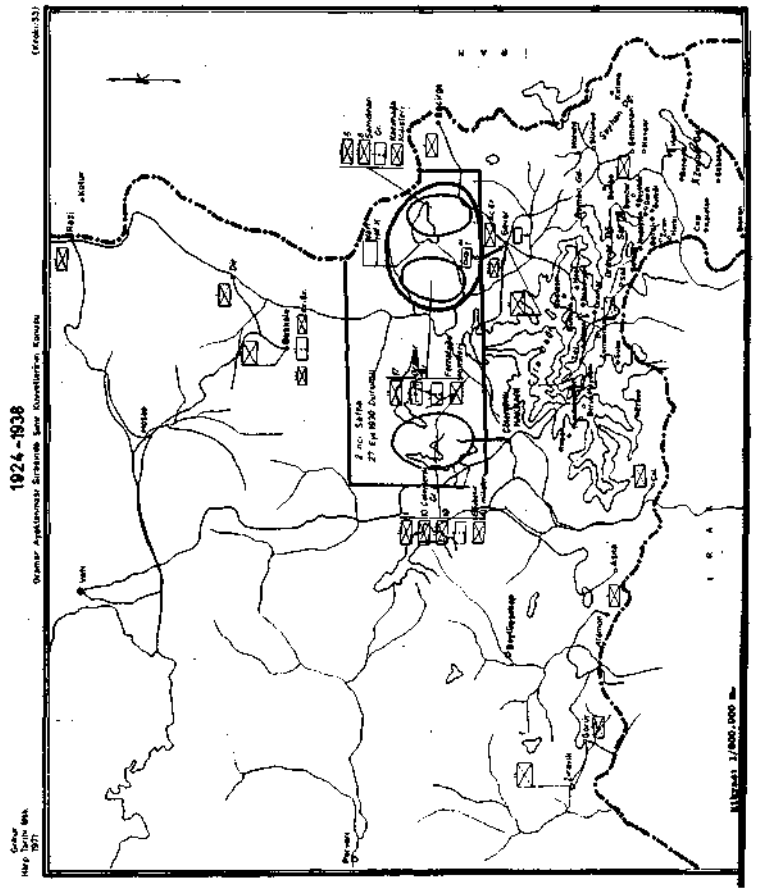
B. HAREKÂT:

1. Birinci Safha:

16 Temmuz 1930'da Irak bölgesinde ve Irak arazisi içinde bulunan Şeyh Barzani'nin, Molla Hüseyin Şerif komutasında bir kısım silâhlı kuvveti, sınırımız içinde bulunan ve Oramar'ın 15 km. doğusundaki Şat dağına geldi. Bölgedeki ağalarla görüştükten sonra Oramar bucak merkezine ve buradaki sınır bölüğüne baskın yapmaya karar verdiler. Baskının yapılması halinde Oramar bucağı ile civar halkın da ayaklanmaya katılacakları tahmin ediliyordu.

Oramarlı Kasım Ağa ve arkadaşları, 21 Temmuzda Oramar Sınır Bölük Komutanına gelerek 21/22 Temmuz gecesi bölüğün basılacağını haber verdiler. Gerçekten saat 21.00 sıralarında İran arazisi içinde bulunan Şeyh Barzani'ye mensup 500 kişilik bir kuvvet, Oramar'daki kışlaya hücuma başladılar. Fakat ateşle karşı konulan bu hücum tardedildi. Kasım Ağa da milisleri ile birlikte sınır bölüğü ile beraberdi. Barzani eşkıyası aynı gece iki kez ve ertesi gece üç kez daha hücumlarını tekrarladılarsa da tardedildiler. Hücum ile başarı elde edilemeyeceğini anlayan eşkıya, bölüğün etrafında mevzi alarak bölüğü muhasara etti. Yolları ve gedikleri tamamen tuttu ve Oramar-Gevar telefon irtibatını kesti. Bu saldırıyı yapan eşkıya, Barzanilerle Şemdinan, Herki, Şat ve Oramar halkındandı. Eşkıyanın 100 kadarı Gevan boğazını, 100 kadarı Oramar kuzeyinde Avithayir köprüsünü tutmakta, 300 kişilik bir grup da güneyden Oramar'a taarruz etmekte idi.

Oramar ayaklanması sırasında, Başkale bölgesindeki sınır kuvvetlerinin konuşu şöyle idi (Kroki: 33):

Başkale Taburu:

Tabur karargâhı, bir piyade takımı, bir ağır makinele tüfek bölüğü

ve taburun acemi erleri Başkale'de, bir bölük Razi'de, bir bölük Dir'de, bir bölük Bacirge'de.

Gevar Taburu:

Tabur karargâhı, bir piyade takımı, bir ağır makineli tüfek bölüğü ve Taburun acemi erleri Gevar'da (Yüksek Ova'da), bir bölüm Şemdinan'da, bir bölük Oramar'da, bir bölük Çal'da.

Zirovik Taburu:

Bir bölüğü Alamon'da, bir bölüğü Gerür'de.

Asilerin baskın suretiyle sınır bölüklerini sarması halinde Gevar Taburu bölüklerinin vaktinde Çölemerik'te toplanması ve halen hiçbir kıta bulunmayan Çölemerik'in savunulması şüpheliydi. Zira, Çölemerik bölgesi kuvvet merkezlerine çok uzak, yol durumu tekerlekli araçların hareketine elverişli olmadığı için Zeylan ayaklanmasında olduğu gibi acele kuvvet sevki mümkün olamayacaktı ve bu durum eşkıyanın zaman kazanmasına, şekavetin büyümesine ve yuvalanmasına yarayacaktı. Bu durum karşısında 7. Kolordu; Çölemerik'e bir telsiz istasyonu gönderilmesini (Kolorduda telsiz yok), Van'daki 9. Hudut Taburunu ve kudretli dağ bataryasını derhal kara yürüyüşü ile Çölemerik'e göndermeyi, 40. Süvari Alayını kudretli bir batarya ile birlikte Başkale'ye göndererek elde çevik bir ihtiyat bulundurmayı, Bitlis'ten bir piyade taburu ile Diyarbakır'dan bir sahra bataryasının Van'a gönderilmesini, Bitlis'te en az iki tabur bulundurmak gerektiğinden ve 2. Tümenden bir taburun da buraya gönderilmesi mümkün olmadığına göre ya dağ alayından bir taburun gönderilmesi veya 1. Alayın kurluşunu bozmamak için dağ alayından bir taburun doğruca Van'a gönderilmesi tedbirini uygun görmüş ve Genelkurmay Başkanlığına teklif etmişti.

Genelkurmay ise, Başkale güneyine şimdilik kuvvet göndermeyi uygun bulmuyordu. Genelkurmaya göre, Van bölgesi kuvvetli bulundukça Başkale ve Hakkâri (Çölemerik) bölgelerinde şekavet olayları genişleyemezdi. Yalnız durum gerektirdiği takdirde münferit bölüklerin tabur merkezine toplanması ve meydana gelecek olayın toplu kuvvetlerle bastırılması uygun olurdu. Çölemerik dolaylarındaki şekavet olaylarını en etkili şekilde hava kuvvetleri ile bertaraf etmek

daha ziyade mümkündü ve bu maksatla Van'daki uçak alayının hazırlanması gerekti.

Bunun üzerine Kolordu da, eşkıyanın Oramar'a taarruzu üzerine 22 Temmuzda Gevar tabur merkezinden bir müfrezenin Oramar'a gönderilmesini, Şemdinan bölüğünün karakollarını toplayıp Gevar'a, Çal bölüğünün Çölemerik'e gelmesini, Zirovik Hudut Taburunun karakollarını toplayıp bölük merkezlerinde ve sonra da Zirovik'te toplanmasını ve Alamon bölüğünün Çölemerik'e gelmesini, Van'daki Karaman Taburunun bir bölüğü (acemi erleri hariç), kudretli dağ top takımı ve telsiz istasyonunun Çölemerik istikametine gönderilmesini emretti.

Oramar'a gönderilen bir yüzbaşı komutasında altı manga ve bir makineli tüfek takımından müteşekkil müfreze, boğazların ve hâkim tepelerin eşkıya tarafından tutulmuş olmasından Baştazin'de kalmıştı.

23/24 Temmuzda Başkale civarından hareket eden Kerim ve Ferhat Ağaların milis kuvvetleri ile Şemdinan'dan Gevar'a getirilen hudut bölüğü Baştazin'de kalan müfrezeyi takviye maksadı ile 24 Temmuzda Gevar'dan hareket etti, keza Bacirge Hudut Bölüğü de aynı şekilde Baştazin'deki kuvvetlere katılmak üzere Gevar'a gelmişti.

Eşkıyanın muhasara etmiş bulunduğu Oramar Hudut Bölüğü, savunmasına devam etmekte idi. Gediği tutan eşkıyaya karşı iki piyade bölüğü, bir ağır makineli tüfek takımı, Kerim ve Ferhat Ağaların milislerinden mürekkep müfreze ile bir taarruz yapıldı ise de eşkıyanın Şat üzerinden müfrezenin sol yanına 250 kişilik bir kuvvetle yönelttiği harekât üzerine müfrezenin taarruzu durduruldu.

Eşkıya, bir yandan bu hareketleri yaparken diğer yandan bölgedeki aşiret ağalarına din uğrunda çalıştıklarını ve kendileri ile işbirliği edilmesi hususunda propagandalarını artırmışlar ve Hakkâri ili içlerine de girmeye çalışarak, köylüleri hükümete karşı toplu ayaklanmaya teşvik ve zorlamaya başlamışlardı.

Meselenin ciddiyetini dikkate alan Genelkurmay Başkanlığı bir yandan meydana gelen bu olayın Irak Hükümeti nezdinde protesto edilmesini Dışişleri Bakanlığından isterken diğer yandan gerekli tedbirleri aldırmakta idi. 24 Temmuz 1930'da 7. Kolordu'ya verdiği emirde: 2. Tümen büyük kısmının Siirt ve Bitlis bölgesinde bulunmasının

ve 2. Tümenin muhtemel bir olaya karşı Tümen Komutanı emrinde toplu olarak kullanılmasının daha iyi sonuçlar vereceği düşüncesiyle 2. Tümen karargâh ileri komuta kademesinin şimdiden Van'a naklini uygun bulmakta ve 2. Tümenin kolordu bölgesinde gereğinde daha önemli yerlere karşı kullanılmak üzere hazır ve toplu bulunmasının faydalı olacağına işaret etmekte, ayrıca, Çaldıran hareketi sona erdiği için 17. Hudut Taburu kısımları da dahil olmak üzere 18. Piyade Alayının, Alay Komutanı emrinde Çaldıran bölgesinde bırakılmasını, Van Hudut Komutanlığının 40. Süvari Alayı ve 62. Alay 2. Taburu ile Van'a gelerek bölgenin emir ve komutasını deruhte etmesini... istemekte idi. Bu arada, eşkıyanın muhasarasında ve çok müşkül durumda olan Oramar Hudut Bölüğüne hava kuvvetleri ile cephane ve emir gönderilmesi lüzumu hasıl olmuştu. Bu maksatla 3. Tayyare Tabur Komutanı Binbaşı Zeki Doğan, taburu ile bu harekâta katılmak üzere görevlendirildi.

26 Temmuz 1930'da Oramar'daki mahsur bölüğü kurtarmak için Baştazin'deki iki hudut bölüğü, iki ağır makineli tüfek takımı ile Kerim ve Ferhat Ağa milisleri ve ayrıca, Çal ve Alamon Hudut Bölükleri Çölemerik Hudut Alay Komutanı emrine verilmiş ve gerekli harekâtın yapılması emredilmişti. Daha önce Çölemerik'te toplanmış bulunan Çal, Alamon Bölükleri bu maksatla Gevar'a hareket ettirildi. Ayaklanma Şemdinan bölgesine de sirayet etmişti. Asilerin bu bölgede yuvalandıktan sonra Gevar ve Çölemerik'e tecavüz ederek faaliyetlerini içeriye doğru genişletmeye çalışacağı anlaşılıyordu. Olaylar gittikçe ciddî bir nitelik almıştı. Şemdinan Hudut Bölüğü hükümet memurları ile birlikte çekildikten sonra, yerli halk bir kısım cephaneyi yağma etmiş ve silâhlı olarak Şemdinan dolayında dağlara çekilmiş, civardaki köyler de bunlara katılmışlardı. Bu arada, Şemdinan ile Oramar arasında bulunan ve kâmilen silâhlı olan Herki ve bunun güneyinde Cirgi aşiretleri de ayaklanmaya karışmış, Binavikli Ahmet Bey'le Sikanlı Hacı İbrahim de maiyetleri ile beraber Barzani eşkıyasına katılmış bulunuyorlardı.

Durum gittikçe önemini artırıyordu. Oramar'daki mahsur bölüğü kurtarmak için ciddî teşebbüsün zamanı gelmişti.

28 Temmuz sabahı uçaklarımız Oramar'ı kuşatan asi gruplarını

bombaladılar. Akşam üzeri milis ve askerî kuvvetler Oramar'a baskın yaptılar ve eşkıyayı tardederek saat 19.00'da kasabaya girdiler.

Böylece yedi günden beri muhasarada bulunan bölük kurtarılmış ve eşkıya güneye doğru çekilmişti. Muhasaranın ilk iki gün ve gecesinde eşkıya şiddetli taarruzlar yapmış, diğer günlerde mevzi çarpışmaları halinde geçmiş ve taraflar küçük gece baskınları yapmışlardı. Bu süre içinde bölük dört şehit, dört yaralı vermiş, eşkıyanın daha çok zayiat verdiği anlaşılmıştı.

Bu olayda Kasım, Kerim ve Ferhat Ağaların yardımları takdire değer derecede idi. Nihayet 30 Temmuz 1930'da Oramar Bölüğü ile Baştazin Müfrezesi ve Çal Hudut Bölüğü Gevar'a geldiler.

Doğu illerinin yönetiminden sorumlu Genel Müfettiş İbrahim Tali Bey, İçişleri Bakanlığı kanalı ile Genelkurmay Başkanlığına intikal eden durum hakkındaki mütalaasında:

"1. Hudutlarımız dışında, memleketimiz aleyhine çalışan teşekküllerin hükümet kuvvetlerinin zayıf bulunduğu ve kolayca yetişemeyeceği yerlere tecavüz ile başarılar kazanmaya ve bu suretle her gün biraz daha zehirlenen halkı lehlerine çevirmeye çalıştıkları son Oramar olayı ile de sabit oldu. Özellikle asilerin dinî kışkırtmaları ve erlere dokunmayarak subaylarını imha etmeleri ve erleri subaylar aleyhine kışkırtmaları hazırlanan suikastın kuvvetli eller tarafından yöneltildiğine şüphe bırakmamıştır. Çaldıran bölgesindeki harekât sırasında ve Ağrı harekâtına geçileceği hakkında söylenti ve yayın devam ettiği bir sırada Oramar'a vaki tecavüz dikkati çeker görülmüştür.

2. Oramar tecavüzü geçici bir teşebbüs olmayıp, gerçekte olduğu üzere Şeyh Barzani'nin kuvvetleri ile devamlı bir şekil aldığı takdirde asilerin ufak tefek başarıları halinde Beytüşşebap ve daha sonra Pervari, Şırnak, Cizre bölgelerinde de bazı olayların meydana gelmesini beklemek gerekecektir.

Böyle bir hâl karşısında Nasturîlerin de fırsattan faydalanmaya kalkışmaları, durumu daha çok ağırlaştıracaktır. Van gölünün güneyindeki bölgeye İngiliz emellerine çok uygun olarak bulaşacak ayaklanma ateşi zamanında söndürülmezse, bu ateşin Kürt bölgesinin göbeğinde ve henüz ilkel ve vahşi ruhlar taşıyan halkla meskûn ve

geçen ayaklanmada da hükümet kuvvetlerinden kesin bir darbe yememiş olan Mutki, Garzan, Sason bölgelerinde de karışıklıklara yol açması pek muhtemeldir. Böyle bir kargaşalığın Doğuda doğuracağı olaylar şimdiden kestirilemez.

3. Güneydekilerin faaliyeti hakkında yekdeğerini teyit eder nitelikte alınan haberler, özellikle Siirt ilini hedef tutan bir hazırlığa delâlet etmektedir. Kuzeye geçtikleri haber alınan Akit, Şendo, Ferho ve Ömer gibi önemli reislerin idaresindeki çetelerin Aşita, Kordilan gibi dağlara sığınarak hazırlıklıklarda bulundukları ve fırsat kolladıkları son günlerde Eruh, Garzan, Şırnak bölgelerinde meydana gelen olaylar ve alınan haberlerde kuvvetli bir ihtimal haline girmiştir.

Oramar tecavüzünün Batıya doğru sirayetinde önce Siirt ilinde kuvvetli bulunmak ve meydana gelmesi muhtemel olayları, arzu edilmeyen sonuçlardan önce önlemek gerekir. Esasen Ağrı harekâtının yapılabilmesi için bu hareketi Siirt, Garzan ve Eruh bölgelerinde zayıflatmak ve durdurmak maksadı ile güneyden tekrarlanacak tecavüzleri süratle bastıracak kadar kuvvetli bulunmak lâzımdır. Bu sebeple bugün çok önem kesbeden Siirt ilinde muhtemel olayları karşılayacak kuvvet, Siirt merkezindeki bir piyade taburu ile Lodi ve Fındık bölgelerindeki 10. Seyyar Jandarma Alayından ve iki bataryadan, keza Garzan, Gercüş gibi civar mevkilerdeki nizamiye kuvvetlerinin birer kısmından ibarettir. Bu kuvvet yetersiz olduğundan aynı zamanda kuzey ve güneye karşı dahi bir ihtiyat almak üzere Siirt bölgesinin en az iki alayla bir an önce takviyesini ve hükümetin bu bölgede kuvvetli bulunmasına ve bunda gecikilmemesine ihtiyaç vardır" demekte idi.

1. Genel Müfettişliğin, bölgesindeki durumu ve meydana gelmesi muhtemel sonuçları dikkat ve önemle izlemekte olan Genelkurmay Başkanlığı, olayların adi ve eşkıyalık niteliğinden ziyade siyasî maksadı kapsadığından şüphe etmemekte idi.

Güney ve güneydoğu hudut bölgesinin kespettiği önem ve Zeylan ayaklanmasının bastırılması için 7. Kolordunun kuzeye sevkettiği kıtalar dolayısıyla bu bölgede en çok önemi haiz Siirt ve Midyat'ın daha ziyade takviyesi düşüncesi ile 15. Dağ Alayı ve bağlıları 7. Kolordu emrine gönderilmişti.

Genelkurmay Başkanlığına göre; halen 7. ve 9. Kolordular bölgelerinde, Şeyh Sait ayaklanması gibi şümullü bir olayı bastırmaki çin ayrılan kuvvet derecesinde ve mevcutları daha dolgun kıtalar bulunmakta idi. Ayrıca, Zeylan Çaldıran olayları, Müfettişlik bölgesinde meydana gelecek bir ayaklanmanın çok geç gelişeceğini ve hatta mevziî kalacağını göstermekte idi. Bu itibarla, kuvvetler parça parça dağıtılmayarak toplu bir halde tutulur ve gelişecek duruma göre kuvvetli ve şiddetli darbelerle eşkıya üzerine saldırdığı takdirde mevcut kuvvetin yalnız mevîî değil genel bir ayaklanmayı bile başarı ile bastırmaya yeteceği meydanda idi. Bu sebeple Genelkurmay Başkanlığı, dağ alayından başka doğu bölgesi için şimdiden ayrıca kuvvet göndermeyi gerekli görmemekte idi.

Bir yandan, üst makamlar, olması muhtemel ayaklanmayı önlemek veya olduğu sırada bastırmak konusu üzerinde görüşlerini ileri sürerlerken öte yandan olaylar da devam ediyordu. Örneğin; 31 Temmuz 1930 gecesi Şerif Molla Mustafa komutasında 200 kadar Barzani eşkıyasının Oramar'a gelerek, ilk olayda fevkalâde hizmet eden, eşkıyanın taarruz edeceğini ilk önce haber veren ve bölükle birlikte Oramarlıların evlerini yaktığı, milis komutanı Doskili Ferhat Ağaya tecavüz için kuzeye ilerledikleri haber alınmıştı. Bunun üzerine Ferhat Ağaya yardım maksadı ile Yüzbaşı Mehmet Ali komutasında iki bölük eşkıya üzerine gönderildi ve eşkıya tardedildi.

Diğer bir olay: Barzani eşkıyasından ve onlara katılan Oramar, Şatyerli Kürtlerinden mürekkep evvelce Oramar bölüğüne taarruz eden asilerden 150-200 kadar bir eşkıya grubunun Baştazin'i işgal ettiği, diğer bir grubun Oramar'dan Heşt'e, başka bir grubun Şat üzerinden, bir başka grubun da Cemberizan-Ziri üzerinden Gevar'a ilerleyecekleri haber alınmıştı. Eşkıyanın maksadı Gevar'ı işgal etmek, Ferhat ve Kerim Ağaların köylerini tahrip etmekti. Nitekim, aynı gün Barzani Şeyhinin Molla Hüseyin komutasındaki 250 kişilik bir kuvvetin Herki-Beytkâr üzerinden Şemdinan ve Bemba gediği istikametinde harekete geçtiği ve Herki bucağı halkının da bunlara katıldıkları öğrenilmişti. Alınan bu haberler Barzani Şeyhinin Oramar ve Şemdinan bölgelerinde faaliyete geçtiğini gösteriyordu.

Durumu yakından izleyen Genelkurmay Başkanlığı 2 Ağustos

1930'da verdiği emirde:

Barzani eşkıyasının muhtelif mevkilere ilerleyeceklerine dair propagandanın, daha ziyade halkı ifsat ve kendilerine taraftar kazanmak gayesi ile yapıldığı ihtimalini belirttiğini ve buna karşı mukabil propaganda yapılarak yakında Barzanilerin tedip edilecekleri ve hükümet emirlerine muhalefet edenlerin cezasız kalmayacağının etrafa yayılmasını ve toplanmış olan kuvvetlerle sadece savunma durumu almakla yetinmeyerek, bölükten aşağı olmamak üzere, tertip edilecek kuvvetli müfrezelerle civardaki asilere ve asi köylerine baskılar yapılmasını gerekli görmekte idi. Ancak bu teşebbüsler sırasında müfrezelerin pusuya düşmemeleri için tertibat almaları ve zamanında takviye edilmeleri özellikle sağlanmış olmalıydı.

Genelkurmay Başkanlığı ayrıca; muvakkaten Gevar'a gelecek olan hava kuvvetleri ile asilere katılan köylerin, yaylalarda bulunan ve yerleri iyice tespit edilemeyen Herkililerin bombalanarak, bunların hudut dışına atılmalarını ve bölgede sükûnetin biran önce sağlanmasını önlemek istemekte idi.

2 Ağustos 1930'da uçaklarımız Şat köyünü bombaladılar. Baştazin'i işgal eden eşkıya üzerine gönderilen müfrezenin buraya varması üzerine eşkıya güneye doğru çekilmişti.

29 Ağustos 1930'a kadar bölgede eşkıyalık olayları aralıksız devam etti. Bu olaylar, müfrezelerimiz tarafından zayiat vermek pahasına da olsa bastırılırken hava kuvvetlerimiz de asi köyler üzerinde devamlı keşif ve gösteriş uçuşları yaptılar ve bunlardan çoğunu müteaddit defalar bombaladılar. Bu tür olayların bastırılmasına son vermekle birinci safha bitmiş ve esaslı tedip harekâtı yapılmak üzere ikinci safhaya geçilmişti.

2. İkinci Safha:

1930 yılında Türk-Irak siyasî ilişkileri iyi olmakla beraber Irak Hükümeti İngiliz mandası altında olduğu için serbest iş görecek durumda değildi. Öyle ki, Irak arazisi içinde Hakkâri ili hudutlarına yakın 2-3 aşiret hariç diğer aşiretlere nafiz ve hâkim olamıyor demekti.

Güneydoğu bölgesinde vaki olaylar dolayısıyla Türk Hükümetinin Irak Hükümetine "Irak hudut kuvvetlerinin takviyesi, eşkıyanın hu-

dudumuza geçirilmemesi, Irak hududuna girecek eşkıyanın teslimi" üzerinde yaptığı müteaddit diplomatik teşebbüsler olumlu bir sonuç vermemişti. Oysa, Oramar hadisesi ve dolaylı olarak devam eden şekavet olaylarına son vermek zorunluk halini almıştı. Hükümetin de böyle bir harekete lüzum görmesi üzerine Genelkurmay Başkanlığı, kış gelmeden önce Başkale ile Saray arasındaki Merziki ve Milân aşiretlerinin, daha sonra da Şemdinan, Oramar bölgelerindeki eşkıyanın tedibi görevini 7. Kolorduya verdi. Plana göre harekât Çölemerik, Oramar ve Şemdinan bölgelerinde yapılacak ve hudut üzerinde bulunan Nasturileri kışkırtmadan bunları içerilere çekmek üzere şimdilik dokunulmayacaktı.

Van Hudut Komutanlığı emrinde, tedip harekâtı maksadı ile üç grup halinde görevlendirilen birliklerin 27 Eylül 1930 durumu şöyle idi (Kroki: 33):

Van Hudut Komutanlığı Karargâhı:
Şemdinan Grubu:
5. Hudut Taburu,
6. Hudut Taburu,
Bir dağ bataryası,
Kerim Ağa Milis Kuvvetleri,
Oramar Grubu:
17. Hudut Taburu,
Bir istihkâm takımı,
Bir dağ topçu takımı,
Ferhat Ağa Milis Kuvvetleri: Gevar'da
Çölemerik Grubu:
1. Alayın 1. Taburu,
13. Hudut Taburu,
19. Hudut Taburu,
Bir dağ bataryası
Ebubekir atlı milis kuvvetleri: Çölemerik'te
1. Uçak Taburundan altı uçak: Gevar'da

Gevar ve Çölemerik bölgelerinde toplanan bu kuvvetler güneye hareket ettiler ve 27 Eyül 1930 akşamı:

Şemdinan Grubu: Bembo Gediği-Harune hattına,
Oramar Grubu: Baştazin bölgesine,
Çölemerik Grubu: Rabat'a vardılar. 10. Jandarma Süvari Taburunun 1. Bölüğü Gevar'a varmış, 2. Bölüğü ise Van'dan Gevar'a hareket etmişti.

Oramar ve Evliyan bölgelerinde olduğu bilinen eşkıya hakkında yeni bir haber alınmamıştı. 27 Eylül günü yapılan yürüyüşte kıtalar yürüyüş hedeflerine varmışlar ve bu arada eşkıyaya rastlanmamıştı. Yürüyüş sırasında kurulan muhabere mihverleri üzerinden gruplarla irtibat sağlanabiliyordu. Ayrıca, hava faaliyetine eşkıya ile temastan sonra başlanması da kararlaştırılmıştı.

28 Eylül Durumu:

Şemdinan Grubu: Navşar-Bemtur hattına,
Oramar Grubu: Baştazin ile bunun 4 km. güneyindeki Bubova arasındaki geçitleri tutan eşkıyayı tardederek Bubova bölgesine,
Çölemerik Grubu: Kundansahan üzerinden Açsurgi tepeleri üzerindeki Beruj meydanına ... vardılar. Bu gruptan iki piyade bölüğü, 30 milisten mürekkep bir kuvvet Erbuş bölgesindeki eşkıyanın güneye kaçmasına mani olmak maksadı ile Erbuş'tan güneye giden yolları tutmak üzere Kundansahan'dan itibaren bu istikamete sevk edilmişti.

29 Eylül 1930'da:

Şemdinan Grubu: Bomba ve Navşar bölgelerinden Benavik istikametinde yürüyüşte, bu gece Şemdinan üzerinden doğuya geçmek isteyen bir hayvan kafilesi ileri karakollar tarafından tardedildi ve hayvanların doğuya kaçırılmasına engel olmak için de gerekli tedbirin alınması gruba emredildi. Bu grup bölgesinde hayvan otlatmak maksadı ile bundan önce hududumuzu geçerek Katona-Şeyhan dağı arasında bulunmakta olan İran uyruklu Cihangir adındaki şahıs, kıtalarımızın Şemdinan civarında görülmesi üzerine maiyeti ile hudut üzerindeki Şeyhan dağına çekilerek Şemdinan Grubuna dehalet etmek istemişse de İran uyruğunda bulunması ve her sene izinsiz hududumuzu tecavüz etmesi sebebiyle sınır dışı edildi.

Oramar Grubu: Oramar eşkıyasını cepheden oyalamak ve yan-

lardan kuşatmak maksadı ile bir piyade bölüğü ile bir ağır makineli tüfek takımı ve Kerim Ağa Milislerinden mürekkep Sağ Kol, Cilo dağı kuzeyi-Ziri üzerinden; iki piyade bölüğü, bir ağır makineli tüfek takımı ve bir dağ top takımından mürekkep Orta Kol, Avithayır üzerinden; bir piyade bölüğü, bir ağır makineli tüfek ve Ferhat Ağa Milislerinden mürekkep Sol Kol, Bahşiyan, Oramar dağları üzerinden Oramar istikametinde ilerlemekte idiler.

Çölemerik Grubu: Beruj meydanından Erbuş istikametinde yürüyüşte.

30 Eylül'de:

Şemdinan Grubu önündeki eşkıya, grupla temasa gelmeden güney istikametinde kaçtılar.

Oramar Grubu: Üç kolla Oramar istikametinde yaptığı taarruzda sağ kol karşılaştığı 50 kişilik eşkıya grubu ile yaptığı müsademede Ziri köyünü almak suretiyle Oramarın batı sırtlarına ulaştı. Bu suretle Oramar Grubu, kaçamayan eşkıya grubunu imha etti ve çok sarp ve çetin olan araziyi bir hamlede aşarak Oramar'a gerdi.

Çölemerik Grubu, Erbuş bölgesini dört tarafından kuşatarak gerekli tedibi yapmıştı.

1 Ekim 1930'da:

Şemdinan Grubu, Benavik bölgesini keşif ve araştırma işleri ile meşguldü. Ertesi gün de aynı yerde kalarak bir hafta süre ile Herki istikmetinde keşif ve tedibat yapacaktı.

Oramar Grubu, dün akşam Şat köyünü işgal etmişti. Bugün öğleden evvel Şat ve Bedavalılardan bir eşkıya grubunun Şat'taki müfrezeye yaptığı taarruz, zayiat verdirilerek geri atıldı ve grubun büyük kısmı Oramar bölgesinde keşif ve araştırma ile meşgul oldu.

Çölemerik Grubu, Erbuş bölgesini tedipten sonra 1 Ekim sabahı Süke'ye hareket etmişti.

Bugüne kadar elde edilen bilgi ve belirtilere göre, Oramar, Herki, Eruh bölgelerindeki şekavet ve ayaklanmanın Barzani Şeyhinin etkisi ve kışkırtması ile meydana geldiği açıkça sabit olmuştu. Yapılan takip ve baskı sonunda eşkıya İran arazisine sığınmak zorunda kaldı. Ayaklanma bölgesinden bazı köyler halkı da Bembo'ya gelerek hükümete dehalet ettiler.

Gerek bu sonuç ve gerekse bugüne kadar yapılan keşif ve incelemelere göre, güney harekâtının elde kalacak dört piyade taburu ve bir batarya ile başarılacağı kanısı hâkimdi. Tedip Harekâtı Komutanlığın teklifine göre; Beytüşşebap bölgesinin tedibi için kuvvet ayırdıktan sonra ayaklanma bölgesinde kalacak iki grup ile güney harekât planı aynen uygulanacaktı. Şöyle ki, Şemdinan Grubu ve yeni Oramar Grubundan bir piyade taburu ile bir topçu takımı Gerdi bölgesine gidecek, yeni Oramar Grubundan bir piyade taburu yan ve geri emniyeti için Herki bölgesinde kalacak, bu suretle Gerdi bölgesine önceki plan gereğince üç tabur gönderilmiş olacak. Herki bölgesinde ise iki tabur yerine bir tabur bulunacak. Zira Herki bölgesi halkının önemli bir kısmı şimdiden kazanılmış olduğu için bir tabur yeter görülmüştü. 6 Ekim 1930 harekâtı bu tertibe göre yapılacaktı.

Grupların 5 Ekim 1930 durumu şöyle idi:

Şemdinan Grubu: Benavik'te

Oramar Grubu: Şat bölgesinde,

Çölemerik Grubu: Oramar'a varmış olup Van Hudut Komutanlığı ile irtibat kurmuş bulunmakta.

6 Ekim 1930 Harekâtı:

Şemdinan Grubu: İki piyade taburu, bir kudretli topçu takımı ve milislerden mürekkep kuvvetle, Benavik'ten Şabatan'a yürüyüşte. Bu grubun keşif birlikleri Zinebar Gediğini tutmuş bulunmakta.

Yeni Oramar Grubu: İki piyade taburu, bir batarya ve milislerden mürekkep kuvvetle, Herki bölgesinde yan ve gerilerin emniyeti için bir müfreze bırakarak Ketetan'a yürüyüşte.

Beytüşşebap harekâtına memur grup ise (Çölemerik grubundaki 1. Alayın 1. Taburu ile bir dağ bataryası ve Gevar'daki Seyyar Jandarma Süvari Taburu): Güneyden Çölemerik'e yürüyüşte.

8 Ekim 1930'da:

Herki bölgesinde Herki ve Ziran köylerinin tamamen firar ettiği, Bezeli, Gülkân ve Nugaylan köyleri halkının da hükümete dehalet et-

tikleri görüldüğü için Şemdinan Grubu Eruh bölgesine yöneldi.

Yeni Oramar Grubu ise; Herki'de bir tabur bıraktıktan sonra Keletan kuzeyine yöneldi. Keletan'dan kaçan eşkıyayı Irak Hükümeti kabul etmediği için eşkıyanın bir kısmı Keletan dağlarına dönmek zorunda kalmışlardı. Saat 16.00 sıralarında topçu desteğinde kıtalarımızla bu eşkıya arasında bir süre müsademe oldu.

9 Ekim 1930'da:

Şemdinan Grubu: Berbeşar Gediğinde rastladığı eşkıyaya taarruz etti ve üç saat süren bu müsademe sonunda eşkıya güneye doğru çekildi.

Yeni Oramar Grubu: Keletan civarında inatla direnen eşkıya grubuna taarruz etti ve 5 saat süren çarpışma sonunda 13 ölü veren eşkıya da güneye çekildi.

Bu durum karşısında eşkıyanın tekrar hududumuza saldırmasına karşı, birliklere bulundukları yerlerde hududu örtme ve tarama görevi verilmiş ve bu arada Gevar'da bulunan Güney Hudut Komutanlığı Karargâhı Benavik'e hareket etmişti.

10 Ekim 1930'da:

Gruplar bulundukları bölgelerde son tedip işleri ile meşgul oldular. Eşkıyaya katıldıkları tespit edilen köyler cezalandırıldı. Bu suretle harekât sona ermiş olduğu için alınan emre göre, komutanlık karargâhı ve birlikler 12 Ekimde Gevar'da bulunacak şekilde harekete geçtiler. Yalnız 6. Hudut Taburundan bir bölük Sürünüs'te bırakılmıştı. Fakat iskân güçlüğü dolayısıyla bu bölük ve Baştazin'de bırakılan diğer bir bölük de 19 ekim'de Gevar'a alınmak suretiyle 6. Hudut Taburu da toplanmış oldu.

Harekât Sonu:

Harekât sırasında Oramar ve Zinebar Gediği ve Keletan civarında rastlanan eşkıya grupları, birliklerimizin taarruzları karşısında Irak arazisine iltica ettiler. Dahildeki asi Kürtler de hükümete dehalet ettikleri için tedip harekâtı böylelikle sona ermiş oldu.

ON ALTINCI BÖLÜM

ÜÇÜNCÜ AĞRI HAREKATI (7-14 Eylül 1930)

1. Genel Durum:

Şimdiye kadar Ağrı asilerine karşı yapılan tedip harekâtında gerilerimizi İran'a vermek endişesi, asilerin sadece cephelerine tazyikli gerektirdiği içindir ki, İran'la muvasalalarının kesilmemiş olması, keza İran Hükümetinin ciddiyet ve samimiyetle hududu kapatmamış bulunması yapılan hareketin yarım ve neticesiz kalmasına sebep olmuş ve asiler, ya İran dahilinden yardım görmüş ve komşu hükümet hududunun kendilerine verdiği kolaylıktan faydalanarak takipten kurtulmuşlardı.

Ağrı Bölgesindeki Asiler ve Başlıca Reisleri:

Şimdiye kadar bölgedeki asi miktarını kesinlikle tespit etmek mümkün olmadı. Bazen eşkıya miktarı 250 kişi kadar gösterildiği halde, bazen de 3000 kadar oldukları ifade edilmişti. 1929 senesi sonunda alınan bilgilere göre eşkıya miktarı 350 süvari, 120 kadar da yaya idi. Bunlar da, başlıca Hassas Örenli, Şiphanlı, Haydaranlı, Milanlı, Hasananlı, Zerkanlı, Cibranlı, Mokorlu aşiretlerine mensup olup Biro Haso Telli idaresinde idiler. Bunların hepsinin başında da İhsan Nuri ve Ermeni Zilan bulunuyordu. Asi reisleri herhangi bir teşebbüs karşısında özellikle Yüzbaşı İhsan Nuri'nin emirlerini dinlerlerdi. Başlıca asi reislerinin devlet icraatı karşısında sinirleri gevşediği ve aman dilemeye meyil ettikleri zamanlar olmuşsa da İhsan Nuri'nin propagandası ve fesatçı faaliyeti, bu asilerin dağılmasını önlemiş ve kendisinin asiler üzerindeki etkisi ve nüfuzu günden güne kuvvetlenmişti. Ağrı'ya civar İran aşiretleri ise genel olarak Celâli adı altında başlıca Cinikanlı, Melhikanlı, Sakanlı ve Kızılbaşoğulları aşiretleri idi. Gerek bunlar arasında, gerekse bunlarla Türk Celâlileri ve Ağrı'daki diğer

aşiretler arasında kan ve talandan mütevellit nefret mevcutsa da ırk ilişkileri ve gelenekleri bunların herhangi bir tehlike karşısında birleşmesine önemli etki yapıyordu. Bu sebeple, her zaman için Ağrı'ya civar İran hududu dahilinde bulunan aşiretlerden düşmanca hareket beklendiği içindir ki, bunlara karşı da tedbir alınması gerekiyordu. Daha güneydeki aşiretlerin Ağrı'ya doğrudan doğruya etkili olmaları söz konusu değildi.

Bu duruma göre asıl Ağrı asileri ile yardımcılarının her ihtimale karşı ortalama 2000 silâhlı olduklarını kabul etmek doğru olurdu.

Asiler arasında sanatkâr olarak Ağrı'da bulunan birkaç Ermeni, bir Ermeni subay ve bir kısım Nasturi bu miktara dahildi.

Türkiye dahilinde ve Iğdır bölgesinde bulunan Zilanlı, Kâmiranlı, Şimikânlı, Delberanlı, Kellioğlu aşiretlerinin ve Beyazıt bölgesindeki Hassas Örenli, Keskünlü aşiretlerinin sadakatlarına tamamen güvenilemiyordu. Zira bunların harekât sırasında perakende kıtalarımıza, erzak ve cephane kollarımıza fırsat buldukça tecavüz etmeleri ve kıtalarımızın meşgul bulunmalarından faydalanarak eşkıyalıklarını genişletmeleri her zaman için varitti. Keçekânlı ve Kotanlı aşiretleri Ağrı asileri ile ihtilâf halinde oldukları için kendilerinden bir dereceye kadar faydalanmak mümkün görülse de meseleyi devlet kuvvetleri ile halletmek en doğru yol olmalıydı.

Iğdır dahilindeki aşiretlerin Ağrı'ya yapılacak bir harekete ilgisiz kalmanın sebepleri şunlar olabilirdi:

Gittikçe ülküleşmekte olan Kürtçülük akımı;

Ağrı'daki aşiretlerden çoğunun Celâli çerçevesine dahil bulunması nedeniyle Ağrı hareketinin müşterek bir dava niteliğinde sayılması.

İran aşiretlerinin önemli bir kısmı her sene haziran başından itibaren Küçük ve Büyük Ağrı'lar arasında ve Serdarbulak civarına yaylaya çıkarlar, ...Ağrı asileri ile bu aşiretler arasında müşterek merayı teşkil etmesi bakımından, Bulakbaşı-Küçük Ağrı hattının işgalini hedef tutan harete engel olmak isterler. Bu nedenle, batı ve kuzeyden veya iki yakasından Serdarbulak doğrultusuna yöneler bir harekâtı Ağrı'nın daha kuzeyinden karşılamak istemeleri ve Bulakbaşı üzerinden kuzeye doğru yapılacak hareketleri de doğrudan yanlamaları ve buralara gelecek kuvvetlerimizin geri irtibatlarını vurmaya teşebbüs

etmeleri düşünülebilir. Bu aşiretlerin ve asilerin başlıca reisleri; Biro Haso Talli, Abdülkadir, Şimikânlı Timur, Abdülkadir'in oğlu Resul, Şeyh Tahir, Şeyh Fevzi, Halis, Ferzende, Musa Lezgi, Halit Ağa, Lezgi Suli, Tozu Ağa, Ali Aksu... vs. kişilerdi.

O günlerde asilerin elinde 6 ağır makeneli tüfek, 9 hafif makineli tüfek bulunmakta idi. Tüfeklerinin çoğu Türk, Rus, İngiliz ve Fransız yapısı olmak üzere karışıktı. Cephane durumları da oldukça iyi idi. Zira şimdiye kadar yaptıkları çarpışmalarda bol cephane harcamışlardı ve kaçak olarak da, Rusya'dan İran'dan, hatta memleketimizden de temin edebiliyorlardı. Cephane imali ve onarım için önceleri ilkel gereçlere maliktiler. Sonradan İngilizlerden bir otomobil içinde onarma makinesi aldıkları öğrenilmişti. Ayrıca Ermenilerin de asilere telefon, fotoğraf makinesi ve sıhhî gereç verdikleri bilinmekte idi.

Moral durumlarına gelince; çeşitli Kürt örgütleri ve özellikle Hoybon Cemiyeti (Benlik ve İstiklâl Cemiyeti. Bu cemiyeti dış etki ile Ermeniler vücuda getirmiştir) tarafından yapılan propaganda, yardım ve vaatler,. bir aralık dağılmaya yüz tutmuş olan Ağrı eşkıyasının durumunu takviye etmişti. Değişik tarihlerde yapılan askerî harekâtın esaslı bir sonuç vermesi de ayrıca eşkıyanın cüretini artırmıştı.

Sonuç olarak; Ağrı arızalı bir bölgedir. Hududumuz dahilindeki kısmında sığınılacak mağaralar ve büyükçe kuvvetlerin oyalanmasını gerektirecek arızalar vardır. Uçaklarla yapılan harekât asiler üzerinde önemli etkiler yapmış olmakla beraber yalnız başına uçaklarla seri sonuçlu ve başarılı bir tenkil hareketi mümkün değildir.

İnatla ve fakat hile, baskın ve pusularla karışık, devamlı bir kara hareketi esastır. Keşfe ve irtibata özellikle önem verilmesi lâzımdır. Önceki hareketlerde kıtalarımız, bu hususun noksanlığı ve hatta yokluğu yüzünden mükerreren baskına uğradılar. Bu hareketlerdeki başarısızlıkların başlıca nedeni, komutanların eşkıya harekâtında sevk ve idare hataları idi. Keşif ve irtibatsızlıkla beraber, askerî hareketin eşkıyayı İran hududundan ayırarak, memleketimiz dahilinde imha edecek şekilde tertip ve konsantrik bir etki yapacak surette idare edilmemiş olması, eşkıyanın kolayca sıyrılmasını ve İran'a kaçmasını mümkün kılmıştı. Bu hususlara dikkat etmekle beraber ayrıca İran Hükümetinin de eşkıya yuvasını himaye etmemesini sağlamak gereklidir.

Bu görüşe sahip yüksek komuta makamları, devam edegelen ayaklanma hareketlerinin kesinlikle sonunu almak ihtiyacını hissetmekte idiler.

2. Tedip Karar ve Hazırlığı:

28 Aralık 1929'da Bakanlar Kurulunun Cumhurbaşkanı Atatürk'ün başkanlığında ve Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi (Çakmak) ile 1. Genel Müfettiş İbrahim Tali Bey'in de hazır bulundukları bir toplantıda, 1930 senesi Haziranında Ağrı'ya karşı tenkil harekâtı yapılması kararlaştırıldı ve ilgili makamlara bildirildi.

Bakanlar Kurulunun bu kararı üzerine Genelkurmay Başkanlığının 7 Ocak 1930'da gereği için 9. Kolorduya verdiği emir özetle şöyle idi:

"1930 senesinde Ağrı'ya karşı yapılacak harekâta dair, 29 Aralık 1929 gün ve 8692 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ayrıca yazılı olarak gönderilmiştir. Bu kararname gereğince Bulakbaşı ile Şıhlı köyü arasında asilerle meskûn olan köyler ile sığınılan yerler işgal edilerek asiler geçim üssünden yoksun bırakılacak ve bölge eşkıyadan temizlendikten sonra bunlar Ağrı tepeler hattına doğru takip edilerek işgal edilen bölgede garnizonlar inşa edilecek ve bunlardan yalnız seyyar jandarma kuvvetleri 1930-1931 kışını burada geçireceklerdir. İşgal bölgesinde jandarma alayları için lâzım olan yerlerden başka meskûn yer bırakılmayacaktır.

Bu suretle iaşe ve iskân ihtiyacından tamamıyla yoksun olan asiler ya dağılacak veya İran'a sığınmaya mecbur olacaktır. Bu takdirde mesele İran'la halledilecektir.

İşgal harekâtına katılacak kuvvetler şunlardır:

Üç Seyyar Jandarma Alayı,

1. Süvari Tümeni,

Makineli tüfek bölükleri hariç olmak üzere 9. Tümenden, muharip piyade mevcudu 1000 ere çıkarılmış bir mürettep piyade alayı,

9. Tümenden üç dağ ve bir dağ obüs bataryası,

9. Kolordu Topçu Taburundan bir sahra bataryası ile kolordunun 1 Aralık 1929 ve 6771 sayılı şifresinde bildirdiği bağlı birlikleri,

Dolgun mevcutlu bir uçak bölüğü:

Mürettep Alayın 1000 mevcuda çıkarılması 9. Tümence mümkün olmadığı takdirde, 3. Tümenin en yakın birliklerinden tamamlanacak.

İşgal hareketi Şıhlı suyu vadisinde cereyan edeceğine göre asilerin Iğdır bölgesine kaçmalarına engel olmak ve bu bölgede bırakmamak üzere, ...Hudut Taburunun bu bölgede bırakılması uygundur. Iğdır bölgesinin, ...man'daki 41. Süvari Alayı ile ayrıca takviyesine lüzum olup olmadığı, kolordu komutanının takdirine bırakılmıştır.

Harekât mahdut bir bölgenin işgalini hedef tuttuğu için kolordunun istediği tahsisatın önemli bir kısmına lüzum kalmayacaktır. Harekâta katılacak kıtaların ihtiyacı ile tahsisat meselesinin bir an önce tetkiki ile kolorduya gönderilmesi Millî Savunma Bakanlığından istenmiştir.

Harekâta 1930 senesi Haziranının son haftasında ve hasat mevsiminden önce başlanacaktır.

Harekâtı, 9. Kolordu Komutanı idare edecektir.

Harekâta katılacak kuvvet kuruluşunun; bir seyyar jandarma alayı ile takviyeli 1. Süvari Tümeni ile ayrıca, iki seyyar jandarma ve bir mürettep piyade alayı ve bir topçu taburundan ibaret mürettep tüme ve kolorduya bağlı birliklerinin mürekkep olacak şekilde tanzimi uygundur.

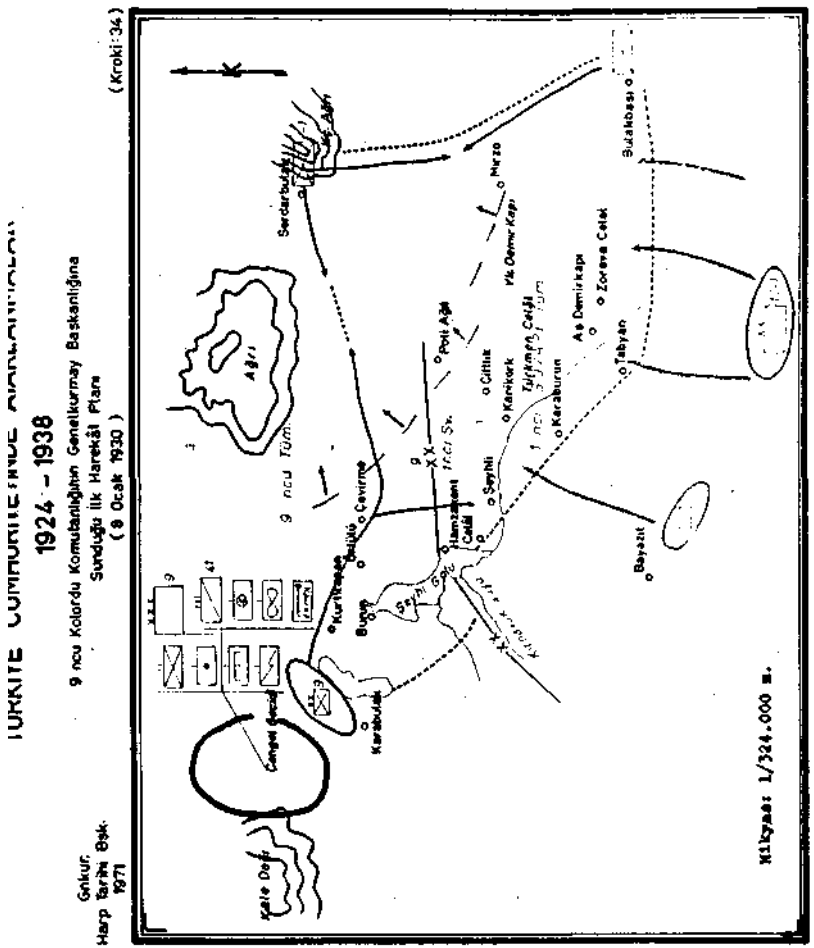
Harekâta ayrılacak seyyar jandarma alaylarının şimdiden kolordu komutanının emrine verilmek suretiyle eğitim kudretlerinin artırılması hususu Genel Müfettişlikten istenmiştir.

İşgal kuvvetlerinin işgal bölgesinde iskânı için gerekli malzeme daha önce hazırlanmış olmalıdır.

Bu esaslar dairesinde kolorduca hazırlanacak Harekât planı ile tasarlanan işgal durumu ve asi kuvvetler hakkında gerekli bilgi Genelkurmay Başkanlığına gönderilecektir."

Bu emre göre 9. Kolordunun hazırladığı ve 8 Ocak 1930'da Genelkurmay Başkanlığına şifre ile sunduğu harekât planı kısaca şöyle idi (Kroki: 34):

"Mürettep Alay, 9. Tümenin piyade alaylarından 250'şer mevcutlu birer tabur almak suretiyle teşkil edilecek ve her taburda dörder tüfekli birer ağır makineli tüfek bölüğü bulunacak. Ayrıca, 7. Piyade Alayından da aynı şekilde mürettep bir tabur teşkili suretiyle piyade mevcudu 1000'e ağır makineli tüfek miktarı da 16'ya çıkarılmış olacak ve böylelikle elde dördüncü bir tabur bulunacağı için bir taburun kolordu veya tümen ihtiyatına alınması olanağı sağlanmış olacaktır.

Mürettep Alaya ayrıca dört toplu bir havan bölüğü ile bir dağ bataryası, bir istihkâm takımı, bir muhabere takımı ve bir sıhhiye müfrezesi verilecektir.

9. Mürettep Tümen, bir mürettep piyade alayı ile iki seyyar jandarma alayı, iki dağ bataryası ve bir dağ obüs bataryasından teşekkül

edecektir.

Süvari Tümeni ise, bir seyyar jandarma alayı, bir istihkâm takımı, bir muhabere takımı ve bir sıhhiye müfrezesi ile takviye edilecektir.

41. Süvari Alayının tamamen ve kısmen kolordu emrine alınmasına, keza 9. Tümenin kolordu sahra topçu taburundan mürettep bir sahra bataryası ile takviyesine sonradan yerinde karar verilecektir.

İlkin, 41. Süvari Alayı kısmen veya kâmilen, mürettep piyade alayından bir tabur, kolordu sahra topçu bataryası, mürettep istihkâm, muhabere ve nakliye bölükleri ile uçak bölüğü kolordu emrinde Çengel geçidi civarında ihtiyatta tutulacaktır. Mürettep 9. Tümene bir ekmekçi takımı, süvari tümeni ile kolordu bağlı birlikleri için de bir ekmekçi müfrezesi ilâve edilecektir.

Keşif ve irtibat için tümenler emrine uçak verilmesi ve asi grupları ile sığındıkları yerlerin bombalanması ve gereken yerlerde uçakların kara muharebelerine makineli tüfekleri ile katılması duruma göre düzenleneceği gibi ihtiyat kuvvetleri ile birlikte durumun gelişmesine göre kullanılacaktır.

Harekâtın, asilerin İran'dan takviye olunmalarına fırsat vermeyecek surette idaresi düşünülmektedir. Bunun için:

Serdarbulak-Bulakbaşı hattının süratle işgali birinci görev olacaktır. Bu görevi, 9. Tümen, Mürettep Alayı ile, süvari tümeni ise emrindeki jandarma alayları ile yapacaklardır. Mürettep Alay Serdarbulak'ı işgal ettikten sonra güneye, jandarma alayı ise Bulakbaşı'nı işgalden sonra, kuzeye uzanarak bir set vücuda getirecektir. Bu sırada en önemli görev, Mürettep Alaya düşecektir.

Süvari Tümeni ile Mürettep 9. Tümen arasında ara hattı: Boti Ağıl-Hamzakent-Kırnavuk suyu (süvari tümenine dahil) hattıdır. İlkin süvari tümeni Bulakbaşı-Tavile-i Süfla-Şıhlı hattına karşı örtme tertibatı alacak ve bu bölgenin merkezi gerisinde ve kısmen sağa yakın olarak ihtiyatlar bulunduracaktır.

Mürettep 9. Tümen, kalan kuvveti ile Karabulak-Talk ve kuzeyinde gizli olarak toplanacak ve Kırnavut suyundan Karabulak'a kadar olan hattı örtecektir. Serdarbulak-Bulakbaşı hattının işgalinden sonra Kurtkapanı-Örtülü-Çevirme istikametinde harekete geçecek ve daha sonra ikiye ayrılarak bir kolla Serdarbulak'tan gelecek olan mü-

rettep alay birlikleri ile irtibat sağlamak üzere doğuya, diğer kol ile de, Şıhlı suyu civarındaki köyleri asilerden temizlemek üzere güneybatı doğrultusunda hareket edecek ve ancak bu harekâtın gelişmesi sırasında, Tabyon-Karaburun-Celâli hattına karşı örtme tertibatı alan süvari birlikleri de harekete geçecektir.

Bu suretle Ağrı-Serdarbulak-Bulakbaşı-Beyazıt-Çengel geçidi çevre olmak üzere ilkin asilerin sığındıkları yerler etrafında büyük bir çember vücuda getirilecek ve daha sonra bu çember daraltılmak suretiyle istenen sonucun elde edilmesine çalışılacaktır.

İrtibatların telefonla mümkün olmadığı yerlerde, pırıldak ve telsizler kullanılacaktır.

Her ihtimale karşı Beyazıt hastanesi Karaköse hastanesinden ve Iğdır hastanesi de Kars hastanesinden ilâç ve sıhhî malzeme ile takviye edilecek ve buralarda gerekli cephane ve iaşe maddeleri idhar olunacaktır.

Seyyar Jandarma alayları ile süvari alayından, menzil hatları üzerine kuvvet bırakmayarak bu kıtaların serbest şekilde Harekâta katılmalarını sağlamak ve gerilerde çoğunlukla mayıs ayından gelişip sonraki aylarda devam eden şekavete karşı emniyet tesis etmek üzere Kars Müstahkem Mevkiinden bir makineli tüfek bölüğünün Tuzluca'ya; Erzurum Müstahkem Mevkiinden bir makineli tüfek bölüğünün Tahir, Velibaba bölgesine yerleştirilmesi de düşünülmektedir. Bu takdirde bu bölüklerden bu görevde kullanılacak erler piyade tüfeği ile silâhlandırılacak, yalnız ikişer makineli tüfek beraber bulunacaktır.

Dehalet edecek çoluk çocuk ve acezenin dahile sevki ve bunların gerilerde iskânı ve yağmacılığa meydan vermemek için ele geçecek hayvanların ve eşyanın korunması için mahallî jandarmadan ve hükümet memurlarından yararlanmak ve gerektiği takdirde bu hususta faydalanmak üzere kuvvet ayırmak konusu, zamanında Beyazıt Valisi ile görüşülerek saptanacaktır.

Bölgenin asilerden temizlenmesi ve işgalinden sonra yalnız seyyar jandarma alayları ile bölgenin işgal tarzı yerinde yapılacak incelemeye göre tespit edilecektir. İskân tesisatı için gerekli kereste, cam vesaire gibi malzeme tedarik edilerek ilkin Beyazıt ve Iğdır'da hazırlanacaktır.

Aynı zamanda hudut üzerinde kalacak jandarma kıtaları ile gerilerinde bulunacak ihtiyatların Beyazıt ve Iğdır ile muhaberelerinin temini için yapılacak asma hat malzemesi de yine Iğdır ve Beyazıt'ta toplanacaktır.

Haziran sonlarında başlanması ve kısa zamanda bitirilmesi, kışlık tertibatın da vaktinde alınabilmesi için harekâta katılacak kıtaların en geç Haziranın 15'inde yorgun olmaksızın gereken yerlere gelmiş olmaları lâzımdı".

Kolordunun görüşünü öğrenen Genelkurmay Başkanlığı, harekâtta ana fikri belirtmek bakımından 11 Ocak 1930'da verdiği emirde:

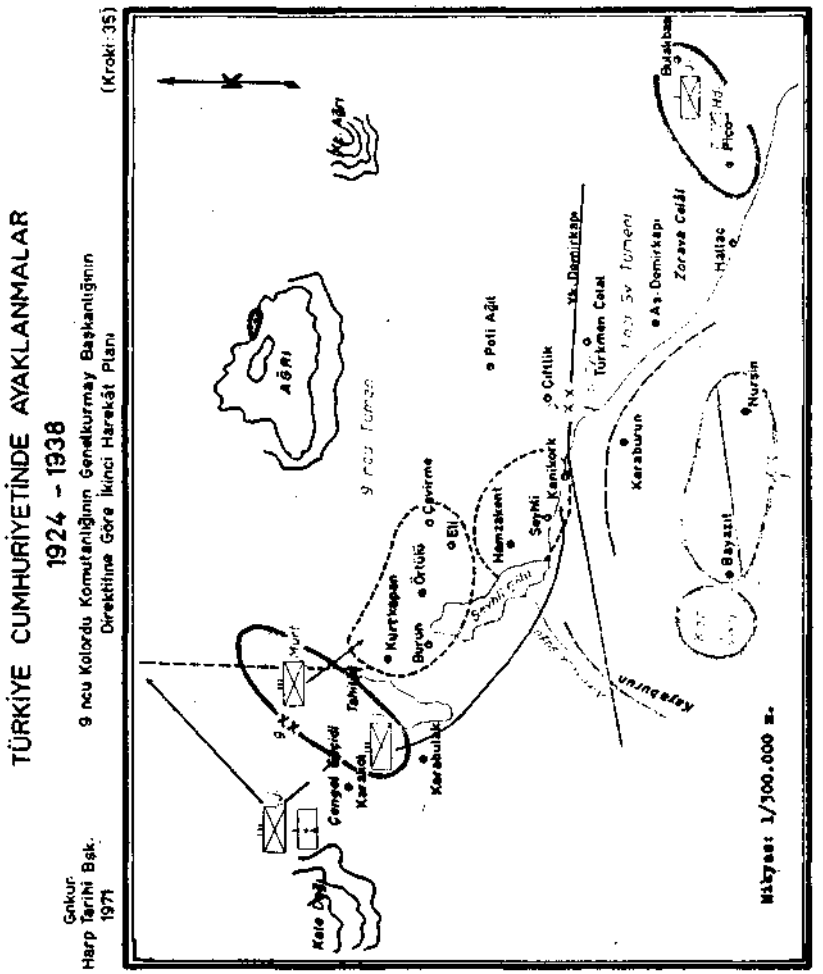
Harekât hedefinin asilerin barındığı Bulakbaşı ile Şıhlı gölü arasındaki köyleri işgal ve orada esaslı olarak yerleşmek olduğuna ve ayrılan kuvvetlerin de bu maksada yeter bulunduğuna temas ile, bu mıntıkanın işgalinden sonra Ağrı doruk hattına doğru eşkıya takibi yapılacağını, eşkıyanın İran'a firarı halinde ise mesele siyaseten halledileceği için kolordu planındaki ciddî takip tertibatına lüzum olmadığını belirtmiş ve şu suretle hareket edilmesini tavsiye etmişti:

"Etrafa, ciddî bir tenkil harekâtı yapılacağı söylentisini yaymalı ve fakat gerçek maksadı kimseye belli etmemelidir. Bu arada asilerin Iğdır bölgesinden kaçmalarına mani olmak üzere, Iğdır Hudut Taburu ile bu bölgede gözetleme tertibatı alınmalı ve mürettep 9. Tümeni de topluca Ağrı güneyinde kullanmalıdır. Bu suretle istenen görev daha çok sürat ve güvenle yapılabilir. Eşkıyanın uçaklarla takip ve tacizi devam etmelidir ve eşkıya daima asker tarafından bir baskına uğratılacakmış gibi propaganda yaparak güvensizlik içinde bırakılmalıdır. Eşkıyanın moralini yükseltecek en küçük bir başarısızlığa uğranmayacak ve işgal edilen yerleri terketmek zorunluğunda kalınmayacak şekilde harekâtın tertip ve idaresi gerekir".

9. Kolordu yapılacak harekâtı bu direktife göre planladı ve tekrar Genelkurmay Başkanlığına sundu. Yeni plana göre (Krokî: 35):

"Bulakbaşı ile Şıhlı suyu ve gölü arasında":

Bulakbaşı, Piço, Hallaç, Zarova, Aşağı Demirkapı, Çiftlik, Ahmet Ağıl, Kanikork, Şıhlı, Celâl, Hamzakent, Örtülü, Burun, Kurtkapanı köyleri ile İnek vadisi asilerin faydalanacağı yerler olduğu için böl-

genin emniyeti bakımından buraların işgali lâzımdır.

Bu duruma göre, 1. Süvari Tümenine Kirnavuk köprüsü, Kanikork, Yukarı Demirkapı hattı (hariç) güneyi bölgesinin; Mürettep 9. Tümene, bu hat (dahil) kuzeyindeki bölgenin asilerden temizlenmesi ve

işgali görevi verilecektir.

Mürettep 9. Tümen emrinde seyyar jandarma alaylarından birisi ile Iğdır Hudut Taburunun civarında bulunduracağı bir kısım kuvvetle, Taşburun, Argaci, Harebepazar düzlüğü bölgesini örtecek ve bu jandarma alayı emrine özellikle, sağ yanında kullanmak üzere bir dağ bataryası verilecektir. Tümen kalan kuvveti ile daha önceki planda belirtildiği üzere Karabulak-Tahiliki-Güllü Kışlağı bölgesinde mesturen toplanarak emrindeki diğer seyyar jandarma alayı ile Kanikork, Şıhlı, Celâl, Hamzakent köylerini şgal etmek üzere, göllerin batısında ve mürettep alayla Kurtkapanı, Burun, Örtülü, Çevirme, Eli köylerini işgal etmek üzere göllerin kuzeyinden hareket edecek ve sol kol bu harekete daha önce başlayacaktır. Bu köyler işgal edilmekle beraber, işgalin emniyeti bakımından gereken mevziler de tutulacaktır. Tümen aynı zamanda Arzap-Harabe-Pazar yolunu da bir kısım kuvvetle örtecektir.

Süvari Tümeni, Bulakbaşı ve kuzeyi ile Piço hattını, hudut taburundan da bir kısım kuvvet almak suretiyle emrindeki seyyar jandarma alayından bir kısım kuvvetle tutmakla beraber, alayın büyük kısmı ile de bölgesindeki diğer köyleri işgal edecek ve bu işgalin güvenliğini sağlayacaktır.

Bu tümenin harekâtı, Mürettep 9. Tümenin harekâtından birkaç saat önce başlayacaktır. Tümenin elinde kalacak süvari kuvveti Beyazıt-Noreşin hattında ve kuvvetli kısmı Beyazıt'ta bulunmak üzere tümen ihtiyatında kalacak ve aynı zamanda bu ihtiyat, Tabyan-Karaburun-Kayaburun hattında örtme görevini üzerine alacaktır.

Tümenler, hazırlanmış mevzilere taarruz ediyorlarmışcasına, köylerin işgalinden önce, topçularını, köyleri ve gerilerini döğecek şekilde mevziye yerleştirececkleri gibi, asilerin kaçması ve direnmesi muhtemel yerlere karşı da aynı zamanda makineli tüfeklerini etkili mesafeye sürmüş bulunacaklar ve bu suretle piyadelerin ileri harekât ve işgalleri sırasında vaki bir direnme karşısında zayiat vermelerine meydan bırakılmayacaktır.

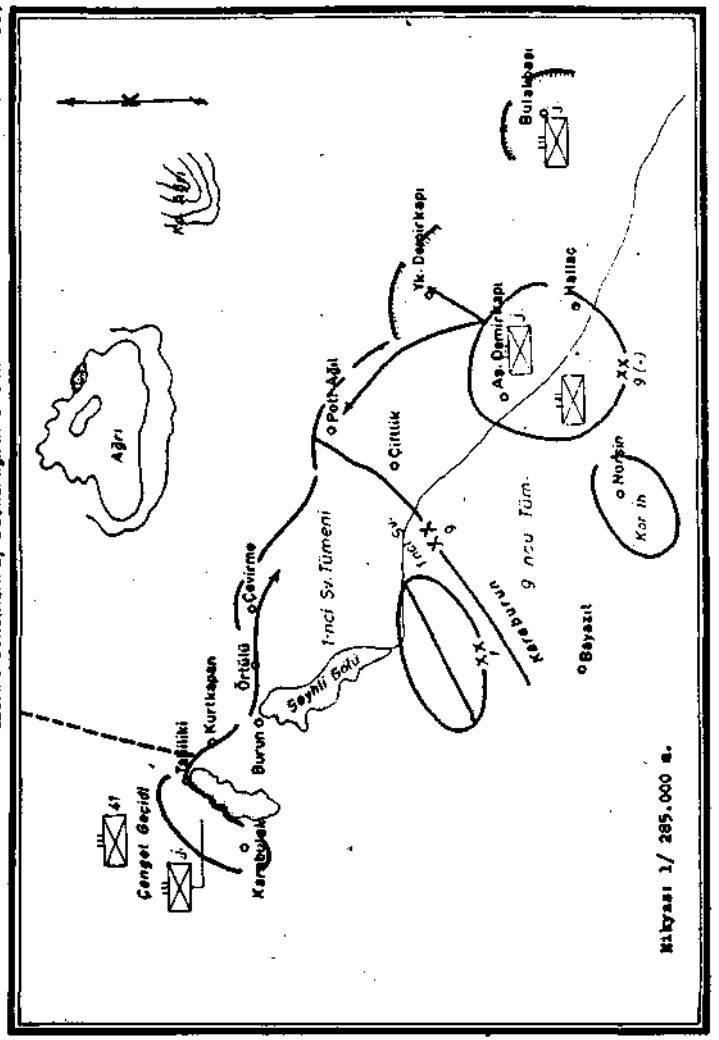
Kolordu ihtiyatı Beyazıt civarında bulundurulacak ve bu ihtiyattan bir kısım kuvvetle Beyazıt-Arzap-Kirnavut köprüsü mıntıkası örtülecektir..." denmekte idi.

Genelkurmay Başkanlığı, 9. Kolordunun hazırladığı ikinci harekât planını da, kararnamede belirtilen esaslara ve duruma uygun bulmadığı için 16 Ocak 1930'da Kolorduya verdiği emirde (Kroki: 36):

Bakanlar Kurulunun yapılacak tenkil harekâtı hakkındaki kararnamesi gereğine tamamen uyulması lüzumuna işaretle:

(Kroki: 36)

9 ncu Kolordu Komutanlığının İkinci Harekât Planı Teklifi Üzerine GenelKurmay Başkanlığının Direktifi

Asiler İnek vadisinden atıldıktan ve buradaki kışlık barınaklarından yoksun bırakıldıktan sonra artık bu vadinin kıtayı tehlikeye düşürecek şekilde devamlı olarak işgaline lüzum olmadığını, ancak, asilerin bu vadiden tekrar faydalanmak üzere gelmeleri halinde baskınlar yapılarak ve uçaklarla devamlı bombalanarak buradan atılmalarının dikkatte bulundurulmasını;

Harekât sıklet merkezinin sağ yanında, özellikle Hallaç Aşağı Demirkapı bölgesinde bulunacağına ve arazinin de süvari birliklerinin harekâtına elverişli bulunmasına göre, tümen bölgeleri değiştirilerek Mürettep 9. Tümenin Boti Ağıl-Çiftlik (dahil) hattı güneydoğusunda, 1. Süvari Tümeninin ise bu hattın kuzeybatısında kullanılmasını;

Iğdır bölgesinin temini ve Çengel geçidinde süvari tümeni sol yanı ile irtibat yapılması görevinin, Iğdır Hudut Taburundan alınacak bir kısım kuvvetle 41. Süvari Alayına verilmesini ve seyyar jandarma alayının da bu maksatla kullanılmasını;

Bu suretle üç alaydan teşekkül edecek 9. Mürettep Tümen: Piyade alayı ve bir seyyar jandarma alayından mürettep sıklet merkezini Hallaç, Aşağı Demirkapı bölgesinden önce Yukarı Demirkapı istikametinde ilerleterek bu mevzii işgal ve tahkim ettikten sonra bir kısım kuvvetini Boti Ağıl istikametine yöneltmekle burayı da işgal etmesini ve süvari tümeni ile müştereken bölgeyi eşkıyadan temizledikten sonra da, Yukarı Demirkapı, Boti Ağıl hattını ele geçirmesini ve bundan sonra İnek vadisinin eşkıyadan temizlenmesini;

Bu harekâtta yana karşı muhtemel bir tecavüzü önlemek için de bir alay ile Bulakbaşı'nı işgal ve burayı kuzey ve doğuya karşı tahkim etmesini;

Bölgenin atlı harekâta elverişli olmaması dolayısıyla asileri cepheden sıkıştırmaya ayrılan kısımlar hariç olmak üzere Süvari Tümeninin ilkin iki alay ile Kayaburun vadisinde toplu bulundurulmasını ve tümen emrindeki seyyar jandarma alayının ise, Karabulak-Tahiliki bölgesinden ve Şıhlı gölü kuzeyinden Kurtkapanı, Burun, Örtülü istikametinde hareket ederek Çevirme'yi kuvvetli surette elde bulundurmasını ve daha sonra güneydoğuya yönelerek Mürettep 9. Tümen ile birlikte bölgeyi asilerden temizleyerek Boti Ağıl batısı ile

Çevirme hattını elde bulundurmasını:

Bu harekât sırasında kolordu ihtiyatını ise, Norşin'de bulundurulmasını... belirtmiş ve bu konu üzerinde kolordunun mütalaasını istemişti.

Harekatın sevk ve idaresi ile fiilen görevli olan 9. Kolordu Komutanlığının kararname gereği ve Genelkurmay Başkanlığının görüşünü kapsayacak şekilde hazırladığı ve 18 Ocak 1930'da Genelkurmaya sunduğu harekat planı şöyle idi (Kroki: 37):

Kolordu Komutanı; daha önceki planda belirtildiği üzere Yukarı Demirkapı-Boti Ağıl-Çevirme hattı ile Bulakbaşı mevkiinin önemine.

TÜRKİYE CUMHURİYETİNDE AYAKLANMALAR

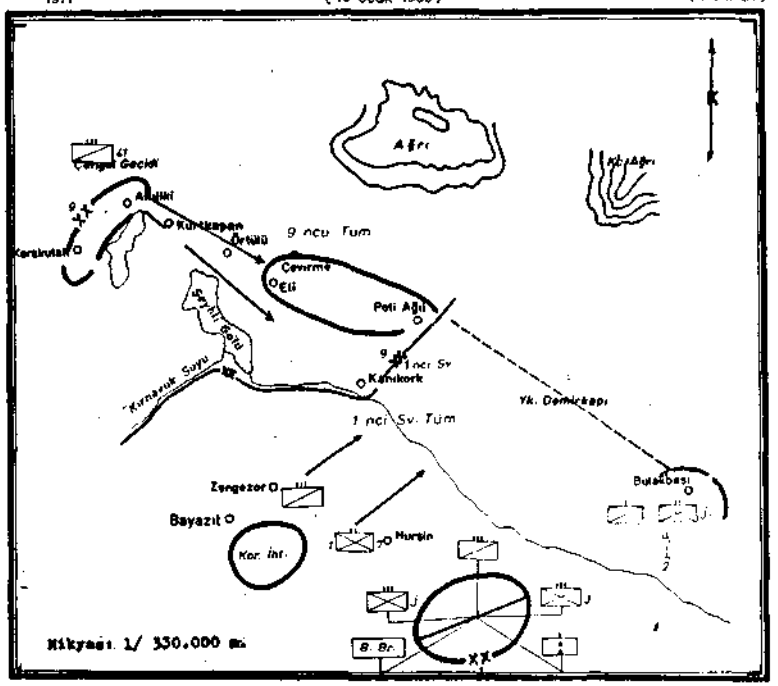
1924 - 1938

Gnkur. Harp Tarihi Bşk. 1971

9 ncu Kolordu Komutanlığının Genelkurmay Başkanlığının Onamasına Sunduğu Son Harekât Planı

(18 Ocak 1930)

(Kroki:37)

sıklet merkezinin güneye yakın ve kolordu ihtiyatının da Beyazıt doğusunda bulundurulmasına değindikten sonra, Mürettep 9. Tümeni Beyazıt doğusuna almanın doğuracağı şu mahzurlara işaret etmişti:

"Bu tertibin alınması, asilerden gizlenemeyeceği ve daha çok zaman sarfını gerektireceği için asi kuvvetlerin karşı tedbir almalarına zaman ve fırsat verilmiş olur.

Mürettep 9. Tümen asıl garnizonlarına nazaran ters yönde kullanılacağı için harekâtın hazırlanış, yapılış ve sonucunda geri hizmetler çapraşık bir şekil alır. Bu mahzurları ortadan kaldırmak ve Beyazıt doğusunda kuvvetli bulunmak için en uygun tertip şöyle düşünülmektedir:

Süvari Tümeninin topluca kullanılmasına lüzum olmadığına göre, Mürettep 9. Tümen; üç taburlu mürettep alay bir seyyar jandarma alayı ve malum olan diğer kıtalardan tertip edilir ve 41. Süvari Alayı bu tümen emrine verilir. Böylece tümen, Boti-Ağıl-Kanikork-Kırnavuk suyu (dahil) hattının kuzeybatısındaki bölgede istenen görevi yapmakla beraber Iğdır Hudut Taburundan da bazı kısımları emrine almak suretiyle bu bölgenin de emniyetini üzerine alır.

Çevirme, Eli köyleri ve Boti Ağıl'ın tutulması işgal bölgesindeki hâkimiyeti sağlayacağı için mürettep piyade alayının bu bölgede kullanılması uygun olur.

1. Süvari Tümeni ise; iki seyyar jandarma alayı, bir süvari alayı ve kendi topçusundan başka emrine verilecek bir batarya ile diğer geri hizmet kıtalarından tertip edilir ve bu tümen daha önce belirtilen hattın güneydoğusundaki bölgede istenen görevi yapmaya hazır bulunur ve bu arada Bulakbaşı'nı bir seyyar jandarma taburu, bir süvari bölüğü ve iki dağ topu ile tutar. Yerinde yapılacak incelemeler sonunda bu kuvvetin yetersizliği anlaşıldığı takdirde, daha başlangıçta kolordu ihtiyatından takviyesi mümkündür.

3. Tümenin 7. Alayından alınacak bir mürettep tabur, kolordu ihtiyatında olmak üzere Norşin'de, daha önceki planda bildirilen kolordu ihtiyatındaki kıtalar, Beyazıt doğusunda bulunur. Ayrıca bir süvari alayı, kolordu emrinde olmak üzere Zengezor ve civarında bulundurulmak suretiyle durumun gelişmesine göre kullanılır.

Bu tertip dolayısıyladır ki, her iki grup emrinde gereğinde ihtiyat

olarak kullanılabilecek atlı kuvvetler bulunacağından meydana gelecek bazı olayları süratle önleyecek tedbirler almak olanağı hasıl olur".

Kolordunun bu planı, Genelkurmay Başkanlığının onamasına sunuldu ve hazırlığa başlandı.

3. Doğu Bölgesinde Genel Bir Ayaklanmaya Karşı Hazırlık:

9. Kolordu, Ağrı asilerine karşı yapılacak tenkil harekâtı hazırlıkları ile meşgul oladursun, doğuda her türlü asayişsizlik ve muhtemel ayaklanma hareketlerine karşı tedbirli bulunmak lüzumunu duyan 1. Genel Müfettişlik, 1 Şubat 1930'da 7. Kolordu Komutanlığına yazdığı yazıda (özetle):

"Son günlerde çeşitli kaynaklardan alınan haberlere göre, bazı İngiliz ajanları ile Kürt reisleri ve Kürt örgütlerinin hudutlarımız boyunda kışkırtmada bulunduklarını;

Genel müfettişliğin bugün için gayesinin, herhangi bir vesile ile sebebiyet verilecek bir kargaşalığın veya bir ayaklanma hareketinin gereğinde nizamiye kuvvetleri ile de takviye edilecek jandarma kuvvetleri ile süratle ve tam imha edici bir şekilde bastırılmasını, keza, hiçbir yerde bir asi grubunun anî bir baskını karşısında zarara uğrayacak derecede zayıf birlikler bulundurulmamasını, zayıf bulunulması gereken yerlerde ise, tahkimat yapılarak uyanık bulunulmasını ve en kötü ihtimallere karşı hareket tarzının şimdiden planlanmasını;

Genel Müfettişlik bölgesinde en hassas olan bölgelerin, sırasıyla Ağrı, Çaldıran,Erciş, Gevaş, Pervari, Eruh, Siirt, Viranşehir, Siverek, Suruç, Cerablus, Şemdinan, Çal, Beytüşşebap olduğunu;

Ağrı'ya karşı gereken tedbirlerin alınmış bulunduğunu, diğer bölgeler içinde de 7. Kolorduca lüzumlu tedbir ve tertibatın alınacağında şüphe olmadığını..." bildirmekte idi.

7. Kolordunun, hareket tarzını planlayabilmek için sorduğu hususlar üzerinde duran 1. Genel Müfettişlik, 8 Şubat 1930'da yazdığı cevab yazısında:

Müfettişlik bölgesinde bu yıl genel bir ayaklanmanın yüzde 20 ihtimalinde dahi olmadığını, hazırlıklı bulunulduğu takdirde bu ihtimalin daha da azalacağı, ortalıkta dolaşan... söylentilerin halkı kışkırtma propagandasından ibaret olduğunu, bununla beraber doğunun olup bitenler ülkesi oluşu göz önüne alınırsa hazırlıklı bulunmak gerektiğini;

Ayaklanmanın hangi bölgede ne zaman ve ne kadar kuvvetle başlayacağının önceden kestirilemeyeceğini, keza herhangi bir sebeple vaki olabilecek bir ayaklanmada muhtelif bölgelerdeki asilerin hangi bölgelerde tutulabileceklerinin şimdiden bilinemeyeceğini, bu hususun ancak, hazırlığımızın şekil, şümul ve kuvvetiyle, ayrıca vurulabilecek ilk darbenin sürat, şiddet ve etkisi ile kontrolümüz altına alınabileceğini... belirtmiş ve vaktiyle Şeyh Sait ayaklanmasının birdenbire genişlemesinin sebeplerine değinerek o halin tekrarına mahal bırakmamak için, gereğinde az miktardaki asi kuvvete karşı dahi çok üstün kuvvetlerle hareket edilmesi lüzumuna, ayrıca halka çok âdilâne hareket edilerek mutlak surette ve kahredici bir şekilde muvaffak olunacağının hissettirilmesine, bu takdirde halkın, muhtelif garnizonlarda tümen, tugay veya alay gibi büyük birliklerin her an harekete hazır olduklarını görmeleri, bunların bir propaganda ve ayaklanmaya kapılmaları ihtimalini pek fazla azaltacağını;

Hassas bölgeler dışında hükümete sadık halktan da gereğinde faydalanmanın mümkün olduğunu ve fakat bunlara tam anlamı ile güvenilemeyeceği için hazırlıkların ona göre yapılması gerektiğine işaret etmek suretiyle, halen Müfettişlik emrinde bulunan jandarma birlikleri ile hudut kıtalarının ne tarzda kullanılacağını... açıklamış bulunuyordu.

Durum ile yakinen ilgilenen Genelkurmay Başkanlığı da, 26 Şubat 1930'da verdiği emirde:

Bu yıl Ağrı'ya karşı yapılacak harekâtı akim bırakmak ve bizi başka yerlerde meşgul etmek üzere harekât öncesi aylar içinde veya harekât sırasında bazı olayların meydana gelmesi pek az ümit edilmekle beraber bu gibi olayları derhal yeteri kadar kuvvetle ve şiddetle bastırmak ve genişlemesine meydan vermemek gerektiğini belirtmiş ve 7. Kolordunun bugünkü durumu göz önüne alınarak kolordu bölgesinde olması muhtemel bir olayı kesinlikle bastırmak için ne gibi tedbir alınması gerektiği hakkında kolordu komutanının düşüncesini ve kararını istemişti.

7. Kolordu Komutanlığı, bu konu üzerindeki düşüncelerini, 3 Mart

1930'da Genelkurmay Başkanlığı ile 1. Genel Müfettişliğe sunduğu cevabî yazısında şu suretle açıklıyordu:

"Kürtlerin bu sene ilkbaharda kolordu bölgesinde bir ayaklanma için hazırlandıkları ve bu maksatla da İngilizlerden top, uçak ve çok sayıda silâh satın aldıkları alınan haberler arasındadır.

Ağrı durumunun henüz devam etmekte olması ve arazi dağıtımı vesair tedbirlerle hükümetin gelecekte halk üzerindeki nüfuzunun daha da çoğalmasının muhtemel bulunması sebepleri ile Kürtlerin ayaklanma için en elverişli zaman olarak bu seneyi seçmeleri muhtemeldir.

Böyle bir ayaklanma, Ağrı'ya dolaylı olarak yardım etmek ve Ağrı harekâtını akim bıraktırmak için mahdut hedefli ve tali bir nitelikte olması muhtemel olduğu gibi bizzat ayaklanmanın esasını ve sıklet merkezini teşkil etmesi de muhtemeldir.

İngiliz ajanlarının idare edeceği ve bu işlerdeki yetenek ve tutkuları dolayısıyla Ermeni ihtilâlcilerinden de faydalanılacak ciddî ve geniş bir ayaklanmada, asilerin morallerini yükseltmek ve başarı kazandırarak ayaklanmayı daha da genişletmek maksadı ile uzak, münferit ve zayıf garnizonlarımıza üstün kuvvetlerle taarruz edeceklerine ihtimal vermek ve ona göre ileri görüşlü ve ihtiyatlı bulunmak gerekir. Bunun için de ilkin ayaklanmanın kapsam ve niteliği bilinemeyeceğinden, ayaklanma ocaklarına karşı acele hareketin bir başarısızlığa sebebiyet vereceği ve bunun da doğuracağı fena etkinin hayli büyük olacağı dikkate alınarak, kolordunun ilkin acele etmemesi ve durumun aydınlanmasını beklemesi gerekir. Bu görüşe göre kolordunun kararı:

Önce önemli garnizonların güvenle savunmasını sağlamak, harekete hazır bulunmak ve durum aydınlandıktan sonra ayaklanma ocaklarına karşı mümkün olduğu kadar çok kuvvetle taarruz ederek kesin darbeyi vurmaktır.

Cizre-Bitlis hattı ile Fırat arasında ve Mutki-Sason-Tuzluca-Munzur dağlarının güneyindeki sahada vaki olacak ayaklanmalara karşı kolordu kuvvetli sayılabilir. Bu sahalardaki ayaklanma ocaklarına karşı süratle hareket mümkündür. Ancak Hakkâri, Van, Muş illeri kuvvet merkezlerinden uzak oldukları gibi bu illerde zayıf jandarma kuvvetlerinden başka kuvvet de yoktur. Özellikle Irak hududuna civar ve ayaklanmanın hareket üssüne çok yakın olan Hakkâri ili büsbütün boş ve açıktır.

Hudut bölükleri ve daha küçük kıta merkezlerinden başka mevcut olan 22 askerî garnizonun (Beyazıt Ağa, Başkale, Van, Çölemerik, Gevar, Zarovik, Cizre, Nusaybin, Viranşehir, Suruç, Kilis, Mardin, Siirt, Midyat, Hazak, Bitlis, Garzan, Osmaniye, Elazığ, Diyarbakır, Siverek, Urfa) hepsini güvenle savunmak ve aynı zamanda asilere üstün kuvvetlerle taarruz etmek, mevcut kuvvete göre mümkün değildir.

Yeni celp eratı en erken haziran sonunda muharebe edebilecek duruma gelebileceğine ve bazı terhislerin yapılması dolayısıyla mayıs ayındaki bir ayaklanmada, taburların mevcudu 250 tüfek olacaktır. Bu eratın yüzde 30'unu da yerli erler teşkil edecektir. Bu koşullar altında, üstün asi kuvvetlerine karşı münferit ve zayıf garnizon bulundurmak, savunmanın güvenliği bakımından olduğu kadar taarruz için de kuvvet tasarruf etmek bakımından lâzımdır. Bu sebeple:

İlk ayaklanma belirtileri görüldüğü vakit Midyat'taki alayın Hazak'taki müfrez bölüğü ile Habab'taki müfrez takımı derhal alayına katılacaklar;

Bölgelerde ayaklanma baş göstermesi halinde ise, Irak hudut birlikleri ilkin tabur merkezlerinde, daha sonra da alay merkezlerinde toplanacaklar;

İran hudut birlikleri tabur merkezlerinde toplanacaklar, sonradan duruma göre, ya bu merkezlerde bırakılacak veya Van Hudut Komutanlığınca ya, Van'a celp edilecekler veyahut Başkale Hudut Taburu ile beraber Çölemerik'e sevk edilecektir.

Güney hududunda, Cizre taburu Midyat'a gelecek, Mardin, Derbesiye, Çobanbeyli demiryolu üzerindeki karakol ve takımlar bölük merkezlerinde toplanacaklar. Demiryolunun kuzeyinde Kilis, Suruç ve Viranşehir'de bulunan birer bölüğün, 10., 9., 14. Tabur ihtiyatları ile karargâhları buraları tahliye ederek demiryoluna gelecekler. Nusaybin taburu Mardin istasyonu-Derbesiye-Çırçıp köprüsü bölgesinde toplanacaktır.

Bitlis'teki alayın Garzan'daki taburu, gerektiği takdirde Siirt'e celp

veya taarruz için kuvvet tasarrufu bakımından Garzan tahliye edilecektir.

Siverek, Osmaniye, Midyat garnizonları, taarruz harekâtı için kuvvet tasarrufu bakımından gereğinde tahliye edilecektir.

Van, Çölemerik, Siirt, Bitlis, Mardin, Diyarbakır, Elazığ, Urfa garnizonları herhalde savunulacaktır. Bu garnizonların savunulması için en az savunma hatları ve en az kuvvetler hesap ve tensip edilmiştir. Bu kuvvetler çıktıktan sonra ve yukarıda işaret edilen garnizonlar tahliye edildiği takdirde, 2. Tümenden yaklaşık olarak iki piyade alayı ile bir kudretli dağ topçu taburu; 17. Tümenden iki piyade alayı (12. piyade alayı Elazığ'ın savunmasına ayrılacaktır) ile bir kudretli dağ topçu taburu; 14. Süvari Tümeninden iki süvari alayı ve bir batarya, taarruz harekâtı için kullanılabileceklerdir. Yani hudut taburları hariç (yalnız Cizre taburu dahil) olmak üzere bütün piyade ve süvari kuvvetlerinden yarısı savunma kuvvetini, yarısı da kolordunun ihtiyat kuvvetini teşkil edecektir.

Mardin-Çobanbeyli demiryolunda dört hudut taburu bulunacaktır. Tabur merkezlerinde en çok ikişer bölük, bazı istasyonlarda ve noktalarda yalnız birer bölük bulunacaktır. Bu dağınıklık sakıncalı ise de demiryolunun savunulması için zorunludur. Bu hesaplara seyyar jandarma alayları dahil değildir. Bunlar ayaklanmanın başlangıcında Genel Müfettişlikçe kullanılacak, sonradan kolorduca gereğine göre garnizonların savunma veya taarruz kuvvetlerini takviyede kullanılacaktır.

Bu düşünce ve tertibat geniş ölçüde bir ayaklanma ihtimaline karşıdır. İcraata geçilmek üzere yüksek tasviplerine arz olunur".

Doğu illerinde genel bir ayaklanma halinde alınacak tedbir ve tertibat hakkında 7. Kolordunun mütalaa ve kararını öğrenen Genelkurmay Başkanlığının, bu konu üzerindeki düşüncesi şöyle idi:

"Kürtlük ülküsünün mevcut olduğu muhakkak ise de, halen Kürt bağımsızlığı kişisel emellerini bu isim arkasında saklayan mahdut bir zümrenin, aynı zamanda bu bölgede siyasî emelleri bulunan yabancılara dayanarak ortaya attığı bir tehdit propagandasıdır. Senelerden beri kabile münaferetleri ile birbirlerinin can düşmanı olan muhtelif aşiretlerin bu ülkü uğrunda birleşmeleri ve bize karşı müttehit

bir cephe arz eylemelerine ve daha önce bu bölgede çok zayıf ve hazırlıksız bulunduğumuz bir zamanda Şeyh Sait ayaklanmasında bir sonuç elde edemediklerine göre, halen doğuda çok kuvvetli ve hazırlıklı bulunduğumuz şu sırada yeniden geniş ölçüde ayaklanmalarına ihtimal verilemez.

Ortaya atılan ayaklanma söylentileri gerçek bir ayaklanmanın hazırlığı olmaktan çok, bizi kuşkuya düşürmek ve lüzumsuz birçok tedbirler almaya sevk ederek maddeten ve manen yormak için düşmanlarımızın hemen her sene tekrar ettikleri bir propagandadan ibarettir. Bu itibarla bu sene doğu havalisinde bir ayaklanma ihtimali yüzde 20 raddesinde bile değildir. Bununla beraber yapılacak Ağrı harekâtı dolayısıyla, doğuda siyasi emeller besleyen yabancıların dayanak noktalarını teşkil edecek olan Ağrı yuvasının bozulmamasını sağlamak gayesi ile bizi başka yerlerde meşgul etmek için muhtelif yerlerde şekavet olaylarının meydana geleceği ve bu şekavet tam zamanında yeteri kadar kuvvet ve şiddet ile bastırılmadığı takdirde bunun genişleyebileceğini de dikkate almak ihtiyaten uygun olur.

İlkbahar ekim mevsimi olduğuna ve ayaklanması muhtemel havali halkının idhar edilmiş iaşe maddelerine ihtiyacı olacağına göre, sonbaharda veya bizi daha fazla güçlüğe uğratmak için kışın vukua gelmesi daha çok muhtemeldir ve geçen senelerin tecrübeleri de bu görüşü teyit edecek niteliktedir.

7. Kolordu birliklerinin çoğunlukla bulunduğu bölgede meydana gelecek bir ayaklanma hareketi genişlemeden bastırılacağı gibi Mutki, Sason, Tuzluca dağlarının kuzeyindeki bölgede olması muhtemel olayları, kuzeyden 9. Kolordu ve güneyden 7. Kolordu birliklerinin yapacağı müşterek konsantrik hareketlerle imha etmek kabildir. Bu hususta göz önünde tutulacak en önemli mesele, kolorduların her türlü vasıtalara baş vurarak sıkı bir muhabere irtibatı kurmaları ve birbirlerinin hareketinden zamanında haberdar olmaları keyfiyetidir. Güvenilir muhbirler temini özellikle önemlidir.

Van ve Hakkâri illeri her iki kolorduya da uzak olduğundan, bu iller dahilindeki olayları süratle karşılamak kabil olmadığından, 1.Genel Müfettişlikçe bu bölge için alınan tertibata ilâveten bir batarya ile takviyeli 40. Süvari Alayı Van'a gönderilecektir. Bütün tah-

minlerin dışında olarak gene bir ayaklanma halinde bu bölge tâli bir önemi haiz olacağından ve önce tekmil kuvvetlerimizle Bitlis- Cizre hattının batısındaki bölgede asayişin sağlanması birinci derecede dikkate alınacağından, gönderilen bu takviye kuvvetleri ve mahallî hudut kıtaları ile Van ve Çölemerik garnizonlarının elde bulundurulması mümkündür. Eğer ayaklanma yalnız Van ve Çölemerik illeri ve havalisine inhisar ederek mevzîî bir şekilde kaldığı takdirde bu kuvvetlerin kazanacağı zamandan faydalanarak 7. Kolordu birliklerinden başka takviye kıtaları gönderilmesi ve ayaklanmanın tenkili kabildir.

Çölemerik iline yalnız Nasturîlerin tecavüzü, Kürtlerin menfaatları ile bağdaşamayacağından böyle bir harekette bu bölgede bize sadık Kürtlerden de faydalanılabileceği kabul olunabilir.

7. Kolordunun, taarruz kuvveti elde etmek için kuvvet tasarrufu bakımından bazı garnizonları tahliye etmek ve savunulması mutlak surette elzem olan iller hakkındaki görüşü doğrudur. Demiryolunun daima batıdan Mardin'e yapılacak nakliyata açık tutulması ve hudut kıtalarına bu maksadı sağlayabilecek tertibat aldırılması özellikle önemlidir.

7. Kolordunun Van Hudut taburlarının tertibatına dair düşüncesi de uygundur. Yalnız 13. Hudut Taburunun muhtemel bir ayaklanma halinde tabur merkezinde toplandıktan sonra Hakkâri'ye gelmesinde, gerek arazi ve gerekse iaşe bakımından çok güçlük vardır. Bu tabur önce tabur merkezinde toplanmalı, fazla baskı karşısında batıya doğru çekilerek burasını savunmalı ve sonunda Siirt garnizonuna çekilmelidir.

Bu sene 7. Kolorduya batı kolordularından gönderilecek erat, eğitim bakımından henüz yetişmeden bir ayaklanma olayı olsa dahi, muntazam düşmanla çarpışmaya yeterli 250'şer eğitim görmüş ere malik taburlarla, gayri muntazam bir halk ayaklanmasını bastırmanın mümkün olduğunu gözden uzak tutmamak ve bu kuvveti küçümsememek gerekir.

Genel bir ayaklanma hareketine karşı şu hususlar sahk vermeye değer:

Durumu iyi kavramak ve hangi bölgenin önemli, hangisinin tâli olduğunu anlayarak kuvvetleri ona göre kullanmak, mukavemet merkezlerini kesinlikle elden çıkarmamak esastır.

Asiler üzerine parça parça kuvvet göndermek, vurulacak darbenin şiddetini azaltır. Başarısızlık halinde asilerin morallerini yükseltir ve olay genişler. Ayaklanma sahasına takviye edilmiş bir alaydan daha az kuvvet göndermemelidir.

Ayaklanma sahasını, önemlerine göre muhtelif kısımlara ayırmalı ve tâli derecede olan bölgede oyalama muharebeleri yaparak kuvvetin çoğunu müşterek ve konsantrik hareketlerle önemli sayılan bölgeye yönelterek esaslı direnmeleri yok etme esası kabul edilmelidir. Bu sayede diğer perakende asiler kendiliğinden dağılmak zorunluğunda kalırlar.

Eldeki araçlardan faydalanmak suretiyle garnizonlarda ve özellikle hudut bölüklerinde, ufak tefek tecavüzlere karşı güvenle savunabilecek dayanak noktaları meydana getirmek, birliklerin yanında ilk muharebe günlerine yetecek kadar 10'ar günlük erzak ve yeteri kadar cephane bulundurmak gerekir".

Genelkurmay Başkanlığı herhangi bir ayaklanma ihtimaline karşı olan bu görüşünü Başbakanlık, İçişleri Bakanlığı, 7. ve 9. Kolordularla 1. Genel Müfettişliğe bildirdi.

Bunun üzerine 7. Kolordu da 14 Mayıs 1930'da kolordunun maksadını, yapılacak işleri, taarruz ve savunma esaslarını, cephane, irtibat ve muhabere durumlarını kapsayan hazırlık emrini 2., 17. Piyade ve 14. Süvari Tümenleri ile Van ve Güney Hudut Komutanlıklarına verdi.

Bir yandan doğu bölgesinde genel bir ayaklanmaya karşı alınacak tedbirler hakkında 7. Kolordu ile Genelkurmay Başkanlığı arasında gerekli muhabere ve icabı yapılırken, diğer yandan 9. Kolordu, Ağrı asilerine karşı yapılacak harekât hazırlıkları arasında geri bölgenin güvenliğini planlamış ve bu planı hazırlık niteliğinde olmak üzere 29 Mart 1930'da ilgili makamlara emretmiş ve bir suretini Genelkurmay Başkanlığına sunmuştu. Ayrıca 1. Genel Müfettişlik de:

1930 yazında yapılacak Ağrı harekâtı ve doğu bölgesinde mevzîî veya genel bir ayaklanmaya karşı gerekli tedbir ve tertiplerin alınmasına devam edildiği sırada günlük asayişsizlik olaylarını önlemek

bakımından 1 Nisan 1930'da Genelkurmay Başkanlığınca da kararlaştırılmış olduğu üzere 1930 senesi için Karaköse Takip Bölgesi Komutanlığından başka bir de Van Takip Bölgesi Komutanlığını kurmuş ve bunların sorumluluk bölgeleri ile görevlerini ayırmış bulunuyordu.

Ağrı, harekâtı ile görevli 9. Kolordu Komutanlığının yaptığı hazırlık arasında Iğdır ve Beyazıt bölgelerinde çeşitli istikametlerde yaptırdığı arazi incelemesi sonucu; bölgenin taktik harekâta etkisi, kararlaştırılmış plana göre harekâtın Eylül ayına bırakılmasına dair 3 Mayıs 1930'da yaptığı teklifi genellikle uygun mütalaa eden Genelkurmay Başkanlığı, kendi görüşünü de eklemek sureti ile bu teklifi 6 Mayıs 1930'da Başbakanlığa arzetti. Ve harekâtın Eylül ayına bırakılmasına dair olan bu teklif Bakanlar Kurulunun 8 Mayıs 1930 tarihli toplantısında kabul edilerek ilgili bakanlıklara ve 9. Kolorduya bildirildi ve Ağrı bölgesinde kalacak jandarma birlikleri için yapılması gereken garnizonların süratle mümkün olup olmayacağı Kolordudan soruldu.

Durumu yerinde tetkik eden Kolordu Komutanının görüşü şöyle idi:

"Jandarma birliklerinin gelecekte görev yapacak niteliğe yükseltilmeleri için toplanmaları gerekmekte, bunun için de;

Iğdır'da hazırlığı bitmek üzere olan 17. Alayın mürettep taburu, süvari tümeninin ileri sürülecek bataryası ile takviye edilerek ilkin Tahiliki bölgesinde toplandıktan sonra Kabak tepeyi işgal ve burada bir piyade bölüğü ile iki ağır makineli tüfek bırakarak Tahiliki batı sırtlarında ordugâha, bir bölüğü de Karabulak'a yerleştirecek.Tahiliki'deki kuvvetten bir piyade takımı ile iki ağır makineli tüfek Giresor tepesine, Karabulak'taki bölükten de bir piyade takımı Gül tepeye gönderilecektir.

2. Seyyar Jandarma Alayı; Tahiliki bölgesindeki piyade taburu, Arkacı'daki Estersüvar Bölüğü ve Iğdır'daki alay karargâhı ile ağır makineli tüfek bölüğü de celp edilmek suretiyle Orkof'ta toplanmış olacaktır.

Kabak tepe ve Giresor tepesi elde bulundurulmak suretiyle eşkıyanın Iğdır bölgesine geçmek için takip edeceği mutad güzergâh kapatılmış olur.

İki taburlu Van Jandarma Alayı toplu olarak Zengezor ve Beyazıt istasyonu civarında:

4. Seyyar Jandarma Alayı Karargâhı Piyade ve Estersüvar taburları Kızıldize'de toplanacaklar ve bu alayın Beyazıt bölgesindeki bazı müfrezelerinin görevi Beyazıt Hudut Taburu tarafından deruhte edilecektir.

Eylül ayına kadar Ağrı bölgesinde büsbütün atıl kalmayarak mürettep tabur ve süvari bataryasının da katılması ile iyi hazırlanmış küçük baskınlarla ve özellikle topçu ateş baskınları ile eşkıyanın devamlı olarak izaç edilmesi uygun olur.

İzaç işine etkili surette katılmak üzere mürettep uçak bölüklerinden birinin şimdiden Karaköse'ye gönderilmesi lâzımdır.

1. Süvari Tümen Komutanının ileri komuta kademesi ile şimdiden Beyazıt'a intikali doğru olur.

Bayburt'tan hareket eden 7. Alayın mürettep taburu 14 Mayıs 1930'da Erzurum'a varmış olacaktır.

Harekâttan sonra Ağrı bölgesinde kalacak jandarma birlikleri için gerekli garnizonlar işine gelince:

Eşkıyanın kışın barınacağı köyler Şıhlı gerisindeki bilinen köylerdir. Eşkıya, buradan tart edildikten sonra, kışın yaklaşması dolayısıyla Ağrı yamaçlarında yaylaması, mağaralarda ve Karnıyarık civarındaki köylerde barınmaları ve özellikle hayvanlarını idare edebilmeleri imkânsız olduğu için İran'a kaçarak kışı orada geçirmeye zorunlu kalacaktır.Şu halde, askerimizin kışın Şıhlı suyu civarındaki köylerde ikâmetine lüzum kalmayacağı için seyyar jandarmaların Beyazıt, Gül tepe, Karabulak,Tahiliki köylerinde ve Iğdır'da bulundurulmaları maksadı sağlamış olacaktır.

Eşkıyanın yazın tekrar Şıhlı suyu civarına gelmeleri ihtimali az olmakla beraber buna karşı da Demirkapı-Boti Ağıl-Çevirme hattının tutulması suretiyle eşkıyanın yeniden yerleşmelerine olanak bırakmamak mümkündür.

Seyyar jandarmaların Beyazıt, Iğdır bölgelerinde devamlı olarak bulundurulmaları zorunluğuna karşı verilecek para ile Beyazıt'ta bir alaylık bina yapılması, Gül tepe, Karabulak ve Tahiliki köyleri civarında da bi.er bölüklük barakalar inşaası maksada uygun olur.

Iğdır'daki mevcut bina bir alayın iskânına yeterlidir."

9. Kolordunun bu düşüncelerini genellikle onayan Genelkurmay Başkanlığı 18 Mayıs 1930'da verdiği cevabî emirde sadece: küçük müfrezelerin uzak hedeflere yapacağı baskınların çoğunlukla iyi sonuç vermediği için izaç faaliyetinin topçu ateş baskını ve uçak ile yapılmasının daha uygun olacağını hatırlatmış ve jandarma birlikleri için yapılacak garnizonlar meselesi için de; Beyazıt, Karabulak ve Tahiliki bölgelerinde yapılacak garnizonlarla eşkıyanın Şıhlı suyu vadisine inmeleri önlenemeyeceği için iskân yerlerinin Şıhlı suyu vadisi doğusunda inşaası zorunluğuna değinmişti.

Bunun üzerine 9. Kolordu, Genelkurmay Başkanlığının da onamasına sunulmuş bulunan bu planın uygulanması için 9. Tümen ile Takip Bölgesi Komutanlığına gereken emri verdi.

Sonraki günlerde plana göre verilen emirler ve gereği yapılmak suretiyle Ağrı bölgesi mümkün olduğu kadar kontrol altına alınabildi ve harekâtın başlayacağı Eylül ayına kadar Ağrı eşkıyası ciddî bir faaliyet göstermedi.

4. Harekât:

Son Planda Harekâta Kuvvetler Şöyle İdi (Kuruluş : 3):

9. Kolordu Karargâhı:

9. Tümen:

Iğdır'daki 28. Alaydan mürettep bir tabur

Sarıkamış'ta 28. Alaydan mürettep bir tabur

Kars'taki 29. Alaydan mürettep bir tabur

Bayburt'taki 7. Alaydan bir tabur

18. Hudut Taburu

Kars Müstahkem Mevkiinden bir bölük

Erzurum Müstahkem Mevkiinden bir bölük

Üç dağ bataryası (üçer toplu)

Bir dağ obüs bataryası (üç toplu)

3. Tümen:

18. Alay(üç taburlu)

62. Alay (üç taburlu, bir bölük Erciş Müfrezesinde)

İki Krup bataryası (dörder toplu)

1. Süvari Tümeni:

11. Süvari Alayı

14. Süvari Alayı

40. Süvari Alayı

41. Süvari Alayı (bir bölük Aralık Müfrezesinde)

Hava Kuvvetleri:

Karaköse'de 3. Uçak Taburu (17 uçaklı)

Erciş'te 1. Uçak Taburu (25 uçaklı)

Tendürük Grubu:

227. Hudut Alayı (17. ve 19. Hudut Taburları)

17.Mürettep Alay (11. Alayın 1. Taburu ile 7. Alayın 2. Taburundan müteşekkil)

Bir dağ obüs bataryası (dört toplu)

Aralık Müfrezesi:

4. Hudut Taburu

2. Seyyar Jandarma Taburu

Bir süvari bölüğü (41. Süvari Alayından)

İki top

Erciş Müfrezesi:

Bir piyade bölüğü (62. Alaydan)

Derviş Bey emrinde: 5., 3., 7. Seyyar Jandarma Taburlarının Süvari Bölükleri, 5. Seyylar Jandarma Taburu

Kolordu Bağlı Birlikleri:

Karaköse'de 7. Alayın 3. Taburu (iki bölüklü)

Iğdır'da 17. Alayın 2. Taburu (emrinde iki top)

Tahir'de bir piyade bölüğü

Kayaburun'da Van Seyyar Jandarma Alayı (iki tabur ve dört toplu bir mantelli batarya)

Midyat'ta 4. Seyyar Jandarma Taburu

Bir süvari bölüğü (2. Seyyar Jandarma Taburundan)

Bir istihkâm bölüğü

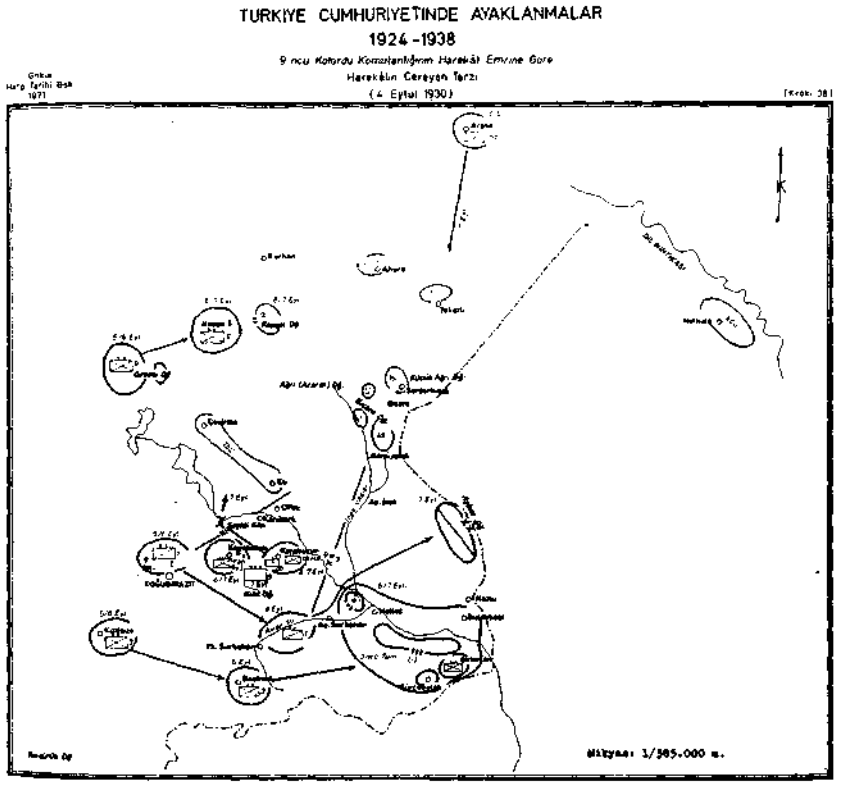
Bir muhabere bölüğü

Bir ulaştırma bölüğü

Bakanlar Kurulunca Eylül 1930 ayına bırakılması kararlaştırılan Ağrı harekâtı için gereken hazırlıklar son safhaya gelmişti. 9. Kolordu

4 Eylül 1930'da verdiği bilgi için Genelkurmay Başkanlığına da arzettiği harekât emrinde özetle (Kroki: 38):

"Eli ve Çevirme bölgesinde, aralarında İhsan Nuri, Bro, Abdülkadir, Timur, Seyit Resul, Körhüseyinoğlu Mehmet ve aveneleri de dahil 150 kadar çadır;

Biçare dağları güneybatı eteklerinde 45, Biçare dağının hemen kuzeyinde 12, Serdarbulak'ta 160 çadır;

Takaltı kuzeyinde 150 çadır;

Ahuri civarında 50-60 kadar çadır;

Aybey dağları ile Karnıyarık arasında 45 çadır;

Dil bölgesinde Hulhula civarında, halen bize düşman olmayan Halikânlı Halit aşiretinin 800 kadar çadırları... bulunmaktadır.

Kolordu Ağrı eşkıyasının İran'a kaçmalarına meydan verilmeyerek imhası maksadı ile 7 Eylül 1930 günü fecirle beraber taarruza başlayacaktır.

Taarruz şu suretle yapılacaktır:

9. Tümen 5/6 Eylül gecesi Giresor tepe gerisine yanaştırılacak, 6 Eylül gününü burada istirahatle geçirecek 6/7 Eylül gecesi Kabak tepe bölgesinde toplandıktan sonra 7 Eylül sabahı fecirle beraber taarruza başlayarak sıklet merkezi solunda olmak üzere Biçare dağları, İnek vadisi genel istikametinde ilerleyecektir.

7 Eylül gecesi Karaburun bölgesinde toplanarak bu tümen emrine girecek olan 18. Hudut Taburu ile obüs bataryası, 7 Eylül sabahı fecirle beraber Şıhlı köprüsü üzerinden kuzeydoğuya doğru taarruz ederek 9. Tümenin diğer kısımları ile irtibat kuracaktır.

9. Tümenin bu hareketi sırasında, Korhan bölgesinden gelmesi muhtemel bir tehlikeye karşı Kopgöl dağı bir piyade taburu ve bir batarya ile 6/7 Eylül gecesi işgal edilecek, Kadbi tepe ve Giresor tepeleri ise, ikişer ağır makineli tüfekle takviyeli Kars ve Erzurum mürettep piyade bölükleri tarafından işgal edilmiş bulunacaktır.

9. Tümen, solunda bulundurduğu sıklet merkezi ile Kızıl tepe-Biçare tepeleri istikametini takip edecek ve bu yanına yönelecek tehlikelere karşı uyanık ve tertipli bulunacaktır. Özellikle, gerek Ağrı güney yamaçlarındaki eşkıyanın Serdarbulak üzerinden kaçmalarını önlemek ve gerekse, Ağrı kuzey bölgesindeki eşkıyanın bu yandan yapması muhtemel tecavüzlerini durdurmak üzere Biçare dağları alınacak ve devamlı surette elde bulundurulacaktır.

Mürettep 3. Tümen, 5/6 Eylül gecesi Kızıldize'den hareketle Başkent köy bölgesine gelecek, 6 Eylül gününü burada istirahatle geçirecek 6/7 Eylül gecesi Surbahan ve Gürcübulak bölgesine inecek ve

aynı gece herhangi bir alayından bir piyade taburu ve bir batarya ile Hallaç kuzey batısındaki tepeleri işgal ve o alayın diğer taburları ile Hallaç (hariç) - Bulakbaşı (dahil) arasını Sarusu güneyinden örtecek ve bu alayın diğer kısımları Gürcubulak'ta ihtiyat olarak bulundurulacaktır. 3. Tümenin diğer piyade alayı Giberan güney sırtlarında bulunacak ve bütün tümen, ilk emirle süvari tümenini takiben Aybey dağları bölgesine intikal etmek üzere hazır bulunacaktır.

3. Tümenin örtme ve keşif bölgesinin sol hududu ilkin İnek vadisi - Hallaç kuzeybatısındaki tepe - Surbahan hattıdır. Bu hat, 3. Tümene dahildir.

Süvari Tümeni, 5/6 Eylül gecesi istasyondan hareketle Yukarı ve Aşağı Sürbahan'lar arasındaki akarsu civarına gelecek, 6 Eylül gününü burada istirahatla geçirecek 6 Eylül akşamı gurupla beraber hareket edecek ve Aşağı Sürbahan üzerinden Aybey dağlarına ilerleyerek 7 Eylül sabahı fecirden önce Aybey dağlarını ele geçirecektir. Süvari Tümeninin görevi: 9. Tümenin baskısı karşısında eşkıyanın gerek doğrudan doğruya Kozlu vadisi ile Aybey dağlarına, gerek Karnıyarık bölgesinin ve Küçük Ağrı'nın güneyinden doğuya ve gerekse Serdarbulak üzerinden ve Küçük Ağrı'nın kuzey yayelerini dolaşarak keza doğuya doğru muhtemel firarlarını önlemektir.

Süvari Tümeni Aybey dağlarını ele geçirdikten sonra düşmanın çekilme durumunu dikkatle takip etmesi ve eşkıyanın Küçük Ağrı kuzey yayelerinden doğuya doğru firarları ihtimali kuvvetli olduğuna göre, sıklet merkezini bu bölgeye yakın bulundurması lâzımdır.

Van Alayı, 6/7 Eylül gecesi emrindeki mantelli bataryası ile takviye edeceği bir taburla Kayaburnu'nu tutacak, diğer taburu ile düşmanın büyük kısmı üzerine taarruz edecekti. Tümenin doğu yan ve gerilerinin muhtemel tecavüz ve baskınlara karşı daima emniyette bulundurulması gerekir. Bu alayın bidayette örtme ve keşif bölgesi: İnek vadisi ile Hallaç arasındaki tepe-Sürbahan hattı (hariç) ile Çiftlik-Kanikork-Kayaburun hattı (dahil) bölgedir.

Iğdır Bölge Komutanlığı, 6 Eylül akşamına kadar Aralık'ta toplanması bildirilen kuvvetlerle bizzat Albay İrfan komutasında olarak karşısındaki eşkıyayı tespit maksadı ile 7 Eylül fecirle beraber Takaltı genel istikametinde ilerleyecek ve üstün kuvvetler karşısında kendisini

ezdirmemeye, özellikle dikkat edecektir. Eşkıyanın İran hududuna doğru kaçması halinde hiçbir şey düşünmeden bütün kuvvetiyle üzerine atılacaktır.

Tendürük Grubu, evvelce bildirilen bölgede ve İran dahilinde Tendürük dağı ve güneyi istikametinde gelmesi muhtemel eşkıya tecavüzlerine karşı daima uyanık bulunacak ve böyle bir tecavüzü, bütün kuvveti ile tenkil ve imha için hazır bulunacaktır.

Erciş Grubu, verilen talimata uyarak Ernis-Muradiye-Çaldıran yolu ile kendi bölgesinin güvenliğini sağlayacaktır.

Hava kuvvetleri, alacakları emre göre 7 Eylül sabahı saat 05.00'ten itibaren filolar halinde uçarak kıtalarımızın taarruzunu destekleyecek ve eşkıyaya bomba ve makineli tüfekle taarruz edecektir.

Kolordu ileri komuta kademesi, 7 Eylül saat 02.00'den itibaren bidayette Kızıl dağda bulunacaktır.

Bütün kıtalarımızın, yürüyüş, ikamet ve muharebe sıralarında, yan ve gerilerinin baskınlara karşı herhalde emniyete alınması ve özellikle irtibat hususuna son derece dikkat etmeleri hakkında Genelkurmay Başkanlığından evvelce bildirilmiş olan emirler gereğine büyük bir dikkat ve hassasiyetle uyulacaktır.

Eşkıya reislerinin diri ele geçirilmesi şayanı arzudur. Bütün arkadaşlarıma yüklenecekleri bu yeni vatan görevinde başarılar dilerim..." demekte idi.

9. Kolordu, 5 Eylül 1930'da hava kuvvetlerine yapılacak harekâtın hava desteğine dair ayrıntılı emrini de vermiş bulunuyordu.

4 Eylül günü verilen harekât emrine göre birlikler yerlerini almışlar ve 7 Eylül 1930 sabahı fecirle beraber Ağrı'ya taarruz baskın tarzında başlamıştı.

Başarı ile gelişmekte olan taarruzda 7 Eylül 1930 öğle durumu genel olarak şöyle idi:

9. Tümen, 6/7 Eylül gecesi Kopgel dağını bir tabur, bir batarya, Mozalan dağını ise takviyeli bir bölükle işgal etmiş, Tümen büyük kısmı ile de sıklet merkezi solunda olmak üzere fecirle beraber Kabak tepe ve güneyindeki sırtları takiben Eli ve Çevirme istikametine;

18. Hudut Taburu da emrindeki obüs bataryası ile Şıhlı köprüsünden geçerek Çevirme istikametinde taarruza başlamışlardı. Gece

yapılan bu hareket baskın etkisini tamamen göstermiş ve Karasilyaf vadisinin kuzey ve doğu yamaçlarından itibaren eşkıyanın müteakip hatlarda göstermek istediği direnme süratle kırılarak birlikler Çevirme ve kuzeydoğusunda bulunan ve bu bölgenin kilit noktasını teşkil eden Kızıl tepeler hattını zaptetmişti.

400-500 kişi kadar tahmin edilen eşkıya ve bir kısım hayvan muhtelif gruplar halinde Çevirme ve Eli bölgelerinden doğuya doğru çekilmekte. Çekilen bu eşkıya grupları topçu ateşi ile takip edilmekte ve birlikler hava kuvvetleri desteğinde doğuya doğru taarruza devam etmekte idi.

3. Tümen, 62. Alaydan bir tabur ve bir batarya ile Hallaç batısındaki tepeyi işgal etmiş, aynı alaydan diğer bir taburla Hallaç ile Gerburan arasındaki bölgeyi Şıhlı suyu güneyinden örtmüş, alayın diğer kısımları ile Gürcübulak civarında, 18. Alayı ile de Gerburan civarında bulunmakta idi. Bu tümen cephesinde henüz eşkıya ile temas olmamıştı.

Süvari Tümeni, herhangi bir direnme ile karşılaşmaksızın saat 03-45'te Aybey dağlarını işgal ederek gereken istikametlerde keşif kollarını sürmüş ve bütün kuvvetleri ile Yukarı ve Aşağı Dikmen'lerin 3 km. batısındaki 2230 rakımlı tepede bulunmakta;

Aralık Müfrezesi, Takaltı istikametinde direnme ile karşılaşmaksızın ilerlemekte ve halen Kırmızı tepenin 6 km. batısına varmış bulunmakta;

Van Alayı, birer taburu ile Kayaburun ve Karaburun'da idi.

Eşkıyanın kaçtığı belli olduğu takdirde bunları önlemek ve imha etmek üzere süvari tümeni o istikamete atılacak, 3. Tümen de Aybey dağlarına sürülecekti. Bu tümene, bugün Aybey dağlarının Kozlu vadisine hâkim sırtlarına hareketi için hazırlık emri verilmişti.

Tendürük bölgesinde henüz sükûnet hüküm sürmekte, Tuzluca civarındaki Kamışlı köyü hayvanlarını kaçıran eşkıya, Tuzluca ve Iğdır'dan gönderilen müfrezeler tarafından takip edilmekte idi.

Genelkurmay Başkanlığı da aldığı raporlara dayanarak aynı gün (7 Eylül 1930) Başbakanlık, Dışişleri, İçişleri, Millî Savunma Bakanlıkları ile 1. Genel Müfettişliğe şifre ile şu bilgiyi vermekte idi:

"6/7 Eylül 1930 gecesi hazırlık mevzilerine yanaştırılan kıtalarımız

bugün (7 Eylül 1930) fecirle beraber Ağrı'daki eşkıyaya taarruza başlamıştır.

Çevirme bölgesindeki eşkıya Kabak tepeden ilerleyen grubumuz karşısında direnme teşebbüsünde bulunmuşlarsa da bu direniş taarruzumuzla kırılmış ve eşkıya muhtelif gruplar halinde güneye doğru kaçmaya başlamıştır.

Ağrı kuzeyinde Aralık'tan ilerleyen müfrezemiz,direnme görmeksizin Takaltı istikametinde yürüyüşüne devam etmektedir.

Bir kısım eşkıyanın İran arazisine kaçmasına engel olmak üzere süvari tümenimiz bugün hudut üzerinde Aybey dağlarını işgal etmiş ve eşkıyanın o yönde İran'a giden çekilme yolları istikametini kapamıştır".

Genelkurmay, ayrıca İçişleri Bakanlığına yazdığı diğer bir yazı ile de:

"Zeylan ayaklanmasını yapanlardan Körhüseyinoğullarından Memo ve Nadir'in 200 çadır ve avenesi ile hükümetimize dehalet teklifinde bulunduğunu;

Ağrı'daki diğer eşkıyanın da dehalet arzusunda olduklarını ve bir kısım eşkıyanın dehalet etmiş bulunduğunu..." bildirmekte idi.

Genelkurmay Başkanlığının genel hatları ile özetlediği harekâtta 9. Kolordu Birlikleri şu durumda idiler.

7 Eylül günü yapılan taarruzu başarı ile devam ettiren 9. Tümen birlikleri 7/8 Eylül gecesi, 18. Hudut Taburu ve obüs bataryası ile Eli köyü civarında; 28., 29. Alaylar, 7. Mürettep Tabur, Topçu Taburu ve Tümen Karargâhı Eli ile Ağrı zirvesi arasında Kızıl dağ doğusunda;

Süvari tümeni, 9. Tümen karşısında çekilen ve büyük kısmı ile Karnıyarık ile Küçük Ağrı arasına yönelen eşkıyayı önlemek üzere Aybey dağlarının Dambat vadisine hâkim kuzey payelerinde toplu halde, yalnız bir alayını Küçük Ağrı ile Karnıyarık arasında doğuya gelen yolları kapamak maksadı ile ova bölgesine sürmüş bulunmakta;

Mürettep 3. Tümen, bir taburunu Hallaç ve Bulakbaşı bölgesinde örtme görevinde bırakarak diğer kısmı ile Aybey dağlarında bulunan süvari tümeni gerisinde;

Aralık Müfrezesi, Takaltı'ya 4. km. mesafede... bulunmakta.

8 Eylül 1930 Durumu:

9. Tümenin kerelikler içinden Serdarbulak yolunu takiben ilerleyen sol yan kolu, karşılaştığı eşkıya direnişini her iki yandan kuşatarak tart etmek suretiyle yürüyüşüne devam ederek Mıh tepeyi işgal etmiş bulunuyordu. 9. Tümen 8/9 Eylül gecesini şu suretle geçirecekti:

Mürettep 28. Alay, Mıh tepede;

18. Hudut Taburu, Eli doğusundaki kereliklerin sonunda İnek vadisi batı yamacında;

Tümen Karargâhı, topçu taburu ve iki piyade taburu Mıh tepe ile hudut taburu mevzii arasında;

Mürettep 3. Tümen, Süvari Tümeninin daha kuzeyde yapacağı faaliyeti emniyete almak maksadı ile Aybey dağları kuzeyine sürülmek suretiyle Küçük Ağrı ile Karnıyarık arasından doğuya doğru olan Kaçış istikametini kapatmış durumda;

Bu cephe karşısındaki yoğun eşkıya grupları, topçu ateşimiz altında perişan bir halde kaçmakta;

Süvari Tümeni cephesinde:

Tokatlı bölgesine sürülmüş olan 40. Süvari Alayı Ağrı'dan kaçmak isteyen eşkıyayı önlemiş bulunmakta;

Gomik tepesi istikametinde giden 41. Süvari Alayımıza, firar teşebbüsünde bulunan eşkıyanın ateş açması üzerine derhal taarruza geçen bu alay karşısında eşkıya sekiz ölü vererek bütün eşyalarını bırakma sureti ile Küçük Ağrı ile Büyük Ağrı arasına doğru kaçmakta;

Süvari Tümeni diğer kısımları ile Tosik tepesinin 4 km. kadar güneydoğusunda bulunmakta;

Aralık Grubu, 8 Eylül sabahı fecirle beraber büyük kısmı ile Takaltı dağı istikametinde, iki bölük kadar kuvveti ile de Ahuri istikametinde taarruza devam ederek bu mevkileri işgal etmiş;

Velican'dan güneydoğuya giden yolu takiben kaçan eşkıya ve hayvan sürüleri çok şiddetli topçu ateşi altında önemli miktarda zayiata uğratılmış bulunmakta.

Aynı gün (8 Eylül) Genelkurmay Başkanlığı da durumu İçişleri Bakanlığına şu suretle bildirmekte idi:

"Ağrı eşkiyasına karşı taarruzumuz başarı ile devam etmektedir. Ağrı'nın en sarp ve eşkiyanın savunmasına en elverişli olan kısımları kıtalarımız tarafından tutulmuş olan güneydoğu istikametinde perişan

bir halde çekilmektedir ve zayiatı oldukça önemlidir.

"Ağrı kuzeyinden ilerleyen kuvvetlerimiz de asilerin mukavemetini kırarak Serdarbulak istikametinde ilerlemektedir. Bu taraftaki eşkıya güneye doğru kaçmaya başlamıştır.

İran hududu bölgesinde, tenkil için ayrılan kıtaların toplanması devam etmektedir. Pek yakında bu bölgede de kesin bir tedip harekâtına başlanacaktır".

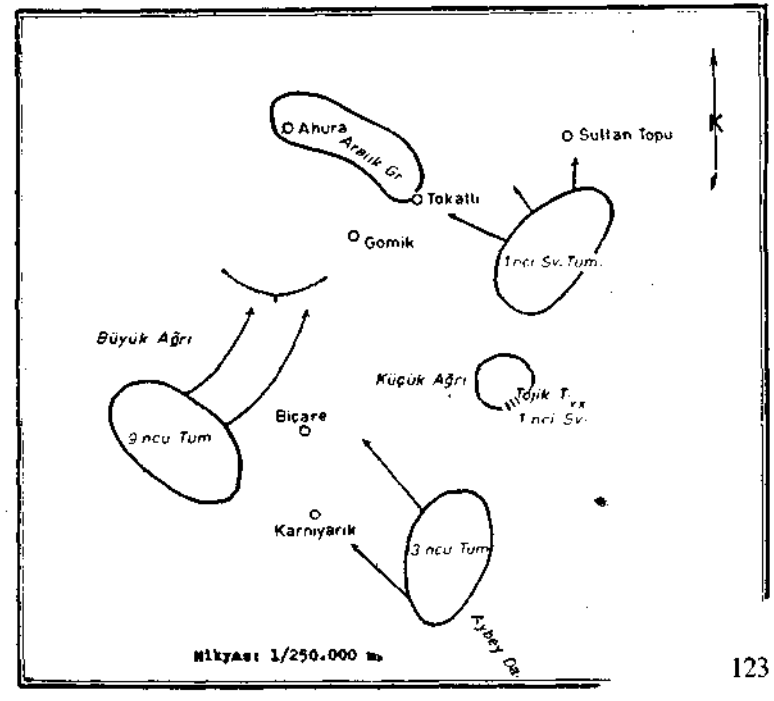
9. Kolordu, 9 Eylül fecirle beraber verilen emre göre kurulmuş bulunan kuşatma çemberini daraltmak ve eşkıyayı imha etmek hareketine başlamış bulunuyordu. Şöyle ki (Kroki: 39):

9. Tümen, Büyük Ağrı'nın kuzeye dönük yamaçlarından Gomik kışlağına doğru uzanan sırtta tutunmak isteyen eşkıya artıklarına saat 13.30'dan beri taarruz etmekte ve Sultan Topu ile Gomik arasında bu-

Genkur.
Harp Tarihi Bşk.
1971

9 ncu Kolordunun 9 Eylül 1930 Durumu

(Kroki: 39)

lunan süvari tümeni ile irtibat halinde bulunmakta;

Kolordu, 9. Tümen karşısındaki düşmanın sol yanının kuşatılması için süvari tümenine, gerisine etkili olmak için de Takaltı ve Ahuri bölgesinde bulunan Aralık grubuna emir vermiş bulunuyordu.

Mürettep 3. Tümen, sıklet merkezi sağda olmak üzere saat 07.00'den itibaren sağ yan grubu ile Küçük Ağrı güneydoğusundaki sırtlardan Biçare istikametinde, Aybey dağları kuzeyinde bulunan sol yan grubu ile de Karnıyarık istikametinde taarruza başlamış ve ilk hedef olarak Küçük Ağrı'nın güneye dönük en yüksek tepeler hattını saat 11.00 sıralarında işgal ederek karşısındaki eşkıyaya taarruza devamla 100'den fazla ölü verdirmek suretiyle imha hareketine devam etmekte;

Süvari Tümeni, üç alayı ve bataryası ile Takaltı-Sultan Topu hattına hareket etmekte ve bir alayı ile de Tojik tepesi -3. Tümen sağ yanı arasında bulunmakta;

9 Eylül saat 16.00 sıralarındaki duruma göre:

Eşkıya, büyük kısmının sağ yanını Büyük Ağrı dağının kuzeydoğu yamaçlarında 4.000 metre yüksekliğindeki arazi parçasına dayamak suretiyle güneybatıdan kuzeydoğuya doğru uzanan derin bir vadinin yamaçlarında ümitsiz bir halde, diğer bütün önemli kısımları ile de bu vadi içinde bulunmakta; bu son eşkıya artıklarının da Süvari Tümeni, Aralık Grubu ve 9. Tümenle tamamen çevrilerek imhasına çalışılmakta idi.

Kolordunun 10 Eylül 1930 günü için kararı:

Sabahtan beri direnen eşkıya grubu üzerine 9. Tümen, topçu ve makineli tüfek ateşi desteğinde cepheden baskı yapacak, Küçük Ağrı ile Gomik kışlağı arasına gelmiş bulunan süvari tümeni, eşkıyanın sol yanını, Takaltı ve Ahuri bölgesinde bulunan Aralık Müfrezesi de, eşkıyanın gerisine taarruza devam edecek. 3. Tümen, Biçare bölgesinde 9. Tümen ile irtibat sağlayarak, gereğinde 9. Tümenin taarruzuna yardıma hazır bulunacaktı.

9. Kolordu, 10 Eylül 1930 günü Genelkurmay Başkanlığına sunduğu ön raporda:

Eşkıyanın direndiği en son hattın kilit noktasını teşkil eden Büyük

Ağrı'nın kuzeydoğu yamaçlarındaki 4.000 rakımlı tepenin saat 17.00'de zapt edildiğini... bildiriyordu.

Genelkurmay Başkanlığı da, aynı gün (10 Eylül) yayınladığı kısa tebliğde:

"Harekât sahasında yüzlerce ölü terk eden eşkıyanın Büyük Ağrı yamaçlarında her taraftan sarıldığını ve kuşatma çemberimizin daha ziyade daraltıldığını ve eşkıya direnişinin kırılmak üzere olduğunu..." bildirmekte idi.

11 Eylül 1930 Durumu:

9. Tümen, zapt ettiği eşkıya mevzilerinde yeni taarruz hazırlıkları ile meşgul;

3. Tümen, BüyükAğrı zirvesinden Takaltı istikametinde uzanan tepeler hattını eşkıyanın direnmesine rağmen zapt etmiş;

Süvari Tümeni, iki alayı cephede ve iki alayı ihtiyatta olmak üzere eşkıyanın sol yanına etkili olacak şekilde harekâta katılmış;

Aralık Grubu, 9. ve 3. Tümenler karşısından çekilen eşkıya büyük kısmının karşı taarruzuna uğrayarak ilkin Ahuri deresi doğusuna çekilmişse de açılan topçu ateşi ile eşkıyanın taarruzu durdurulmuş ve fakat meydana gelen boşluktan yararlanan eşkıya, gruplar halinde Ahuri bölgesinden Kızıl tepe istikametinde kaçmaya yeltendiği sırada, süvari tümeninin ihtiyatta bulundurduğu tugay Ahuri istikametine gönderilerek tümen cephesinde sadece bir alay bırakılmak suretiyle süvari tümeni Ahuri bölgesinde toplanmış oldu.

Ahuri bölgesinden kaçmak isteyen eşkıya tekrar geri döndüğü için kuşatma çemberi tamamlanmış oluyordu. Eşkıyanın kurtuluş çaresi kalmamıştı.Zira, kuşatma çemberine girmiş bulunan bu eşkıyanın Ahuri'nin daha kuzeyinden Kopgel istikametine kaçması, arazi durumu bakımından olanaksızdı.

9. ve 3. Tümenler cephelerinde, çok zayıf kuvvetler bırakarak büyük kısımları ile Ahuri tarafından kaçmaya yeltendiği halde başaramayarak tekrar kuşatma çemberi içine giren eşkıya, aralarında belli başlı reisleri de olduğu halde aileleri ve hayvanları ile birlikte kuşatılmış bir halde idiler.

Kolordu, 11/12 Eylül gecesini bu durumda geçirecek ve 12

Eylül'de kuşatmış bulunduğu eşkıyayı imha hareketine devam edecekti.

Genelkurmay Başkanlığı 12 Eylülde yayınladığı tebliğde:

"Ağrı dağının batısı, güneyi ve doğusu tamamen eşkıyadan arınmıştır. Yalnız Büyük Ağrı'nın kuzeydoğusundaki karlık ve kayalıklara sığınarak ve dayanarak ümitsizlik içinde direnmek isteyen son eşkıya kitlesi de her taraftan kuşatılmıştır.

10 Eylül günü bu eşkıyaya karşı yapılan taarruz başarı ile sonuçlanarak, eşkıya mevzilerinin kilit noktası olan 4.000 rakımlı karlı dağlar da kıtalarımızın eline geçmiş ve eşkıya pek ağır zayiata uğratılmıştır..." demekte idi.

12 Eylül 1930 Durumu:

12 Eylül sabahından itibaren taarruza devam eden 9. Tümen, eşkıyayı tutunduğu mevziden tart ve takip ederek Gomik kışlağının 2 km. kuzeyinden dereye kadar ilerledi. Tümenin bu taarruzu karşısında perişan bir surette kaçmak zorunda kalan eşkıya, ellerindeki makineli tüfekleri dahi kullanamadılar. Kuzey yönünde kaçan yoğun eşkıya sürüleri Sayakof menbaına doğru sürüldüler. Eşkıyanın sıklet merkezinin Ahuri bölgesinde bulunan süvari tümeni sağ yanı karşısında toplandığı tespit edildiğinden 9. Tümen sağ yanında ve Gomik kışlağı batısında bulunan 3. Tümenin, bu bölgede yeteri kadar kuvvet bırakarak Ahuri bölgesinde süvari tümeni gerisine intikali emredilmişti.

13 Eylül 1930 durumu:

9. Tümen, 13 Eylül günü güneyden kuzeydoğuya doğru ve sol yanını Ahuri deresi menbaı tarafındaki büyük yara dayayarak bu yarın doğusundan imha hareketine devam etti ve akşama doğru Ahuri deresi doğusunda Sanyakof menbaının 2.5 km. güneybatısına geldi ve 29. Alayı sağda, 28. Alayı solda olmak üzere emniyet tertibatı almak suretiyle burada konmaya geçti.

Tümen bugünkü harekâtında ciddî bir direnme ile karşılaşmamış ve sadece kayalıklar arasında gizlenen münferit şakileri imha etmişti.

3. Tümen; 18. Alayı ile 9. Tümenin sağ yanında taarruza katılmış ve Alay 13 Eylül akşamı Sanyakof manastırının 1 km. güneyine gelerek konmaya geçmiş, 62. Alay da aynı bölgeye gelmişti.

İran hududundan gelmesi muhtemel tecavüze karşı 18. Alay ihtiyatı olan piyade taburu ile bir topçu takımı Sultan Topuna gönderildi. Tümen bugünkü harekâtta rastladığı mağaralarda 500 kadar sığır toplamıştı.

Süvari Tümeni, 12/13 Eylül gecesi Ağrı'dan kuzeye doğru akan derelerden faydalanarak Sultan topu ile Boralan arasından kaçan eşkıyayı takip maksadı ile 2. Süvari Tugayını bu istikamete göndermişti. Aynı gece 1. Süvari Tugayı cephesinde cereyan eden muharebede eşkıyadan 150 kadar ölü vardı. Bu Tugay öğleye kadar bölgesinde temizleme ve tenkil işine devam etti ve öğleden sonra bölgesini buraya gelen 62. Alaya devrederek emre hazır bulunmak üzere Ahuri civarında toplandı.

Aralık Grubu, sağ ve solundaki birliklerle irtibatı muhafaza ederek saat 06.00'dan itibaren taarruza başlamış ve aramaya devam suretiyle rastladığı perakende eşkıyayı (gece karanlığından faydalanarak kaçanlar hariç) imha etmişti. Grubun sağında 62. Alay, solunda 18. Alay ve Iğdır Hudut Taburuna ait birlikler bulunmakta idi.

9. Kolordunun 14 Eylül 1930 günü için kararı; muharebe alanını temizleme ve muharebe sonuçlarının tesbiti görevini 9. Tümene vermek, 3. Tümen ile 18. Hudut Taburunu Takaltı-Sultan Topu-Boralan bölgesinde toplamak, Aralık Grubunu 9. Tümen emrine vermekti.

14 Eylül Sabah Durumu:

9. Tümen Cephesinde:

13/14 Eylül gecesini sükûnetle geçiren 9. Tümen, Aralık Grubu ile takviye edilerek muharebe alanını temizlemeye memur edilmiş ve bu görev için şu şekilde tensik edilmişti:

28. Alay: Mürettep 28. Tabur ile 7. Alayın Mürettep Taburu

29. Alay: Mürettep 29. Tabur ile Iğdır Hudut Taburu

17. Alay: Mürettep 17. Tabur ile Kabak tepe ve Giresor tepede bulunan Erzurum, Kars Müstahkem Mevki bölüklerinden Mürettep Tabur ve bir dağ bataryası

Topçu Taburu: İki dağ, bir obüs bataryası ile bir sahra takımı

Bu şekilde yeniden tensik ve teşkil edilen 9. Tümen, 14 Eylül sa-

bahından itibaren tarama ve mağarlarda sıkışan perakende eşkıya gruplarını arama ve imha işine başlamıştı.

Mürettep 3. Tümen Cephesinde:

13/14 Eylül gecesi sükûnetle geçmişti. Tümen 14 Eylül günü, 18. Hudut Taburunu da emrine alarak Taş, Takaltı, Sultan Topu, Boralan bölgesinde toplanacak ve İran hududuna karşı emniyet tedbirleri almakla beraber etrafa sinmiş eşkıya artıklarını temizleyecekti.

Süvari Tümeni, Ahuri bölgesinde toplanmakta idi.

Aynı gün (14 Eylül 1930) Genelkurmay Başkanlığının yayınladığı tebliğde:

"Ağrı tedip harekâtı, eşkıyanın kesin yenilgisi ile son bulmuş ve bir hayli reis öldürülmüştür.

Dağılan eşkıya artıkları ile kaçarken bıraktıkları eşya ve hayvanları ve mağaralarda, sarp yerlerde gizlenmiş olan perakendeleri toplamak üzere tertip edilen müfrezeler tarama işi ile meşguldur. Harekât sona erdiğinden bundan sonra tebliğ verilmeyecektir..." denmekte idi.

Genelkurmay Başkanı aynı gün 9. Kolorduya verdiği emirde:

Ağrı harekâtında büyük fedakârlıklarla kazandıkları başarıdan dolayı başta Kolordu Komutanı olmak üzere kahraman silâh arkadaşlarının gözlerinden öperek takdir ve aziz şehitlerimizi tebcil etmekte... idi.

O günlerde İstanbul'da bulunan Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa da, Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ı şu mesajla tebrik etmekte idi:

"Doğu sınırlarımızda genel asayişi ve millî birliği bozmak isteyen şaki ve asileri imha edenleri takdir ve tebrik ederim. Harekâtı her zamanki yüksek vukuf ve liyakatla yürüten Genelkurmayımıza ve kuvvetlerin sevk ve idaresinde gösterdikleri başarıdan dolayı Kolordu Komutanından kurmay heyetine, harekâta katılan komutanlarla subaylarına ve erlere teşekkürlerimin iblağını rica ederim."

16 Eylül 1930'da bu mesaj harekâtla ilgili birliklere ulaştırılmış bulunuyordu.

ON YEDİNCİ BÖLÜM

PÜLÜMÜR HAREKÂTI (8 Ekim - 14 Kasım 1930)

1. Tedip Kararı ve Hazırlık:

Ağrı harekâtını takip eden günlerde Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak, doğu bölgesinde yaptığı gezide Erzincan ilindeki gözlem ve izlenimlerini 18 Eylül 1930 'da Başbakanlık ve İçişleri Bakanlığına bildirmişti . Genelkurmay Başkanı bu raporunda :

" 1. Erzincan ilindeki incelemelerim sırasında ekonomiyi önemli surette zarara sokan ve bu il dahilindeki asayişsizliğin en önemli amillerinden olan Aşkirik, Gürk, Dağbey, Haryi köylerinin tedip ve tenkiline zorunluk olduğunu gördüm.

1. Genel Müfettişlik bölgesi dışında kalan bu köyler ; il jandarma kuvvetinin yetersizliği dolayısıyla ciddi bir tedibe uğramadan yaptıkları şekavetle, memleketin Türk halkı üzerinde büyük ölçüde olumsuz etki yapmakta ve civar Kürt köylerini şekavete teşvik etmektedirler.

Bu bakından Vilâyet bu köylere; vergi ve asker vermelerini, silâhlarını teslim etmelerini tebliğ ederek, olumsuz bir sonuç alındığı takdirde, bu bölgede çok şımarık bir durum almış olan bütün Kürt köylerine bir etki yapmak ve devlet nüfuzunu hâkim kılmak için Erzincan'a nakledilecek bir hava kıtası ile bu köyleri tahrip etmenin uygun olacağı düşüncesindeyim.

2. Erzincan merkez ilçesinde 10.000 Kürt vardır. Bunlar Alevîlikten faydalanarak mevcut Türk köylerini Kürtleştirmeye ve Kürt dilini yaymaya çalışmaktadırlar. Birkaç sene sonra Kürtlüğün bütün Erzincan'ı istilâ edeceğinden endişe edilebilir. Örfen Türk, fakat Alevî olan birçok Türk köyleri, Aleviliğin Kürtlüğü ifade ettiği zihniyeti ile ana lisanlarını terk ederek Kürtçe konuşmaktadırlar. Bu işe ön ayak olan, her şekavete yataklık eden Rusaray, Mitini, Şıncığı, Kürtkendi, Kelarik köylerinin esaslı bir şekilde kayda tabi tutularak bunlardan gerekenlerin Trakya'ya nakli ve bu bölgedeki bazı reislerin il merkezinde ve polis nezareti altında ikamet ettirilerek emniyete alınmaları gerekmektedir. Türk olan Alevî köylerinin Kürtçe konuşmalarına ve Türk dilinin bütün bölgeye yayılması için esaslı tedbirler almaya ihtiyaç vardır. "

3. İl bölgesinde bazı memurların Kürt ırkına mensup olduğu bilinmektedir. Örneğin; Erzincan sorgu hâkimi Pülümürlü Şevki Efendinin Kürtleri himaye ettiği ve geceleri Kürtleri evinde topladığı gerçekleşmiştir. Bu adamın her ne şekilde olursa olsun il bölgesi dışına nakline ve bu gibi memurlar hakkında da aynı işlemin uygulanmasına lüzum vardır.

4. Arz ettiğim bu meselenin en önemlisi, birinci maddede adı geçen köylerin kesin surette tedibi ve ırkan Kürt olduğu kesinlikle bilinen memurların bir an önce yerlerinden alınmasıdır. Gerekli tertibat alınmak üzere hükümetçe karar alınmasını arz ve teklif ederim.." demekte idi.

Genelkurmay başkanlığı 20 Eylül 1930'da Başbakanlık ve İçişleri Bakanlığına yazdığı diğer bir yazıda da:

"Erzincan'dan Erzurum'a gelirken yol üzerinde toplanan Türk köylüleri ile görüştüm. Daha önce arz ettiğim köylerin talan ve yağmasından çok zarar görmüş olan bu köyler, hayvanlarını toplamaya bile cesaret edememekte ve köyden köyle gidememektedirler. Eşkıyanın günaşırı bu köylerden birini basarak adam öldürmeleri ve mallarını yağma etmeleri günlük meseleler haline girmiştir. Zayıf olan jandarmanın aczi karşısında bu ahali her an taarruza uğrayacaklarından korkmakta, bazıları, emlâk ve arazilerini ahbaplarına bırakarak göç etmek arzusundadırlar. Hükümetçe şekavetin kökünden izale edileceğini, yakında asayişin tamamen sağlanacağını ve herkesin iş ve gücü ile meşgul olarak hükümetin icraatına bütün kuvvetleri ile yardım etmelerini söyledim. Erzurum'dan, bu bölgedeki Türk ahaliye dağıtılmak üzere bir miktar silâh gönderilecektir.

Kürtlerin muntazam bir sistem dahilinde Türk söylerine yerleşerek Kürtlüğü yaymaya çalıştıkları ve aynı zamanda eşkıyaya yataklık ve kılavuzluk ettikleri anlaşılmaktadır. Bu gibi muzur ailelerin Türkler arasından çıkarılarak Trakya'ya nakilleri, Türklük aleyhine yönelen bu kötü maksada karşı en etkili bir tedbir olacaktır.

Jandarma kıtaları hakkındaki düşüncelerimi ayrıca arz edeceğim.

Erzincan'daki temaslarım ve yol civarındaki köylülerin şikâyetlerinden hasıl olan kanaat, Pülümür ilçesi ile Erzincan ve Erzurum illerinin tespit edecekleri bazı bölgelerde kıştan önce ciddî ve

esaslı tedip hareketine zaruret olduğu merkezindedir.

Ağrı harekâtına katılmak üzere Erzincan'dan sevk edilen piyade taburunun derhal garnizonuna iadesi 9 ncu Kolorduya emredilmiştir..." demekle bu iş üzerinde önemle durulmasına işaret etmiş oluyordu. Bu arada devam eden şekavet olayları arasında Pülümür'de cereyan eden yeni bir olayı Erzincan valisi, gezisi sırasında Erciş'te bulunan Genelkurmay Başkanına bildirmekte ve Pülümür'e bir bölük gönderilmesini istemekte idi.

Olay; Pülümür ağalarının tertibi sonucu, Pülümür ilçe kaymakamının evine birkaç el silâh atılması ile başladı ve tertipçiler bu işi yapanları hükümete teslim etmemekte direndiler.

Hiç şüphesiz ki, hükümet, memleket dahilinde cereyan eden bütün olayları yakınen izlemekte ve gerekli tedbirleri almakta idi. Genelkurmay Başkanının teklifini de önemle dikkate alan Başbakan İsmet İnönü, 8 Ekim 1930'ta Genelkurmay Başkanlığına verdiği cevapta (özetle) :

"Teklifiniz Bakanlar Kurulunda incelendi ve şu kararlara bağlandı:

1. Vergi ve asker vermek gibi yükümlülüğe itaat etmekten çekindiklerini bildirdiğiniz köylerin tedipleri zorunlu görülmüştür.

2. Gerek tedip edilecek köyler ve gerek tecavüzü itiyat eden ve Kürtlüğü zorla yaymaya çalışanların geniş ölçüde Batıya nakilleri. Bakanlar Kurulunca uygulanması kolay görülmüyor. Bunlardan reislerinin imkân ve kesin lüzum oranında nakillerine çalışılması. Ankara'ya döndüğünüzde görüşülecektir.

3. Kürtlük cereyanına eğilimli olan ve kışkırtan yerli memurların değiştirilmeleri Bakanlıklara tebliğ edilmiştir." demekte idi.

Bakanlar Kurulunun bu kararı üzerine Genelkurmay Başkanlığı 12 Ekim 1930'da yayımladığı emirde; tedip kararına ana hatları ile işaret etmekte ve bu harekâta 3 ncü Ordu Müfettişliği Kurmay Başkanı Albay Rüştü'nün komutasında şu birliklerin katılacağını bildirmekte idi:

11 nci Piyade Alayı;

Dört toplu bir dağ bataryası ve iki toplu bir dağ obüs bataryası;

Dört uçaklı bir tayyare bölüğü;

Erzincan ilinin bu komutanlık emrine tertip edeceği jandarma ve

milisler.

Emre göre, tedip müfrezesi doğrudan doğruya 9 ncu Kolorduya bağlı bulunacak ve bu makamdan emir alacaktı.

Genelkurmay Başkanlığı bu konuyu karara bağladığı sıralarda, doğu bölgesinin idarî yönetiminden ve asayişinden sorumlu bulunan 1 nci Genel Müfettişlik, Elazığ ili Nazımiye ilçesi dahilindeki Haydaran aşireti Reisi Hıdır Ağa ile akrabası Kamer Ağa'nın bir süreden beri hükümetin emirlerine açıkça muhalefet etmeleri, şuradan buradan gaspettikleri eşya ve hayvanları geri vermeyeceklerini küstahça ifade etmeleri ve bunların bu halinin geçen sene ilkbahardan beri devam etmesi sebebiyle o sıralar Pülümür bölgesinde yapılacak tedibatın etsinden faydalanılarak Elazığ Valisi eşliğine 200 nizamiye, 100 sabit jandarma ile bir miktar milis verilmek suretiyle Nazımiye'ye gönderilmesi ve Pülümür tedibatını müteakip Hıdır ve Kamer Ağaları ilkin uzaktan sıkıştırmayı, bundan bir sonuç alınmadığı takdirde, Elazığ'da emre hazır bulundurulacak tayyare filosu ile bu adamlara ait Taçino, Aşağı Dostanlar, Yukarı Dostanlar köyleri ile diğer gereken köylerin bombalanması suretiyle bu aşiretin tedibini lüzumlu görmüş ve bu hususu Genelkurmay Başkanlığının onamasına arz etmiş ve bu teklif Genelkurmayca uygun karşılanmıştı.

Bunun üzerine 1 nci Genel Müfettişlik, Elazığ Valisine verdiği emirde:

Harekete, görünürde denetleme şekli verilmesini ve gerçek maksadın çok gizli tutulmasını;

Nazımiye müfrezesine ilâveten 100 kişilik bir jandarma müfrezesi ile 20 -30 kişi kadar güvenilir kimselerden tertip edilecek milis kuvvetinin de beraber alınarak 25 Ekim 1930'ta Nazımiyede bulunacak şekilde Elazığ'dan hareket edilmesini;

Pülümür harekâtı sona erer ermez Haydaran aşireti reislerine sert ve kesin şekilde haber göndererek gaspettikleri eşya ve hayvanları, suçluları, iade etmelerinin ve vergilerini tamamen ödemelerinin bildirilmesini;

İtaat ettikleri takdirde, gerekli icraatla meşgul olunmasını, itaat etmedikleri takdirde ise, cezalandırılacak kölerin tespiti ile isimlerinin 17 nci Tümen Komutanı aracılığı ile Elazığ'daki uçak müfrezesine bildirilmesini;

Her iki halde de, tedbirli ve uyanık bulunmaya son derece dikkat edilmesini ve maiyetteki müfreze ile Haydaran aşireti dahilinde taarruzî hareket ve müsademeler yapmaktan her halde çekinilmesini ve fakat eşkıya tarafında vaki olacak herhangi bir tecavüzün şiddetle tardını ve gereken diğer tedbirlerin alınmasını;

Bu kuvvetlerin öncü olduğunu ve daha başka kuvvetlerin de geleceğinin duyurulmasını;

Pülümür Kaymakamı ve bu ilçede harekât yapacak olan Albay Rüştü ile devamlı irtibatta bulundurulmasını;

Her ihtimale karşı yan ve gerilerin güvenliği için o taraflarda bulunan aşiret ileri gelenlerinin beraberde bulundurulmasını;

Durum daha geniş tedbir alınmasını gerektirdiği takdirde derhal bildirilmesini... istemişti.

Harekâtla ilgili makamlar arasında devam eden muhaberatta, yapılacak harekâtın cereyan tarzı hakkındaki görüşler belirtiliyordu.

20 Ekim 1930'da Genelkurmay Başkanlığı, 9 ncu Kolorduya verdiği emirde:

"1. Pülümür'ün Danzig bucağındaki Abbas Uşağı aşiretinin tedibi için bu göreve memur müfrezenin hareket tarzı hakkındaki mütalaanızı inceledim. Bu konudaki görüşüm şöyledir:

a. Abbas Uşağı aşiretinin daha güneyde Nazımiye ilçesinde halen şekavette bulunan Haydaranlı aşireti ile arası çok iyidir yve bu aşiret Abbas Uşağı aşiretinden daha çok şekavete alışkın olduğundan 1 nci Genel Müfettişliğin gösterdiği lüzum üzerine Danzig'i tedip ile beraber bu aşirete de ilkin gösteriş maksadı ile ve 300 kişilik bir kuvvetle Elazığ Valisi, Nazımiye'ye gönderilecek ve hükümetin emirlerine itaat etmemekte direndikleri takdirde Elazığ'a gönderilmekte olan diğer bir filo tarafından bombalanacaktır. Bu nedenle, Nazımiye ve Erzincan jandarma ve milislerinin Bobyez Baba dağı-Kutu deresi hattını tutarak eşkıyanın güneye kaçmasına engel olmaları mümkün değildir.

b. Abbas Uşağı aşiretinin Ovacık bölgesi Kürtleri ile arası pek iyi değilse de Karacakale üzerinden ilerleyecek koldan korkarak bu bölgenin de asilere katılması muhtemeldir.

c. Karacakale ve güneye doğru uzanan tepeler hattı çok sarp ve ha-

reket güçlüğü çok bir bölge olmakla beraber kesin darbenin vurulması için bu kolun en az üç günlük bir yürüyüşünü gerektirir.

d. Kolun Aşkirik'e yönelmesinden sonra gerisi, Ovacık bölgesinden, sol yanı da, Abbas Uşağı aşireti bölgesinden tehdit edilerek büyük güçlüğe ve tehlikeye uğraması muhtemeldir.

2. Bu bakımdan kuvvetli yancılar himayesinde müfrezenin doğrudan doğruya cepheden Danzig istikametine yönelmesi ve tedip görevinin özellikle uçak bölüğü ile yapılmasını ve bu hareket sırasında Tız gölü güneyinde Mahmunut boğazının kuvvetli surette tutularak Haydaran bölgesine giden yolun kesilmesini ve müfreze sol yanının teminini uygun görmekteyim.

Bu esas dahilinde ve tespit edilen hareket günü değiştirilmemek şartıyle tedip hareketinin 24 Ekim 1930 tarihinde yapılmasını rica ederim..." demekte idi.

Genelkurmay Başkanlığı aynı gün (20 Ekim 1930) 1 nci Genel Müfettişliğe de: Pülümür bölgesindeki tedip harekâtına 24 Ekimde başlanacağını, Elazığ Valisi ile mürettep müfrezenin bu tarihte Nazımiye'de bulunmalarını... bildirmişti.

2. Birinci Harekât:

Genelkurmay Başkanlığının bu direktifine göre Pülümür ilçesinde tedibata memur müfreze 24 Ekim 1930'a kadar hazırlıkla meşgul oldu ve göreve başlamak için Erzurum'dan verilen muhabere kıtası ile doğudan dönmekte olan 11 nci alay 2 nci Taburunun gelmeleri bekleniyordu.

Harekâtı yönetecek olan 9 ncu Kolordu Komutanlığından, Azvat Karakolu bölgesine gitmek emrini alan müfreze, 24/25 Ekim 1930 gecesi Erzincan'dan hareket etti ve uzun bir yürüyüş ile 25 Ekim saat 07.00'de emredilen bölgeye geldi.

25 Ekim günü istirahat ve birlik komutanlarının araziyi incelemesiyle geçti. 25/26 Ekim gecesi 3 ncü Taburun artçılığında hareket eden müfreze, herhangi bir direnme ile karşılaşmayarak 27 Ekimde Dağbek - Harsi hattına geldi. 28 Ekim sabahı saat 06.00'da taarruza başladı. 1 nci Tabur Dağbek üzerinden ilerleyerek Ağa Ateş, Hasan Ali ve ikisi arasında bulunan Arslan mezrialarındaki eşkıyayı

tart ederek buraları işgal ve tahrip etti. İleri harekete devam eden tabur , saat 11.30 sıralarında Tız batısında ve Aşkirik'in kuzeydoğusundaki sivri tepelere gelmişti. Öğle saatlerinde Aşkirik yanmaya başladı.

Kısmen tepeler hattına, kısmen de Aşkirik'in batı ve güneyindeki sırtlara çekilen eşkıya, topçu ve makineli tüfek ateşi desteğinde yapılan bu taarruz karşısında hayli zayiat vermişti. Buna karşılık aynı saatlerde 3 ncü Tabur Kürk'te başarısızlığa uğramıştı. Bu tabur kaşısında 150- 200 kadar eşkıya vardı. Buradaki durumu düzeltmek maksadı ile bütün alayla Kürk üzerine bir taarruz yapılması kararlaştırıldı. Bu taarruz Karacakale tepeler hattı güney payelerinden yöneltilecekti. Bu sebeple alay, 29 Ekim öğleden sonra saat 16 00'da Danzik batı sırtlarında tohlandı. Ancak iaşe, ikmal yetersizliği ve bugüne kadar fena hava ve arazi şartları altında yapılan yürüyüşlerde eratta görülen ayak vurukları ve yorgunluk, harekâtın bir süre geciktirilmesini gerektiriyordu. Bundan başka ikmal vesaireye dair bütün noksanların giderilmesi ve yeniden tertiplenme kolaylığı bakımından Alay, 31 Ekim akşamı Pülümür'e geldi ve istirahata geçti.

Öte yandan 1 nci Genel Müfettişliğin isteği üzerine Elazığ Valisinin yöneteceği harekâta gelince; kararlaştırıldığı üzere Elazığ Valisi Fahri Bey beraberindeki müfreze ile 24 Ekim akşamı Nazımiye'ye gelmişti. Harekât yapılacağı söylentisi üzerine telâşa düşen aşiret ileri gelenleri, ya bölgelerindeki katilleri bizzat yakalayarak hükümete teslim etmeyi veya hükümet kuvvetleri ile birlikte yakalamaya çalışacaklarını vaat ve taahhüt etmişlerdi. Ayrıca, Ovacık aşiretleri de hükümete gelerek gaspettikleri bütün malları geri vereceklerini bildirmişlerdi.

Vali Fahri Bey'in aşiret reisleri ve ileri gelenleri ile yaptığı temasta Kamer Ağa sadakatını ve hükümetin emirlerine tamamen uyacağını beyan ve vaat etmişti. Hıdır Ağa'nın da aynı yolda olduğu anlaşılıyordu. Fakat zaman geçtikçe bu davranışın bir oyalama olduğu görüldü. Özellikle Haydaranlılar, Pülümür bölgesindeki asilere katılmış sayılabilirlerdi. Bu sonucu doğuran durum karşısında Vali, Haydaran köylerinin tedibine ihtiyaç olduğu kanısında idi. Buralar esaslı surette tedip edilmediği takdirde, beraberindeki müfrezeyi Nazımiye'de bırakarak kendisinin Elazığ'a dönmesine müsaade istemişti.

Bütün bu olanlara etraflıca vâkıf olan 9 ncu Kolordu Komutanlığı; son durumun, Pülümür bölgesine yeni kıtaların gelmesinden önceki zamana ait ruh haleti eseri olduğu ihtimalini dikkate alarak, yeni başlayacak tedip harekâtında bu durumun göz önünde tutulmasını tedip edilecek köyler halkının civar aşiretlerden yardım görmeleri ihtimalini de düşünerek tehlike gelecek bölgelere ve istikametlere karşı devamlı surette örtme ve emniyet tertibatı alınmasını gerekli görmüş ve yeni başlayacak tedibat dolayısıyla Vali Fahri Bey'in, Hıdır ve Kamer Ağaların sadakat teminatlarına inanmış gibi görünerek oyalamasını ve Pülümür tedibi sırasında tarafsız kalmalarını sağlamasını.. istedi.

9 ncu Kolordunun bu düşünceleri Genelkurmay Başkanlığınca da uygun görülmüştü

2. İkinci Harekât:

Genelkurmay Başkanlığının 1 Kasım 1930'da yayınladığı emirde ayaklanma bölgesindeki durum şöyle özetlenmekte idi:

Pülümür harekâtına memur müfreze, Kürk köyü civarındaki arızalı arazide direnen eşkıyaya yaptığı taarruzda su ve cephane ikmalindeki güçlük ve uçakların bombalarının bitmesi dolayısıyla muvaffak olamayarak ilkin Danzik kuzeyine çekilmiş ve noksanlarını ikmal etmek üzere de Pülümür'de toplanması emredilmişti.

28 Ekimde Aşkale'ye gelmiş olan 7 nci alay ile Kağızman'da bulunan 3 ncü Tümen Komutanının, bu durum üzerine Erzincan'a gelmeleri emredilmişti.

Elazığ Valisi emrinde bulunan müfreze, 24 Ekimde Nazımiye'ye geldiğinde buradaki aşiret reisleri mutavaat etmiş ve fakat Haydaran aşiretinin Kürk'teki eşkıyaya yardım edeceği anlaşılmıştı. Bu itibarla Haydaranlılara karşı münferit bir hareket yapılmamakla beraber, bunların Pülümür eşkıyasına yardım etmemesinin sağlanması ve Elazığ Valisinin 9 ncu Kolordu Komutanı ile irtibatta bulunması isteniyordu.

Pülümür harekâtının bundan sonraki safhası için 9 ncu Kolordu Komutanlığının teklifi üzerine, Genelkurmay Başkanlığı, Pülümür harekâtının, 11 nci ve 7 nci Alayları emrine vermek suretiyle, General Ömer Halis tarafından sevk ve idare edilmesini istemişti.

Bu suretle Pülümür harekâtının bu dönemine katılacak kuvvet; 74

subay, 1664 er, 1217 tüfek, 62 hafif makineli tüfek, 23 ağır makineli tüfek, 6 top, 379 hayvandan ibaretti.

Hazırlıkların ikmal edilmesi üzerine tedip kuvvetleri Komutanı General Ömer Halis'in teklif ettiği ve 9 ncu Kolordu ile Genelkurmay Başkanlığınca da aynen onanan harekât planı şöyle idi:

10 Kasım 1930'dan itibaren yaklaşma yürüyüşüne başlanması ve 12 Kasım'da Kürk'e taarruz edilmesi kararlaştırılmıştı. Bu maksatla;

7 nci Alay Komutanı Binbaşı Adil komutasında 7 nci Alayın 2 nci Taburu ile daha önce Danzik istikametine gönderilmiş olan 11 nci Alayın 1 nci Taburu, kuvvetli sağ yancı çıkarmak suretiyle Danzik kuzeyindeki tepe ile Hut batısındaki tepe hattını tutacak, Danzik kuzeyindeki tepede 11 nci Alay 1 nci Taburundan bir bölük ile iki makineli tüfek ve 40 jandarma bulunacak, bu taburun ihtiyatı alay ihtiyatı olarak sağdaki taburun gerisinde yer alacak.

Albay Adil komutasında, 11 nci Alayın diğer iki taburu ile 7 nci alayın 3 ncü Taburu ve bir topçu bataryası Karacakale dağı tepeler hattı doğusundaki platodan Kürk istikametinde ilerleyecek, 7 nci Alayın 1 nci Taburu ile iki top tümen ihtiyatı olarak 11 nci Alayı takip edecekti.

Karacakale dağındaki geçitler ayrıca 40 jandarma ve 60 milis ile kapatılacaktı.

Bu suretle Karacakale tepeler hattı ve Danzik kuzeyi tutularak Kürk'ü iki taraftan da kavrayarak ilerlemek esası gözetilmişti.

Uçaklara 10 Kasımdan itibaren keşif görevi, taarruzun başlangıcından sonra da, gelişecek eşkıya durumuna göre bombalama görevi verilecekti.

Harekât:

9 ncu Kolordu Komutanlığının Genelkurmay Başkanlığına 11 Kasım 1930'a sunduğu raporda, 10 Kasımda başlayan harekâtın kararlaştırılan plana göre yürütüldüğü anlaşılıyordu.

11/12 Kasım gecesi Dağbey'in kuzeyindeki kayalıklara sığınan tahminen 10 kadar eşkıya, akşam karanlığı ile beraber Hut köyünün 2 km. Batısındaki 7 nci Alayın 2 nci Taburu cephesine taarruza başlamış ve bu taarruzlar gece yarısına kadar fasılalı surette devam etmişse de hazırlıklı bulunan birliklerimiz tarafından eşkıyanın bu taarruzları her

defasında tart edilmişti. 7 nci Alay 2 nci Taburun sağ yanına son olarak yöneltilen ve hücum mesafesinde cerayan eden taarruzda 7 nci Alay 2 nci Taburun karşı taarruzu ve sağ yandaki 3 ncü Taburun yandan ateş yardımı sonucunda defedilerek tamamen geri püskürtülmüş ve bu müsademede eşkıyaya 20 ölü verdirilmiş, 7 nci Alay da 5 şehit, 3 yaralı vermişti.

Kürk köyüne yapılacak taarruz için gerekli arazi incelemesi ve keşif yapılmış, havanın çok sisli olması dolayısıyla taarruz 13 Kasım 1930'a ertelenmişti.

Eşkıya, Dağbey'in 3 km. kuzeyinden itibaren Kürk köyünün 6 km. kuzeybatısındaki sırta kadar uzanan ve cephesi batıya dönük bulunan birliklerimizle temas halinde idi.

3 ncü Tümen cephesindeki eşkıya, Bal Uşağı, Lulalı, Ovalılar... dı ve bugün gelen Abbas Uşağı, Nazımiye'den gelen Haydaranlı, Mazkirt'ten gelen Dekanlı aşiretleri ile köyleri yananlardan ibaret olup ceman 500 kadar tahmin ediliyordu. Bunlardan 200 kadarı Karacakale tepeler hattı uzanımında ve buradaki birliklerimizle müsademe halinde idiler. Eşkıyanın büyük kısmı Kürk köyü kuzeyinde toplanmıştı.

13 Kasım 1930 saat 08 00'den itibaren Dağbey kuzeyindeki kayalıklarda bulunan eşkıyaya taarruz eden 7 nci Alayın 2 nci Taburu, Kürk kuzeyindeki topçunun yandan açtığı etkili ateşle eşkıyayı tart ederek öğleye doğru Dağbey'in 3 km. kuzeyindeki sırtlara kadar ilerledi ve eşkıyanın Dar boğaz, Kutu deresi istikametinde kaçmasına mani olacak surette boğazı tıkadı.

Kürk köyü istikametinde taarruz eden 11 nci Alayın iki taburu, Kürk'ün kuzey ve kuzeybatısında mevziye giren topçunun cephe ve yan ateşleri desteğinde, karşısındaki eşkıyayı tart ederek öğle vakti Kürk köyüne girmiş ve Kürk deresinde sıkıştırılan eşkıyayı tamamen imha etmiş ve Kürk köyü kâmilen yakılmıştı.

Hut'un 2 km. batısındaki tepede bulunan eşkıya ile 12/13 Kasım gecesine kadar yapılan müsademede eşkıyaya 100 kadar zayiat verdirilmiş ve morali bozulan eşkıya dağılmıştı.

9 ncu Kolordu Komutanlığının düşüncesine göre:

Kürk ve Dağbey bölgelerindeki birliklerimiz 13/14 Kasım 1930 gecesini ileri karakolları ile Kürk ve Dağbey deresinin kuzeyindeki

hâkim sırtlarda geçirecek, yarın (14 Kasım 1930) öğleye kadar Kürk bölgesinde kalmış eşkıya artıklarını imha ettikten sonra harekâta son verilecek ve birlikler yaklaşma hareketine başlanan Danzik ve Kersinot bölgesine intikal ettirilecekti.

Gerçekten de böyle oldu ve Pülümür'de bir bölük bırakılmak suretiyle birlikler, 14 Kasım 1930 sabahından itibaren garnizonlarına dönmeye başladılar ve böylelikle Pülümür harekâtı sona ermiş oldu.

9 ncu Kolordu Komutanlığının direktiflerine göre hareket eden Elazığ Valisi Fahri Bey de, Pülümür'de cereyan eden tedip harekâtının etkisinden de faydalanarak aşiretler üzerinde etkili olabilmiş, olayların büyümesine mahal kalmadan birçok aşiret reisleri ve tabileri hükümete delalet etmişler, borçlarını ödemeye, gaspettikleri eşyaları ve ellerindeki suçluları teslime başlamışlardı. Böylelikle Nazımiye çevresinde de sükûnet sağlanmış oluyordu.

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM

MENEMEN OLAYI
(23 Aralık 1930)

1. Olay:

Manisa'da dervişlik ve şeriat perdesi altında halkı aldatmaya çalışan altı gerici, olaydan 15 gün önce bir gün Manisa'nın kuzeyinde Paşaköy'e gidiyorlar. Üç gün burada kalan ve melânetlerine devam eden bu mürteciler, köylüler vasıtasıyla silâhlanıyorlar ve müteakiben Yağcılar köyünde yedi gün, Bozalan köyünde de iki gün irticaî faaliyetlerde bulunduktan sonra bir gece Çukurköy üzerinden yürüyerek 23 Aralık 1930 sabahı namaz vakti Menemen'e geliyor ve ilçenin batı mahallesindeki camilerden birine giriyorlar

Cemaatle birlikte namaz kılındıktan ve zikirler getirildikten sonra, kendisine "mehdi" süsü veren bu şerir grubunun reisi, camider. bir bayrak alarak avenesi ile birlikte, camideki halkı da peşine takarak saat 07.00'ye doğru hükümet binası ile özel idare binası karşısındaki meydanlığa geliyor ve burada "kendisinin peygamber olarak geldiğini ve şeriatı yerine getirecekleri" mealinde nutuk vermeye başlıyor.

Bu durumu gören bir jandarma yazıcı eri, derhal Jandarma Komutanının evine giderek Komutanı uyandırıyor ve gördüklerini anlatıyor. En kısa zamanda olay yerine gelen Jandarma Komutanı, galeyan halinde olan mürtecilere bazı nasihatta bulunuyorsa da etki'i olamayacağını anlayınca yanındaki dört jandarma ile birlikte hükümet binasına giriyor ve bir daha çıkmıyor. Bu sırada fırından Alaya dönmekte olan İaşe Subayı da bu hali görüyor ve derhal Alay karargâhına giderek durumu anlatıyor ve bu arada kışlaya giderken, eğitime çıkmak üzere bölüğünü hazırlamakla meşgul Asteğmen Kubilay'ı da olaydan haberdar ediyor. Aynı dakikalarda Jandarma Komutanı da telefonla Alaydan kuvvet istemektedir.

O sırada kışlaya gitmekte olan Alay Komutan Muavini Yarbay Nedim, Asteğmen Kubilay'a, bölüğün hareketini çabuklaştırması için emir veriyor ve karargâha giriyor.

Alay Komutanı da beraberinde ilçe kaymakamı olduğu halde kışlaya gelmiş bulunmaktadır. Derhal muhtelif istikametlere gönderilmek üzere üç bölük daha hazırlanıyor.

Olay yerine gönderilen ve acele hareketi dolayısıyla bölüğe cephane aldırmaya dahi vakit bulamayan Yedek Asteğmen Kubilay, bö-

lüğünü biraz geride durdurarak halka nutuk vermekte olan şakilerin arasına giriyor ve nutuk verenin yakasına sarılıyor. O anda başka bir şakinin tabanca ateşi ile ağırca yaralanıyor ve kurtulmak için 20 metre kadar uzakta bulunan camiye kadar kaçıyor. Olayın bu kadarı ile yetinmeyen şerirlerin reisi, arkasından koşarak Asteğmen Kubilay'ı yakalıyor ve binek taşına sürükleyerek belinden çektiği bıçağı ile yaralı subayın başını âdeta koyun keser gibi gövdesinden ayırıyor ve elinde taşıdığı bayrağın ucuna takıyor. Bu durumda dahi hunhar canavar, hâlâ nutuk vermeye devam etmektedir.

Cerayan eden bu kanlı olay karşısında manzara şudur:

10 adım kadar uzakta duran bölüğün başındaki çavuşlar kansız ve cebîn bir ruh hali içinde en ufak bir hareket göstermiyorlar ve alçakça kaçıyorlar.

Olayın başında şerirlere söz geçiremeyerek yanındaki dört jandarma ile hükümet binasına giren jandarma komutanı da bu kanlı olaya seyirci kalıyor. Yalnız olayı görenlerden bir bekçi derhal evine gidip tabancasını alıyor ve olay yerine gelerek şakilerin üzerine ateş etmeye başlıyor ve ağzından vurularak şehit ediliyor. Aynı anda hükümetin iç kapısında silâhsız olarak beklemekte olan diğer bir bekçi de şehit edilmiştir. Bu sırada alaydan gönderilen diğer bölükler de olay yerine gelmişler ve şakilerle aralarında müsademe başlamıştır. Müsademe sonunda şakilerden reisleri dahil üçü öldürülmüş, biri ağır yaralanmış, diğer ikisi de halkın arasına karışarak kaçmıştı.

2. Olayda Dikkati Çeken Önemli Hususlar:

İlk kez ortaya atılan bu şerirler bir süre Manisa'da bir esrarkeş kahvesinde sık sık toplanarak burayı bir tekke haline getirmişlerdi. Özellikle, son günlerde sakal bıyık bırakarak büsbütün dikkati çeker bir hâl aldıkları halde ve bu hâl ilçe zabıtasınca da bilindiği halde, Manisa'dan birden bire ortadan kayboldukları zaman ailelerinin hükümete malumat vermiş olmalarına rağmen hükümet, hiçbir teşebbüste bulunmadığı gibi civar ilçelerin de dikkatini çekmemişti. Ayrıca bu hareketin Manisa'da veya dışarda bir örgüte bağlı olduğu üzerinde bir soruşturma da yapılmamıştı.

Manisa'dan ayrıldıktan sonra Paşaköy, Yağcılar, Bozalan, Çukurköy civarlarında 15 gün kadar dolaşarak ahaliye birtakım telkinlerde bulundukları halde, bu durumdan kimsenin haberi olmamıştı.

Keza, 23 Aralık 1930 günü sabah namazına doğru silâhlı olarak Menemen'e giren ve ahali ile birlikte sabah namazını kıldıktan sonra ellerine bir bayrak alarak yine ahali ile birlikte camiden çıkışlarından ve hükümet konağı önüne kadar gelişlerinden Menemen hükümeti hiçbir şekilde malumat alamamıştı.

Bundan başka; hükümet konağı önüne gelen şerirlerin etrafına toplanan ahaliden üçte ikisinin üzerinde tabanca bulunmuş ve bunlar şerirler tarafından söylenen nutukları alkışlamışlardı. Bu kadarla da kalmayarak yaralı düşen subayın, şerirlerin reisleri tarafından boğazı kesilirken de alkışlamışlardı.

İlçe kaymakamı, hükümet konağı asker tarafından işgal edildikten sonra hükümete gelmiş, bu safhaya kadar adeta seyirci kalmıştı.

Olayın bastırılmasında da, sevk ve idare hataları vardı. Şöyle ki: olaya şahit olduğu halde aradan hayli zaman geçtikten sonra telefonla Alaydan kuvvet isteyen Jandarma Komutanı; bu kuvveti ne gibi bir durum karşısında ve ne maksatla istediğini bildirmediği için Alaydan ilk gönderilen bölük cephanesiz yola çıkmış ve bu durum, kuvvetlerin parça parça kullanılmasına ve daha bidayetten itibaren alayın duruma hâkim olamamasına sebep olmuştu.

1 nci Kolordu Komutan Vekili General Mustafa Muğlalı'nın bizzat yerinde yaptığı incelemeden edindiği kanaata göre; bu olay sadece altı serseri tarafından meydana getirilmiş değildi. Bu olayda serseriler sadece sabırsızlık göstererek vaktinden önce ortaya atılmışlardı. Oysa, bu mesele birtakım gizli ve hain eller tarafından idare edilen bir örgütün mevcut olduğunu göstermekte ve bu havalide için için işleyen bir yaranın mevcut olduğu kesinlikle hissedilmekte idi. Bu bakımdan olay büyük bir dikkat ve ciddiyetle takip ve tahkik edilerek bu yarayı işletenlerin her halde meydana çıkarılması ve memleketin selâmeti adına kâmilen vücutlarının ortadan kaldırılması gerekliydi.

3. Sıkıyönetim İlânı ve Suçluların Cezalandırılması:

Hiç şüphesiz ki, bu üzücü olay ilgili makamlarca derhal Genelkurmay Başkanlığına ve Başbakanlığa bildirilmişti.

Hükümet önemli olan bu meseleye gerekli ilgiyi göstermemiş ve 31 Aralık 1930'da Bakanlar Kurulu kararı ile 1 Ocak 1931 tarihinden itibaren başlamak üzere, bir ay süre ile Menemen, Manisa ve Balıkesir merkez ilçelerinde sıkıyönetim ilân edilmiş ve komutanlığına da 2 nci Ordu Komutanı Fahrettin Altay memur edilmişti.

Fahrettin Paşa da Menemen'de kurulacak sıkıyönetim Harp Divanı Reisliğine 1 nci Kolordu Komutan Vekili General Mustafa Muğlalı'nın, üyeliklere Albay Ata, Albay Demirşah, Yarbay Yusuf Ziya, Yarbay Baha'nın; üye yardımcılıklarına Binbaşı Hüsnü ve Binbaşı Necati'nin atanmalarını sağlamıştı.

Sıkıyönetim Komutanlığı 2 Ocak 1931 'de verdiği bir emirle de Sıkıyönetim Bölge Komutanlıklarını ihdas etmiş ve Balıkesir merkez ilçesine 2 nci Kolordu Komutanını, Manisa ilçesine 16 ncı Tümen Komutanını, Menemen ilçesine 43 üncü Piyade Alay Komutanını memur etmiş ve yetkilerini tayin etmişti. Savcıların da katılması ile Sıkıyönetim Harp divanı çalışmalarına başlamış ve ilk safha sanıklarının yapılan muhakemeleri 21 Ocak 1931'de sona erdirilerek 105 sanığa şu cezalar verilmişti:

37 idam (bunlardan 5'i yaşlılıkları dolayısiyla 15-24 sene ağır hapis)

13 üç sene adi hapis

10 bir sene adi hapis

7 15 sene ağır hapis (bunlardan biri yaşlılığı dolayısiyla 12,5 sene ağır hapis).

1 Şeyhlikten üç sene hapis

10 Şeyhlikten üç sene hapis

27 beraat.

.....

105

İdam mahkûmlarının cezaları infaz edilmeden önce, biri 28 Ocakta, diğer biri de 30 Ocakta hastalıklarından öldüler. Bir başkasının cezası da Büyük Millet Meclisi kararı ile 2 sene hapse çevrildi.

Meselenin sonu henüz alınmamış olduğu için bir ay süre ile ilân edilmiş bulunan Sıkıyönetim, Büyük Millet Meclisinin 2 Şubat 1931'deki toplantısında bir ay daha uzatılmıştı.

İdam hükümlülerinin cezaları 4 Şubat 1931'te Menemen'de infaz edildi ve kısa bir süre sonra (15 Şubat 1931'de) 54 ağır hapis mahkûmu da trenle Ankara'ya sevk edildiler.

Hiç şüphesiz birinci grubun mahkûmiyetini müteakıp ikinci derecede suçlu görülenlerin mahkemelerine başlanmıştı. Sonucun alınabilmesi için sıkıyönetim süresi kâfi gelmemiş ve 26 Şubat 1931'de Büyük Millet Meclisince; 28 Şubat'ta Balıkesir ve Manisa merkez ilçelerinde sıkıyönetimin kaldırılması, Menemen'de ise 8 Mart 1931 gününe kadar uzatılması kararlaştırılmıştı.

Geceli gündüzlü çalışma ile sona erdirilen bu mahkemede de birçok sanık çeşitli cezalara çarptırıldılar ve 8 Mart 1931'de Sıkıyönetim Harp Divanı çalışması sona ermiş oldu. Aynı gün Harp Divanı Reisi General Mustafa Muğlalı üst kademelere mealen şu telgrafı çekmişti:

" Devrim tarihimizin Menemen'de açılan acı ve elemli bir safhası tarihî Harp Divanının sona eren çalışması ve icraatı ile bugün kapanmıştır. İki ayı geçen bir zaman, geceli ve gündüzlü devam eden çalışma sırasında sizlerin kıymetli uyarma ve yardımlarından ilham alan Harp Divanı Heyeti, bu hissin ve vatanî görevlerini başarmaktan doğan manevî gururun etkisi ile mütehassis olarak burdan ayrılıyorlar. Başta ben olduğum halde bütün mesai arkadaşlarımın ayrılırlarken yüksek ve saygıdeğer kişiliğinize karşı belirttikleri minnet ve şükran duygularını sizlere arz eyler ve lütfen kabulünü istirham eylerim."

ON DOKUZUNCU BÖLÜM

TUNCELİ (DERSİM) TEDİP HAREKÂTI (1937- 1938)

A. TUNCELİ'NİN (DERSİM'İN) COĞRAFI DURUMU (Harita: 1):

Peri, Murat, Karasu ile çevrilmiş olup bir ada manzarası arz eden Dersim'in doğusu Bingöl; kuzeyi Erzincan; batısı Malatya; güneyi; Elazığ il sınırları ile çevrilidir.

Genel olarak 70 km. derinlikte, 90 km. genişlikte olan Dersim'in yüzölçümü 6.300 km²'ye yakındır. Yaklaşık olarak 7 000 000 dönüm kabul olunabilir. Bu arazinin 1,5 milyon dönümlük kısmı ziraata elverili, 5 milyon dönümlük kısmı elverişsiz, yarım milyon dönümlük kısmı ise orman ve meradan ibarettir.

Doğal Yapısı:

Munzur dağları, Dersim'in kuzeyini bir set gibi kapar. Genişliği 100 km., derinliği 30 km. kadar olan bu dağ silsilesi hemen hemen bir kaya kitlesinden ibaret gibidir. Tamamen çıplak olan bu dağın en yüksek düzlüklerinde kar eksik olmaz. Çok dik ve sert meyilleri olan ve denizden yüksekliği, alçak yerlerde 1 000, yüksek yerlerde 3000-3950 metre olan bu dağ kitlesinin kuzey ve güneyinde birçok dere yatakları ve vadicikler görülür. Bu vadiciklerin yamaçları pek sarp ve diktir. Ancak dere yatak ve tabanlarında geçiş imkânı vardır. Bütün geçitleri, temmuzdan eylül sonuna, bazen de ekim ortalarına kadar geçişe müsaittir.

Munzur Sıra Dağlarında: Karacakale, Akbaba, Katır tepe, Koç Gölbaşı, Orta dağ, Kurt Doğar dağı, Eğri Pınar dağı, Büyük Gölbaşı dağı gibi 3 000 ve daha yukarı rakımda önemli ve arızalı yükseklikler olup bunlar içinde Karacakale, Akbaba, Katır tepe , Orta dağ, Kurt Doğar dağı ile Büyük Gölbaşı dağı geçit yollarına hâkim en önemli kısımlarıdır.

Munzur dağı, Mercan dağları kitlesinden güneye doğru veMunzur suyu doğusunda olmak üzere kollar verir. Bunlardan Kalan deresi batısında; Kaçgerekbaba, Tujikbaba (Sultanbaba), doğusunda da Bobyezbaba, Kabasakal güneye doğru uzanan iki kolun göze çarpan yüksekliklerini teşkil ederler.

Dar boğaz ve boğazdan geçen Pülümür suyu ise, Nazımiye bölgesindeki dağlar ile Munzur yaylaları arasında en önemli geçidi teşkil ederler. Munzur sıra dağları batısı da, Behre gediği ile Kuruçay, Eğin (Kemaliye) ve Divriği bölgesini teşkil eder ve Toros dağlarının başı olan Çiçek dağları ve tabileri ile birleşir.

Pülümür suyunun yatağını teşkil eden Dar boğaz ve bu boğaz ile Munzur suyu arasında Küçük Göl dağı(Bobyezbaba dağı) - Kaçgerekbaba dağı hattının kuzey tarafı ve Pülümür suyunun Munzur ile birleştiği noktaya kadar güney hattını teşkil eden bu bölge Dersim'in en sarp, hayatiyeti en az, ilk insanlara sığınak olan küçük büyük yüzlerce inleri, en derin ve dik yamaçları, vadileri ve dar boğazları kapsayan bir bölgesidir. Bu bölge Dersimliler için öteden beri kurtuluş yeri olarak tanınmıştır. Yine bu bölgedir ki, Dersimlilerde öteden beri, devlete karşı gelme cesaretini uyandırmıştır. Bu bölge içindeki halk ilkellik ve vahşet telkin eden bu sarplıkların etkisinden henüz kurtulamamışlardır.

Kalan, Abbasan, Kırgan, Bahtiyar, Beyit uşakları gibi aşiretler sıkıştıkça bu bölge içinde en sarp bir vadiyi teşkil etmekte olan Kutu deresine sığınırlar. Bu derede binlerce kişiyi muhafaza edecek büyük mağaralar vardır.

Dersim'in batı kısmında da Çemişkezek'ten geçen ve Tagar deresi adını alan dere Çemişkezek'in 10 km. kuzeyinde Koçulu köyü ile bunun kuzeydoğusunda Avgölü köyü arasında Ali boğazı adı ile bir boğaz teşkil etmektedir ki, bu boğaz da tıpkı Kutu deresi gibi sarp ve yüzlerce insanı barındıracak mağaraları kapsayan çok geniş bir vadiyi teşkil etmektedir. 1928 yılına kadar bu boğazı kendilerine yurt yapan kabileler olduğu gibi halen de sanık, hükümlü ve şakilere sığınaktır. Bu boğaz da askerî hareket bakımından Kutu deresi kadar önemli ve son derece arızalı bir bölgedir.

Peri suyu ile Munzur suyu arasındaki bölge, kuzeyden güneye

doğru meyilleri ve arızaları azalan tabiî bir teşekküldür. Bu bölgede Nazımiye ve Mazkirt bölgesindeki aşiretlerin Kiğı bölgesi ile temasları en ziyade Peri suyu vasıtasıyla olur. Bu bölgedeen önemli geçit istikameti Nazımiye'nin güneydoğusunda Peri suyuna birleşen Kalman deresi boyunca geçen yol istikametidir. Nazımiye ve Mazkirt bölgesinden doğuya giden yol genel olarak Peri suyu boyunu takip eden yollarla birleşir ve bu vadiyi takip ederler. Bu iki ilçeden kuzeye giden yollar da Ardıç dağları güneyindeki Teke deresi vadisini takiben doğuya ve derenin batısından da kuzeye yönelirler. Ayrıca Pülümür suyunun yatağını teşkil eden Dar boğaz geçidi de Pülümür ilçesi ile Nazımiye ve Mazkirt bölgeleri arasında bir bağlanma istikametidir. Pülümür suyunun doğusundaki arazi parçaları da sarp olmakla beraber bu suyun batısını teşkil ve bu su ile Munzur suyu arasındaki bölgeyi hasıl eden kısımlara nazaran harekete daha elverişlidir. Pülümür suyu ile Munzur suyu arasındaki bölgede bulunan mahdut yollar, çoğunlukla tek kolla harekete müsait olup bu kolların bazı kısımlarında katırla dâhi hareket güçtür. Kutu deresine ve Kalman deresine enine inen yollar ancak bu bölgelerde yaşamaya alışmış insanların hareketine müsaade edecek kadar sarp ve arızalıdır. Hayran deresine inen yolların da aynı nitelikte olduğu söylenebilir.

Munzur suyu, Murat suyu, Tagar ve Han uşağı derelerinin çevrelediği parça ile Tagar deresi batısında Çemişkezek'in Kırmili bucağı bölgesini teşkil eden arazi parçası, Dersim'in şimdiye kadar tarif edilen bölgelerine oranla arızası daha az kısım olmakla beraber bu bölgede de Murat suyundan kuzeye ilerledikçe arazinin sarplığı artmaktadır. Bu bölgede Hozat - 1 850 Hazan tepesi - Sarı Saltık tepesi -Karaoğlan - Palikan dağı tepeler hattı hemen hemen Munzur ile Tagar deresi arasında Dersim parçasını iki kısma ayırır ve çok önemli bir istikamettir. Bu istikamet Ovacık ile Hozat ve güney bölgesinin başlıca bağlanma istikametidir. Harekât bakımından önemi çoktur. Bu plato, doğu ve batısındaki arazi parçalarına tamamen hâkimdir. Bu platodan Hazan tepesinden batıya Amutka istikametinde uzanan sırt ile Amutka'nın güneybatısındaki Pilavtepe mevkii Çemişkezek'in kuzeyinde bulunan Koçuşaklıların aşiret gruplarına hâkim olmak için önemlidir. Yine bu platoda Tokmakbaba tepesi ve bunun batısında Sarcoğlan'dan Hanife

tepesine uzanan hat Maksut, Koç ve Şam uşağı aşiretlerine karşı önemli bir hattır. Genel olarak Pelikan dağı, Sarıbaba tepesi, Tokmakbaba tepesi grubu Karaballı, Kırgan, Maksut, Koç, Şam veYukarı Abbas uşağı ile Ovacık aşiretlerine karşı merkezî ve harekât bakımından çok önemli ve hâkim bir arazi parçasını teşkil etmektedir.

Munzur ve Tagar dereleri arasındaki Dersim bölgesi 1 000- 2 300 metre yüksekliğindedir. Hozat güney bölgesinde Kızıldağ- Tavuk tepesi hattı; Ferhat ve Aşağı Abbas, Pilvenk ve Türüşmek aşiretlerinin kuzeye yardıma gitmelerini men edecek hat olarak mütalaa olunur.

Yolları (1937 Durumu):

Hozat - Ağviran - Karaoğlan - Halit Pınarı- Çeknik Pınarı - Mergatlı - Pülür (Ovacık) - Hopik - Göller - Sultan Seydi - Erzincan yolu. Halit Pınarı- Kaledere Komu - Zeranik - Ziyaret boğazı - Kemah.

Ağviran - Kakbil - Kaledere Komu - Zeranik veya;

Kakbil'den Hanife tepesi - Zeranik.

Bu yollar yalnız mekkârî ile gidişe elverişlidir. Kışın ancak yaya geçilebilir. Mekkârî ile geçiş pek güçtür.

Elazığ - Pertek Kalesi - Çohke doğusu - Zivoret doğusu - Zirve batısı- Barkeni -Aşağı Tavuk doğusu - Hozat yolu.

Bu yol tekerlekli araçların geçişine elverişlidir. Genellikle kışın geçilebilir. Bu yoldan:

Pertek - Yeniköy - Yukarı Kaçar - Sıvıcık - Mazkirt yolu.

Bu yolun Yeniköy'e kadar olan kısmı muntazamdır. Yazın tekerlekli araçların geçişine elverişlidir. Bu yol üzerinde Sakaltutan dağı harekât bakımından önemlidir. Bu yol Elazığ - Nazımiye -Pülümür - Erzincan ana şosesinin güzergâhıdır.

Mazkirt - Pah - Nazımiye - yaz mekkârî yoludur.

Pertek kalesi- Çohke - Barkini ve buradan Oşker deresini takiben Vaskovan üzerinden Çemişkezek'e bir patika vardır.

Pertek kalesi - Çohke - Timorek - Titinik -Doğan - Çemişkezek yolu da yaz yoludur.

Pertek - Gazili -Puhatris - Ağzonik - Erkân - İn - Hozat yaz ve mekkârî yoludur.

Mazkirt - Sıvıcık - Yukarı Kaçar - Hamurlu - Hozat'tan geçen ve

ayrıca Gümürgân dağı üzerinde bu yolla birleşen bir yol vardır. Türüşmek bölgesinde, su keleklerle geçilebilir.

Mazkirt - Türüşmek - Yukarı Çirtik - Zımbık - Aşağı Kirnik - Hozat yaz aylarında mekkârî ve yaya yoludur.

Hozat - Sin - Haçili - Tilek - Yukarı Kirmil - Ağdat - Merho deresi - Suri - Katır gediği - Erzincan yolu yaz aylarında katır ve yaya geçiş yoludur.

Hozat - Türk Tanırı - Amutka - Kakbil - Sarıoğlan - Kaledere Komu- Zeranik. Mekkârî ve yaya yoludur.

Hozat - Sidil - Taçkerek - Karataş - Ahdük - Çemişkezek. Mekkârî ve yaya yoludur ve çok arızalıdır.

Hozat - Karaoğlan Elgazi - Palikan - Susuvank - Ağdat yolundan da ancak yayalar geçer.

Hozat - Sin - Pilvanlı - Pah - Nazımiye - Pülümür - Erzincan yolu yaya ve mekkârîler için kış yoludur.

Pertek - Paşavank - Vaskirt - Munzur köprüsü - Çarsancak. Bu yol Çarsancak'ta Palu - Çarsancak yolları ile birleşir ve Pah üzerinden Nazımiye ve Pülümür'e gider. Mekkârî yoludur. Bu yol arızalıdır fakat Mazkirt ve Nazımiye arası kış yoludur.

Yazın pek tehlikeli patikalar aşarak Hozat - İn - Erkân - Ağzonik - Gümürgân tepesi - Dalik üzerinden Munzur köprüsüne ve oradan Çarsancak'a gidilir.

Elazığ - Hulvenk - Erzuruk - Çöneli - Van gölü hanı - Sükuneisefine - Çemişkezek yolu. Bu yol tekerlekli araçların geçmesine müsait tabiî yoldur.

Dersim soyguncularının Dersim ve çevresi bölgelerine geçtikleri soygun istikametleri ve diğer bazı yollar:

Ovacık bölgesinde:

Mahmunut gediği: bu gedikten geçen yol Pülümür'ün Aşkirik ve Danzik köylerine çıkar. Birincisinde Bal, ikincisinde Keçel uşağı oturur. Gedik Aşkirik köyü ile Mezraai Keçeler arasındadır.

Mercan boğazında Katır gediği; Erzincan merkezine geçen yol geçididir.

Sebilbaba boğazı: Harami deresinden Dere köyüne çıkan yoldur. Seyit Rıza'nın çapulcu kolları Arslan uşağı içinden geçerek bu yolu

takip ederler.

Yılanlı (İlânlı) deresi: çok sarp ve arızalı bir yoldur.

Aksu deresi Merdiven boğazını teşkil eder. Erzincan ve Kemah'a giden önemli bir boğazdır.

Karagöl gediği; eşkıya gediğidir. Kemah'a gider. Seyit Rıza'nın yanında ve himaye ettiği Koçkirili soyguncular ve eşkıyalar bu boğazdan geçerler.

Ziyaret boğazı; Maksut uşağı bölgesindedir. Bezger (Bizgever) uşağının çapulcuları da bu boğazdan istifade ederler.

Kuru dere boğazı; Tamamen eşkıya geçitidir. Maksut uşağı bölgesindedir. Bu boğaz Munzur tepeler hattında Ziyaret boğazı ile birleşir.

Bahire Gediği; Kemaliye'ye geçen eşkıya yoludur. Kalan aşiret grubu hariç olmak üzere Ovacık aşiretlerinin soyguncu kolları bu boğazdan geçerler.

Havaçur boğazı: bu boğaz Karayel gediği ile Bahire gediğinin ortasındadır. Ovacık ve Hozat aşiretlerinin soyguncu kolları bu boğazdan geçerler.

Nazımiye bölgesinde:

Dercuvan, Kalman, Aşağı Çarik ve dolayları Kiği'ya geçen Dersim çapulcularının ve özellikle Haydarlıların geçit yerleridir.

Heli dağı: Pülümür üzerinden Erzincan ovasına geçen çapulcu kollarının geçit yeridir.

Bu yollardan başka Dersim dahilinde köyleri birbirine bağlayan birçok patikalar daha vardır. Ancak bütün yollar arızalı bölgelerden geçer ve ekseriya tek kişinin hareketine ancak müsaade eder.

Son zamanlarda Dersim içi diye anılan Dersim'in en arızalı ve asıl bölgesini teşkil eden kısım haricindeki arazi ile Munzur dağı kümesi istisna edilirse diğer arazi harekâta pek de mani değildir.

B. TUNCELİ'NİN (DERSİM' İN) ASAYİŞSİZLİK DURUMU:

1. Cumhuriyetten Önceki Durum:

Tanzimattan önce bütün doğu illeri derebeylik usulü ile idare edildiği ve Devlet bu bölgelere yabancı gözle baktığı için bu süre içinde hükümet kuvvetleri, hemen kâmilen derebeyleri, aşiret reisleri ve ağaların elinde idi.

Tanzimat devrinde ise; Dersim, Şah Hüseyin adında bir Dersimlinin hâkimiyeti altında idi ve hükümet, burası için Kürtlerle meskûn diğer bölgelerden farklı olarak bir irade- i maslahat politikası takip etmişti. Nizam- ı Cedit usulü kabul edildikten sonra hükümet, Dersim'den de asker almayı sağlamak suretiyle bu bölgeye nüfuz etmeyi düşünmüş ve bunun için de nişan, rütbe ve hediye dağıtarak Dersim reislerini ele geçirmek istemişti.

Bu maksatla, 19 uncu yüzyılın ikinci yarısında İsmail Hakkı Paşa ile Erzurum Müşiri Samih Paşa, Dersim reislerini Erzurum'a davet suretiyle temasa geldilerse de bir sonuç alamadılar.

1863 yılına kadar Dersim'e hakim olan ve bütün tecavüzlerin ve asayişsizliğin sorumlusu bulunan Hüseyin Bey, bir ara tutuklanarak Vidin'e sürülmüştü. Hüseyin Bey'in ölümünden sonra oğlu Ali Bey riyaseti eline aldı. Ali Bey tab'an zayıf bir insan olduğu için hükümeti tuttu, hükümet de kendisini Dersim Genel Müdürü unvanıyla Erzincan'da ikametini uygun bulmuştu. Maksat, Dersim'de hükümran olan bir aileyi elde etmek ve onu daima gözaltında bulundurmaktı. Oysa, karakter bakımından başında daima bir Reis görmeye alışan Dersim'in, diğer bir Ali Bey doğuracağı düşünülmemişti. Nitekim, Hüseyin Bey'in Vidin'e sürülmesinde, ölümünden sonra oğlunun da Erzincan'da ikamete başlaması ile bu ailenin nüfuzu oldukça sarsıldı. Bu sıralarda Hozat civarında Süleyman adında yeni bir Şeyh ortaya çık-

mıştı. Bu adam da, o ara, merkezi Dersim'de 5 000 silâhlıyı emri altında bulunduracak kadar kuvvetli idi. Dersimliler bir yandan bu Şeyhe yönelmekle beraber bir yandan da Şah Hüseyin ailesine de bağlı idiler. Bu sıralarda Ali Bey'in Hüseyin Bey adında bir yeğeni özel kabiliyetleri dolayısıyla Dersimlilerin muhabbetini kazanarak ailenin nüfuzunu idameye muvaffak oluyordu. Çok kurnaz olan bu adam, geleceği tehlikeli gördüğü için hükümete meyil etmiş ve Pülümür kaymakamlığına atanmak suretiyle de resmî bir sıfata haiz olmuştu.

1875 yılına kadar Dersim'de bir yandan nüfuz yarışı olurken bir yandan da etrafa sarkıntılıklar devam ediyordu. Nihayet Ahmet Muhtar Paşa 1875'de apayrı bir yoldan Dersim'e nüfuz denemesinde bulundu. İsmail Hakkı ve Samih Paşalar gibi o da Dersim reislerini Erzurum'a davet suretiyle bir toplantı yapmıştı. Bu davete Hozat ve civarında nüfuz sahibi Mansur Ağa ile Şeyh Süleyman gelmediler. Toplantıya katılanlar arasında Şah Hüseyin Beyzadelerden Hüseyin Bey ile Mazkirt Kaymakamı Gulabi bey de vardı.Toplantıda yapılan eski teklifleri Hüseyin Bey itirazla karşılamış. Gulabi Bey ise kabul ederek bazı taahhütlere girişmişse de başaramamış ve neticede yeni türeyen reislerin nüfuz ve ihtirasları sonucu öldürülmüştü.

İkinci Erzurum toplantısında Hüseyin Bey ihtiyatkâr davranmış olmasına rağmen yine de Dersim'de aile nüfuzunun kırılmasını önleyememişti. Bu durumun düzeltilmesi için olacak ki, Hüseyin bey, Gulabi Bey'den boşalan Mazkirt Kaymakamlığına nakledildi. Fakat bu durum dahi, Dersim nüfuzunun, Erzurum toplantısına katılmamakla mevkiini tahkim eden, Hozat civarının hâkimi ve akideleri icabı Türklüğe ve hükümete düşman olan Mansur ağanın eline geçmesine engel olamamıştı.

Dersim bölgesindeki Dersimli kaymakamlar her ne kadar Babıâli adına hükümet icra ettilerse de Dersimlilerin asker vermesini ve diğer tekâlüfü ifa etmelerini sağlayamadılar.

Özellikle merkezî Dersim'de 5 000 kişilik küçük bir ordusu ile ve bölgesinde o zamana göre tahkim edilmiş beş kaleciği ile duruma tamamen hâkim ve Türklere düşman olan Şeyh Süleyman ailesinin muhitine ise hükümet nüfuzu asla yanaşamadı.

1877'den bir süre önce, Osmanlı - Rus ilişkileri bozulmuş ve bir harp ihtimali fazlalaşmıştı. Bunu hisseden Dersim Ağaları, Erzurum'daki Rus konsolosuna, bir harp halinde Ruslara yardım teklifinde bulundular.

Osmanlı - Rus Harbinin ilânı ile beraber Hozat ve Mazkirt'teki kıtaların Erzurum'a celp edilmesi üzerine civardaki aşiretler bu merkezlere hücum ile kışlaları tahrip ve talan ettiler ve bu arada Ermenilere de tecavüzde bulundular.

Osmanlı - Rus seferinde ve önceki günlerde Kafkas Rus Genelkurmayının Dersim hakkındaki mütalaasında kısaca:

"Harp vukuunda Türkler, Dersim ve Kazuçan Kızılbaşlarından yardım görmezler, bunların harbin daha ilk günlerinde Ruslar hesabına çalışacakları da şüphelidir. Galibiyet sağlandıktan ve özellikle Erzurum işgal edildikten sonra Dersimlilerin Ruslar hesabına harekete geçmesi sağlanır. Bunun için de Dersimlilerin asırlık içişlerine karışmamak ve kendilerini kendi itiyatlarına terk etmek gerekir. Küçük Asya Harbini , Erzurum- Sıvas- Istanbul istikametinde inkişaf ettirirsek Dersim ve Kozuçan Kürtlerinin yardımını ümit edebiliriz. Bu suretle sağlanacak 15 000 kadar milis, Rus düşmanı Müslümanlar ortasından geçecek ordu ulaştırma hatlarının güvenini sağlar. Bu bakımdan Kızılbaşlığın faydası çoktur.... "deniliyordu.

Osmanlı - Rus Harbi sırasında Dersim aşiretlerinin yaptıkları bazı tecavüzler, kuvvet kullanmak sureti ile bastırılmışsa da, bunların saldırgan hareketleri harp sonunda da devam etmiş ve Dersim halkını bizar etmişti.

1892 de Koç ve Şam uşaklıların birleşik ve azgınca yaptıkları tecavüzler de kuvvet zoru ile bertaraf edilmişti. Bu çatışmada bir albay, bir doktor ve 50 kadar zayiat verildiği söylenir.

1893 - 1905 arasında da Dersim'de zaman zaman karışıklıklar olmuş ve hükümet zor duruma düşürülmüştü. Bu meselenin halli için Babıâli, tedip ve ıslahat gibi çeşitli tedbirler düşünmüşse de neticede idare- i maslahat politikasını devam ettirme durumunda kalmıştı. Bu sebeple Dersim eşkıyalarının soygunculuk hareketi de devam edip gidiyordu.

1907'de iyice şiddetini artıran bu soygunculuğa son vermek için

Koçuşağı ve Resik aşiretlerinin tedibine Elazığ Redif Tugay Komutanı Neşet Paşa memur edilmiş ve iki topla takviyeli dört taburla yapılan takip harekâtında kesin bir sonuç elde edilmemişti.

1908 de Koç ve Şam uşakları, Resik aşiretleri kendilerine yapılan harekâtın intikamını almak için Dersim aşiretlerinin ittifakını sağlayarak tekrar civar ilçelere akınlara ve çapulculuğa başladılar. Çemişkezek, Hozat, Ovacık bölgelerinde asilerin baskın ve saldırıları, zamanında mahallî kuvvetlerle önlenemediği için bu bölgelere yeni kuvvetler gönderilmek sureti ile asilerin tenkiline çalışılıyordu.

28 Temmuz 1980'de Harbiye Nezareti , 4 üncü Ordu Müşirine verdiği emirde "Meşrutiyetin ilânı sebebiyle Dersim'de kan dökülmesinin caiz olmayacağını, aşiretlerle anlaşmak suretiyle harekâta son verilmesini. " istedi.

Neşet Paşa komutasında yapılan bu tenkil harekâtında bir dağ bataryası, bir Hamidiye Süvari Alayı, yedi Redif, sekiz Nizamiye Taburu kullanılmış ve 13 günde 17 aşiret halkı tedip ve dehalete mecbur edilmiş, birçok reisi tutuklanmıştı. Neticede, Dersim reislerinin kısmen af, kısmen de az çok cezaya çarptırılmasına rağmen Dersimliler çapulculuk geleneklerinden vazgeçmediler. Esasen 1908 tedibatı iyi idare edilmemiş ve halkı silâhtan tecrit etmek en önemli hedef olmak lâzım gelirken bu nokta üzerine lüzumu kadar eğilinmemiş ve tedip kesin bir sonuca götürülememişti. Dolayısıyla 1909'da esaslı hazırlıklarla tedip harekâtına devam etmek üzere 1908 harekâtına son verildi.

1909'da yapılan, Haydaranlıların tedibi harekâtından sonra, Dersim'de kısa bir süre sükûnet görüldü. Bu sırada, hatta 1910'da Dersimlilerin 23 Temmuz 1908'den sonraki suçlarının affı düşünüldü. Bunlara karşı gösterilen ılımlı tutumdur ki, Dersimlileri Balkan Harbinden önceki günlere kadar eskisi kadar azgın ve taşkın duruma sokmadı. Bununla beraber Dersimlinin mutadı olan çapulculuk hareketleri de önlenmiş değildi.

1911'de Pülümür bölgesinde seyrekçe şekavet olayları başladı ve bu hâl Haydaranlılara sirayet etti. Durum takip ve tedibi gerektirecek kadar önem kespetmişti. Bu sebeple Keçel, Haydaran, Bal, Aykirik, Lolanlı ve Abbasuşağı üzerine bir harekât yapıldı. Dersimliler iki ay

kadar direndikten sonra bir kısım köylerinin tahribi üzerine dehalet ettiler ve mesele yine idare- i maslahat yolu ile kapatıldı.

1912 Balkan Harbi sıralarında her ne kadar Dersim'de mahallî veya genel bir ayaklanmaya tesadüf edilmezse de Dersimlilerin Erzincan, Bayburt, Tercan, Kuruçay, Refahiye, Çemişkezek taraflarına sarkarak geniş ölçüde şekavet ve çapulculuk yaptıkları görüldü. Bu durum, 1 inci Dünya Harbine kadar böyle devam etti ve Dersim her gün biraz daha canlandı.

1914'te Kırgan aşiretinin Sin bucağında hükümet nüfuzunu kırıcı davranışından dolayı bunlar üzerine bir hareket yapıldı.

Birinci Dünya Harbinin ilânı ve bunu takip eden günlerde Dersimliler fenalıklarını gittikçe artırmaya ve özellikle silâhlarını çoğaltmaya başladılar.

1916'da Ferhat uşağı aşiretinin yaptığı isyankâr bir davranış derhal yerinde bastırılmıştı. Fakat aynı sene doğu Dersim'de Kureyşan aşireti Reisi Ali Ağanın, doğu Dersim aşiretleri ile birlikte Nazımiye'yi işgal ve Elazığ'a doğru harekete geçerek Mazkirt, Pertek ve Çarsancak havalisini basması üzerine, Dersim işleri yine karışmıştı. Bu sırada Hozat bölgesindeki bazı aşiretler de Hozat'a tecavüz ederek bu mutasarrıflık merkezlerini muhasara suretiyle tehdide başlamışlardı. Bu ara Ruslar da Bitlis, Muş, Hınıs, Mamahatun ve Rize'yi işgal ederek Dersim'e yaklaşmış ve fakat Kürtlerle Ruslar arasında cereyan eden çeşitli olaylar dolayısıyla Rusların Dersim'e girmeleri mümkün olamamıştı. Bir süre sonra Ruslar Tercan'a ilerledikleri sırada yaptıkları kışkırtmalar dolayısıyla Dersimliler Türk ordusunun zayıf kıtalarına tecavüze başlamışlardı. Hatta Cibice boğazında 36 ıncı Tümene yaptıkları baskında, tümeni tamamen silâhtan tecrit etmiş ve ele geçirmişlerdi. Türk kıtalarının Rusların karşısında çekildikleri sırada Dersimliler pek çok silâh ve cephane gasbetmek fırsatını buldular. Hemen hemen her er en yeni bir mavzer tüfeği ile yüzlerce mermiye sahip olmuştu.

Dersimlilerin Cumhuriyet yıllarına kadar sahip oldukları silâh kuvvetinin kaynağı; Birinci Dünya Harbinde gasbettikleri bu silâhlar olup ayrıca, müteakip zamanlarda Dersimlilere yaptırılan, sırtta cephane nakliyatından aşırdıkları mermiler olmuş ve bu durum Dersim'i bir

silâh deposu haline getirmişti.

Dersimlilerin geleneksel olarak alışık oldukları çapulculuk ve soygunculuk olayları daha kırıcı bir hal almıştı.

1916'da Rus taarruzu devam ederken hükümet, Dersim'de bir tedibat yapılmasına karar vermiş ve bu işe Galatalı Şevket Bey komutasındaki 13 üncü Tümen memur edilmişti. Nisan 1916 başında başlayan harekât nisan sonunda sona erdirilerek Dersim asilerine bir hayli zayiat verdirilmiş ve Dersim'de geçici de olsa bir sükûn sağlanmıştı.

Rus istilâsı altındaki vatan parçalarının kurtarılmasından sonra Dersim, hudutları içinde sakin bir manzara arz etmeye devam ediyordu. Mütarekeden sonraki günlerde ise, Dersim'in tekrar kımıldamaya ve etrafa sarkıntılık yapmaya başladığı görüldü. Zaman zaman ortaya çıkan mevzî olayları mahallî kuvvetlerle bastırmaktan öteye gidilmediği için Dersim meselesi halledilmiş değildi.

Nihayet 1926'da, Yedinci Bölümde etraflıca anlatılan Koç uşağı tedibatı, 1930'da da On Yedinci Bölümde geniş olarak anlatılan Pülümür harekâtı yapıldı.

Dersim'in asayiş durumuna genel olarak bakılacak olursa görülür ki, Osmanlı devletinin Dersim'e hâkim olmaya çalıştığı 1860 yılından Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar Dersim'de birçok olaylar olmuş ve bunlardan bazıları tenkil harekâtını gerektirmişti. Ayrıca bu süre içinde Dersim'in ıslahı için zamana göre iyi ve etraflı esaslar düşünülmüş ve fakat maksat ve gaye elde edilememişti. 1877'den bu yana yapılan tedip hareketleri arasında 1907 ve 1908 yıllarında yapılanlar iyi düşünülerek tertiplenmiş ve fakat bunların da neticelerinden faydalanılamayarak Dersim'in, özellikle Birinci Dünya Harbinde eline geçirdiği silahlârla daha zararlı bir duruma girmesine sebebiyet verilmişti. Bu itibarla Dersim'in asayiş bakımından dikkate değer cephesi Birinci Dünya Harbi ve müteakıp senelerdeki durumudur.

2. Cumhuriyet Dönemi:

Cumhuriyetin ilânını takip eden senelerde özellikle Şeyh Sait ayaklanmasından sonra, diğer doğu illeri ile beraber Dersim de önemle dikkate alınmış ve kesin ıslahat esaslarının tesbiti için in-

celenmesine başlanmıştı.

Dersim'de yaptırılan bu inceleme, 1 inci Genel Müfettişliğin teşekkülünden önce ve sonra olmak üzere iki kısma ayrılır.

Genel Müfettişliğin teşekkülünden önce 1926 yılında İçişleri Bakanlığı, önce Elazığ'daki Mülkiye Müfettişlerine, müteakiben o sıralar Diyarbakır Valisi bulunan Cemal Bey'e bizzat Dersim içinde dolaşarak yakından temaslar neticesinde hasıl olacak izlenimlerini bildirilmesini görev olarak vermişti. Bunlardan Mülkiye Müfettişi Hamdi Bey, 2 Şubat 1926'da İçişleri Bakanlığına sunduğu raporunda (özetle):

"Yaptığım temasların bende hasıl ettiği izlenime göre, Dersim gittikçe Kürtleşiyor, ülküleşiyor ve dolayısıyla tehlike büyüyor.

Hükümeti senelerden beri meşgul etmekte bulunan Dersim meselesi eski idarenin seyyiat mirasından başka bir şey değildir.

Yeni hükümetin bazen âdil davranış, bazen zayıf ve bazen de sebepsiz ve neticesiz şiddet gösterme gibi dengesiz ve faydasız politikası Dersim'i daimî bir hercümerç yuvası haline getirmiştir. Sivil ve asker büyüklerin ıslahat ve tedibat gibi zıd fikir ve düşünceleri, müstereddit ve tehdit etmek iktidarında olmayan eski idare merkezlerini devamlı surette işgal etmiştir.

Dersim, Cumhuriyet Hükümeti için bir çıbandır. Bu çıban üzerinde kesin bir ameliye yapmak ve elim ihtimalleri önlemek, memleket selâmeti bakımından mutlaka lâzımdır.

Aşiretlerin durumları ve silâhları hakkında verilen bilgi tevsik ve teyit ihtiyacından uzaktır. Bu konuda alınan malumat gerçeğin tam kendisidir. Son derece zeki, kurnaz ve hileci olan bu halk, Hükümetin zayıf veya kuvvetli olduğuna göre mütecaviz veya itaatlidir.

Okul açmak, yol yapmak, refah sebeplerini sağlayacak fabrikalar kurmak, kendilerini meşgul etmeye yarayan çeşitli sanayi işleri sağlamak, özet olarak yurt sahibi yapmak veya uygarlaştırmak suretiyle ıslaha alınmak hayalden başka bir şey değildir.

Cehaletin, geçim darlığının, iç ve dış aldatmaların, Kürtlük eğilimlerinin, son irtica hareketini tedibden doğan intikam hislerinin, dinî ve içtimaî devrimler vesilesi ile kara kuvvetlerin uyandırdığı kötü telkinlerin etkisi altında bulunan avam halk; reis, şeyh, bey ve ağanın esir ve oyuncağıdır. Şekavet, bunların kışkırtması ile olmaktadır.

Teenni ve idare- i maslahat politikası bir süre daha devam ederse gelecekte daha büyük karışıklık ve kaynaşmalar beklemek lâzımdır.

Geçen yıl kararlaştırılan ıslahat, bazı siyasî sebeplerle elverişli ve uygun bir zamana ertelenmişti. Bu siyasî düşüncelerin esası Musul meselesi idi ki, o da kesin bir sonuca bağlanmamış olduğuna göre, daha fazla geciktirilmeye tahammülü kalmayan Dersim meselesinin bir an önce halli uygun bir ileri görüşlülük olur..." demekte ve yapılacak ıslahatın uygulama tarzı üzerinde tavsiyelerde bulunmakta idi.

Vali Cemal Bey de meseleyi çeşitli yönleri ile tektik etmiş ve sunduğu raporda:

"Kürt ve Arap aşiretleri ile Türkmen aşireleri arasında bir benzerlik yoktur. Türkmen Aşiretleri Teşkilâtı, Kanunî Süleyman'dan sonra bozulmaya başlamıştır. Dersim'de ve Türkmen aşiretleri ile meskûn sair bazı havalide ara sıra meydana gelen isyankâr durumların sebep ve saikleri Kürt ve Arap aşiretlerinin ayaklanma sebep ve saiklerinin aynı değildir.

Alevî ve halis Türk olan Türkmenler, Yavuz zamanından beri müthiş baskılara maruz kalmış ve on binlercesi merhametsizce öldürülmüştür.

Dersim kargaşalıkları, büyük küçük memur ve mutaassıp hocaların tahrik ve teşviki ile cahil Sünnî ahali tarafından haklarında reva görülen muamelelerden doğmaktadır.

Bu lâyık olmayan muamele Alevî Türkmenler arasında kuvvetli birlik ve içtimaî yükümlülükler meydana getirmiştir.

Bu durumu, pek çok memurlar Kürt Aşiret Teşkilâtının aynı zannederek yanlış karar ve tedbir almışlardır.

Baskılar son bulur ve şuurlu bir şekilde hareket edilirse Dersimliler, Cumhuriyetin çok sadık ve fedakâr hadimleri olabilirler.

Dersim seyahatımda, Türkçe bilmeyene ve Kürt tipine rastlamadım. Sünnîler, Alevîlere Kürt; Alevîler de Sünnîlere Türk derler. Kürtlerle komşu Dersim Alevîlerinde Türkten başka bir millet oldukları kanısı vardır ve memurlar dahi bu hataya düşmüşlerdir.

Seydanlı, Şeyh Hasanlı gibi isimler altında toplanmış olan köyler ve kabileler arasında da muaşeret ahengi yoktur.

Dersimliler öldürülmekten, göç ettirilmekten korkuyorlar. Şimdiye

kadar gelen memurlar bu esassız kanaatları bertaraf edememişlerdir.

Aşiret ve kabileler arasındaki karşılıklı soygunculuk devam etmekte ve düşmanlıkların uzayıp gitmesine sebep olmaktadır.

Üç beş şahıs müstesna, ağalar ve reisler de dahil bütün Dersimliler son derece fakirlik ve zaruret içinde çırpınmaktadırlar. Soygunculuk hareketlerinin sebebi, yaşamak hissi ve endişesidir.

Dört yüz seneden beri Dersim'e hükümet nüfuzu girmemiş, ilmi anlam ve kapsamı ile bir otorite kurulamamıştır.

Her Dersimli, hayatını, malını koruma kaygusu ile silâhlı bulunmak zorunluğunda kalmıştır..." demek suretiyle bu ıslahatın nasıl yapılması lâzım geldiği üzerindeki düşüncelerini belirtmişti. Bunlardan sonra:

1 inci Genel Müfettiş İbrahim Tali, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya Bey'ler de Dersim ve çevresinde yaptıkları gezilerde, Dersim meselesini yerinde tetkik etmiş ve genellikle aynı illet ve neticelere değinen raporlarını üst kademelere sunmuşlardı.

Keza: Genelkurmay Başkanlığı da bu mesele üzerinde büyük bir ilgi ile durmuş ve muhtelif teşekküllerden aldığı raporları değerlendirmek suretiyle Dersim ıslahatının zaruri olduğu kanısına varmıştı.

Neticede; Dersim'in ıslahı esasları tespit edildi ve keyfiyet uzunca vadeli bir programa bağlandı.

C. 1937 YILI HAREKÂTI

Tunceli Kanunlarının (Ek - 3) uygulanmasında ilkin, Dersim'e hâkim olmak esası dikkate alındığı için Kahmut, Sin , Karaoğlan, Amutka, Danzik, Haydaran gibi bucak merkezlerinde birer karakol tesisi ve binalarının inşaasına başlanmıştı.

Bu iş; çok uzun zamandan beri hükümet memur ve nüfuzu görmeyen aşiret reisi ve ağalarının hoşuna gitmemiş ve özellikle Kalan'da yeni bir ilçe teşkili, bunların kuşkularını büsbütün artırmıştı. Bu arada Suriye'den Tunceli bölgesine giren bazı Ermenilerin Koçkirili Ali Şir'in etrafta yaptığı menfi propagandanın halk üzerindeki etkisi de büyüktü. Bu durum dolayısıyla Yukarı Abbas uşağı aşireti reisi Seyit Rıza: Haydaran, Demenan, Yusufan, Kureyşan aşiretlerine adamlar göndermek suretiyle bunların hükümet aleyhine ittifakını sağlamış oldu.

4 üncü Genel Müfettişlik Emrindeki Seyyar ve Sabit Jandarma Birliklerinin Kuruluşu (Kuruluş: 4) :

4 üncü Genel Müfettişlik ve Tunceli Vali ve Komutanlık Karargâhı:

Seyyar Jandarma Alay komutanlığı:

1 inci Seyyar Jandarma Taburu (üç yaya, bir süvari bölüğü, bir ağır makineli tüfek takımı)

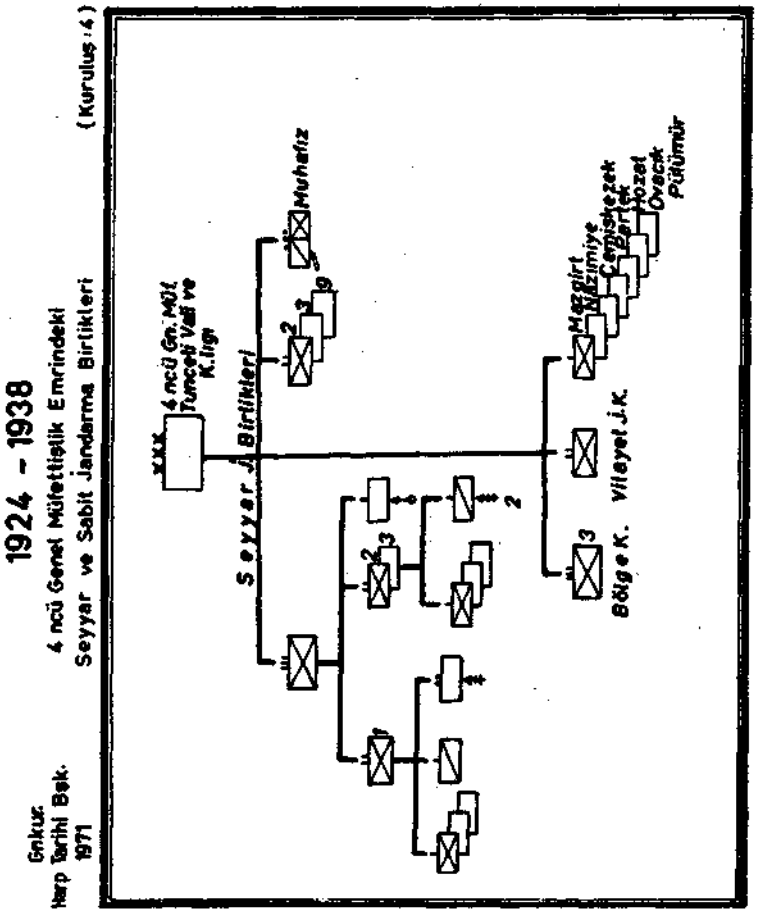
2 nci Seyyar Jandarma Taburu (üç yaya bölük, bir ağır makineli tüfek takımı)

3 üncü Seyyar Jandarma Taburu (üç yaya bölük, bir ağır makineli tüfek takımı)

Seyyar Jandarma Alayı Havan Bölüğü (beş havan)

2 nci Seyyar Jandarma Tabur Komutanlığı (üç yaya bölük, iki ağır makineli tüfek, bir süvari bölüğü)

3 üncü Seyyar Jandarma Tabur Komutanlığı (Kuruluşu 2 nci Tb. gibi)

9 uncu Seyyar Jandarma Tabur Komutanlığı (Kuruluşu 2 nci Tb. gibi)

4 üncü Genel Müfettişlik Muhafız Takımı (piyade ve süvariden mürekkep)

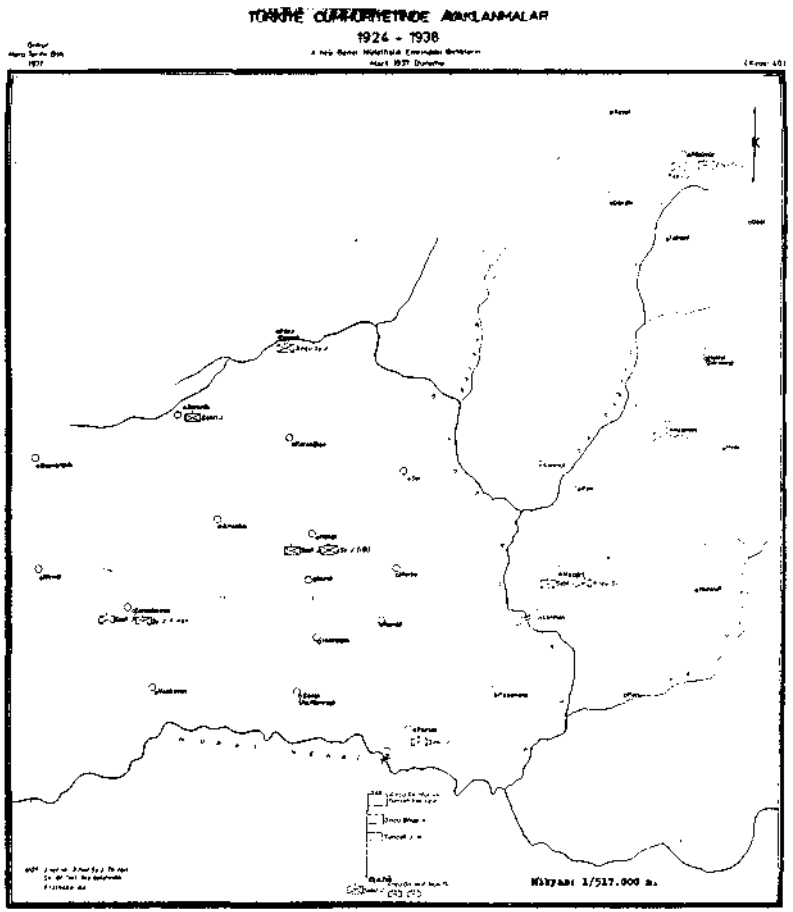
Sabit Birlikler:

3 üncü Bölge Komutanlığı

Tunceli Vilâyet Jandarma Komutanlığı

Mazkirt, Nazımiye, Çemişkezek, Pertek, Hozat, Ovacık, Pülümür sabit jandarma bölükleri

4 üncü Genel Müfettişliğin emrindeki bu birliklerin Mart 1937 durumu (Kroki: 40):

Tunceli Vali ve Komutanlığı Karargâhı,
Tunceli 3 üncü Jandarma Bölge Komutanlığı,
4 üncü Genel Müfettişlik Muhafız Takımı,
Tunceli Jandarma Komutanlığı,
Sabit Jandarma Bölüğü : Elazığ'da
2 nci Seyyar Jandarma Taburu : Pülümür'de

Pülümür Sabit Jandarma Bölüğü (Deşt, Pülümür, Azvat, Danzik Tahsini karakolları), Nazimiye Sabit Jandarma Bölüğü (Hakis "Dere Ova", İresi, Nazimiye karakollara.

9 uncu Seyyar Jandarma Taburu : Mazkirt'te

Mazkirt Sabit Jandarma Bölüğü (Muhundi, Pah, Mazkirt, Lerman, Peri karakolları),

Pertek Sabit Jandarma Bölüğü (Paşavank, Pertek, Pertek güneybatısında Murat nehri üzerindeki köprü, Şavak"Aşağı Kümraş", Rumki karakolları),

Seyyar Jandarma Alayı : Hozat'ta

Bu alayın 3 üncü Taburundan bir bölük : Çemişkezek'te

Hozat Sabit Jandarma Bölüğü (Kahmut, Sin, Merho, Hıdır Damı, Kurki, Hozat, Karaoğlan, Amutka karakolları).

Zeranik Sabit Jandarma Bölüğü (Zeranik, Başvartanik karakolları),

Çemişkezek Sabit Jandarma Bölüğü (Vaskovan, Çemişkezek, Kirmil karakolları).

3 üncü Seyyar Jandarma Taburu : Pülür (Ovacık)'da

İlk Olay:

Pah bucağı ile Kahmut bucağını birbirine bağlayan Harçik (Darboğaz)deresi üzerindeki tahta köprünün 20 /21 Mart 1937 gecesi saat 23 00 sıralarında Demenan ve Haydaranlılar tarafından yıkılması ve köprü ile Kahmut arasındaki telefon hattının tahrip edilmesiyle başladı.

Durumun ciddiyet ve önemini dikkate alan 4 üncü Genel Müfettişlik;bir yandan, olayın yerinde incelenmesi ve faillerinin mutlaka yakalanması işi üzerinde dururken, diğer yandan Pülümür'deki 2 nci, Pülür'deki 3 üncü, Mazkirt'teki 9 uncu Seyyar Jandarma Taburları ile Hozat'taki Seyyar Jandarma Alayına her an harekete hazır bulunmaları emrini verdi. Ve ön tedbir olarak 9 uncu Seyyar Jandarma Taburundan bir piyade bölüğü Pah bucağına gönderildi.

Alınan haberlere göre, bu olay üzerine Hükümetin ne yapacağını bilmeyen Demenanlıların heyecan ve telâş içinde oldukları anlaşılıyordu. Bunların Kahmut karakoluna yapmaları muhtemel bir taarruzu defetmek maksadı ile süvari bölüğünün Şugaik köyüne gönderilmesi daha önce Pah'a gönderilen piyade bölüğünün Harçik suyu batısındaki Şehir köyüne nakli Mazkirt'te bulunan 9 uncu Seyyar Jandarma Tabur Komutanlığına,

Ayrıca; Erzincan'da bulunan 2 nci ve 3 üncü Seyyar Jandarma Taburu;

Bu emir üzerine 9 uncu Seyyar Jandarma Taburları süvari bölüklerinin en kıdemli Bölük Komutanı komutasında Elazığ'a gönderilmesi de Erzincan'da bulunan 5 inci Jandarma Bölge Komutanlığı'na emredilmişti. 2 nci Bölüğünü 25 Mart 1937 sabahından itibaren Harçik suyunun batısana geçirerek saat 10.00 sıralarında Şehir köyünün 1 km. batısındaki tepelerde tertibat aldırmış ve Şugayik'e gönderilen süvari bölüğünün tabura uzak bulunması sebebiyle Dersandal köyüne alınmasını teklif etmişti. Bu arada Sin karakolunun bir bölükle takviyesi dikkate alınmış ve Pertek köprüsü karakolu da kısmen takviye edilmişti.

Hazırlıkların teenni ile geliştirildiği bu günlerde Genelkurmay Başkanlığı; son günlerde Dersim'de meydana gelen olaylar dolayısıyla 4 üncü Genel Müfettişlikçe yapılacak askerî harekâta 2 nci Tayyare Alayından takviye edilecek 7 uçaklı bir bölüğün katılmasına lüzum görmüş ve bu bölüğün derhal hazırlanarak yer kademesi ile birlikte Elazığ'a gönderilmesini emretmişti.

26/27 Mart 1937 gecesi: Sin karakolu ile bucağı arasındaki telefon irtibatının kesilmesi ve aynı gece saat 21.00 sıralarında bucak merkezine kimlikleri bilinmeyen şahısların ateş baskını yapması olayı üzerine 4 üncü Genel Müfettişlik , durumu bir raporla üst makamlara bildirmekle beraber yapılması kararlaştırılan Tunceli harekâtı üzerindeki görüşünü de açıklamıştı.

4 üncü Genel Müfettişliğe göre;

Son olay ve alınan haberler gösteriyordu ki, hükümetin Tunceli içerisine adım adım girişi, çıkarları bozulan bazı kimseleri sıkmakta, çıkarılan orman kanunu, dağ köylerinde keçilerinin aç kalacağı kor-

kusunu doğurmakta ve bunlara benzer birtakım zararlı propagandalarla halk kışkırtılmakta idi. Bu durum dolayısıyla önümüzdeki ilkbaharda gerek Tunceli içinde ve gerekse çevresindeki illerde sarkıntılık ve çapulculuk hareketlerinin artacağı ihtimali karşısında Tunceli içinde ve çevresinde kuvvetli bulunmak lâzımdı.

İşte bu maksatla hükümetin 500 jandarma ile bir uçak bölüğünü bu işe ayırması ve 17 nci Tümeni kuvvetlendirmesi şayanı şükran görülüyor ve ayrıca şu tedbirlerin alınması mütalaası ileri sürülüyordu:

Tunceli içinde daha kuvvetli olabilme bakımından Elazığ'da kuvvetlendirilecek olan alayın dağ topçu taburu ile birlikte Hozat'ta bulundurulması;

Hozat'taki seyyar jandarma taburlarının Nazımiye, Kalan (Mameki) ve Karaoğlan mevkilerinde kullanılması;

Bu durum hasıl oluncaya kadar Erzincan'dan getirilmekte olan iki süvari bölüğünün Pertek'te ihtiyatta bulundurulması;

Ayrıca, Bingöl ve Erzincan illerine, Tunceli'ye karşı örtme görevi yapacak kuvvetler verilmesi ... gerekti.

Kısmen uygulanmasına başlanan plana göre:

Tunceli'deki sabit jandarmaların takviyesi için Çanakkale'den gönderilen 500 er bir haftaya kadar Elazığ 'a varmış olacak;

Erzincan'daki 2 nci ve 3 üncü Seyyar Jandarma Taburları süvari bölükleri 6 Nisan 1937'de Elazığ'da olacaklardı.

Diyarbakır'dan gelecek olan uçak bölüğünün 28 Martta Vertetil meydanında bulunacağını bildirir raporlar ilgili komutanlıklarca 4 ncü Genel Müfettişliğe sunulmuştu.

Bir yandan askerî tedbirler alınırken diğer yandan da mahallî mülkî makamlar haber alma faaliyetlerine devam ettiler. Bu arada asilerin zaman zaman bazı karakollara ateş baskınları oldu. Ve bu tecavüzler oradaki müfrezelerin karşı ateşleri ile tart edildi.

Durumu yakından izleyen 4 üncü Genel Müfettişlik, alınmakta olan askerî tedbirler üzerinde yaptığı değişikliği 7 Nisan 1937'de üst makamlara da sundu. Yapılan değişikliğe göre;

9 uncu Seyyar Jandarma Taburunun bir piyade bölüğü Mazkirt'te alakonulmuş, Pah'ta bulunan tabur karargâhı ile bir piyade bölüğü Noşut köyünde bulunan diğer piyade bölüklerinin yanına ya-

naştırılmış, bu taburun ağır makineli tüfek takımı Pah'ta, süvari bölüğü ise Şogaik'te bırakılmıştı.

Keza; Erzincan'dan getirilen seyyar jandarma süvari bölüklerinden 2 nci Bölük Mazkirt'e, 3 üncü Bölük Hozat'a gönderildi.

Hozat'taki Seyyar Jandarma Alayından evvelce Sin bölgesine gönderilmiş olan piyade bölüğünün bağlı olduğu tabur, bir bölük ile Havikpah'da, tabur karargâhı, ağır makineli tüfek takımı ve üç bölüğü ile Sin'de bulunmak üzere Havikpah ve Sin bölgesine gönderildi.

Bundan başka yeni gelen 500 sabit jandarma eri, bugünkü durumun isteklerine ve önem derecesine göre ilçe birliklerine dağıtılmış ve bu erlerin usta olanları ile mevcut karakollar takviye edilmiş ve Hozat ilçesinde, Askisor, Pakire, Derviş Cemal köylerinde ve Mazkirt'in Türüşmek bucağına bağlı Hiç köyünde yeni karakollar açılmıştı.

Bundan sonraki günlerde köprüyü tahrip ve Sin bucağına baskın olayı ile ayaklanmış olan Demenan, Haydaran, Yusufan, Yukarı Abbas uşağı aşiretleri kendilerine müttefik temini için büyük gayret sarfetmekte, ilk anda ayaklanma ile ilgili olmayan aşiretler ise duruma intizar etmekte idiler.

Saldırıya geçme fırsatını kollayan asiler, her geçen gün hazırlıklarını biraz daha artırıyor ve zaman zaman bazı karakollara ateş baskını gibi yoklama hareketleri yapıyorlardı.

Hiç şüphesiz ki, 4 üncü Genel Müfettişlik, Tunceli'de cereyan eden olayları ve pek yakında patlaması beklenen silâhlı saldırıları önceden öğrenmek gayreti ile istihbarata devam etmekte ve gerekli gördüğü tedbirleri almakta idi.

Hemen hemen her gün eşkıyanın şu veya bu karakola baskın yapacağı haberleri alınıyordu. Birkaç kez Elazığ'da bulunan uçak bölüğünce; eşkıyanın toplandığı yerler, özellikle bu ayaklanmayı görünürde perde arkasından yönettiği bilinen Seyit Rıza'nın evi ve civarı havadan bombalandı.

Her gün biraz daha şiddetini artıran kaynaşmaya rağmen henüz ciddi bir hareket olmamıştı.

Nihayet bir gün (26 Nisan 1937) Sin bucağının Hozat'la irtibatının dağ yolu ile yapılmasını sağlamak maksadı ile açılan ve mevcudu 36

sabit jandarmadan ibaret olan Askisor karakolu saat 20.00'den itibaren 100 kadar eşkıya tarafından kuşatıldı. Alınan diğer haberlerden de anlaşıldığına göre; bu gece eşkıyanın gruplar halinde Sin ve Kahmut bölgelerine baskın yapmaları bekleniyordu.

Bir gün önce Uzuntarla bölgesinde toplandığı haber alınan eşkıya, 26 /27 Nisan gecesi saat 23.00'te 80 kişilik bir kuvvetle Harçik suyunun doğusunda ve Pah kuzeyinde bulunan 9 uncu Seyyar Jandarma Taburu Süvari Bölüğüne taarruza başladı ve sabaha kadar eşkıya ile bölük arasında çok yakın mesafede ve çok şiddetli müsademe devam etti. Bölük bu saldırıyı ancak iki mangası ile karşılayabilmişti.

Zira daha önce bir manga, köprüyü tahrip olayını incelemeye giden jandarma bölük komutanına verilmiş, bir manga bölüğün daha evvel Şogayik köyünde depo ettiği arpaların muhafazasına bırakılmış, bir manga Pah bucak merkezinde bırakılan binek atlarının muhafazasına terk edilmiş, birkaç atlı da tabur komutanı emrine verilmişti.

Bu müsademe başladığı zaman hazırlık emri almış bulunan 2 nci Seyyar Jandarma Taburu Süvari Bölüğüne de Kalaycı üzerinden Pah'a gitmesi emredilmiş ve bölük saat 03.30'da Mazkirt'ten hareket ederek saat 07.30'da Pah'a varmıştı. Bundan başka bir gedikli komutasında 9 süvari ve 20 piyadeden mürekkep bir müfrezenin de derhal Kortan üzerinden Pah'a gelmesi Nazımiye kaymakamlığına telefonla emredilmiş ve bu müfreze de saat 07.00'de Pah'a gelmişti. Gece müsademeye mecbur olan bölüğün durumu oldukça ciddi idi. Zira eşkıya 20-30 metreye kadar yanaşmış ve bölüğü kuşatma çemberi içine almıştı. Gece olduğu için Sinan tepede bulunan makineli tüfek takımının ateş yardımını sağlamak da mümkün değildi. Nihayet bu çok tehlikeli durumda bulunan bölüğü kurtarmak için Sinan tepeden bir manganın tepeler hattı üzerinden ve Pah'ta hayvanların yanında bulunan manganın da süngü takarak bölüğü kuşatan eşkıyanın arkasına doğru yürütülerek taarruz ettirilmesi, Sinan tepede bulunan ağır makineli tüfek takım komutanına telefonla emredilmesi üzerine başlayan hareket karşısında eşkıya kuşatmadan vazgeçerek kuzeye doğru kaçmaya başlamış ve sabaha karşı yalnız kuzey kesimde bir miktar eşkıya kalmıştı. Saat 07.30'dan sonra bunlar da teması keserek orman ve kayalıklar arasında kayboldular. Eşkıyanın peşini bırakmamak gerekiyordu.

Bu sebeple, 2 nci Süvari Bölüğü Astsubay Komutasındaki müfrezeyi de emrine almak suretiyle 9 uncu Seyyar Jandarma Taburu Süvari Bölüğü ile müştereken takibe memur edildiler. Kaçmak fırsatını bulan eşkıya iki grup halinde Kalan geçidinden geçmek suretiyle Uzuntarla ve Hözmerik istikametinde çekildi. Bunun üzerine takip kuvveti Sinan'dan Kalan'a doğru tertibat almak zorunda kaldı.

27 Nisan 1937 saat 01.00 sıralarında miktarı tesbit edilemeyen bir eşkıya grubu, Şehir köyü yakınındaki Taht Komu'nda yerleşmiş bulunan 3 üncü Bölük ile köprünün batı cihetindeki muhafızlara baskın yaptı ve sabaha kadar bölüğü bir hayli sıkıştırdı. Bu arada yine miktarı tesbit edilemeyen diğer bir eşkıya grubu da, aynı zamanda Nohut tepede bulunan tabur karargâhı ile 2 nci Bölüğe taarruz ederek bu üç grubu birbirine yardım edemeyecek şekilde ayrı ayrı kuşatmış ve köprüyü de ateş altına alarak Harçik suyu batısında bulunan kıtaların geri ile tamamen irtibatını kesmiş oldular.

Eşkıyanın ilk iş olarak köprüyü elde etmek ve bundan sonra Harçik suyunun batısında bulunan kuvvetleri de ele geçirmek istediği anlaşılıyordu. Bu durumu düzeltmek maksadı ile 28 Nisan 1937'de verilen emre göre:

9 uncu Seyyar Jandarma Taburu Süvari Bölüğü yaya olarak Kizge bölgesinde bulunan bölükle Sinan tepede bulunan iki mangadan birini alarak dört manga ile Taht Komu'ndaki 3 üncü Bölük bölgesine geçecekler;

3 üncü Bölük bölgesinde toplanan bu üç bölük (1 inci ve 3 üncü Piyade ve Süvari Bölüğü) Cindo mezriasındaki düşmanı ateşle tesbit edecek ve Şehirköy istikametinde kuzeye Nohuptepe istikametine doğru taarruz ederek, Nohuttepe'deki 2 nci Bölükle irtibat yapıncaya kadar ilerleyecek ve irtibat tesis edildikten sonra Nohuttepe'deki tabur karargâhı ve 2 nci Bölük, 3 üncü Bölüğün yanına çekilerek köprübaşı mevzi tesis edilecek;

Noputtepe grubu, 3 üncü Bölük bölgesine çekildikten sonra 9 uncu Seyyar Jandarma Süvari Bölüğü ve sabit jandarma kuvetleri Pah bölgesine gelecekler;

Nohuttepe grubu da taarruza katılarak, güneyden ilerleyecek bölüklerin taarruzunu kolaylaştıracak;

Sinantepe grubu, Sinantepe'de sabit jandarmaları bırakarak ve ağır makineli tüfeklerden biri ile 3 üncü Bölüğün güney cephesine ve köprüye karşı yapılacak taarruzları ateş altına alacak;

Pah'ta bulunan 2 nci Süvari Bölüğü de, Pazaban istikametine kuvvetli bir keşif kolu sürecek ve büyük kısmı ile bu istikamete doğru gösteriş hareketleri yapacaktı.

28 Nisan 1937 öğleye doğru uygulanmaya başlayan bu emrin gereği saat 14.30'da tamamlandı ve 9 uncu Seyyar Jandarma Süvari Bölüğü ile Mazkirt Sabit Jandarma Komutanı emrindeki sabit birlik de Pah bölgesine geldi.

Yusufan Aşiret Reisi Kamer'in yardımı ile yapılan bu çekilme hareketi sükûnetle ve zayiatsız olmuş ve tabur, üç piyade bölüğü ile Taht Komu'nda toplanmış oldu.

Taburun çekildiğini gören eşkıyanın Nohuttepe'de toplanmaya başlaması üzerine uçak bölüğüne, biri saat 14.00'te, diğeri 17.00'de olmak üzere iki sorti yaptırılmak suretiyle eşkıya bomba ve makineli tüfek ateşi altına alındı.

28 Nisan'da çekilen 9 uncu Seyyar Jandarma Taburu ilkin Taht Komu'na gelerek iki grup halinde yerleşmişti. Bulunduğu arazi savunmaya elverişli olmadığı, köprüyü doğudan savunmanın daha uygun olacağı düşünülerek Taht Komu'nda yerleşen 1 inci, 2 nci, 3 üncü Piyade Bölüklerinin, Harçik suyu doğusuna geçirilmesi uygun olacaktı.

Bu sıralarda alınan haberlere göre;

Yusufanlıların fiilen ayaklanmaya katıldıkları anlaşılıyordu. Böyle olunca, 9 uncu Seyyar Jandarma Taburu karşısında önemli miktarda asi kuvvet toplanmış demekti.

Asilerin geri ulaştırma yolları ile Mazkirt köprüsüne taarruz edecekleri de ayrıca öğrenilmişti. Bu takdirde, Mazkirt bölgesinde 9 uncu Seyyar Jandarma Taburundan başka kuvvet bulunmadığı için Mazkirt kasabasına ve köprüsüne ve taburun geri ulaştırma hatlarına vaki olacak bir taarruzu karşılamak mümkün olamayacağı gibi günden güne kuvvetlenmekte olan eşkıyanın, taburu zor duruma sokması halinde morali de yükselmiş olacaktı. Bu arada, eşkıyanın, taburu kuşatma suretiyle hareketsiz hale getirmesinden sonra Pah ve Mazkirt is-

tikametlerine akınlar yapması da çok kuvvetli ihtimal dahilinde idi. Bu sebepledir ki, taburun uçak ve süvari bölüğü desteğinde Harçik suyu doğusuna geçirilmesi için gerekli emirler verilmişti.

Bu durumda Harçik suyu doğusu ve batısında emir ve komuta işinin düzenlenmesi ve doğu Dersim'in takviyesi lüzumu hasıl olmuştu ki Harçik batısındaki kuvvetler 9 uncu Seyyar Jandarma Tabur Komutanı, doğusundaki kuvvetlerin de 9 uncu Seyyar Jandarma Süvari Bölük Komutanı emrinde olması, Doğu Dersim'i takviye için 3 üncü Bölge Komutanı Albay Haydar'ın doğu Dersim'deki birliklerin komutasını eline almak üzere Mazkirt'e gönderilmesi uygun görülmüştü. 4 üncü Genel Müfettişlikte toplanan bilgilere göre;

Dersimlilerin Kahmut ve Sin olayını genelleştirmeye çalıştıkları, Mazkirt ve Pertek köprülerini yakmaya karar verdikleri öğrenilmişti. Bu durumu önlemek için 17 nci Tümenden bir piyade taburu ile bir bataryanın Mazkirt'e, diğer bir taburla bir bataryanın da Pertek'e gönderilmeleri ve 17 nci Tümen alaylarının süratle harekete geçecek şekilde hazırlanmaları istendi. Bunun üzerine Genelkurmay Başkanlığı; Elazığ'daki Piyade Alayı ile Dağ Topçu Taburunun bir iki güne kadar harekete hazır bir hale getirilerek bunların 17 nci Tugay Komutanı komutasınada 4 üncü Genel Müfettişlik emrine gireceğini;

Bu birliklerin Elazığ'dan hareketinden sonra Malatya'daki piyade alayı ile Dağ Topçu Taburunun da hazırlıklarını tamamladıktan sonra Elazığ'a gelmesini;

Ayrıca Eskişehir'den bir uçak bölüğünün Elazığ'a gönderilmesini... emretti.

28 Nisan 1937'de İçişleri Bakanlığı da, Müfettişlikler ile doğu illerine gönderdiği bir tamimde; Tunceli'deki son durumu şu suretle açıklamakta idi:

"Dersim aşiret reisleri, hükümet kuvvetlerini kendi aralarından uzaklaştırmak maksadı ile zaman zaman karakollarımıza tecavüzler yapmışlar ve kuvvetlerimiz tarafından tart edilmişlerdir. Bu işleri yapanlar; Yukarı Abbas Uşağı, Haydaran, Yusufan, Kureyşan aşiretleridir. Bu aşiretler Nazımiye, Hozat, Ovacık, Pülümür bölgelerindeki aşiretleri de kendi hareketlerine iştirak ettirmek için çalışmaktadırlar.

Bu aşiretlerin bu hareketleri devam ettirmeleri ve genişletmek istemeleri ihtimali vardır. Tunceli'ne muhit ve özellikle Kürtlerle meskûn olan illerde her türlü olayları karşılayabilecek şekilde tedbirli bulunulması, istihbarat işlerine önem verilmesi çok lâzımdır."

Bir yandan bu uyarmalar yapılırken diğer yandan yeni yeni tedbirler de alınıyordu. Şöyle ki, zayıf kuvvetleri yalnız başlarına ezdirmemek maksadı ile Nazımiye'nin Hakiri ve İresi bucakları kaldırılarak buralardaki bucak müdür ve karakolları Nazımiye ilçe merkezine celp edilmişler, kezâ, Dersim durumu anlaşılıncaya kadar 1 inci, 3 üncü ve 43 üncü Genel Müfettişliklere bağlı illerde bulunan sabit ve seyyar jandarma birlikleri ile Malatya ili ve Sıvas ilinin Zara, Divrik, Suşehri ilçelerinde bulunan sabit jandarma birliklerine terhise müstehak erlerin terhis edilmeleri emredilmişti.

29 Nisan 1937'de durum şöyle idi:

Kahmut Bölgesinde:

Harçik suyu batısında bulunan 9. Seyyar Jandarma Taburu, eşkıya tarafından fazla sıkıştırıldığı için henüz suyun doğusuna geçememiş;

28 Nisan'da Pertek ve Mazkirt köprülerine sevk edilen Müfettişlik Muhafız Takımı bu köprülerde tertiplenmişti.

29 Nisan saat 08 30'da 20-30 kişilik bir eşkıya grubununa Şugayik geçidinden yüzerek suyun güneyine geçişlerinin görülmesi üzerine Pah'ta bulunan Mazkirt Sabit Jandarma Komutanı müfrezesi ile bu istikamete sevk olunmuştu.

9. Seyyar Jandarma Taburunun, 1., 2. ve 3. Bölükleri ile Tabur Karargâhı Harçik suyunun doğusuna geçmişler, köprünün batısında ve köprü başında artçı olarak sadece bir makineli tüfek mangası bırakılmıştı. 29 Nisan saat 09.00'da başlayan bu çekilme, eşkıyanın baskısı altında bir hayli güç olmuş ve tabur bir miktar zayiat vererek suyun doğusunda Kızge köyü civarında toplanmıştı.

Bu sıralarda elde edilen istihbarata göre:

Eşkıyanın, 28 Nisan günü ve gecesi Kalan'dan aldıkları takviye ile mevcudunun 1 000'e yükseldiği;

Eşkıyanın kuzeyde Kırık ve Dizik geçitlerinden ve güneyde de Şugayik geçidinden geçerek bir kısım kuvvetleri ile Pah bölgesindeki taburu ihata ve işgal, diğer kuvvetleri ile de Mazkirt istikametinde ha-

reket edecekleri, diğer bir ihtimale göre, bir kol ile Kırklar dağından doğru Mazkirt'e yürüyecekleri;

Bu arada Yusufanlıların tamamen eşkıyaya katılmış oldukları... anlaşılmakta idi.

9. Seyyar Jandarma Taburu Pah bölgesinde bırakıldığı taktirde Şugayik bölgesinden suyun güneyine geçecek asi kuvvetlerin taburun gerisini alacağı gibi Mazkirt istikametinin açık kalacağı düşünülerek bir süvari bölüğü ile Şugayik - Kalaycı istikametinin, Mazkirt Sabit Jandarma kuvveti ile Birman - Kerk ve müfrezenin geri kalan kuvveti (Nazımiye takımı dahil) ile Çukur - Gögerik - Mazkirt istikametinin kapatılması ve en sonu Sınaver taşı- Kırklar dağı- Kalaycı hattının elde bulundurulması suretiyle harekâtın idare edilmesi Mazkirt Müfrezesi Komutanlığına emredildi.

Sin bölgesinde:

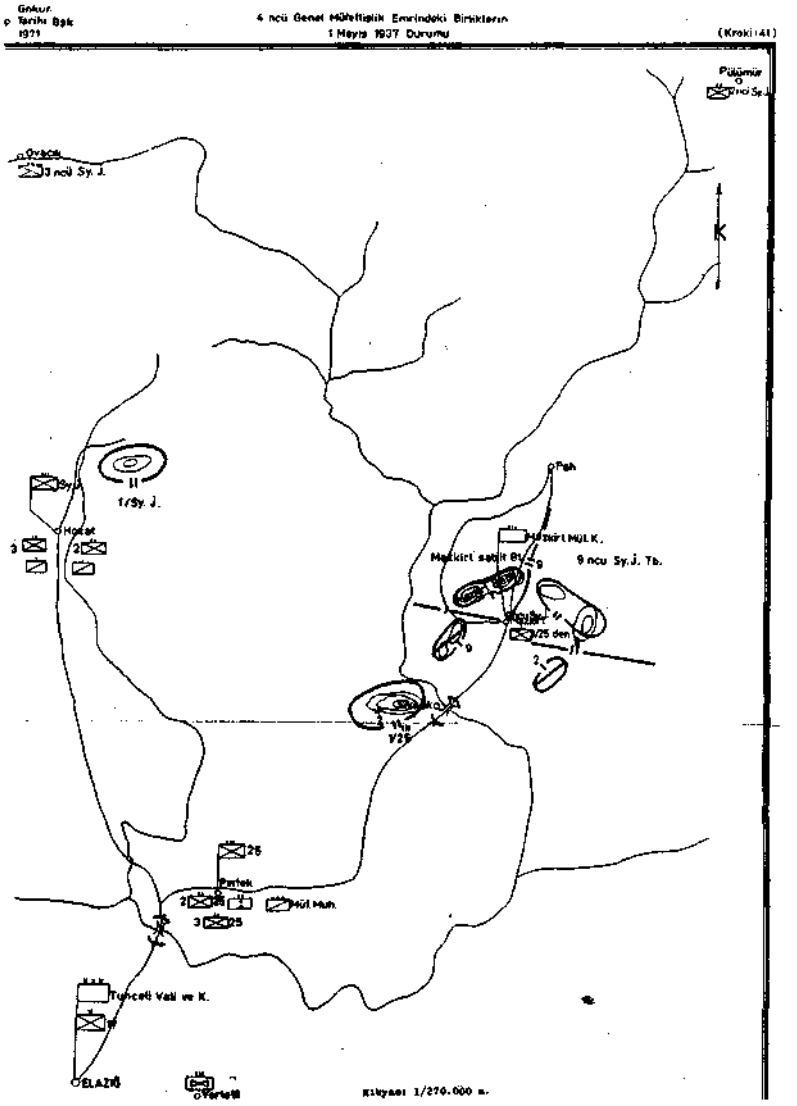
Vank köprüsü yapıldıktan sonra Haydaran, Demenan, Kalan aşiretlerinden birer grubun Abbasları takviye ederek Sin'e taarruz edecekleri öğrenilmiş ve bir kısım eşkıyanın Piter ve Kafat'ta toplandıkları görülmüştü. Kureyşan ile Kırganlıların ve Bahtiyarlılardan Bahtiyar grubunun durumları da şüpheli idi.

Bu haberler ve diğer bazı taktik sebeplerle Sin'in boşaltılmasına lüzum görüldü. Bu maksatla verilen emirde: Sin bucak merkezinin Beyaz dağa nakli ve bu bucak karakolu ile ona yardımcı olan seyyar jandarma alayı taburunun da Beyaz dağa gelmesi istenmekte idi. Bu ve buna benzer tedbirlerin alınmasına çalışılıyordu.

4. Genel Müfettişlik ve Tunceli Vali ve Komutanlığı emrinde bulunan birlikler 1 Mayıs 1937'de (Kroki: 41)'deki durumu almış bulunuyorlardı.

4. Genel Müfettişliğin emrindeki birliklerin kuvveti ise genel olarak;

122 Subay
36 Askerî memur
4683 Er
234 Gayri muharip er
828 Hayvan
545 Çeşitli araba

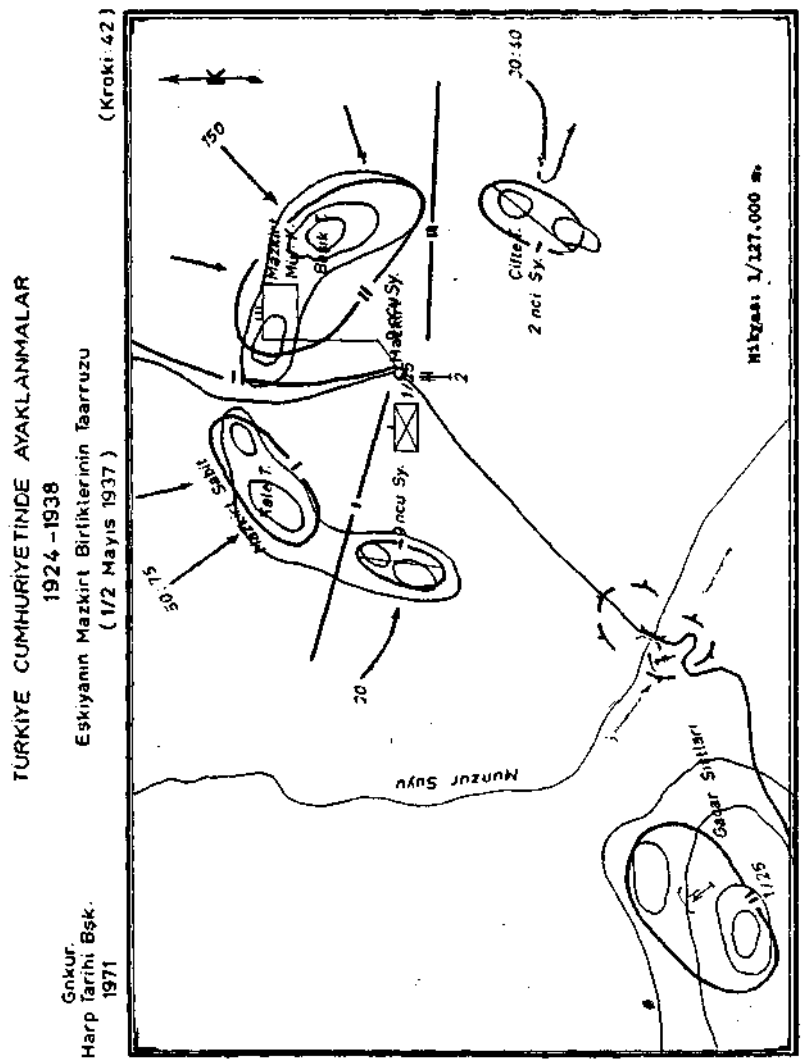
259 Çeşitli motorlu araç
4323 Tüfek
261 Hafif makineli tüfek
32 Ağır makineli tüfek
12 Dağ topu
709 965 Tüfek mermisinden ibaretti.

1/2 Mayıs 1937 gecesi saat 20.00 sıralarında 150 kadar tahmin edilen bir eşkıya grubunun önce Mazkirt'in kuzeydoğusundaki Beşik tepede bulunan 9. Seyyar Jandarma Taburuna; 30 -40 kişi kadar bir kuvvetin bu taburun sağ cenahında bulunan 2. Seyyar Jandarma Süvari Bölüğüne; 50 -75 kişi kadar diğer bir kuvvetin Kale tepedeki Mazkirt Sabit Jandarma Bölüğüne; 90 kişi kadar bir grubun Kale tepe güneyindeki 9. Seyyar Jandarma Süvari Bölüğüne ve 15 kişi kadar bir kuvvetin de Mazkirt köprüsüne taarruz teşebbüsleri, uyanık bulunan kıtalarımızın ateşiyle karşılandı. Müsademe sabaha kadar devam etti ve neticede eşkıya sabaha karşı civardaki ormanlara dağıldılar. (Kroki:42)

3 Mayıs 1937 gecesi saat 20.00 sıralarında tahminen 200 kadar asi kuvvetin Mazkirt'in kuzeydoğusunda bulunan kıtalarımıza yapmak istedikleri baskın, karşı ateşle tart edildi. Ayrıca, miktarı tesbit edilemeyen diğer bir asi kuvvetin Mazkirt köprüsüne, 50 kadar asinin de Gacar sırtlarında bulunan 25. Alayın 1. Taburuna taarruzte şebbüsleri karşı ateşle tart edilebildi.

Bu arada Demenanlı aşiret reisleri nezdinde toplantı halinde bulunan diğer aşiret reislerinin, havadan bombardıman edilmek suretiyle toplantıyı dağıtmak ve aşiretler üzerinde moral kırıcı bir etki sağlamak lüzumu üzerine Tayyare Alay Komutanı komutasında 15 uçaklı bir filo, Kırklar dağı - Darboğaz dere yolu - Zel dağı - Kırmızı ve Kosur dağları kuzeyindeki Keçizeken (Yukarı Bor) köyünü havadan bombaladı. Bu hava taarruzunda özellikle Sabiha Gökçen hanımın attığı 50 kiloluk bir bomba Keçizeken köyünden kuzeye doğru kaçan asi grubuna oldukça ağır zayiat verdirdiği yapılan gözetlemeden anlaşılıyordu.

Mazkirt bölgesindeki durumda görülen ciddiyet üzerine Pertek köprüsü başında bulunan 25. Alayın iki taburundan biri bir havan takımı ile takviye edilerek Mazkirt istikametine sevk edildi.

Bu durumu aldığı raporlara göre kıymetlendiren Genelkurmay Başkanlığı 3 Mayıs 1937' de verdiği emirde:

"1 Mayıs'tan beri asi kuvvetlerin yaptıkları baskınların sadece savunma ile karşılanması ve karşı taarruz yapılmaması, asilerin cesaretlerinin artmasına ve şımarmalarına sebep olmakta, bu da hükümet otoritesini sarsmaktadır. Bunun için:

Asilerin vaki olacak taarruzlarına mevzii karşı taarruzla mukabele edilmesi, süvari ve makineli tüfeklerle sıkı surette takip edilerek sonuç alınması;

62. Piyade Alayı ile dağ topçu taburunun karadan Elazığ'a hareketi için 7 Kolorduya emir verildiği;

Bu alayın Elazığ'a varmasıyla 17. Tümen Komutanı ve Karargâhının 4. Genel Müfettişlik emrine verileceğini... " bildirmekte idi.

Ayrıca, Millî Savunma Bakanlığının da 4 Mayıs 1937'de 4. Genel Müfettişliğe verdiği emirde:

"Muhafız alayının usta erleri ve yalnız süvari bölüğü ve bir dağ bataryasının Ankara'dan trenle Elazığa hareket ettirileceği" bildirilmekte;

Aynı gün Genelkurmay Başkanlığından 7. Kolorduya verilen emirde:

"Elazığ'daki cephanelerin muhafazası için Diyarbakır'daki 63. Alayın 2. Taburundan iki bölüğün Elazığ'a gönderilmesi" istenmekte idi.

Genelkurmay Başkanlığı 5 Mayıs 1937 tarihli bir emrinde:

63. Alay 2. Taburunun acemi erlerini Diyarbakır'da bırakarak kalanının (bir piyade ve bir makineli tüfek bölüğü) trenle Elazığ'a sevki ve Pertek köprüsünün bu kuvvetle korunması belirtilmekte, aynı gün bir başka emirde ise;

"Tunceli bölgesinde bulunan seyyar ve sabit jandarma kıtaları, Muhafız Alayı, Elazığ ve Malatya'daki piyade alayları ile topçu taburları; Elazığ cephane depoları ile Pertek köprüsünü muhafaza etmek üzere Diyarbakır'dan gönderilecek bir piyade taburu ile takviye edilmiş olacağından, yalnız bu kuvvetlerle harekâta geçilmesi hükümetçe onanmıştır. Bakanlar Kurulu Kararı (Ek - 4).

Toplanan işbu kuvvetlerle Nazımiye, Keçizeken, Bor, Sin , Karaoğlan hattına kadar şiddetli ve etkili bir taarruz hareketi ile varılacaktır.

Harekâta, Malatya'dan ve Ankara'dan gönderilen kuvvetler cepheye vardıktan ve cephedeki kuvvetlerin ufak tefek tertip noksanları giderildikten ve Diyarbakır'dan gelecek tabur da taşınıp gereken tertibat alındıktan sonra yani, 12 Mayıs'ta başlayacaktır.

4. Genel Müfettişlikçe bu maksat dahilinde harekâtın nasıl ve ne tarzda icrası gerektiği düşünülerek, şifre muhaberat ile planımızı ifşa etmemek için bizzat oraya vardığımda bana izah edilecektir. Ben havanın müsaadesine göre tayyare ile cumartesi veya pazar günü Elazığ'da olacağım. 2. Başkan ile Jandarma Genel Komutanı bana refakat edeceklerdir" denmekte idi.

Bu emrin tatbikatı yanı sıra 4. Genel Müfettişlik de 7 Mayıs 1937'de verdiği emirde:

" Dün (6 Mayıs 1937) günü Muhafız Alayı Elazığ'a gelmiştir.

62. Alay da Elazığ'da toplanmıştır.

25. Alay 2. Tabur ve bir batarya Mazkirt'tedir.

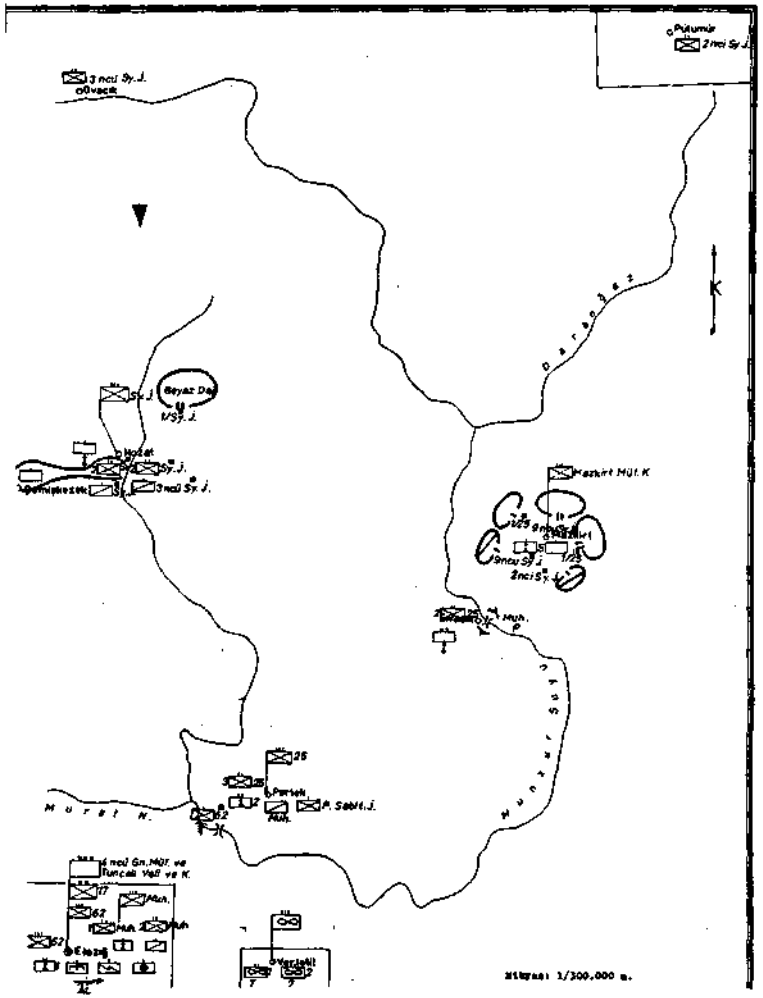
7 Mayıs 1937 sabahtan itibaren Tunceli ve Elazığ'daki birlikler (Muhafız Alayı, 62. Alay, 25. Alayın 3. Taburu ile 17. Topçu Alayının 1. ve 2. Taburları - Mazkirt'teki batarya hariç, muhabere, istihkâm ve nakliye bölükleri) 17. Tümen Komutanlığı emrine verilmiş ve tümen de harekât bakımından müfettişlik emrine alınmıştır.

Mazkirt bölgesinde bulunan 25. Alayın 1. ve 2. Taburları ile 9. Seyyar Jandarma Taburu, 17. Topçu Alayından bir batarya Mazkirt Müfreze Komutanlığı adı altında 3. Bölge Komutanı Albay Haydar emrindedir. Diğer sabit ve seyyar birlikler Müfettişlikten emir alacaklardır" demekte idi.

Bugüne kadar Müfettişlik emrine giren birlikler (Kroki: 43) deki durumu almış bulunmakta idiler.

4. Genel Müfettişliğin emrine giren birlikler dolayısıyla kuvveti:

310 Subay
8313 Muharip ve gayri muharip er
1422 Hayvan
16 At arabası
63 Kamyon
14 Zırhlı keşif aracı
6705 Piyade tüfeği

411 Hafif makineli tüfek
74 Ağır makineli tüfek
176 Tabanca
28 Dağ topu
1 501 120 Piyade mermisi
1684 Topçu mermisi... olmuştu.

Hazırlıkların tam bir gayret ve büyük bir dikkatle geliştirildiği sırada Genelkurmay Başkanlığı, Bakanlar Kurulunun tenkil harekâtına dair kararını, 8 Mayıs 1937'de 4. Genel Müfettişliğe bildirmiş bulunuyordu. Kararnamenin 1. maddesi şöyle idi:

" Son günlerde Tunceli'de vukua gelen olaylara dair raporlar 4 Mayıs 1937 tarihinde Atatürk'ün ve Mareşal'ın huzurları ile tetkik ve mütaala edilerek aşağıdaki sonuçlara varılmıştır:

Toplanan kuvvetlerle Nazımiye - Keçizeken - Aşağı Bor - Sin - Karaoğlan hattına kadar şiddetli ve etkili bir taarruz hareketine başlanacaktır...."

Bu kararın yanı sıra Genelkurmay Başkanlığı da aynı gün (4 Mayıs 1937) aşağıdaki bildirinin Türkçe, Osmanlıca harflerle ve mahallî lisana göre çoğaltılarak uçak ile attırılmasını 4. Genel Müfettişlikten istemekte idi:

" Cumhuriyet Hükümeti sizi şefkat ve merhamet kucağına almak, sizi mesut etmek istiyor. İçinizde bunu anlamayanlar çoktur ki, ona hürmetsizlik ediyor veyahut içinizde bazıları şahsî menfaatler için sizi kurban vermek istiyor. Cumhuriyet Hükümeti bu gereği bildiği içindir ki, sizlere son ihtarını yapıyor. Onun size son şatları şudur: sizi ayaklandırmaya çalışan zavallıları Cumhuriyet Hükümetine teslim ediniz veyahut onlar kendileri teslim olmalılar. Bu takdirde cümleniz masum kalacaksınız. Teslim edilenler veya kendiliğinden teslim olanlar dahi Cumhuriyetin adil muamelesinden başka hiçbir şey görmeyeceklerdir. Bu suretle siz kıymetli vatandaşlarımızdan hiçbirinin burnu kanamayacaktır. Aksi takdirde yani dediklerimizi yapmazsanız her tarafınızı sarmış bulunuyoruz. Cumhuriyetin kahredici orduları tarafından mahvedileceksiniz. Cumhuriyet Hükümetinin bu son şefkat ve merhametini bildiren bu bildirisini 24 saat çoluk ve çocuğunuzla beraber okuyun, düşünün ve çabuk cevap verin. Yoksa hiç istemediğimiz halde sizi mahfedecek olan kuvvetler harekete geçeceklerdir. Devlete itaat gereklir".

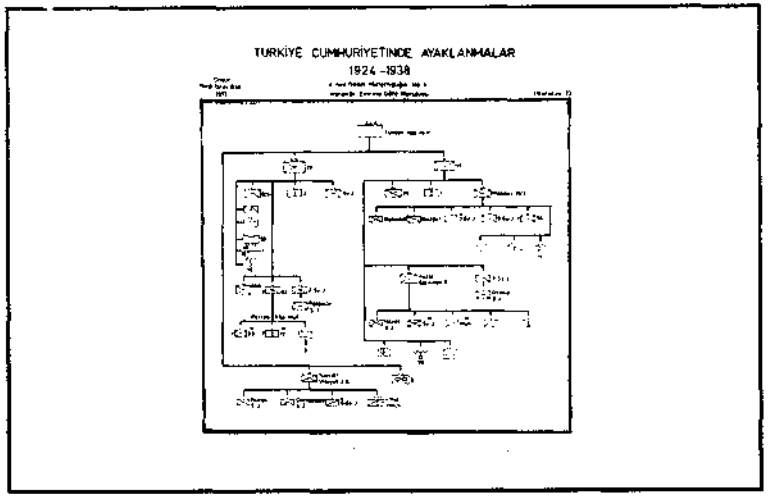
4. Genel Müfettişlik, Genelkurmay Başkanlığının isteklerine uygun çeşitli propaganda ve istihbarat faaliyetini yürütmekle beraber askerî hazırlıkları da artırmakta idi. Şöyle ki;

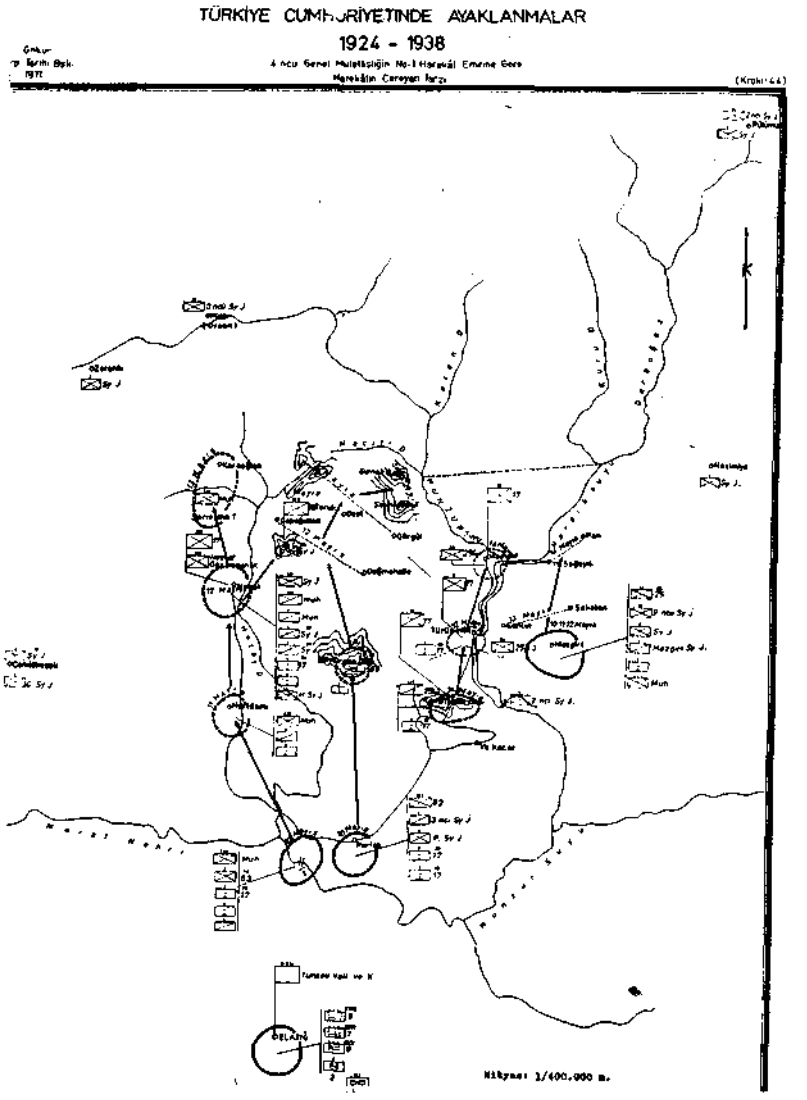
25. Piyade Alayı Tunceli'ye hareket ettikten sonra Elazığ'daki

silâh ve cephane depolarını korumak ve 25. Alayın tam mevcudu ile harekâta katılmasını sağlamak maksadı ile Diyarbakır'da ki 63. Alayın 1. Taburunu da trenle Elazığ'a sevk etmiş ve bu taburun kullanılma tarzını 17. Tümen Komutanlığına emretmişti. Ayrıca, Elazığ'da bulunan 62. Alay ile 17. Topçu Alayı 1. Taburunun ve Muhafız Alayının 10 Mayıs 1937'de Elazığ'dan hareketi ile Pertek'e gitmelerini, 62. Alay ile topçu taburunun Pertek kasabası civarında, Muhafız Alayının ise Pertek köprüsü kuzeyinde ve Hozat yolunun iki tarafında ordugâha girmelerini ilgili komutanlıklara emretmiş bulunuyordu.

Bu arada; Genelkurmay Başkanlığı da Munzur dağları doğu ve kuzey geçitlerini tıkamak maksadı ile Erzincan'daki 11. Alaydan Mürettep bir Piyade Taburu ile bir ağır makineli tüfek bölüğünün teşkili ile emredildiğinde hareket ettirilmesini 9. Kolorduya emretmişti.

9 Mayıs 1937'de beraberinde 2. Başkan ve Jandarma Genel Komutanı olduğu halde Elazığ'a gelmiş bulunan Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak, Elazığ'dan Pertek'e hareket eden kıtaları görmesinden ve 4. Genel Müfettişlik Karargâhında yapılacak harekâtın esaslarını kararlaştırdıktan sonra, Genel Müfettişliğin kıtalara yayınladığı 1 numaralı harekât emrinde, (Kroki:44) (Kuruluş 7):

"1. Harçik (Darboğaz) deresi ile Munzur suyu arasındaki bölgede bulunan asileri tedip maksadı ile Tunceli Vali ve Komutanlığı emrine verilmiş olan ve (Kuruluş: 7) 'de emir ve komuta ilişkileri gösterilmiş bulunan kıtalar, Kutu deresinin Harçik deresine aktığı yerle Haçeli deresinin Munzur suyuna karıştığı yer (Harçik ve Munzur suları arası) hattına doğru ilerleyeceklerdir. Bunun için:

a. 17. Tugay Grubunun Mazkirt Müfrezesi; 10, 11, 12 Mayıs 1937 günleri Mazkirt bölgesinde kalacak ve 13 Mayıs 1937'de Şakolan - Cantur hattına, 14 Mayıs günü Pah - Yukarı Şogayik hattına ilerleyecektir. Bu müfreze emrinde bulunan 2. Süvari Bölüğü ve Mazkirt Sabit Jandarma Bölüğü ile Mazkirt kasabasının ve Mazkirt Köprüsünün muhafazası, Yukarı Kaçar köyünden kuzeye ve kuzeyden güneye doğru yollar üzerinde yapılacak ikmal nakliyatının korunması sağlanacaktır.

17. Tugay Komutanlığı emrine verilmiş olan 25. Alay (bir tabur noksan), 11 Mayıs 1937'de Kandilbaba tepesi ve doğusundaki bölgeye; 12 Mayıs 1937'de Türüşmek bölgesine varacak; 13 Mayıs'ta bu bölgede kalacak ve 14 Mayıs 1937 günü Mameki'ye gidecektir.

b. 17. Tümen Komutanlığı Grubundan 10 Mayıs 1937'de Pertek'e varacak olan 62. Alay, 11 Mayıs 1937 günü Gömürgân tepesi bölgesine vardıktan sonra Tümen Komutanlığı Grubu 12 Mayıs 1937'de Dağ Mahalle - Beyaz dağ - Cepoğulları hattına; 13 Mayıs' ta Gürgüt - Deşt Turut köyününü 4 km. kuzeyindeki tepe hattına : 14 Mayıs 1937'de Şeyh Çoban tepesi - Gülenk dağı (1730) hattına yürüyecektir.

c. 10 Mayıs 1937'de Pertek köprüsü kuzeyindeki bölgeye varacak olan Muhafız Alayı, 11 Mayıs 1937'de Hıdır damına; 12 Mayıs'ta Hozat'a ve 13 Mayıs 1937 günü de Karaoğlan - Sarısaltık tepesi bölgesine varacaktır.

2. Muhafız Alayının süvari bölüğü Hozat'a kadar alay ile beraber gidecek ve orada kalacaktır. Bu süvari bölüğü ile seyyar jandarma alayından Hozat'ta bırakılacak olan bir piyade ve bir süvari bölüğü ve Hozat Sabit Jandarma Bölüğü Hozat Garnizon Komutanı emrine verilmiştir.

3. Hozat Garnizon Komutanlığına Muhafız Alay Komutan Muavini Yarbay Sezai atanmıştır. Alay Komutan Muavini alayı ile beraber Hozat'a varınca yeni görevine başlayacaktır. Bu komutanlık

Hozat kasabasının ve Hıdır damı ile Hozat arasındaki ikmal nakliyatının muhafazasını sağlayacaktır.

4. Mazkirt Müfrezesi Komutanlığı emrinde bulunan Müfettişlik Muhafız takımının piyade takımı ile Pertek'te bulunan seyyar jandarma 3. Bölüğü, Pertek ve Çemişkezek Sabit Jandarma Bölükleri Tunceli Vilâyeti Jandarma Komutanı emrine verilmiştir. Bu komutanlık Pertek'teki birliklerle Pertek - Yukarı Kaçar ve Pertek - Hıdır damı yolları üzerindeki nakliyatın korunmasını sağlayacaktır.

5. 63. Alayın 1. Tabur Komutanı emrine verilmiş olan bir piyade bölüğü ile iki ağır makineli tüfek takımı ve bir obüs bataryası ile Pertek köprüsünüün korunması sağlanacaktır.

6. 2. Seyyar Jandarma Taburu Pülümür'de kalacaktır. Pülümür Sabit Jandarma Bölüğü harekât bakımından 2. Tabur emrindedir.

7. 3. Seyyar Jandarma Taburu Pülür'de ve harekât bakımından bu tabur emrine verilmiş olan Ovacık Sabit Jandarma Bölüğü Zeranik'te kalacaktır.

8. 17. Topçu Alayı dağ taburlarından 2. dağ bataryası 17. Tümen, iki dağ bataryası Tugay ve bir dağ obüs bataryası Hozat Garnizonu ve bir dağ obüs bataryası da Pertek köprüsü Muhafız Komutanlıkları emrine verilmiştir.

9. Tayyare Grubu Vertetil'de, Tunceli Vali ve Komutanlığı emrinde bulunacaktır.

10. 17. Tümen emrinde bulunan 7. Kolordu İstihkâm Taburunun 1. Bölüğünden bir takım 17. Tugay Grubu emrine verilecektir. 5., 7. ve 9. Kolordların köprücü takımları Tunceli Vali ve Komutanlığı emrinde şimdilik Elazığ'da kalacak ve tanzim olunacaklardır.

11. 17. Tümen emrinde bulunan muhabere bölüğünden bir 15 vatlık telsizle bir inşa, bir işletme ve bir pırıldak postası tümen emrinde kalacak. Bir 15 vatlık telsizle bir inşa ve bir işletme ve pırıldak postası 17. Tugay emrine verilecek, bölüğün kalan kuvvetleri Tunceli Vali ve Komutanlığı emrine bırakılacaktır. Muhabere irtibatlarına dair talimat ayrıca verilecektir.

12. 17. Tümen emrinde bulunan kamyonlardan ikisi hasta ve yaralı nakline elverişli bir hale konulduktan sonra Tunceli Vali ve Komutanlığı emrine Elazığ'da bırakılacaktır.

13. Her birlik ikmal işlerini kendi araçları ile yapacaktır" denmekte idi.

4. Genel Müfettişlik aynı gün Hozat'ta bulunan Seyyar Jandarma Alayının Çemişkezek'teki piyade bölüğünün Hozat'taki taburuna katılmasını da emretmişti.

1 numaralı harekât emrinde verilen hedeflere doğru yürüyüşlerine devam eden birliklerin ve asilerin 15 Mayıs 1937 akşamı durumu şöyle idi (Kroki : 45)

Mameki geçit yeri kuzeyinde 100 kadar silâhlı şaki bulunmakta:

17. Tugay Karargâhı : Mameki'de

Mazkirt Müfrezesi Karargâhı,

9. Seyyar Jandarma Taburu: Palı batısında Sinan tepede

25. Alay 1. Tabur : Şogayik'te

2. Seyyar Jandarma Taburu: Nazımiye'den Mazkirt Müfrezesi emrine girmek üzere Kortasor'a yürüyüşte (bu taburun yerine 9. Kolordudan bir tabur Pülümür'e gelmiş bulunmakta)

25. Alay Karargâhı : Mameki'de

25. Alay 2. Tabur : Mameki'de

25. Alay 3. Tabur : Mameki batısında

Bu mevkilere varmış bulunan Tugay kıtaları Harçik ve Munzur sularının kuzeyine geçmek için geçit hazırlıkları ile meşgul. Mazkirt Müfrezesi emrindeki 25. Alay 1. Taburdan ağır makineli tüfekle takviyeli bir piyade bölüğü hayvanlara bindirilmek suretiyle Cizgi köyü civarında ve Şogayik karşısında Harçik suyu batısına geçirilmiş ve Cindo mezrası güneyindeki tepeleri köprübaşı mevzii olarak tutmuştu.

17. Tümen Bölgesinde:

Munzur suyu doğusundaki kayalıklarda, Karaoğlan kuzeyinde bir miktar şaki bulunmakta:

17. Tümen Karargâhı : Beyazdağ'da

62. Alay 1. Tabur : Şeyh Çoban tepesi doğusundaki sivri sırtta

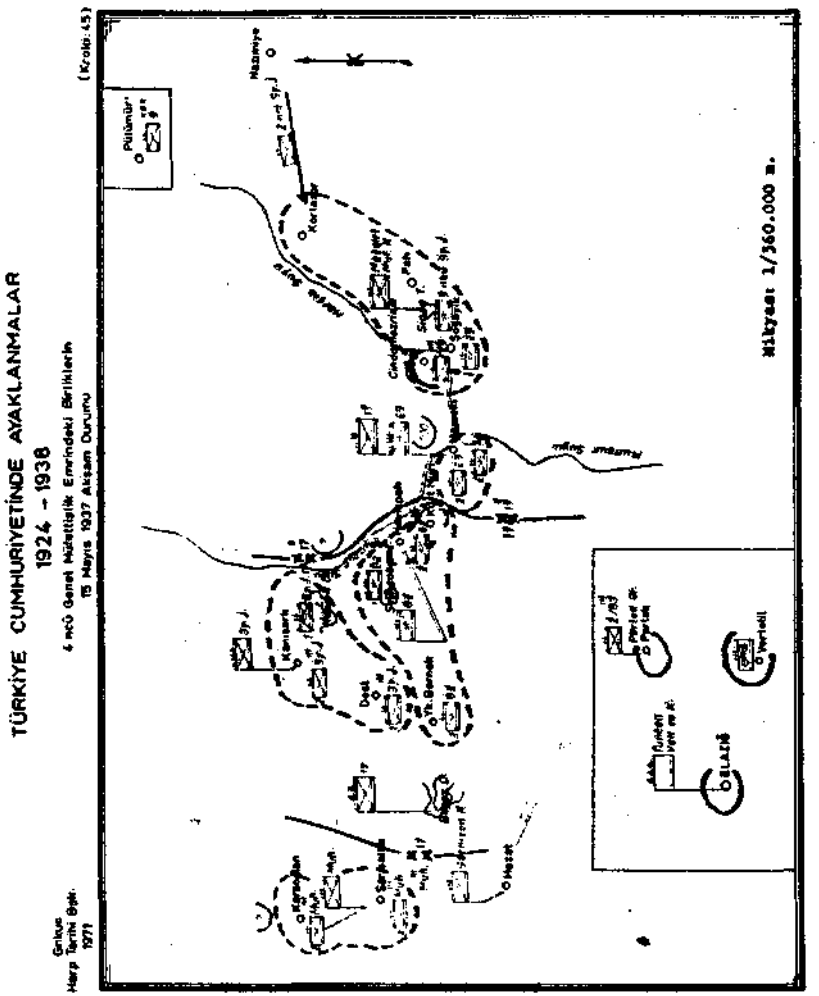
62. Alay 2. Tabur : Havikpah bölgesinde ve Kurtmuri doğusunda

62. Alay 3. Tabur : Yukarı Bornak'ta

Seyyar Jandarma Alayı :

1. Tabur : Külünk dağında

2. Tabur : Kansark'ta

3. Tabur : Deşt'te

Muhafız Alayı :

2. Tabur : Karaoğlan'da

3. Tabur : Sarısaltık'ta

17. Tümen Komutanlığı, Munzur suyu üzerinde Mameki ve Havikpah bölgelerinde yan yana geçit yapacak 25. ve 62. Alayların geçit işleri ve daha sonraki sevk ve idareleri bakımından 25. Alayın tümen emrine verilmesini ; tugayın da tümene bağlanmasını teklif etmiş ve fakat aldığı cevapta "25. Alay geçit hazırlıklarını gerçek, 62. Alayın ise karşısındaki asilerin dikkat nazarını 62. Alay cephesine çekmek maksadı ile gösteriş niteliğinde olacağı ve tugayın Munzur doğusunda, tümenin ise Munzur batısında harekât yapacağı için teklif edilen emir ve komuta değişikliğinin doğru olmayacağı" bildirilmişti. Bütün birlikler aldıkları emirlere uygun hareket etmekte idiler.

17 Mayıs 1937'de:

300 kadar Demenanlı'nın Aşağı ve Yukarı Hözmerik, Uzuntarla, Seyithan köyleri civarında toplandıkları ve bu akşam Pah bölgesindeki Mazkirt Müfrezesinden taarruz edeceklerinin öğrenilmesi üzerine verilen emirde: birliklerin hareket tarzı belirtilmiş ve şu ara hatları verilmişti:

Tümen ile Tugay arasında: Kurtmuri - Merho hattı.

Tümen ile Muhafız Alayı arasında: Leşkan - Vasil - Bulanık hattı.

Muhafız Alayı ile 3. Seyyar Jandarma Taburu arasında: Leşkan - Balikan - Bilgeç hattı.

Bugün yapılan faaliyetler arasında :

17. Tugay Bölgesinde: Mameki'de Munzur suyu üzerine 60 metre uzunluğunda tombaz köprü kuruldu ve ilk kademe olarak 25. Alay 2. Taburdan makineli tüfekle takviyeli bir bölükle suyun kuzeyinde köprübaşı mevzileri tutuldu. Bu bölüğün geçişi sırasında, köprübaşı mevzii olarak tutulacak tepeler civarında bazı silâhlı şakiler, askerin bu tepelere yaklaşması üzerine direnmeden kuzeye doğru çekildiler. Köprübaşı mevziinin tutulmasından sonra 25. Alay 1. ve 3. Taburlardan takviyeli birer bölük daha suyun kuzeyine geçirildi. 25. Alayın tekmil kuvvetleri ile Munzur suyu kuzeyine geçirilmesi işinin desteklenmesi görevi, Havikpah'ta bulunan 62. Alay 3. Taburuna verilmiş ve bu taburun 18 Mayıs sabahı Mameki'ye hareketi emredilmişti.

17. Tümen Bölgesinde: Seyyar Jandarma Alayının erzak kolunu teşkil eden kafile Pakire'den erzak yükleyip Alaya dönerken Deşt hizasına geldiği sırada bir eşkıya grubunun taarruzuna uğramış ve kafile eşkıya tarafından ormanlara doğru sürülmüştü. Bu olay sırasında tüfek seslerini duyan Pakire, Sin karakolları müfrezeler çıkarmışlar ve ayrıca 62. Alay 3. Taburdan makineli tüfekle takviyeli bir bölük olay yerine gönderilmişti.

Müfrezelerin bu hareketi karşısında şakiler 41 yüklü hayvandan 19'unu bırakarak 22'sini bir süre daha kaçırmışlar ve sonunda bunların da yüklerini Torot ormanlarına atarak hayvanları almak suretiyle Karaoğlan istikametine kaçmışlardı. Olaydan haberdar olan Seyyar Jandarma Alayı, iki bölüğünü Sevge istikametine, Muhafız Alayı da Sarısaltık'ta bulunan 2. Taburundan çevik bir müfrezeyi eşkıyayı önlemek üzere yola çıkarmışlardı.

18 Mayıs 1937 günü:

17. Tugay Bölgesinde; 62. Alay 2. Tabur Mameki'ye gelmiş ve buradaki top takımını da emrine alarak köprüyü her iki başından emniyet ve muhafaza altına almıştı. 25. Alayın 2. Taburu (bir bölük noksan) suyun kuzeyine geçmiş bulunuyordu.

Havanın yağmurlu ve Munzur suyunun kabarmış olmasına rağmen, 25. Alay 1. Taburun mütebaki kısımları Şogayik karşısında, 2. ve 3. Taburların mütebaki kısımları tombaz köprüden geçmek suretiyle suyun kuzeyine intikal etmişler ve Cindi Mezria - Gümkös bölgesinde toplanmışlardı. Bugün için Tugaya verilen harekât emrinde:

"25. Alay (üç taburlu) Kırmızı dağın en yüksek bölgesini işgal edecek ve burayı her tarafa karşı tahkim edecektir.

62. Alayın 3. Taburu Mameki köprüsünün emniyet ve muhafazasına memurdur.

25. Alayın ileri hareketi ve Kırmızı dağa yerleşmesi tugayın ve tümenin ateşleri ile himaye edilecektir.

Nazımiye'de bulunan 2. Seyyar Jandarma Taburu Kortasor'a yaklaşacaktır.

Tugay Karargâhı şimdilik Mameki köprü başında kalacaktır.

Tayyare alayı 25. Alayın ilerlemesini havadan destekleyecektir" denmekte idi.

17. Tümen Bölgesinde; Seyyar Jandarma Alayının ihtiyat taburu Torot'un 3 km. kuzeyindeki Karataş bölgesine alındı. Daha önce alınmış olan emirler gereğinin yapılmasına çalışılmakta idi.

19 Mayıs 1937'de:

17. Tugay Bölgesinde; 2. Seyyar Jandarma Taburu Tortan'a gelmiş bulunuyordu. 25. Alay Cindo Mezriasından Kırmızı dağı tutmak üzere hareket etmiş ve Küllük tepelerini tutan 50 kadar şakiyi taarruzla atarak Küllük sırtlarını ve daha sonra Kırmızı dağın en yüksek noktasını işgal ederek emredilen hedefe varmıştı. Bu hareketle hükümetin emrettiği Nazımiye - Kırmızı dağ - Sin - Karaoğlan hattı tutulmuş oldu. Bu hareket yapılırken bir yandan da Keçizeken köyü topçu ateşi altına alınmış ve eşkıyaya oldukça zayiat verdirilmişti.

17. Tümen Bölgesinde de; buna benzer eşkıya faaliyeti ve yer yer müsademeler olmakta idi.

Kıtaların uyanık bulunmalarına rağmen sık sık ve yer yer devam eden eşkıya baskınları her defasında açılan karşı ateşlerle tart edilebilmekte idi. Bu arada hava kuvvetlerine yaptırılan bombalama ve keşif faaliyetleri eşkıya üzerinde oldukça etki gösteriyordu.

22 Mayıs 1937'de 4. Genel Müfettişlik: kıtaların Kırmızı dağ - Karnisork - Karaoğlan hattındaki bugünkü durumu esas olmak üzere, burada alınacak tertipler ve yapılacak işler hakkında 17. Tümen, 17. Tugay ve Muhafız Alay Komutanlıklarının mütalaalarını sormuştu.

17. Tümen Komutanının bu konu üzerindeki düşüncesi şöyle idi:

"1. Şimdiki hatta kalınacağına ve eldeki kuvvetlerle iş görüleceğine göre: Munzur doğusunda Demenanlı ve Haydaranlı gibi devlete karşı koyan aşiretlerin mevcudu ve bunların tedibi ne kadar önemli ise, bundan daha çok Abbas uşakları ve özellikle Seyit Rıza'nın şahsî etkisinin de göz önünde tutulması gerekir.

Nazımiye bölgesinde bulunan aşiretler henüz fena bir durum almadıkları gibi Mazkirt cephesinde çok çetin durumlar hasıl olduğu zaman dahi Nazımiye kaymakamlığı az bir kuvvetle yerinde kalarak taarruza uğramamıştır. Oysa batı Dersim'de Abbas uşaklarının müttefiki olarak kıtalarımıza taarruz edenler ve bu taarruzlarını gerilere kadar uzatan Bahtiyarlılar bulunmaktadır. Bundan başka ilk ayaklanmanın başlangıcından beri Ovacık (Pülür) dahi ara sıra taarruza uğramıştır.

Hozat bölgesinde bulunan Karaballı aşiretleri ile bunun güney bölgesindeki Ferhat uşaklarının da bugünkü durumu, devlet lehine muhafaza edip etmeyecekleri keyfiyeti de ancak kuvvetlerimizle ayarlanabilir. Bu itibarla eldeki kuvvetin çoğunun Munzur batısında bulundurulması ve buradan sevk ve idare edilmesi lüzumludur Munzur doğusundaki kuvvetler maksada kâfidir. Külünk dağından Karaoğlan'a kadar uzanan arazi parçasının beşte dördü seyyar jandarma alayı tarafından tutulmuştur. Bu kesim çok geniştir. Havikpah'ta bulunan 62. Alayın 1. Taburunu buradan Külünk dağına almak ve Külünk dahilindeki seyyar jandarma taburunu alayına iade ederek bunun en sol cenahta kademeli olarak ihtiyatta bulundurulması iyi olur. Bu takdirde 62. Alayın topçu ile takviyeli bir taburu ile seyyar jandarma alayı arasında bulunması gereken ara hattı şöyle olur.:

Pokir doğusunda Sırpat - Balı Mezriası - Sin - Zımbık Mezriası hattı (bu hat 62. Alaya dahil).

Tunceli Komutanlığı izni ile kullanılmak üzere Yukarı Bornk'ta Tümen Karargâhı civarında bulunan 62. Alayın 2. Taburu yine aynı görevle yerinde kalmalıdır. Havikpah'ta araştırılan ve üzerine hafif köprü kurulacak olan geçit yerinin elde bulundurulması ve bölge halkının sükûnetinin sağlanması için ya Mameki'de bulunan taburdan veya 25. Alaydan takviyeli bir bölüğün Havikpah'a gönderilmesi uygun olur.

Munzur suyu doğusunda, devlete dehalet ettiği söylenen Yusufanlılardan arta kalanların aleyhte oldukları bilinmektedir.

Yakın işbirliği yapacak olan Demenanlılar ve Haydaranlıları Mazkirt Müfrezesi, ayrıca 2. Seyyar Jandarma Taburu ile ilerde bunlara ilâveten 25. Alaydan tertip edilecek baskın kolları ile bu eşkıyanın tenkil veya hırpalanması mümkün olabileceği gibi Munzur suyu batısında alınan tertiplerle birliklerin daralacağı bölgelerde dahi etkili baskınlar yapılması imkân altına girmiş olacaktır.

Bulunulan hatta bu şekilde kalmanın şu faydaları vardır:

Bölgede mümkün olan temizliği yapmak;

İkmal işlerini daha iyi bir düzene koymak;

Harekât bölgesinde mevcut iken kaldırılan veya yeniden açılması gereken sabit jandarma karakollarını vücuda getirmek mümkün olabilir.

2. Bulunulan hatta kalınacak süreyi ne kadar azaltmak mümkün olursa harekâtın o nispette semere vermesi çabuk olur. Bunun için Zel dağı - 2635 rakımlı tepe - Pokir dağı - Balikan dağı hattına intikal emredildiği taktirde:

Muhafız Alayının; evvelce verilen ara hattını muhafaza ederek Leşkan - Balikan dağı hattına ilerlemesi, seyyar jandarma alayının, Pokir dağı - Leşkan dağı hattına ilerlemesi ile tevhit edilmek lâzım gelir. Bu takdirde, 62. Alayın Külünk'te bulunan taburu, Kanisork bölgesinde veyahut seyyar jandarma alayının 3. Taburunun bulunduğu Sevge bölgesinde ihtiyata alınabilir. Ancak Muhafız Alayının ağırlık merkezi ile Balikan dağına ilerlemesi halinde bir miktar kuvvetinin Suribaba veya Karaoğlan'da kalması düşünülse dahi Sarısaltık bölgesinin boşaltılmasının doğuracağı sakınca düşünülmek gerekir. Bu takdirde Yukarı Bornak civarındaki ihtiyatın Sipertek tepesi bölgesine yanaştırılmasının daha faydalı olacağı düşünülse dahi bu kuvvetin kuzeye intikali ile Beyaz dağ bölgesinin boşaltılması hususu da tıpkı Sarısaltık'ın boşaltılması gibi düşünülecek bir keyfiyettir.

Munzur suyu doğusunda ilerlemeye gelince; daha bulunulan hatta durulurken Kırmızı dağ kuzeyindeki derin arazi kısmında bulunan Keçizeken vesair köyler ihanetleri dolayısıyla yıkılmış olacağından, 25. Alay ilkin Zirenko bölgesine ilerlerken doğudan Zel dağına iki seyyar jandarma taburunun varmış bulunması gerekiyorsa da 25. Alaydan bir taburla Zel dağı grubunun takviyesi faydalı olur. Zel dağı - Kirenko kuzeyindeki dağlar bölgesine varıldıktan sonra 2635 rakımlı tepeye ilerlemek keyfiyeti, o vakitki hale göre düşünülmek uygun olur.

Eşkıyanın, ilerde mukabele ve taarruzlarını serbest yapabilmeleri için, bunlardan Demenan ve Haydaranlıların, ailelerini Kutu deresine ve Seyit Rıza ve taraflarının da ailelerini Kalan deresine gönderdikleri malumdur.

Zel dağı - Pokir dağı ve uzanımı hattına intikal ederken ve intikalden sonra, bunların göz önünde tutularak her iki dere bölgelerinde elde ihtiyat bulundurulmak lâzımdır. Ancak bunun kıtaların elindeki birliklerden ayrılması veya o zaman elde edilecek bilgiye göre Mameki ve Havikpah'daki birliklerden ilerdeki kıtalara kuvvet verilmesi suretiyle mümkün olabilir.

3. Hozat'ta bulunan kuvvetlerden bir kısmının Sarısaltık tepesine sürülerek, Muhafız Alayının kuzeye intikalini serbest hale getirmek için şu tarz hatıra gelebilir:

Elazığ'da eğitim görmekte olan 220 usta er ve erbaşla 20 kadar subay idaresinde bulunan 25. Alay acemilerinin Hozat'a getirilmesi ve bu eğitim işine Hozat'ta devam edilmesi. Bunda sadece şu sakınca vardır: Hozat'ta harekâta katılan birliklerin ikmaline ayrıca 1 500'e yakın bir kuvvetin iaşesi keyfiyetinin eklenmesidir.

4. Zel dağı - Pokir dağı - Balikan dağı hattının intikalden sonra tümen karargâhının Hozat'ta bulunması uygun olur.

Munzur suyu doğusunda hareket edecek birliklerin daha önce olduğu gibi bir süre daha tugay emrinde kalması, Munzur batısındaki bütün kuvvetlerin (iki taburlu takviyeli 62. Piyade Alayı, takviyeli Seyyar Jandarma Alayı, takviyeli Muhafız Alayı, Hozat Garnizon kuvvetleri ve Hozat'a gelecek kuvvetler) tümen emrinde bulunması uygun olur".

Muhafız Alay Komutanı Albay İsmail Hakkı Tekçe'nin aynı konu üzerindeki düşüncesi ise şöyle idi:

"Sarısaltık'ta bulunan 3. Taburun, bölgesinin önemi dolayısıyla oradan ayrılması uygun değildir. Karaoğlan bölgesinde bulunan 2. Taburdan bir bölüğü devamlı olarak ordugâhın muhafazasına ayırmak zorunluluğu vardır. Bu taburun kalanı ile gözetlemede bulunmak ve eşkıyayı tenkil etmek mümkündür.

Karaoğlan bölgesinden daha ileriye gidildiği taktirde ikmal yolları uzayacağı için nakliyat güçleşir ve dolayısıyla esas kuvvet zayıflar keza, geri bölge genişleyeceği için tehlike çoğalır ve nakliyatın emniyeti bakımından önemli kuvvetler ayrılması gerekir. Bu sebeple Karaoğlan - Kanisork - Külünk dağı - Kırmızı dağ hattının güneyinde esaslı bir ıslahat ve icraat yapılıp, bölge halkının kıtalarımıza zarar vermeyecek hale getirilmedikçe ikinci bölgeye intikal mümkün olmaz. Özellikle bölgemizde Şahin çetesinin imhası da birinci derecede önemlidir. Bu hainin imhası için alınmış bazı tedbirlerimiz de vardır. Bu bakımdan çeteyi kuşkulandırmamak için Bahtiyar aşiretine ait köylerde şimdilik hiçbir hareket yapılmamaktadır.

Bu gerçeklere rağmen ikinci bölgeye intikal emredildiği takdirde

Hozat'tan Karaoğlan'a kadar olan ikmal işlerinin başka kıtaya verilmesine zaruret vardır".

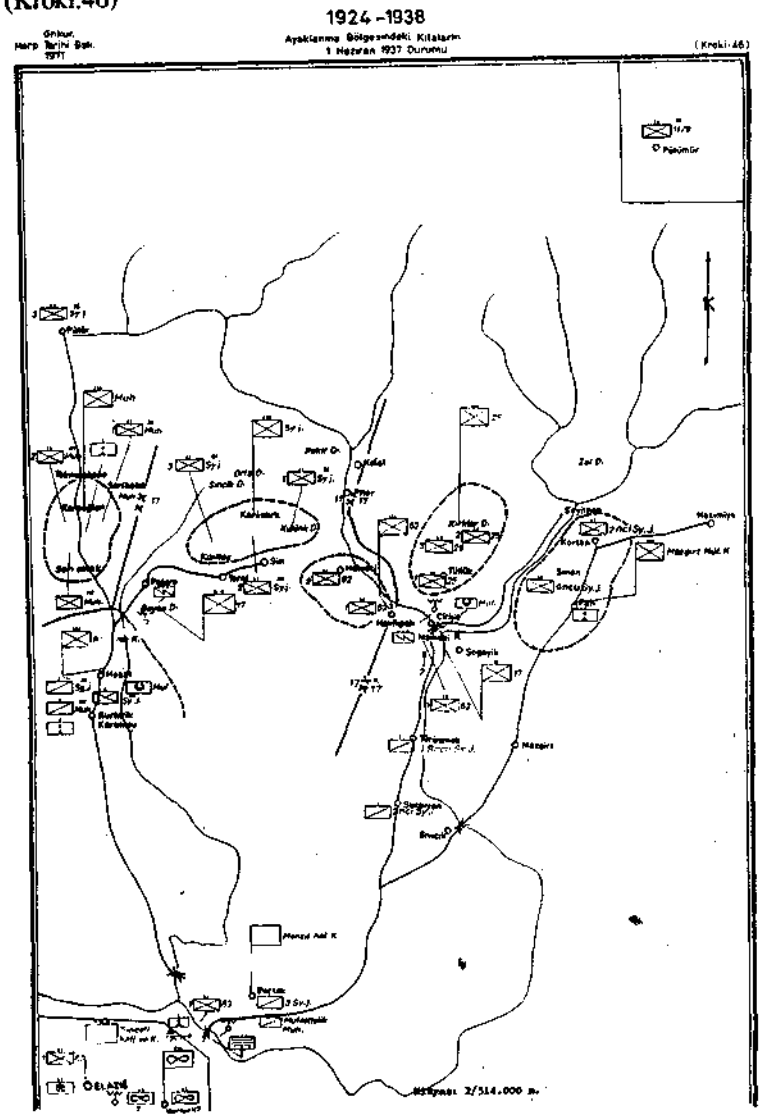
Bu mütalaalar üzerine 22 Mayıs'ı takip eden günlerde bir yandan gözetleme, keşif ve istihbarat işleri yürütülürken bir yandan da kıtalar alınan haberlere göre uyanık bulunmak bakımından yeni bazı tedbirler almakta idiler. Bu arada hava kuvvetlerinin keşif ve bombalama faaliyetleri de periyodik şekilde devam ettirilmekte idi.

Tesbit edilen eşkıya gruplarından Halvori ve kuzeyi bölgesi ile Külünk dağında bulunan 25 kadar şakinin yakalanması istenmişti. Bu maksatla seyyar jandarma alayından ağır makineli tüfekle takviyeli iki piyade bölüğü ve bir toptan mürekkep müfreze, 25 Mayıs 1937 sabahı gün ağarırken eşkıyanın bulunduğu bölgeyi üç taraftan sardı. Eşkıyanın silâhlı olanları ateşle karşı koyarken silâhsız olanları aile ve davarlarını Vank istikametinde kaçırmaya başladılar. Fakat tam bu sırada 62. Alayın açtığı topçu ateşi üzerine, kaçanlar tekrar geri dönerek ilkin mağaralara sığındılar, daha sonra da her taraftan ateşe maruz kaldıklarını görünce Külünk dağının Haçik deresine doğru olan orman ve kayalıklar içinde dağılmak suretiyle kayboldular. Müfrezeler çok sarp olan bu bölgede akşama kadar arama yaptılarsa da eşkıyayı yakalayamadılar. Bu arada Muhafız Alayı da: Bahtiyarlı aşiretinin Resikan, Gözerek, Varuşlar, Çökerek, Çat köylerini basmak maksadı ile 26 Mayıs 1937 günü saat 05.00'te 2. ve 3. Taburları (bir bölük noksan)ile Karaoğlan'dan harekete geçerek bu köyleri sarmış ve fakat birkaç gün önce boşaltılmış olduklarını görünce hepsini yakmıştı.

26 Mayıs 1937'yi takip eden günlerde de 25. Alay, Muhafız Alayı, 62. Alay, Jandarma Birlikleri, çıkardıkları müfrezelerle tarama işine devam ettiler. Yer yer eşkıya ile müsademe edildi ve uçaklar asi köylerini bombaladılar.

Askerî harekât başladığı günden beri bazı aşiret köylüleri mahallî hükümete müracaatla sadakatlarını bildirmekte idiler. Bugün de Yukarı Haydaranlılar Nazımiye kaymakamlığına müracaatla sadakatlarını bildirdiler. Ayrıca Demenanlılardan 56, Yusufanlılardan 39 kişi Mazkirt kaymakamlığına teslim oldular ve bu dehalet işi küçük gruplar halinde devam etti ve her gün bir miktar çeşitli cins silâh toplandı.

Ayaklanma bölgesindeki kıtaların 1 Haziran 1937 durumu (Kroki:46)

Müteakıp günlerde de kıtaların durumunda bir değişiklik olmadı. Sadece gözetleme, suçsuz olanların yerlerine dönmeleri konusunda propaganda faaliyeti ve silâh toplama işine devam edildi.

7 Haziran 1937'de 4. Genel Müfettiş Korgeneral Alpdoğan, 17. Tümen Komutanı Tuğgeneral Kemal Ergüden, Muhafız Alay Komutanı Albay İsmail Hakkı Tekçe, 62. Alay Komutanı Albay Şemsettin, Jandarma Alay Komutanı Yarbay Cevdet Beyaz dağda buluştular. Önce kıtaların bulunduğu arazi incelendi ve Pokir dağı, Orta dağ, Sincik dağı bölgelerinin nasıl elde edileceği hususu görüşüldü. Bu iş için iki hâl tarzı vardı.

Birincisi; Sincik dağını ele geçirmek, burada birkaç gün kaldıktan sonra Orta dağı ele geçirmek, burada da birkaç gün kalmak suretiyle Pokir dağını ele geçirmek.

İkinci hal tarzı ise; Sincik dağı ele geçtikten sonra vakit kaybetmeden Orta dağ ve Pokir dağı üzerine yürümek tarzı idi ki, bu fikir eşkıyaya zaman kazandırmamak bakımından daha uygun görüldü.

Bu tarzın uygulanması için ortaya çıkan ana fikir şöyle idi:

Muhafız Alayı Karaoğlan, Balikan üzerinden Sincik dağına;

Pülür'deki Seyyar Jandarma Taburu, Sincik dağı ile Orta dağ arasındaki boyuna doğru;

Seyyar Jandarma Alayı keza, güneyde aynı boyuna doğru yürürlerse , Sincik dağındaki eşkıyanın kaçmasının önü alınmış ve Sincik temizlenmiş olur. Buradan da Pokir'e intikal edilir.

Arazi üzerinde bu görüşte mutabık kalan komutanlar aynı gün Hozat'a, ertesi gün (8 Haziran 1937) saat 16.00'da Elazığ'a geldiler.

Kıtaların durumunda henüz önemli bir değişiklik yapılmamıştı. Sadece 17. Tümen Karargâhı Pakire'nin güneyindeki Ziyaret tepe, Yukarı Bornak güneyinde ihtiyatta bulunan 62. Alayın 2. Taburundan bir ağır makineli tüfek takımı ile takviyeli bir piyade bölüğü Bornak'ta bırakılarak ; tabur kalanı ile Ziyaret tepeye alınmıştı.

4. Genel Müfettiş ve beraberindeki komutanlar 10 Haziranda Elazığ'dan hareketle Mameki bölgesindeki birlikleri denetlediler ve Çirkiş köyünde bulunan 17. Tugay Karargâhına geldiler. Ertesi gün de buradan hareketle Kırmızı dağa geldiler. Yol boyunca ve burada arazi etüdü yapıldı ve komutanlar 12 Haziran 1937 öğleye doğru Elazığ'a döndüler.

Bu arada kıtalar gözetleme ve keşif faaliyetlerine devam etmekte idiler. Bu süre içinde eşkıya üzerine ciddi bir hareket yapılamadığı gibi eşkıyanın henüz büyük ölçüde bir baskını olmamıştı. Yalnız kıtalardan çıkarılan gözetleme ve keşif müfrezelerine ve hareket halinde olan ikmal kollarına 5 - 10 veya 30 - 40 kadar eşkıya gizlice yaklaşarak ateş açıyor ve açılan mukabil ateş karşısında kaçışıyorlardı.

Muhafız alayı ve Seyyar Jandarma Alayının bölgede tespit ettikleri eşkıyayı takip ve tenkil maksadı ile müşterek yaptıkları hareket 15,5 saat kadar devam etmiş olmasına rağmen ciddî bir sonuç alınamamış ve birlikler yerlerine dönmek zorunda kalmışlardı.

17. Tümen Bölgesinde Pokir dağı kuzey ve güneyindeki eşkıyaları temizlemek maksadı ile Pokir dağı mihver olmak üzere Munzur suyu hattına ilerlenmesi düşünülmüş ve bunun için kıtaların 17 Haziran akşamına kadar şu tertipleri almaları istenmişti:

Seyyar Jandarma Alayı, iki taburu ile Külünk - Kanisork hattında, 3. taburu ile Pakire -Sarısaltık hattında bulunacak.

62. Alay 1. ve 2. Taburları ile ve Alay Komutanının komutasında olarak Torot'un 4 km. kuzeyinde Karataş'ta bulunacak.

Muhafız Alayı Karaoğlan mevkiinde bulunacak ve 17 Hazirandan itibaren 17. Tümen emrine girecek:

Tugay emrindeki 62. Alayın 3. Taburu bir makineli tüfek takımı ile takviye edilmiş bir piyade bölüğünü Mameki'de hareketa hazır bulunduracak:

Ovacık Sabit Jandarma Bölüğü bir çavuş komutasında Zeranik'te iki manga bırakarak Pülür'e gelip 3. Seyyar Jandarma Taburu emrine girecek ve 3. Seyyar Jandarma Taburu da iki piyade bölüğü ile makineli tüfek takımını harekete hazır bulunduracak;

Hasta olan Mazkirt Müfrezesi Komutanı Albay Haydar Elazığ'a gelecek ve bunun yerine Mazkirt Müfrezesi Komutanlığına 62. Alay Komutan Muavini Yarbay Hakkı gönderilecekti.

Bu karara göre harekete geçen birlikler 17 Haziran 1937'de bu tertibi aldılar.

Zel dağı, Aziz Abdal dağı, 2635 rakımlı tepe civarında ve Pokir dağı bölgesindeki eşkıyayı 17. Tümenle müştereken imha etmek ve bölgeyi eşkıyadan temizlemek maksadı ile 17. Tugay birlikleri ile Zel

dağı - Aziz Abdal dağı - 2635 rakımlı tepe hattına ilerlenmesi kararlaştırılmıştı.

18 Haziran 1937'de özel trenle Elazığ'a gelen Başbakan İsmet İnönü, birkaç gün bölgede incelemeler yaptıktan sonra 21 Haziran 1937'de beraberinde Sağlık Bakanı Refik Saydam, 3. Ordu Müfettişi Orgeneral Kâzım Orbay, 4. Genel Müfettiş Korgeneral Abdullah Alpdoğan ve 7. Kolordu Komutanı Korgeneral Galip Deniz olduğu halde özel bir toplantı yaparak Tunceli bölgesinde yapılmakta olan harekât hakkında görüştüler.

22 Haziranda verilen emre göre kıtalar şu tertipte harekete geçtiler:

17. Tugay Grubu:

Pah bölgesinde bulunan Mazkirt Müfrezesi, Zel dağı:

Kırmızı dağda bulunan 25. Alay 1. ve 2. Taburları Kerenko üzerinden Azizabdal dağı istikametinde yürüdüler. Bu iki müfreze arasında keşif, emniyet ve tarama için ara hattı:

Kutu deresi mansabı - Gevrek - Pakürdik - Pardi hattı (25. Alaya dahil). 25. Alayın bir taburu Kırmızı dağda kalmıştı.

Mameki'de bulunan 62. Alay 3. Taburu ile Tugay Karargâhı yine Mameki'de kaldı.

Nazımiye'de bulunan Sabit Jandarma Birliğinden bir müfreze ile de, Harçik deresi boyundaki Aşağı Mahalle ile Mezria- i Mâli arasındaki geçitler tutulmuştu.

Mazkirt Müfrezesi hiçbir mukavemete uğramadan saat 11.30'da Zel dağını işgal etti. 25. Alay da aynı saatte Kerenko'nun 2 km. kuzeyine ve saat 13.40'ta Azizabdal'ın 2 km. güneyine kadar vararak 15 - 20 kadar eşkıya ile müsademeden sonra saat 15.15'te Azizabdal - 2635 tepelerini işgal etti.

17. Tümen Grubu:

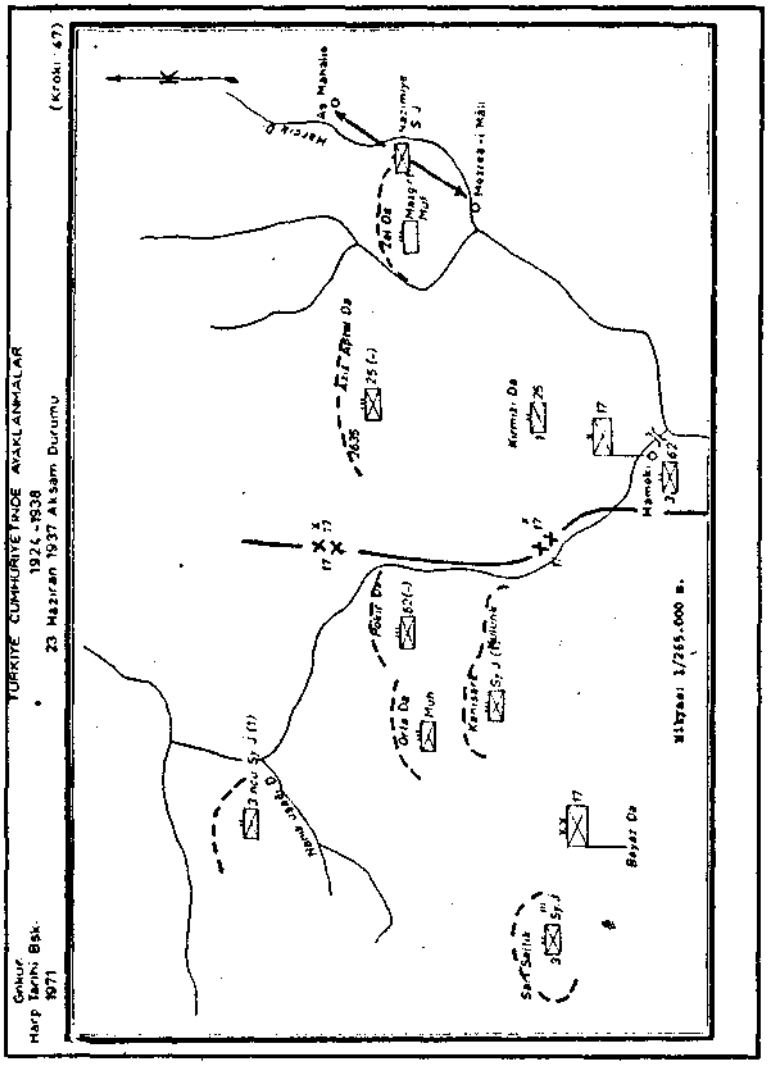
62. Alay saat 08.00'de Sincik dağını işgal etti. Sonradan 62. Alay güneyden, Muhafız Alayı kuzeyden hareket etmek suretiyle Pokir dağında direnmek isteyen 15 - 20 kişilik eşkıya grubunu tart ettiler ve saat 17.00'de Pokir dağını işgal ettiler.

Seyyar Jandarma Alayı bu harekât sırasında emredildiği şekilde Külünk, Kanisork hattında kalmıştı.

Pülür'den gelen 3. Seyyar Jandarma Taburu da, Pülür ordugâhında

bırakılan bölüğü hariç Nanik uşağı deresi batı sırtlarını tutmuştu.

Kıtaların 23 Haziran 1937 akşam durumu şöyle idi:(Kroki: 47)

17. Tugay Grubu:
Mazkirt Müfrezesi : Zel dağında
25. Alay Karagâhı,
2., 3. Taburlar ve
bir top takımı: Azizabdal - 2635 rakımlı tepe hattında
25. Alayın 1. Taburu: Kırmızı dağda
Nazımiye Sâbit Jandarma Müfrezesi: Harçik deresi boyunda ve Aşağı Mahalle ile Mezria- i Mâli hattında
62. Alay 3. Taburu,
Bir top takımı,
Muhabere Müfrezesi
Tugay Karargâhı: Mameki'de
17. Tümen Grubu:
62. Alay (3. Tabur hariç) : Pokir dağında
Muhafız Alayı: Ortadağ'da
3. Seyyar Jandarma Taburu (bir bölük noksan): Nanik uşağı deresi kuzey sıtlarında
Seyyar Jandarma Alayı: 1. ve 2. Taburları ile Külünk dağı - Kanisork hattında, 3. Taburu, Sarısaltık civarında
17. Tümen Karargâhı: Beyazdağ'da

Birlikler bu tertipte 24 Haziran 1937 sabahından itibaren bölgelerinde arama ve tarama faaliyetine başladılar. Devam eden tarama faaliyetinde birçok asi köyleri yakılıyor, sıkıştırılan eşkıya grupları ile yapılan müsademelerde oldukça ağır zayiat verdiriliyor ve çok sayıda büyükbaş hayvan, koyun ve keçileri toplanarak mahallî kaymakamlıklara teslim ediliyordu.

26 Haziran 1937'de, 17. Tümen Komutan Vekili Tuğgeneral Kemal Ergüden'in hastalanması sebebiyle 17. Tümen Komutanlık vekâletine 62. Alay Komutanı Tuğbay Şemsi Erkuş getirildi. Ayrıca Muhafız Alayı ve 62. Alay ile bir muhafız Tugayı teşkil edilerek Albay İsmail Hakkı Tekçe'nin komutasına verildi.

Bir yandan birliklerden çıkarılan müfrezelerle bölgenin asilerden temizlenmesi işi ile uğraşılırken diğer yandan hükümete muhalif aşiretlerin olumsuz propagandalarını çürütmek ve bölge halkını lehte tutmak için kontr propaganda faaliyetine önem veriliyordu.

Günlerce devam eden bu faaliyetler sırasında kadınlı erkekli birçok aşiret mensupları, bölgelerindeki birliklere dehalet etmekte ve her gün biraz daha artan sayıda silâhlarını teslim etmekte idiler. Bu arada ihtiyat eratın terhisi yapılacağı için 62. Alay, Muhafız Tugayının emrinden alınarak, yerine Orta dağda toplanacak olan Seyyar Jandarma Alayı verildi.

Kıtaların büyük bir gayret ve fedakârlıkla giriştikleri arama ve tarama öylesine uygulanmıştı ki, Temmuz 1937 sonlarında Tunceli'nin 1937 itaatsizliğine katılmış olan bütün aşiretlerin bölgelerinde, inilmemiş dere; çıkılmamış dağ ve taranmamış hiçbir yer kalmamıştı. Sarfedilen bütün gayretlere rağmen Seyit Rıza ve avenesi ile Şahin henüz ele geçirilememişti. Bunların Tokmakbaba, Titenik, Sarıoğlan bölgesinde bulunduklarının haber alınması üzerine, yakalanmaları için Seyyar Jandarma Alay Komutanı Yarbay Cevdet Çetin'in komutasında:

Seyyar Jandarma Alay Karargâhı,
Seyyar Jandarma Alayı 3. Taburu
Hozat Müfrezesi,
3. Seyyar Jandarma Taburundan iki bölük,
Ovacık Sabit Jandarma Bölüğünden 60 kişi,

Muhafız Alayının Karaoğlan'daki bir bölüğünden mürekkep kuvvetler tahsis edildi.

Takip harekâtını plana göre yürüten 4. Genel Müfettişlik, 16 Ağustos 1937'de durumun gerektirdiği takip programını uygulamak için birliklerin Zel dağı - Kırmızı dağ - Sin - Pakire - Karaoğlan hattına intikalini emretti. Bu emre göre 21 Ağustostan itibaren bulundukları yerlerden harekete geçecek birlikler şu yerlere intikal etmiş olacaklardı:

Mazkirt Müfrezesi Karargâhı,
2. Seyyar Jandarma Taburu, Zel dağına:
9. Seyyar Jandarma Taburu, Mameki - Havikpah üzerinden Sin bölgesine (tümen emrine girecek):
25. Alay 1. ve 2. Taburları, Kırmızı dağa:
25. Alay 3. Taburu, Mameki - Havikpah - Sin yolu ile Hozat'a (Hozat Garnizon Komutanı emrine):
Seyyar Jandarma Alayı, Mameki'ye (tugay emrine girecek ve bir

taburunu Seyithan'a Mazkirt Müfrezesi emrine gönderecek);

62. Alay, Kanisork, Pakire bölgesine (ağırlık merkezi Pakire kesiminde);

Muhafız Alayı, Karaoğlan - Aşağı Dirik - Sarısaltık bölgesinde;

Tümen karargâhı, Beyaz dağa;

Aynı emre göre, Hozat Garnizon Komutanlığı Tümen emrine verilecek ve bütün süvari bölükleri şimdilik bulundukları yerlerde kalacaklardı.

16/17 Ağustos 1937 gecesi harekete geçen birliklerle gün ağarırken Titenik - Tokmakbaba tepesi - Sarıoğlan üçgeni aranmaya başlandı ve Birdo ile Sarıoğlan arasında saklanan Seyit Rıza ve avenesi sarılarak müsademeye başlandı ve şakilerden 30 kadarı öldürüldü.

Tarama harekâtına 18 Ağustosa kadar devam edildi ve Seyit Rıza ile avenesinin doğu veya kuzeye kaçmasına mani olmak için 4. Genel Müfettişlikçe alınan tertibat şöyle idi:

Muhafız Alayından bir tabur, Bilgeç, Tokmakbaba, Suribaba hattında;

Seyyar Jandarma Alayından bir tabur, Karaoğlan, Hoşan, Ayağı Dirik hattında;

62. Alaydan bir tabur, Tort'un 2 km. kuzeyinde Sevge başında;

Muhafız Alayından diğer bir tabur, Susuvank'ta;

Ayrıca, Titenik, Tokmakbaba, Sarıoğlan üçgeninde, 3. Seyyar Jandarma taburundan iki bölük;

Ovacık Sabit Jandarma Bölüğünden 60 kişilik bir müfreze, Hozat Müfrezesi arama yapmakta.

Alınan haberlere göre daima yeni tertiplerle yapılan arama tarama harekâtında önemli sonuçlar alınamamakla beraber silâh teslimi ve dehalet günlük olaylar olarak devam ediyordu.

Bilindiği üzere Tunceli harekâtının hedefi; muhalefet ve şekavetin başlıca müşevvik ve mürettiplerinden olan altı aşiret reisi idi. Bunlardan dördü daha önce yakalanarak adliyeye teslim edilmiş, Seyit Rıza ile Bahtiyar aşireti Reisi Şahin'in peşine düşülmüştü.

Takip müfrezelerinin 26 Ağustos 1937'de yaptıkları baskında Şahin ile amcası Alişan saklandıkları yerlerde ayrı ayrı imha edildiler. Tabiîdir ki, bundan sonraki hedef Seyit Rıza ve avenesinin yakalanması idi. Bu maksatla devam eden harekâtta bir yandan bölgedeki bütün silâhların toplanması işine devam ediliyor, bir yandan da asıl hedefin ele geçirilmesi için yeni tertipler alınıyordu.

9 Eylül 1937'de, çeşitli kaynaklardan alınan haberlere göre Yukarı Abbas Uşağı Aşireti Reisi Seyit Rıza'nın Dojikbaba dağı güneyindeki mağaralarda bulunduğu öğrenilmiş ve yakalanması için yeni bir tarama hareketi hazırlanmıştı. Bu harekâta katılacak birlikler:

17. Tugaydan 25. Alay;

17. Tümenden 62. Alay, Ortadağ'daki taburu ile takviyeli muhafız Alayı ve 62. Alayın Pakire ve Kanisork'taki taburları ile 9. Seyyar Jandarma Taburundan mürekkepti.

Albay Bahri, alayı ile harekât yapacak olan bu birlikler hazırlıkla meşgul oldukları sırada;

Seyit Rıza'nın 10 Eylül günü saat 22.00 de silâhsız olarak iki arkadaşi ile birlikte Erzincan Jandarmasına teslim olduğu 5. Jandarma Bölük Komutanlığından, Genel Müfettişliğe bildirildi ve bunun üzerine bu maksatla tertiplenen harekâttan vazgeçildi ve şimdiye kadar olduğu üzere tarama harekâtına devâm edildi.

Bu önemli olay üzerine 12 Eylül 1937'de 3. Ordu Müfettişi Kâzım Orbay 4. Genel Müfettiş Alpdoğan'a çektiği tebrik mesajında:

" Seyit Rıza'nın beklenen akıbeti sabık Dersim'in en ileri ve fakat son sergerdesinin de cumhuriyet kuvvet ve adaletinden başka güvenilecek bir sığınak kalmadığına inandığını göstermektedir. Yüce başarılarını yürekten sevgi ve saygı ile kutlarım"... demekte;

İçişleri Bakanı Şükrü Kaya da aynı tarihteki tebrik mesajında:

"Seyit Rıza'nın Hüseyin ve Batdal oğlu Rıza adındaki iki avenesi ile kayıtsız şartsız olarak saat 22.00'de Erzincan Jandarma Komutanlığına teslim oluşu şimdi alınan bir telden öğrenilmiştir.

Tunceli harekâtında ileri bir merhale teşkil eden bu teslimeyet sizin yüksek idare, irade ve tedbirlerinizin ve kıymetli cesur ve feragatlı asker ve sivil arkadaşlarınızın, emriniz altında Türk ideali için feragatlı ve disiplinli çalışmalarının eseri olduğunu tarihimiz kaydedecektir. Başarınızı kutlar, hepinizi sevgi ile selâmlarım."

Keza Başbakan İsmet İnönü de:

İsabetli tedbirleriniz Seyit Rıza'yı da teslim olmaya zorlamıştır,

Güzel Tunceli'ni şerirlerden kurtararak halkın saadetini temin etmekten ibaret olan Cumhuriyet programını uygulamadaki bu yeni başarınızı hararetle tebrik ederim.

Cumhurbaşkanı Atatürk bu vesile ile hükümeti tebrik etmek lütfunda bulundu. Cumhurbaşkanının yüksek taltifi tabiatıyle size ve emriniz altındakilere müteveccihtir" .. demekte idiler.

Aldığı tebrik mesajları üzerine 4. Genel Müfettiş Alpdoğan da, aynı gün (12 Eylül 1937) bütün kıtalara, vilâyet ve Tunceli kazalarına gönderdiği yazıda:

"1. Seyit Rıza Erzincan hükümetinde nezaret altında bulunuyordu. Elazığ'a getirilip Tunceli mahkemesinde mahkemesi yapılacaktır. Seyit Rıza'nın itaatsizlik müttefiki olan altı aşiret reisinden daha evvel birisi öldürülmüş, dördü de Elazığ'a getirilip hapsedilmişti.

2. Tunceli'de bugüne kadar toplanan silâh miktarı 2 737'yi bulmuştur

3. Güzel Tunceli'yi şerirlerden, şakilerden, itaatsizlerden kurtaran ve asi bölgeyi silâhtan tecrit eden sizlerin çok azimkârane, cesurane ve fedakârene çalışmalarınız olmuştur. Halkın rahat ve huzurunu, refah ve sükûnunu temine matuf hükümet programının uygulanmasının en ileri kısımlarının kısa bir zamanda böylece başarılması hususunda kazandığınız bu büyük başarılar sebebiyle Cumhurbaşkanı Atatürk hükümetimizi tebrik etmiş bu tebrikin sizlere müteveccih olduğunu Başbakan bana bildirmiştir. İftaharla tebşir ve tebliğ ediyorum. Memleketin memur olduğunuz ve olacağınız her işinde böylece başarılı olmanızı candan dileyerek hepinize minnet ve sevgilerimi sunarım".. diyordu.

Seyit Rıza'nın yakalanması olayından sonra 17. Tümen Karargâhı Hozat'a alınmış. Pertek'te bulunan Müfettişlik Muhafız Takımı Elazığ Jandarmasının takviyesi için Elazığ'a getirilmiş. Sason harekâtına katılmak üzere Elazığ'daki tayyare bölüğünden üç uçak Diyarbakır'a 7. Kolordu emrine verilmiş. Muhafız Alayının Ege manevralarına katılmak üzere batıya alınması kararlaştırılmış ve gerekli emirler verilmişti. Bu arada Seyit Rıza da 14 Eylülde bir subay, 30 kişilik bir müfreze nezaretinde mahkeme edilmek üzere Elazığ'a gönderildi.

Yapılan tedip harekâtı bu kadarla sona ermiş demekti. O sıralar 4. Genel Müfettişliğe bağlanan Erzincan ilini teftiş etmekte olan Genel

Müfettiş, Kalan aşiretinin de silâhlarının toplanmasına karar verdi ve bu maksatla gerekli tedbir ve tertipler alınmak suretiyle silâh toplama faaliyeti devam etti.

Esas mesele halledilmiş olduğu cihetle bundan sonraki faaliyetler için diğer kolordulardan yapılmış bulunan kıta, subay ve gereç yardımına ihtiyaç kalmadığından bunların yerlerine iadesi ve silâh toplama işi biten birliklerin belli yerlerde toplanmaları kararlaştırılmıştı.

Bu karara göre, 4 Ekim 1937'de 62. Alay , Mistikan, Hozat bölgesinde;

3. Seyyar Jandarma Taburu, Pülür bölgesinde;

Ovacık Sabit Jandarma Birliği, Zeranik bölgesinde toplandılar.

Muhafız Alayı tekmil kuvvetleri ile Ege manevrasına katılmak üzere Elazığ'a geldi. Erzincan bölgesinde silâh toplamaya memur Jandarma Okulu ve sabit birlikler kışlalarına döndüler. Bundan sonra önemli olan iş, bütün ayaklanma bölgesini silâhtan tecrit etmiş olmaktı. Büyük bir azim ve fedakârlıkla devam ettirilen bu işte bugüne kadar:

Tunceli'den 4076 Tüfek,

Erzincan'dan 789 Tüfek,

Bingöl'den 126 Tüfek ki; toplam olarak 4 991 tüfek ele geçirilmiş oldu ve bu faaliyet aynı ciddiyette devam ettirildi.

Nihayet, 19 Ekim 1937'de Genelkurmay Başkanlığı; Tunceli harekâtından alınan sonucu yeterli gördüğü ve kış mevsimi de başlamış olduğu için birliklerin 22 Ekim 1937'den itibaren garnizonlarına dönmelerini emretti. Bu emre göre birlikler (Ek -5) deki cetvele göre hareket ederek barış garnizonlarına dönmüş olacaklardı.

Genelkurmay Başkanlığı da bu emirde:

"Tunceli bölgesinde beş ayı aşkın bir zamandan beri görevlerini büyük bir başarı ile yapmış olan kıtaları sevk ve idare etmiş bulunan zatialilerine ve bütün komutanlarla subay ve erata teşekkürlerimin iblağını rica ederim.

Şehit olan bir subayın ailesine ve yaralanan dört subayımızın kendilerine 1 000'er lira ikramiye verilmesi Millî Savunma Bakanlığından rica olunur"... demekte idi.

Genelkurmay Başkanlığının bu emrini 21 Ekim 1937'de kıtalara

ulaştıran 4. Genel Müfettişlik tamiminde:

"1. Tunceli bölgesinde altı aydan beri görevlerini büyük bir başarı ile yapmış olan kıta komutanları ile subay ve erata Genelkurmay Başkanımız Mareşal Fevzi Çakmak'ın teşekkürlerini bildiriyorum. Bu bildiriş görevinden büyük bir kıvanç ve sevinç duyduğumu anlıyorum.

2. Sonuçları, büyükleri tarafından ayrı ayrı takdir buyurulmuş olan bu harekette gösterdikleri yardım, gayret, fedakârlık ve cesaretle çıkılması, aşılması, inilmesi muhal görülen çetin engelleri ve güçlükleri büyük bir azimle yenerek hedefe varmak gibi değerli hizmetlerine her zaman şahit olduğum bütün komutan, subay ve er arkadaşlarıma ben de bu güzel fırsattan faydalanarak bir daha teşekkür ederim.

3. Bu harekâtta büyük yardımlarını gördüğüm ve sıhhî durumları dolayısıyla daha evvel ayrılmış olmalarını müteessif bulunduğum General Ergüden ve Tuğbay Osman Saim'e de teşekkürlerimi ayrıca sunarım.

4. Şehit düşen subay ve eratın ruhlarını taziz ve bu uğurda kanlarını akıtan arkadaşları da tebcil ederim.

5. Silâh arkadaşlarımın çok değerli başarıları ile bitirilen bu hareketten sonra garnizonlarına dönecek kıtaları uğurlarken Tunceli'de vazife gören bütün arkadaşlarımızın her zaman ve her işte daima başarılı olmalarını da candan dilerim" .. demekte idi.

D. 1938 YILI TEDİP HAREKÂTI:

1. Birinci Safha
(II. Tunceli Harekâtı: 2 Ocak - 7 Ağustos 1938)

1937 Tunceli harekâtı sona ermekle Dersim'in asayiş durumu mahallî idare ve kuvvetlere bırakılmış oldu ve kış ayları süresince hükümete muhalif olan aşiretler ve hatta silâhla karşı koyan asilerden yakalanmayanlar çoğunlukla sindiler. Bu hâl; yapılmış olan tenkil harekâtı ile Dersim sorununun esasta hâlledilmiş olduğunu ifade etmiyordu. Zira fırsat bulan eşkıya kolları zaman zaman ve yer yer soygunlara devam etmekte ve aşiretler arasında gizli ve yıkıcı propaganda faaliyetleri, silâhlanma ve hükümet aleyhinde ittifak etme çabaları sürüp gitmekte idi.

Bu arada, jandarma karakollarımızı kollamakta ve fırsat buldukça erlerimizi, şehit, yaralama ve soyma olayları da oluyordu.

Genellikle, halkı ayaklamaya teşvik ve tahrik faaliyeti yanı sıra açlık dolayısıyla yiyecek temini ve silâh tedariki maksadı ile karakollara taarruz, görev yapmakta olan jandarmaları pusuya düşürme olaylarının gittikçe arttığı bir sırada şöyle bir olay cereyan ediyordu:

Ovacık ilçesi adliyesi ve asker alma şubesinin istediği 1149 kişiyi takip ve yakalamak üzere doğu köylerinde iki aydan beri dolaşmakta olan sabit jandarma müfrezesi, bunlardan 998'i hakkında kanunî icapları yapmış ve kar yağmaya başladığı için bu müfrezeye geri dönme emri verilmişti.

Müfreze dönüşünde Kaçkerek köyüne geldiği 2 Ocak 1938 günü, Aktaş'ta bulunan iki ihzarlıyı da alıp getirmek üzere müfreze komutanı Başçavuşun Aktaş'a gönderdiği yedi jandarma eri, Kör Abbas, Keçel ve Bal Uşağı aşiretlerine mensup eşkıya tarafından Mansul Uşağı köyünde pusuya düşürülerek öldürüldü. Bu olayı müteakip Mercan deresine inen şakiler Mercan karakolunun görevle Aktaş köyüne giden

iki jandarma erini de şehit ettiler. Bunun üzerine olayın tahkiki ve eşkıyanın takibi için Ovacık Sabit Jandarma Bölüğü, 3. Seyyar Jandarma Taburundan bir bölükle takviye edilmek suretiyle ve Tabur Komutan Muavini emrinde olarak 4 Ocak 1938'de sabit jandarma müfrezesinin bulunduğu Distaş istikametine gönderilmiş ve durum 4. Genel Müfettişlikçe İçişleri Bakanlığına ve Genelkurmay Başkanlığına bildirilmişti.

4. Genel Müfettişliğin 6 Ocak 1938'de aynı üst makamlara sunduğu raporda:

Mansul Uşağı olayının maalesef Külhan Mezrası, Hezerik Uşağı, Gülşen Komu'na fiilen sirayet etmek suretiyle sahasını genişlettiği düşüncesinde olduğunu belirtmekte ve bu düşünceye göre de: Munzur, Merho ve Mercan dereleri arasındaki bu geniş sahaya, Kalan deresi yukarı havzasını eklemenin doğru olacağını ileri sürmekte ve böyle bir sahada kararlaştırıldığı üzere bir boşaltma yapabilmek için de Pülümür, Mameki, Sin, Hozat, Pülür ve hatta Erzincan garnizonlarından kuvvet getirerek belli bir yerde toplamak gerektiğini, zira, bu bölgenin açık tarafı kaldığı takdirde suçluların ve yardımcılarının kaçıp dağılacaklarını belirtmekte ve böyle büyük bir kuvvetin bir ay çalışmasının, erzak ve ikmalinin muntazaman temininin zaruretine değinerek bu icaplara her dakika şiddet ve müşkilâtı artan mevsimin ve henüz bitmemiş olan yolların yetersizliğinin ayrıca bu sahadaki çalışma sırasında buraya celp edilecek kuvvetlerin boşalttıkları bölgelerdeki durumları da hesaba katmaları gerektiği üzerinde durmakta idi.

4. Genel Müfettişliğe göre: Tunceli'de bugüne kadar 5 050 silâh toplanmış ve bunun faydalı etkisi her tarafta hissedilmişti. Bununla beraber geleneksel bağlılıklar, menfaatlar ve itiyatlar, zayıf kalındığı zamanlarda birlikte çalışma heveslerini ateşleyebilirdi. Bu düşünceler dolayısıyladır ki, açıklanan tertipte yapılması gereken hareketin müsait mevsim ve zamana ertelenmesi doğru olacaktı.

Buna benzer olaylar devam ededursun 4. Genel Müfettişlik üst makamlara sunduğu 18 Ocak 1938 tarihli diğer bir raporunda:

"1. Mansul Uşağı köyünde ve Mercan deresi bölgesinde meydana gelen olaylardan sonra Erzincan ve Tunceli kaynaklarından alınan bilgilere göre, öncekilerin tekrarından ibaret olan propagandaların özeti şöyledir:

a. Ağalar sürülecek, öldürülecek ve başsız kalan halkın da hayat ve namusu yok edilecektir.

b. Adliyece âdemi takiplerine, beraatlarına karar verilenlerle, Tunceli Komutanlığınca takipleri ertelenen ve cezaları tecil edilmiş olanların bugünkü durumları geçicidir.

c. Hükümet kuvvetleri aramızda dolaşmadığı zamanlarda rahat idik. Şimdi birçok külfetlere boyun eğmek zorunluğunda kaldık. Rahatımız ve menfaatlarımız bozuldu. Asılanlar ve hapsedilenler gibi hayat ve hürriyetlerimiz her zaman tehlikededir. Bunun için birleşmek ve birlikte direnerek hükümetin icraatına engel olmak lâzımdır. Söz ve hareket birliği yapmazsak hükümet bizi ayrı ayrı kırar ve hepimiz mahvoluruz.

d. Hükümet 1937 yılında paralar harcamak suretiyle Tunceli'de harekât yaptı ve Tunceli ıslah olundu denildi. Bu yıl tekrar bir harekât yapamaz. Çünkü şimdiye kadar yaşadığımız tecrübelere göre iki askerî harekât arasında birçok yıllar geçer. Bunun için elimizde birkaç senelik fırsat ve zaman vardır. Biz bu zamandan faydalanarak elimizde bulunan az silâhla fakat hep beraber direnmeye başlayalım. Teslim etmiş olduğumuz silâhların yerine silâh tedarik edelim ve askeri içimize sokmayalım.

2. Bu propogandaları uyduran ve yayanlar:

a. Hükümet nüfuzunun Tunceli'de yerleşmesi dolayısıyla halk üzerindeki hüküm ve nüfuzları sarsılan ve menfaatları bozulan özellikle Keçel, Kör Abbas, Bal ve Aşuran Ağaları;

b. Hayat ve akibetlerinden kuşkulanan Demenan, Haydaran ve Bahtiyar'ın bazı kaçakları, Pülümür hapisanesinden kaçan beş kişi;

c. Geçmiş yıllarda yaptıkları ağır suçlardan dolayı emniyetsizlik içinde yaşayan birkaç eski kolbaşıdır.

3. Bu kışkırtıcıların propogandalarına saik olan sebepler de şunlardır:

a. Erzincan ilindeki demiryolu, Tunceli'deki yol ve bina inşaatı işleri, Tunceli halkını çalışmaya çekmiş, para kazandırmış; bu durum ağaları, tembelleri ve firarda bulunan suçluları kıskandırmıştır. Bununla beraber ağaların tarlasını ekerek kendilerine uşaklık yapacak adam azalmıştır. Bu sene maraba bulamamak yüzünden birçok ağa-

ların tarlalarından bir kısmı ekilmemiştir. Çobanlara yıllık çok para vermek zorunluğunda kalınmıştır.

b. Tunceli teşkilâtından ve özellikle tedip hareketinden sonra kanunların ve hükümet kuvvetlerinin himayesine sığınan halk, ağaları saymamaya başlamıştır. Her sene gelenek halinde ağaya verilen (Ağa Hakkı) ve inşaat işlerindeki kazançlarından (Ağa hissesi) birçok insanlar tarafından verilmemiştir.

c. Köylerde ağa nüfuzu yerine muhtarın icraatı hâkim olmaya ve halk da uygar insanlar gibi kanunlara itaata başlamıştır.

4. Bu duruma karşı propagandacıları ve suçluları yakalayıp cezalarını çabuk vermek için hava, mevsim ve teçhizat elverişli olmadığından şimdilik karşı propaganda ve telkinlerle suçlu miktarının ve sahasının tahdidine ve suçluların yakalanmalarına, güvendikleri insanları lehte kazanmaya, kuvvetli, güvenli ve tedbirli bulunarak onları şımartacak fırsatlar verilmemeye çalışılmaktadır".. demekte idi.

Dersim olaylarını yakından izleyen İçişleri Bakanlığı 19 Şubatta 4. Genel Müfettişliğe verdiği emirde:

Muhalefet gösteren aşiretlerin çabalamaları ve kendilerine taraftar kazanmak için yapmakta oldukları toplantı ve propagandaları nitelik bakımından bölge üzerinde uyanık bulunmanın önemini ortaya koyduğunu, özellikle ilkbaharda daha çok uyanık bulunmanın ve tasarlanan harekâtın plan ve programlarının şimdiden hazırlanması gerektiğine işaret etmekte ve Müfettişliğin bu konudaki düşüncesini istemekte idi.

Tunceli bölgesinde hükümet aleyhinde sürüp giden olaylar dolayısı ile 4. Genel Müfettişlikle İçişleri Bakanlığı arasında yapılan devamlı yazışmalar, 1938 yılında Tunceli'de yeni bir askerî harekât yapılması lüzumuna dair mütalaalar teatisi halini almıştı.

Hükümet de bu mesele üzerinde önemle durmakta ve olayları yakınen izlemekte idi. 23 Şubat 1938'de Başbakan Celâl Bayar, İçişleri Bakanlığının bu konuya dair tezkeresine verdiği cevapta: "4. Genel Müfettişliğin raporunda bildirilen ahval, Tunceli bölgesinde şekavet erbabının kaynaşma hareketlerinin devam ettiğini göstermekte olduğundan, mevsimin müsait zamanında bir süprizle karşılaşmak ihtimali ve olanağını önlemek için Genel Müfettişliğin işarı üzerine çok

uyanık davranılması lüzumunun kendilerine tekrar bildirilmesini" rica etmekte idi.

Devam eden muhabereler arasında 4. Genel Müfettişlik, İçişleri Bakanlığının bu konu üzerindeki bir emrine 2 Mart 1938'de verdiği karşılıkta:

18 Ocak 1938'de sunduğu rapordaki mütallası üzerinde durarak Pülümür ve Erzincan garnizonlarından yollanacak kuvvetlerle Mansul Uşağı bölgesine harekât yapılması gerektiğine işaret etmiş ve muhalefet bölgesini çevirecek şekilde hareket ettirileeek bu kuvvetlerle harekât yapılmasının sebep ve faydalarını belirtmişti.

İleri sürdüğü faydalar arasında Mansul Uşağı - Mercan olaylarını yapanlarla ve 1937 yılı muhalefet dökümtülerinin takibi için ilk iş olarak (Kroki: 48)'de gösterilen bölgenin itaatsizlerden tamamen temizlenmesi gerektiğine, bu maksatla da, muhaliflerin öteye beriye kaçmalarına ve Munzur dağlarında gizlenmelerine meydan vermemek üzere bu defaki harekâta kuzeyden de bir kısım kuvvetlerin iştirak ettirilmesi zorunluğuna işaret etmiş ve böyle bir planın uygulanması için şu kuvvetlerin ayrılması lüzumu üzerinde durmuştu:

17 Tümen (63. Alay ve sahra topçu taburu hariç)

3. Tümenden, Tugay Komutanı emrinde 11. ve 7. Alaylar (birer taburları hariç) ve bir dağ topçu taburu (obüs bataryası hariç)

Tunceli'de bulunan Seyyar Jandarma Birlikleri

Bir hafif tank kıtası (2 -6 tank)

İki bölüklü bir tayyare taburu

İki istihkâm bölüğü ve bir köprü kolu

Üç telli muhabere bölüğü (Tunceli Komutanlığı, 17. Tümen ve 3. Tugay için)

İki telsiz bölüğü (Elazığ'daki 5. Bölük dahil)

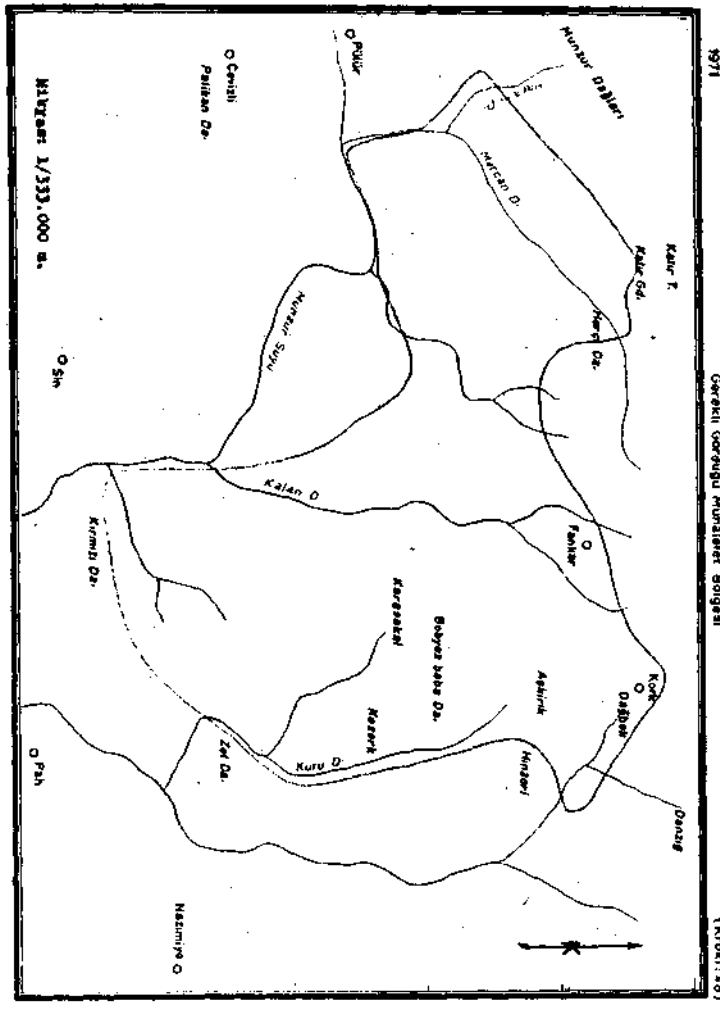
İki sıhhıye bölüğü (17. Tümen ve 3. Tugay için)

Dört sıhhiye otomobili (birisi Elazığ'da mevcut)

Bir seyyar hastane

Bir hayvan hastanesi (Elazığ'da)

Üç hayvan reviri (Tunceli Vali ve Komutanlığı, 17. Tümen ve 3. Tugay için)

TÜRKİYE CUMHURİYETİNDE AYAKLANMALAR
1924 - 1938
4 ncü Genel Müfettişliğin Temizlenmesini Gerekli Gördüğü Mıntıkalar Bölgesi
Gnkur. Harp Tarihi Bşk. 1971
(Kroki: 58)

60 adet 1.5 tonluk kamyon (40'ı 17. Tümen, 20'si 3. Tugay için, 18'i Elazığ'da mevcut)

Kıtalar için mekkâri kolları (hafif cephane kolları ve ağırlıkları için)

İkmal nakliyatı için mekkâri kolları (17. Tümen ve 3. Tugay için)

İkmal nakliye kolları için subay ve gedikli erbaş

Ambarlar tesisi ve ambar memurları ile erleri (17. Tümen ve 3. Tugay için)

Nokta komutanlıkları için er (nokta komutanlıklarını asker alma şubelerini göreceklerine göre)

4. Genel Müfettişlik ayrıca bu hareketin en geç 1 Haziran 1938'de başlamış bulunmasının ve Tunceli'ne verilecek kuvvetlerin bu tarihe kadar Tunceli ve çevresine gelmiş olmasının (kuzeyden gelecek kuvvetlerin Pulumur Kısmisor bolgesinde güneydekilerin de Mameki - Hozat hattında bulundurulması) faydalı olacağını düşünmekte ve diğer kolordulardan gelecek ve halktan toplanacak ikmal birlikleri ile yeniden teşkili gereken sıhhiye vesair birliklerin de yerine bu tarihte teşekkül etmiş bir halde kuzeyde 3. Tugay ve güneyde 17. Tümen bölgelerinde hazır bulunmaları lüzumunu salık vermekte idi. Bu arada, harekât yapacak kuvvetler, işlerini bitirdikten sonra 1938 senesi için 3. Ordunun yapması tasarlanan manevraya katılma hazırlıklarını da daha önce yapmış olacaklardı.

Genel Müfettişliğin bu düşünce ve önerisi önemine binaen Genelkurmay Başkanının da bulunduğu Bakanlar Kurulunda görüşülmüş ve kamyonlar hariç diğer hususlar için ne miktar harcamaya ihtiyaç olduğu Genel Müfettişlikten istenmişti.

İlgili makamlar yeni bir harekât için lüzumlu harcamaları hesaplamaya başladılar. Ve genel olarak harekâtın hazırlık devresi için 552 407 lira, bir aylık harcama için 128 180 lira, yüz günlük harcama için 426 600 liraya ihtiyaç olduğu ve bu duruma göre yüz günlük bir harekât için 1937 ve 1938 bütçelerinden toplam olarak 979 007 liraya ihtiyaç olacağı hesaplandı.

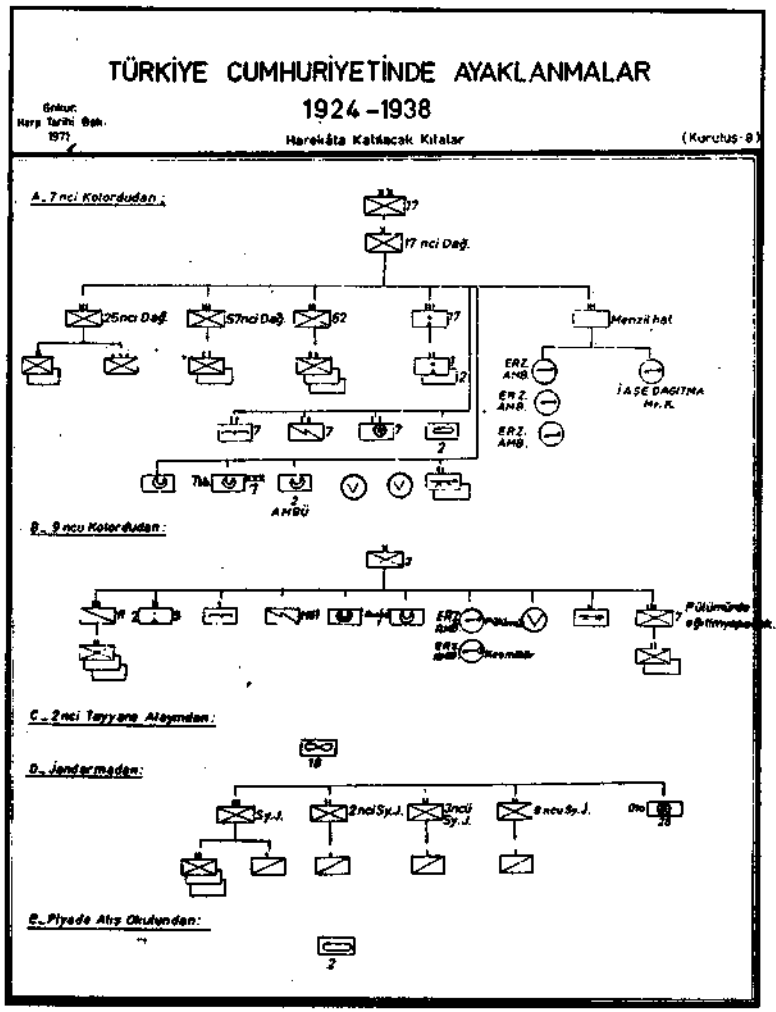
Bu meselenin sevk ve idaresinden sorumlu bulunan Genelkurmay Başkanlığı 21 Mart 1938'de yayınladığı emirde:

"1. Bu yıl Haziran'dan itibaren Tunceli'de geri kalan tenkil ve silâh

toplama harekâtı yapılması hükümetçe karar altına alınmıştır.

2. Nakliye harcamalarından iktisat için bu harekâta aşağıdaki kıtalar katılacaklardır:

a. 7. Kolordudan (Kuruluş: 8)

17. Tümen ve Tugay Karargâhları

25. ve 57. Dağ Alayları ile 62. Piyade Alayı

17. Topçu Alayı (3. Tabur ve bir dağ obüs bataryası hariç)

7. İstihkâm Taburu (köprücü takımı dahil - köprücü kolu trenle Elazığ'a nakledilecek).

7. MuhabereTaburu

7.Nakliye Taburu

Sıhhiye Bölüğü

Seyyar Hastane

Motorlu hasta nakliye kolu (iki otolu)

İki hayvan reviri

İki nakliye taburu (biri yedi mekkâri kolundan, diğeri altı mekkâri kolundan mürekkep ve bir mekkâri kolu beş ton kabiliyetinde)

Menzil Hat Komutanlığı

Üç ambarlı konak (Hozat, Pülür ve Pertek'te)

Bir iaşe dağıtma merkezi (kararlaştırılacak yerde)

b. 9. Kolordudan (Kuruluş: 8)

3. Piyade Tugay Karargâhı

11. PiyadeAlayı

7. Piyade Alayı (bu alay acemileri ile birlikte Pülümür'e gelip orada eğitim ile meşgul olacak - Erzurum'daki tabur hariç)

3. Topçu Alayının 2. Dağ Taburu (dağ obüs bataryası hariç)

İstihkâm Bölüğü

Muhabere Müfrezesi (hat inşaası, işletme ve pırıldak postaları ile iki telsiz istasyonundan mürekkep - Merzifon'daki Muhabere Alayı 9. Taburundan)

Sıhhiye Bölüğü (Pülümür'deki 30 yataklı revir bu vazifeyi görecek)

Hasta nakliye otomobili

Hayvan reviri

Nakliye Taburu (dört mekkâri kolundan mürekkep ve bir mekkâri kolu beş ton kabiliyetinde)

Ambarlı konak (Pülümür'de)

Erzak Ambarı (Kesmikör'de)

c. 2. Tayyare Alayından:

Bir tayyare Taburu (18 tayyare)

d. Jandarma (Kuruluş: 8)
Kalan(Mameki)'daki seyyar jandarma alayı
2. Seyyar Jandarma Taburu
3. Seyyar Jandarma Taburu
9. Seyyar Jandarma Taburu
28 oto (1.5 tonluk)
e. PiyadeAtış Okulundan:
İki hafif tank (Elazığ'a trenle nakledilecek)

3. 63. Alayın 3. Taburu, sıhhiye bölüğü, seyyar hastane, ambarlı konak, iaşe ambarı ve dağıtma merkezlerine gereken erat verilecektir. 7. Alaydan gayri diğer alayların acemileri merkezlerinde kalarak eğitim ile meşgul olacaklardır.

4. Menzil Hat Komutanlığını, 63. Piyade Alay Komutan Muavini yapacaktır.

5. Tunceli Vali ve Komutanlık Karargâhını takviye ve harekâta katılacak birliklerin noksanını tamamlayacak subaylarla, sihhiyehizmetleri ve ikmal örgütleri için subay, askerî memur ve gedikli erbaşların - geçici memuriyetle - atanmasını Millî Savunma Bakanlığından rica ederim (buna ait liste Bakanlığa ilişik olarak sunulmuştur).

6. Kıtaların yüksek harekât kodrosuna göre araba ve koşum noksanları satınalma suretiyle ikmal olunacaktır. Nakliye taburları için gereken mekkârî hayvanları sahipleri ile birlikte ücretle tutulacaktır.

7. 7. Kolordu Nakliye Taburundaki kamyonları takviye maksadı ile 1.5 tonluk 10 oto ve ayrıca motorlu hasta nakliye kolları için ikisi Elazığ'a birisi Erzincan'a olmak üzere üç sıhhiye otosu ile iki sepetli motosiklet Millî Savunma Bakanlığınca temin olunarak yerlerine gönderilecektir. Diğer taraftan 2. maddenin (d) fıkrasında yazılı 28 oto İçişleri Bakanlığınca temin olunacaktır" demekte idi.

Bu harekâta ayrılan bütün birliklerin harekât bakımından 4. Genel Müfettişlik emrinde oldukları ayrı bir emirle ilgili makamlara bildirilmişti.

Hükümetçe alınan karara göre, 1938 yılında Tunceli'de yapılacak işler:

Mansul ve Hemzik Uşakları ile Külhan olaylarını yapanlarla bunlara yardım edenlerin tedipleri için harekât yapılması;

1937 yılı muhalefet dökümtülerinin takibi;

Asker bakayası ve kaçaklarının takibi;

Silâh toplamanın ikmali;

Mansul ve Hemzik Uşakları ve Külhan mezriası olaylarını yapanlarla bunlara yardım edenlerden sağ kalanların münferit evlerde ve dağ başlarında oturanlardan şüpheli olanlarının (2.000 - 5.000 kişi) Tunceli dışına nakilleri;

Yasak bölgenin sınırlarının tespiti ile ne zaman ve hangi şart dahilinde bu yasak bölge yaylalarından itaatli insanların faydalanabileceklerinin tespiti;

Çemişkezek ilçesinin Germil bucağındaki millî araziden 5- 6 sene evvel borçlanma suretiyle uhdelerine arazi verilmiş olan itaatli halkına bu arazilerinin tapularının verilmesine devam edilmesi;

Çemişkezek kasabası yakınındaki Hazari, Erdike, Oskih, Pogos köylerine indirilmiş ve 9 sene evvel yerleştirilmiş ve yerleştirilecek bulunan itaatli dağlı Türk neslinden olan insanların işgal etmekte oldukları arazinin tapularının kendilerine verilmesine devam edilmesi;

Devlete itaat göstermiş olanlardan yersiz yurtsuz bulunana veya münferiden dağ başında oturan halkın bir kısmının Peri ve Paşavenk bucaklarındaki mevcut Türk köylerinde işlenmeyerek boş duran ve ziraata elverişli olan yerlerlerden tedarik edilecek arazi verilmek suretiyle bu köylere iskânları (Bunların sayısı 300 haneyi geçmemekte);

Yol, köprü, kışla, okul, hükümet konakları, karakol, subay ve memur evlerinin inşaatına devam edilmesi;

Pülümür- Nazımiye yolunun toprak tesviyesi halinde yeniden açılması idi.

Bu programa göre ilk iş tenkil harekâtının yapılması idi. Genelkurmay Başkanlığının 2 Mart 1938 tarihli harekât emrine göre birlikler hazırlıklarını mümkün olan ihtimamla yapmakta ve harekât bölgesine pederpey intikal etmekte idiler.1 hazian 1938'de durum şöyle idi:

17. Tümen muharip birlikleri Elazığ'da toplanmakta;

Yukarıda bildirilen sıhhiye birlikleri teşkil edilmekte;

3. ve 17. Tümenler bölgesinde geri teşkilâtına devam olunmakta idi.

Bakanlıkça ikmal birliklerine atanan subayların bir kısmı henüz gelmemiş;

Tank müfrezesi ile satın alınacak sıhhiye ve nakliye otomobilleri gelmemiş;

Sadece tayyare taburunun yer kademesi Elazığ'a varmıştı.

Bu teşkilât tamamlandığında ileri harekâta başlanacaktı.

4. Genel Müfettişliğin 2 Haziran 1938'de birliklerine verdiği emre göre, Tunceli'de silâh toplama ve haydutları tedip etme harekâtında emir ve komuta durumu şöyle olacaktı:

Seyyar Jandarma Alayı bir taburunu Mameki garnizonunda bırakarak diğer iki taburu ve havan topu ile Tümen emrinde çalışacak;

Süvari bölüğü ile birlikte 3. ve 9. Seyyar Jandarma Taburları keza 18. Tümen emrine verilecek; bu taburlar garnizonlarını terk edecekleri zaman bedenî kabiliyetleri harekâta müsait erlerden en çok üç mangayı garnizonun korunmasına bırakacaklar, geri kalan kısımları ile harekâta katılacaklardı;

Nazımiye'deki 2. Seyyar Jandarma Taburu Dağ Taburu emrinde vazife görecek, bu tabur da garnizonunda diğer taburlar gibi üç manga bırakacaktı;

Jandarma birliklerinin 17. Tümen ve Mameki Dağ Tugayı emrine girmeleri, tümen karargâhının Hozat'a, Dağ Tugayı Karargâhının da Mameki'ye intikalinden itibaren başlayacaktı;

Mameki garnizon komutanlığına , seyyar jandarma alay komutan muavini bakacak. Bu görevi seyyar jandarma alayının Mameki'den hareket ettiği gün başlayacaktır;

Seyyar jandarma alayının Mameki'de kalan taburunun, tabur karargâhı ile bir bölüğü ve ağır makineli tüfek takımı Kırmızı Dağ'da, bir bölüğü Seyithan'da diğer 3. bölüğü de Mameki'de bulunacak;

Seyyar jandarma alay karargâhı ile Sin bölgesine intikal edecek iki taburdan, Mameki garnizonunda emir erleri vesair pek lüzumlu erlerden başka er bırakılmayacak ve bunların tutarı üç mangayı aşmayacaktı.

Bu emri veren Genel Müfettişlik, aynı zamanda 17. Tümen ve Seyyar Jandarma Alay Komutanlıklarından; 17. Tümen ve Mameki Dağ Tugayı kıtalarının Nazımiye, Mameki, Sin, Karaoğlan hattında kısa

zamanda bulundurulması gerektiği için hareket kabiliyetini almış olanların hemen yürüyüşe geçirilerek Elazığ'da bulunan bu kıtalardan Mameki Dağ Tugayına mensup olanların emir ve komuta ve emniyet altında Mameki'de, tümen kıtalarının da Karaoğlan'da toplattırılmasını ve geri teşkillerin mürettep mahallere, yerleştirilmesini istemişti.

2 Haziran 1938'de son durumu İçişleri Bakanlığı ile Genelkurmay Başkanlığına arz eden 4. Genel Müfettişlik, birlikler yerlerini aldıktan sonra; 17. Dağ Tugayı ile Kırmızı Dağ'dan, 17. Tümenle Pozvenk ve Pülür köyü hattından ve 3. Tugayla da Azvat - Kismikör - Sultan Seydi hattından ihtilatsiz bölgeye harekete başlamanın, en erken 10 Haziran 1938'de mümkün olabileceğini bildirmiş bulunuyordu.

1938 yılı harekâtında tedip edilecek Kalan haydutlarının bölgesi (Kroki: 49):

Bobyezbaba - Mahmunut gediği - Birman gediiği - Keller komu - Koçgölbaşı - Harami deresi - Harami ve Mercan derelerinin Munzur'a kavuştuğu nokta - Merho deresi kavşağı - Badikân - Dojikbaba, Karasakal dağı noktalarından geçen hat ile mahdut kalan Merho ve Mercan vadileri kısmını kapsamakta idi.

10 Haziran 1938 günü Müfettişlik emrindeki birlikler şu bölgelerde bulunacaklardı:

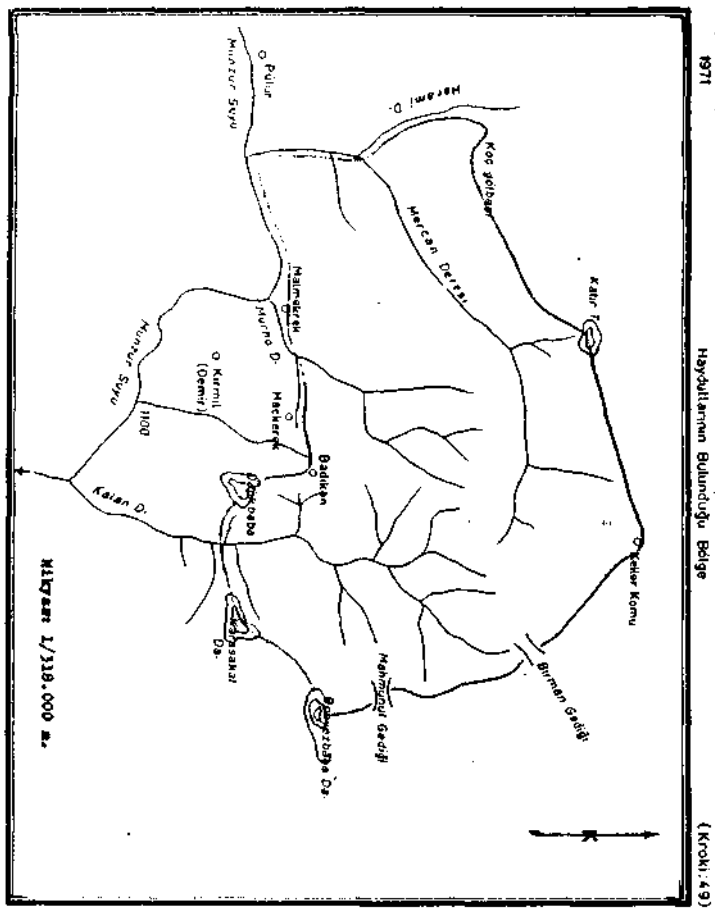
Mameki Dağ Tugayı: Zel dağı, Kırmızı dağ hattında

17. Tümen: Seyyar Jandarma Alayı ile Viyalik, Orta dağ bölgesinde, diğer kıtaları ile Ovacık'ın Pülür köyünde toplanmış durumda:

Erzincan Tugayı: Azvat karakolu - Surbahan - Seydi Sultan mevkilerini birer taburla tutmuş ve bataryaları 1. ve 2. Taburlar yanında bulundurulmuş olacaktı.

17. Tümen bir taburunu ihtiyat olarak Karaoğlan'a bırakacak. Bu tabur Müfettişliğinin rızası ile kullanılabilecek, 3. Seyyar Jandarma Taburu 57. Dağ Alayı emrine verilecekti.

Bu arada Ovacık ilçesinin Lertik, Mercan, Berman bölgelerinde oturan Kalanlı halka dağıtılmak üzere, yeteri kadar bildiri (Ek - 6) birliklere gönderildi.

TÜRKİYE CUMHURİYETİNDE AYAKLANMALAR
1924 - 1938
1938 Yılı Harekatında Tedip Edilecek Kalan Haydutlarının Bulunduğu Bölge
Sönkur Harp Tarihi Bşk. 1971
Mercan Deresi
Koç gölbaşı
Katır T.
Keller Konu
Birman Gediği
Mahmunut Gediği
Kalan D.
Badikan
Merho D.
Malmüdreh
Karmil (Demir)
Mameki
Pulur
Harami D.
Kalan
Kutu
Azizabdal
Ahpanos
Karasakal
Batikan
Koç Gölbaşı
Bobyezbaba Da.
Mahmunut Gediği
Birman Gediği
Kalan D.
Merho D.
Mameki
Karmil (Demir)
Malmüdreh
Mercan Deresi
Katır T.
Keller Konu
Badikan
Pulur
Harami D.
Mercan Deresi
Koç gölbaşı
Mameki
Karmil (Demir)
Merho D.
Malmüdreh
Badikan
Kalan D.
Bobyezbaba Da.
Mahmunut Gediği
Birman Gediği
Keller Konu
Katır T.
Mercan Deresi
Koç gölbaşı
Harami D.
Pulur
Merho D.
Malmüdreh
Karmil (Demir)
Mameki

Dolubaba - Kafat hattına kadar olan sahayı;

b. 17. Tümen, Mercan deresinin her iki yamaçlarına hâkim olacak şekilde Dojikbaba - 2257 rakımlı Kızıl tepe - Mansul Uşağı - Hezerik Uşağı köyleri - Koçgölbaşı hattına kadar olan bölgeyi haydutlardan temizleyeceklerdir.

c. Erzincan Tugayı, 3100 rakımlı Karacakale - Zeyni gediği - Sebilbaba tepesi hattını tutacak ve buradaki gedikleri elde bulunduracaktır. Birman gediğinden Keller konuma gelen yollar kapatılmalıdır. Karacakale Birman gediği - Zeyni gediğinden Sebilbaba tepesine giden yan irtibat yolu da keşif edilmelidir.

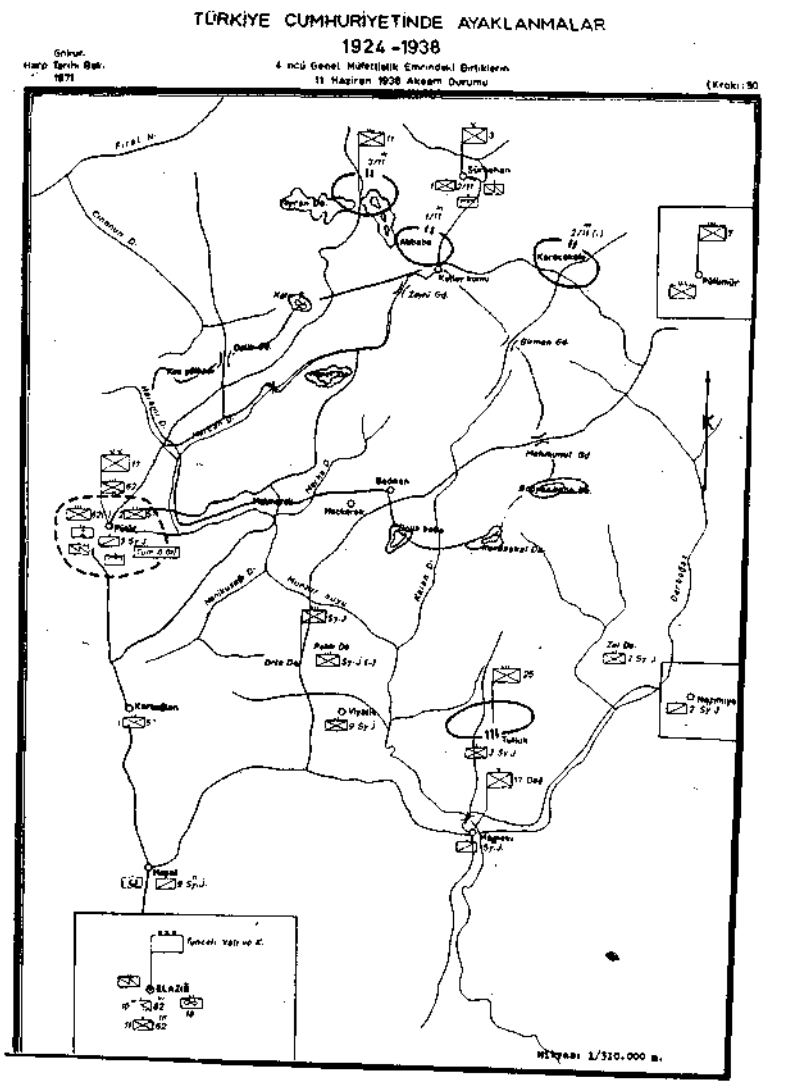
4. Bu harakâtta tayyare taburunun alacağı görev ayrıca bildirilcektir.

5. Birliklerin harekâta başladıklarının ve günlük hedeflerin Müfettişliğe bildirilmesini rica ederim".

Bu emre göre 11 Haziran'da yapılan normal keşif faaliyetleri sırasında yer yer mukavemetle karşılaşıldığı halde Mercan deresinde yapılan keşif sırasında askerlerimizi gören Perik Uşağı halkı bütün eşya ve hayvanları ile birlikte teslim oldular.

4. Genel Müfettişliğin harekât öncesi, 11 Haziran 1938 akşam durumu şöyle idi (Kroki: 50):

4. Genel Müfettişlik Karargâhı,
62. Alayın 10. ve 11 Bölükleri,
Muhabere Taburu,
Tayyare Taburu : Elazığ'da
9. Seyyar Jandarma Taburu Süvari Bölüğü,
Sıhhiye Bölüğü
17. Tümen Karargâhı,
62. Alay (iki bölük noksan),
57. Alayın 2. Taburu,
3. Seyyar Jandarma Taburu ve Süvari Bölüğü,
1. Topçu Taburu,
Muhabere Bölüğü,
İstihkâm Bölüğü,
Tümen bağlı birlikleri : Pülür'de
57. Alayın 1. Taburu : Karaoğlan'da

Seyyar Jandarma Alay Karargâhı,
1. ve 2. Taburları: Orta dağ - Pokir dağ bölgesinde
9.Seyyar Jandarma Taburu : Viyalik'te
17. Tugay Karargâhı
Seyyar Jandarma Alayı Süvari Bölüğü : Mameki'de
Seyyar Jandarma Alayının 3. Taburu : Tüllük'te
25. Alay : Tüllük kuzey sırtlarında mevzide
2. Seyyar Jandarma Taburu : Zel dağında tertiplenmekte
2. Seyyar Jandarma Taburu Süvari Bölüğü :Nazımiye'de
3. Tugay Karargâhı,
11. Alayın 5. Bölüğü,
Muhabere Bölüğü,
İstihkâm Bölüğü : Sürbahan'da
11. Alay Karargâhı : Tayran dağı doğusundaki boyun noktasında
11. Alayın 3. Taburu,
Dağ topçu bataryası : Aynı yerde güneye karşı mevzide
11. Alayın 1. Taburu,
Bir topçu bataryası : Akbaba'da güneye karşı mevzide
11. alayın 2. Taburu (bir bölük noksan) : Karacakale'de güneye karşı mevzide
7. Alay : Pülümür'de

11/12 Haziran 1938 gecesinden itibaren birlikler harekete geçerek tedip bölgesine girmeyi başardılar. 12 Haziran günü durum şöyle idi :

17. Tugay bölgesinde:

25. Alay grubu 11 Haziran 1938 saat 22.00'de yürüyüşe geçerek 2. Tabur Azizabdal tepesine varmış, arkadan gelen 1. Tabur gece saat 02. 30'da Kerenko'nun kuzeyindeki küçük tepelere vardığı zaman sağ ve soldan haydutların ateşlerine maruz kalmıştı. Bu durumda iki tabur arasında da irtibat kesilmiş ve bu müsademede bir şehit, beş hafif yaralı, bir hayvan ölü ve 10 hayvan yaralanmıştı.

17. Tümen, Pozvenk- Sosvenk - Mercan deresi kavşak noktası - Arze'ler hattına, Erzincan Tugayı ise, Kırnavik ve Azvat'tan Danzik'e giden yolların kavşak noktası- Akbaba dağı ile Keller komu arasındaki sırtları ve Tayran tepesinin 3 km. doğusundaki gedik hattına varmıştı.

13 Haziran 1938'de :

Mameki Dağ Tugayı bölgesinde: Kırmızı dağdan Yukarı Bor'a indirilen bir kuvvetimiz Çat köyüne hâkim yamaçları tuttu ve Çat'a ateş baskını yaptı. Bu baskına haydutlar şiddetle karşı koydularsa da Çat köyündeki kalabalık, perişan bir halde bağrışma va feryatlar içinde kaçıştılar. Bu müsademede haydutlar 15'i silâhsız olmak üzere 70 kadardı. Müsademe sırasında 20 kadarı imha edildi. Buna karşılık Seyyar Jandarma Alayı 3. Taburu müfrezesinden de üç er şehit, beş er yaralı verildi.

17. Tümen birliklerinin karşılaştıkları direnmeler kırılmış, Ağzonik Velolar, Gülşen komu ve daha bazı köyler yakılmış ve tümen, Sosvenk - Ağzonik - Velolar - Gülşen komu - Koçgölbaşı hattını elde etmişti.

Erzincan Tugayı bölgesinde ise; eşkıyanın gözetleme postalarına yaptığı ateş faaliyetinden başka önemli bir olay olmadı. Sadece 4. Genel Müfettişliğin aldığı haberlere göre Koç'ların herhangi bir hareket ihtimalini dikkate alarak Seyyar Jandarma Alayının kâmilen Munzur kenarına indirilmeyerek Orta dağın hâkim bir yerinde ihtiyata alınması ve Karaoğlan istikametine harekete müsait bir durumda bulundurulmasını emretmişti.

14 Haziran 1938'de :

Müfettişlik Karargâh Muhafız Takımı 70 mevcutla Pertek köprüsünün korunmasına gönderildi.

Mameki Dağ Tugayı bölgesinde normal devam eden faaliyetler arasında 1. Seyyar Jandarma Taburundan ağır makineli tüfekle takviyeli bir müfreze, Aşağı ve Yukarı Rostan, Dergever köylerini aramış ve yakmıştı.

17. Tümen de; aynı şekildeki faaliyetler arasında Hormik, Diztaş, Hemzik Uşağı hattının batısında 15 kadar köyü yaktı.

Erzincan Tugayı da; 11. Alay 2. Taburu ile Zeyni gediğinin 2 km. kuzeybatısındaki tepeler ile, Tayran gediği güneyindeki tepeleri, 1. Taburu ile Keller komu batı sırtlarını, 3. Taburu ise Karacakale'nin 5 km. kuzeydoğusundaki tepeler hattını tutmuştu. 14 Haziran 1938 akşam durumu şöyle idi:

Mameki Dağ Tugayı:

2. Seyyar Jandarma Taburu: Zel dağında ve Tugay emrinde:

25. Alay Karargâhı,
25. Alay 2. Tabur,
25. Alay Havan Takımı,
Bir dağ bataryası: Azizabdal'da
25. Alay 1. Tabur: Kerenko tepelerinde
Tugay karargâhı,
25. Alay 1. Taburdan bir piyade takımı,
İstihkâm bölüğü,
Muhabere bölüğü,
Telsiz istasyonu,
Seyyar Jandarma Alayı 3. Tabur Karargâhı,
Seyyar Jandarma Alayı 3. Taburundan bir bölük ve bir ağır makineli tüfek takımı: Kırmızı dağda
Seyyar Jandarma Alayı 3. Taburundan bir bölük: Seyit Han'da
Seyyar Jandarma Alayı 3. Taburundan bir bölük,
Nakliye Taburu,
Sıhhiye Müfrezesi,
Mameki Ambar Konağı,
Bir sahra fırını: Mameki'de
17. Tümen:
Seyyar Jandarma Alayı 1. Taburundan iki piyade bölüğü ile bir top: Sosvank'ta
1. Taburun kalanı,
Seyyar Jandarma Alayı Karargâhı,
Seyyar Jandarma Alayı 2. Tabur,
İstihkâm bölüğü,
Bir top: Pozvenk'te
9. Seyyar Jandarma Taburu : Orta dağda
62. Alay Karargâhı,
62. Alay 2. Tabur,
Bir dağ bataryası: Pülür doğusunda ve Hormik batısındaki tepelerde
62. Alay 1. Tabur : Diztaş doğusundaki en hâkim sırtlarda
57. Alay Karargâhı,
Bir dağ bataryası,

3. Seyyar Jandarma Taburu : Diztaş civarında ve Mercan deresinin iki tarafında
2. Tabur : Molla Ali ve Gölbaşı sırtlarında
62. Alaydan bir makineli tüfek takımı ile bir piyade bölüğü : Hopik kuzeyindeki tepede
Tümen Karargâhı,
Bir İstihkâm Bölüğü,
Telli ve Telsiz Muhabere Bölükleri,
Sıhhiye Bölüğü,
Bir topçu takımı,
3. Süvari Bölüğü: Pülür ve civarında 57. Alay 1. Tabur,
Bir top takımı: Karaoğlan Bölgesinde
Erzincan Tugayı:
11. Alay Karargâhı,
11. Alay 2. Tabur (bir bölük noksan),
Bir dağ bataryası : Seydi Sultan güneyindeki Tayran gediğinde
Tugay Karargâhı,
İstihkâm Bölüğü,
Muhabere Bölüğü,
Telsiz istasyonu,
11. Alayın 1. Taburu,
Bir dağ bataryası
11. Alayın 2. Taburundan bir bölük: Akbaba dağında;
11. Alayın 3. Taburu,
Bir telsiz istasyonu: 3100 rakımlı Karacakale Dağının takriben 2 km. doğusunda tepeler hattı üzerinde
7. Alay: Pülümür'de
Köprücü Müfrezesi,
Müfettişlik Muhafız Takımı : Pertek köprü başında;
7. Kolordu Nakliye Taburu (canlı ve cansız bölükleri ile),
Bir Muhabere bölüğü,
İki Telsiz Müfrezesi : Elazığ'da.

15 Haziran 1938 günü de; Mameki Dağ Tugayı, 17. Tümen ve Erzincan Tugayı bölgelerinde keşif, gözetleme gibi normal faaliyetler devam etmekle beraber yer yer eşkıya hareketleri, kıtaların karşı ateş-

leri ile tart edildi ve bazı köy ve komlar yakıldı. Daha önceki günler gibi bugün de yapılan küçük müsademelerde kıtalarda bir miktar şehit ve yaralı verilmiş, haydutlar da bir hayli zayiata uğratılmıştı.

16 Haziran 1938'de durum şöyle idi :

Mameki Dağ Tugayı bölgesinde; Tugay Komutanının emir ve komutasında Kerenko'nun güneyi ve Kırmızı dağın kuzeyi yamaçlarında tarama yapılmış ve bu taramada haydutlarla yapılan müsademede, 25. Alaydan bir er şehit ve bir er de yaralanmıştı.

17. Tümen Bölgesinde: 62. Alay, Merho kuzeydoğusu - Mansul Uşağı köyü 2km. kadar batısındaki taşlıklı tepe hattına;

57. Alay , Gülhan mezrası - Katır gediği hattına varmış, Zaruk, Misafir Almaz, Han uşağı köyleri yakılmıştı.

Erzincan Tugayı bölgesinde: 11. Alayın 2. Taburu bir kısmı ile Sebilbaba kuzeyindeki tepeleri tutmuş, diğer kısmı ile Tayran gediği, Sebilbaba arasında bulunmakta; 1. Tabur Zeyni gediği iki tarafındaki tepelerde bulunan haydutları tart ederek bu gediği tutmuş ve Birman gediği yolunu kapamıştı. Bu tabura Molla Ali köylülerinden 58 kişi teslim oldu.

3. Tabur Karacakale civarında ilerlerken 150 kadar haydutun dört taraftan ateşine maruz kaldı ve yardım isteğinde bulundu. 1. Taburdan iki bölüğün bu taburu kurtarmak maksadı ile gönderilmesi üzerine akşama kadar devam eden müsademe sonunda haydutlar kaçtılar. Aynı gün harekâta katılan bir tayyare filosu da Zel dağı kuzeyinde bulunan Temnasi tepesini bombalamıştı.

4.Genel Müfettişliğin 16 Haziran 1938'de verdiği emirde:

Erzincan Tugayının büyük kısmı ile Birman gediğinde olmak üzere Birman gediği - Harçi dağı hattına ilerlemesini;

17. Tümenin 19 Haziran 1938 akşamına kadar Harçi dağı - Hanuşağı hattına ilerleyerek Merho deresine hâkim olmasını ve Mercan vadisini temizlemeye devam etmesini, Mameki Dağ Tugayı bölgesinde de faaliyete başlamak üzere Seyyar Jandarma Alayı iki taburu ve bir topçu takımı ile 17 Haziran 1938'de Havikpah üzerinden Mameki Dağ Tugayı emrine girmek üzere Pozvenik'ten hareket etmesini, 9. Seyyar Jandarma Taburu ile istihkâm bölüğünün Orta dağda Tümen emrine bırakılmasını istemiş ve Seyyar Jandarma Alayının

Mameki'de bulunan Süvari Bölüğünün Mameki Garnizon komutanlığı emrine verildiğini bildirmişti.

17 Haziran 1938'de kıtalar bir yandan Müfettişlik emrine göre hareketlerini düzenlerken bir yandan da eşkıya ile temas halinde bulunmuş ve yaptıkları müsademelerde yer yer haydutları ateşle tart etmişlerdi.

4. Genel Müfettişlik çeşitli kaynaklardan aldığı haberlere göre, Koçuşaklıların hükümet kuvvetlerine baş kaldırmak üzeri bulunduklarını dikkate alarak hem Kalan tedibatını tamamlamak ve hem de Koçları baskı altında tutmak için eldeki kuvvetin takviyesi lüzumuna değinerek Muhafız Alayına hazırlık emri verilmesini Genelkurmay Başkanlığına ve İçişleri Bakanlığına arzetmişti. 18 Haziran 1938 günü de aynı faaliyetlere devamla geçti ve önemli bir olay olmadı.

19 Haziranda: tedip bölgesi dışında Amutka, Havikpah, Çemişkezek ve daha bazı yerlerde hareket halinde bulunan mekkâri kolu ve karakol kuvvetlerimize küçük eşkıya gruplarının ateşle tecavüzleri gibi olaylar cereyan etmişti. Meydana gelen bu olaylar, olay yerlerine göre, şimdilik Koç, Şam, Yukarı Abbas aşiretleri ile Kureyşan, Şeyhan grubu mensuplarının haydutlara katıldıkları anlaşılmıştı. Bu itibarla Genel Müfettişlik şu hususların yapılmasını ve tertiplerin alınmasını emretti:

57. Alay Karargâhı ile 2. Tabur ve bir batarya, Pülür köprüsü civarında toplanacak;

Mameki'deki Seyyar Jandarma Alayı topçu takımı ile derhal Hozat'a gönderilecek;

Erzincan Tugayı 17. Tümen emrine verilecek.

Jandarma karakollarında da şu değişiklikler yapılmıştı:

Hozat Jandarma Bölüğünün Pakire karakolu, Derik karakolunu; Sekedik karakolu, Kurkurik karakolunu takviye etmişler; İstiran, Torot, Sin karakolları birleştirilerek Deşt'e gönderilmiş;

Ovacık Jandarma Bölüğü Elgazi, Dirigi karakolları Pülür'de birlik merkezinde, Zeranik'te bulunan Havaçor karakolu ve bölüğün diğer kısmı Pülür'e gönderilerek bölük toplattırılmış, Pertek Jandarma Bölüğünün Şavak karakolu, Hıdırdamı karakolunu takviye etmiş, Kalan Jandarma Bölüğünün Havikpah karakolu Mameki'ye gidemediğinden Deşt'e gönderilmiş;

Pülümür'de kısa zamanda çok yiyecek bulundurulması 9. Kolordudan istenmiş;

Erzak ve cephane sarfiyatında son derece tasarrufa riayet olunmasına işaret edilmiş;

Zeranik garnizon ve hükümetinin, subay ve memur ailelerinin Pülür'e celbi emredilmiş;

9. Seyyar Jandarma Taburu Karaoğlan'a alınmıştı.

20 Haziranda, birlikler daha önceki emirlere göre ileri hareketlerine devam etmekte idiler. Belirmekte olan ihtiyaçlara göre harekâtı sevk ve idare eden 4. Genel Müfettişlik gördüğü lüzum üzerine bugün de:

57. Alay Karargâhı ile 2. Taburun akşama kadar Bilgeç tepeyi işgal etmesini istemiş ve Karaoğlan'daki taburu da bu alay emrine vermişti. Ayrıca, haydutların kısa zamanda tenkili için kuvvetlerin kullanılmasına dair verdiği emirde:

Haydutların Hinzari - Bobyezbaba - Dojikbaba hattı ile kuzeye ve Zel dağı kuzeyindeki Timnas tepe - Azizabdal kuzeyi - 2635 rakımlı tepe hattı ile de güneye karşı mukavemet göstereceklerinin ve bu sebeple Ahpanos, İkisor bölgesinde ve Kutu deresinde saklanacaklarının çeşitli kaynaklardan haber alındığını ve tümen karşısında 180'den, Mameki tugayı karşısında da 90'dan fazla silâh bulunmadığını açıklamış ve bu durumda tümenin harekât planı gereğince özellikle Birman kanadı ile kuzeyden güneye doğru süratle hareket etmesi halinde haydutların yukarıda belirtilen planlarına göre hareket edeceklerini belirtmiş ve tümenin Bobyezbaba - Karasakal - Dojikbaba hattına gelmesi ile Mameki Dağ Tugayının da kuzeye doğru harekete başlamasının ve işbirliği sağlamasının ve bu arada Dojikbaba tepenin daha önce ele geçirilmesinin çok faydalı olacağına değinmiş ve Mameki Tugayının işlerini buna göre düzenleyerek tümenle birlikte görevlerini pek kısa zamanda bitirmelerini;

57. Alay ile, o gün Hozat'a gelmekte olan Seyyar Jandarma Alayının Amutka üzerine yürütülmesini istemişti.

4. Genel Müfettişlik ayrıca, Koçluların haydutlara katılması dolayısıyla harekâtın süratle sonuçlandırılması için yeni bir tugay karargâhı ile takviyeli iki alayın Tunceli'ne gönderilmesini İçişleri Bakanlığı ile Genelkurmay Başkanlığından istemişti.

21 Haziranda; Mameki Dağ Tugayı bölgesinde mutad tarama faaliyeti yapılmış, 17. Tümen bölgesinde ise; Erzincan Tugayının sol kolu Birman gediği doğusundan, merkez kolundan takviyeli bir bölük de Zeyni gediğinin 4 km. kadar güneyinden tepeler hattı üzerindeki en hâkim tepeyi işgal ettiler. Bu sırada sol koldaki 2. Tabur Harçi gediğinde ve taburun karşısında 100 kadar haydut bulunmakta idi.

19 Haziran 1938'de Hozat - Amutka telefon hattının kesilmesi ve Koç'luların Amutka karakoluna tecavüzü üzerine başlayan müsademe 20 Haziranda durmuştu. Haydutlar karakolun etrafından ayrılmadıkları için müsademe tekrar devam etti. Karakolu kuşatılmış durumdan kurtarmak maksadı ile 21 Haziranda Hozat'ta bulunan Seyyar Jandarma Alayı saat 10.00'da Amutka istikametine gönderildi. Alay, Zeynel tepeden itibaren haydutlarla karşılaşmış ve gittikçe şiddeti artan haydut direnmelerini taarruzla kırarak çetin müsademelerden sonra akşama kadar karakol binasına 1 km. kadar ilerlemiş ve karakola hâkim olan doğu ve güney sırt ve tepelerini ele geçirmiş ve gece lüzumsuz zayiata sebep olmamak için taarruz ertesi sabaha ertelenmişti. Alayın bugünkü zayiatı üç şehit, altı er, iki subay yaralı, haydutların zayiatı ise bir hayli fazla idi. Alayın 21 Haziranda yaptığı harekâta bir tayyare filosu da katılmış Amutka ve Tagar köyleri ile Zeynel tepe bombalanmıştı.

Nihayet 22 Haziran 1938'de Seyyar Jandarma Alayı tekrar taarruza başlayarak şiddetli müsademelerden sonra saat 08.30'da Amutka köyünü işgal etti ve Amutka karakolunu kurtardı. Bu müsademede bir er şehit, iki er yaralandı. Haydutlardan da karakol civarında 20 kadar ceset vardı.

Amutka'nın işgalinden sonra Ali boğazına doğru kaçan haydutlar üç tayyare filosu tarafından bombalanmışlardı.

Bundan sonra Seyyar Jandarma Alayının Zeynel tepe ile Amutka arasındaki hâkim sırtlarda bulunması Hozat'taki 9. Seyyar Jandarma Taburu ile topçu takımının Zeynel tepeye gönderilerek seyyar alayın yan ve gerilerini koruması, 62. Alayın Elazığ'da bulunan bir bölüğünün otomobille Hozat'a, oradan da Sirtikon'a gönderilmesi emredildi.

4. Genel Müfettişliğin harekât bölgesine yeniden iki alay daha gönderilmesi isteği Genelkurmay Başkanlığınca dikkate alınmış ve Yozgatta bulunan 93. Alayın trenle sevk edileceği Müfettişliğe bildirilmişti. Genelkurmay ayrıca, 63. Alaydan bir taburun çok kısa zamanda Elazığ'a gönderilmesini emretti.

23 Haziranda: 57. Alay Karargâhı, 1.Tabur ve bir topçu takımı, daha önceki emre göre Bilgeç tepeye gelmiş ve burayı işgal etmişti. Keza bugün bir tayyare filosu Tagar ve Bozan köylerini bombalamış ve civardaki sürülere makineli tüfek ateşi açmıştı.

24 Haziran 1938'de :

Mameki Dağ Tugayı bölgesinde: Azizabdal'dan hareket ettirilen bir müfreze 2635 rakımlı tepeyi ve bunu 2 km. batısındaki Dolubaba tepesini baskınla işgal etti. Aynı gün, 17. Tümen bölgesinde: 17. Tümen bütün kuvvetleri ile Dojikbaba - Badikân - Keçerekbaba - Fatgar - Aşkirik'in 4 km. batısındaki Mahmunut gediği hattına karşı taarruza başladı. Bu arada, Badikân, Delak bölgesindeki haydutların yan ve gerisine etki yapmak üzere sürülen bir müfreze Dojikbaba'nın 5 km. batısındaki Kızıl tepeyi müsademe etmek suretiyle işgal ettiği sırada Kaçkerekbaba batısındaki Aktaş köyü de işgal edilmişti. Böylece, akşama kadar devem eden taarruzî harekette Kızıl tepe - Delak - 2323 rakımlı tepe hattı ele geçirildi ve haydutlar Kızıl dağda fazla direnemediler. Bu harekâtta 62. Alaydan iki şehit, sekiz yaralı verildi. Erzincan Tugayı bölgesinde de: tugay birlikleri hadisesiz olarak hedeflerine doğru ilerlediler. Bugünkü harekâta katılan iki uçaklı bir filo da Kalan bölgesinde Nazika, Briki, Meraş köylerini bombaladı.

Cephede ileri harekât yapılırken 63. Alayın 400 mevcutlu 1. Taburu trenle Elazığ'a gelmiş, Elazığ'daki tank müfrezesi Pertek köprüsü güney kıyısına gönderilmişti.

25 Haziran 1938 durumu:

Mameki Dağ Tugayı bölgesinde birkaç yerde ufak tefek müsademelerden başka önemli bir olay olmadı.

17. Tümen bölgesinde: 62. Alay 2. Tabur ile Kızıl tepeyi: Alay karargâhı ve bir taburla da Delak bölgesini; Erzincan Tugayının sağ kolu 2323 Kavak batısındaki tepeyi Kameş köyüne kadar Kaçkerekbaba sırtlarını; merkez kolu ile de Barke sırtlarını işgal etmekte idi. Sol kol,

direnen 20 kadar haydutu tart ederek Mahmunut gediği kuzey sırtlarını geç vakit işgal etmişti. Bu arada, 93. Alay saat 17.00'de trenle Elazığ'a gelerek ordugâha geçmiş, tank müfrezesi, tombaz aracı ile Muratsuyu kuzeyine geçirilmişti.

26 Haziranda kayda değer bir gelişme olmadı. 27 Haziran 1938'de Mameki Tugayı bölgesinde normal faaliyet devam ederken 17. Tümen bölgesinde; 62. Alay sıklet merkezini sağ kanadı üzerinde toplamakta, Erzincan Tugayı sağ ve merkez kolları ile Badikân - Midrik - Ariki hattına, sol kol ile de Mahmunut gediği güney sırtlarına ilerlemekte idi. Bu harekât sırasında haydutlar zayiat vererek mevziden mevzie çekilmek suretiyle direnmekte idiler. Sol kol Bobyezbaba'ya doğru ilerlerken 500 kadar insan ve 1 000 kadar hayvandan ibaret kafilenin Bobyezbaba tepeler hattına doğru kaçtıkları, bu kaçışı desteklemek üzere 30- 40 kadar haydutun Bobyezbaba'nın batısında kuzeye ve batıya karşı mevzilendiği görülüyordu.

28 Haziranda 9.Seyyar Jandarma Taburu Mameki'ye varmış ve bu tugay emrine verilmişti.

17. Tümen bölgesine: 62. Alay Kozdağını işgal etmiş. Erzincan Tugayının merkez ve sol kolları fazla bir mukavemete maruz kalmadan Mareşa ve Bobyezbaba'yı işgal etmişlerdi. Sağ kol ise: Kirgat ve Boduk bölgesinde haydutların esaslı direnmesi ile karşılaşmış ve akşama doğru bu direnme gittikçe artmıştı. Bir kısmı silâhlı ve diğer bir kısmı da balta ve kürekli olmak üzere 70 kadar haydutla pek yakından çarpışmalar olmuş ve haydutlara önemli miktarda zayiat verdirilmiş ve civardaki Ali, Midrik, Mitgel, Hotar, Ariki, Tenkâli, Meraş, Mezria- i Hikü ve Keçeler köyleri yakılmıştı. Bugünkü harekât sonunda Tümen, Kozdağı - Kirgat - Mitgel -Tenkâli - Bobyezbaba hattına varmış oldu. 29 Haziran 1938'de birlik cephelerinde önemli olaylar olmadı.

İkinci Tunceli Harekâtının başlamasından bugüne kadar zayiat durumu şöyle idi:

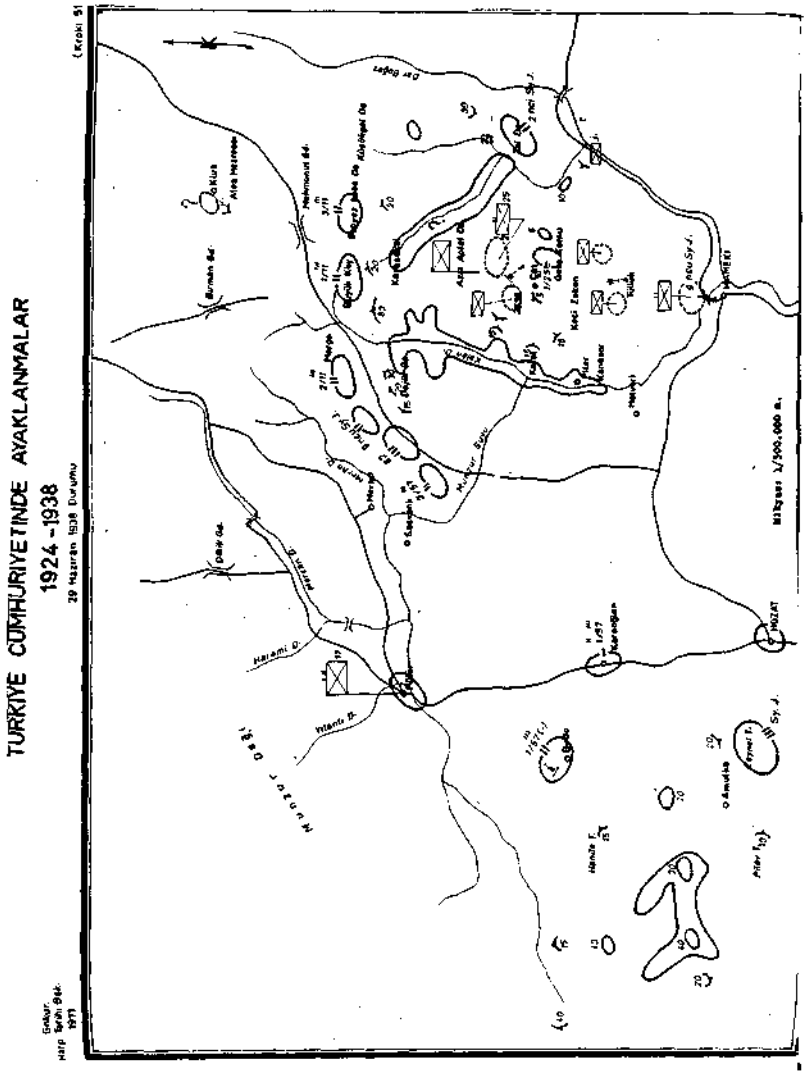
Tenkil kuvvetlerinde: 33 şehit, 60 yaralı

Haydutlardan: 163 ölü ve yaralı

Dehalet edenler : 855 insan

Yakılan köyler: 60

Kıtalarla haydutların 29 Haziran 1938 durumu (Kroki: 51) dedir.

Sürüp giden Dersim gailesi, hükümetin daha ciddî tedbirler almasını gerektiriyordu. Büyük Millet Meclisinin 30 Haziran 1938 oturumunda Başbakan Celâl Bayar, Meclisin tatile girmesi dolayısıyla verdiği nutukta; Dersim meselesini kökünden halletmek için Ordu Manevrasında orduya görev verileceğini ve böylelikle takip kuvvetlerine tarama harekâtında yardım edileceğine işaret etmişti. Harekât bölgesindeki durumda henüz önemli bir değişiklik olmamıştı. 4 Genel Müfettişlik, Mameki Dağ Tugayı bölgesinde; Azizabdal'da toplanacak tugay ihtiyatları ile Bobyezbaba'da bulunan Erzincan Tugayı kıtalarının müşterek Karasakal dağına taarruzunu emretmişti. Aynı gün akşama doğru 3. Tugaydan bir bölük saat 17.00 sıralarında fazla mukavemet görmediği için Karasakal tepesini işgal etti. Amutka bölgesinde kayda değer bir olay olmamış, sadece müteakıp günlerdeki harekât için tedbir almakla meşgul olunmuştu.

1 Temmuz 1938'de ayaklanma bölgesindeki haydutların durumu şöyle idi: Haydaran ve Kör Abbas aşiretlerinden 100 kadar silâhlı Timnas tepe ve Roşnak boğazını tutmakta, bunların aile ve davarları Hinzar güneyindeki dere ve yaylalarda;

Silâhlı 50 kadar Demenanlı haydut, Dolubaba ve Kercnko tepeleri etrafında, aileleri Piter, Kafat ve Laç deresi mağaralarında;

Keçel haydutlarından 100 kadar silâhlı Karasakal yaylası civarında; diğer 50 kadar silâhlı Bal Uşağı haydutları ile beraber Dojikbaba kuzey sırtlarında;

Abbas, Aşuran ve Beyit uşaklarından 50 kadar silâhlı Dojikbaba güneyi sırtlarında;

Bu haydutların 5 - 6 bin tahmin edilen aile efradı İskisor, Ahpanos, Horan bölgelerindeki mağaralarda, dere tabanlarında ve Sırpat mağaralarında saklanmakta;

Koç, Resik ve Şam uşağı silâhlı haydutları eski durumda, aileleri ve davarları Ali boğazı bölgesine çekilmiş bulunmaktalar.

Grup grup gözetleme görevinde bulunan bu haydutlar civar köylerin yaylalarında bulunan halkın hayvan ve eşyalarını gaspetmekteler, haydutluktan korktukları için halkı Sekedik ve Ağavis köylerine çekilen Karaballılara ait Karasil köyünü yağma etmişler. Ziyal köyünü yakmışlardı.

Bu durumda bulunan haydutlara karşı yapılan harekât ise:

Mameki Dağ Tugayı bölgesinde: 4. Genel Müfettişliğin dünkü emrine göre Azizabdal'da toplanan iki taburluk bir kuvvetle Azizabdal'dan; Erzincan Tugayının sol kolunun büyük bir kısmı ile de Bobyezbaba'dan Karasakal istikametine. Mameki Dağ Tugay Komutanı idaresinde yapılan taarruzda Azizabdal - Karasakal - Bobyezbaba hattı işgal edilerek haydutların Ahpanos bölgesinden doğuya kaçmalarına engel olunmuş, Karasakal civarında mevzilenen topçu ile Ahpanos bölgesinde görülen insan ve hayvan sürüleri ateş altına alınmış ve bir hayli zayiat verdirilmişti.

17. Tümen ve Amutka bölgelerindeki normal tarama faliyetine devam edilmekte idi.

4. Genel Müfettişlik, ayaklanma bölgesindeki halkı uyarmak maksadı ile zaman zaman yaptığı üzere bugün de (1Temmuz 1938) uçak ile haydutların bulundukları bölgelere attırdığı bildiride (özetle): etraflarının çevrildiğini ve hükümete dehalet etmekten başka çareleri kalmadığını, dehalet edenlerin hayatlarının kurtarılacağını ve dehalet etmeyenlerin sonuna kadar takip edilerek her halde ele geçirileceklerini belirtmişti (Ek- 7).

2 Temmuz 1938'de; Mameki Dağ Tugayı bölgesinde; Dojikbaba taarruzunu ateşle destelemek ve Karasakal, İkisor doğu sırtlarını tutarak haydutların doğuya kaçmalarına mani olmak üzere takviyeli bir tabur Azizabdal'dan hareket ederek bu yerleri tutmuş, topçu ile Dojikbaba, 2570 rakımlı tepe ve civarı, ağır makineli tüfekle de Ahpanos, İkisor bölgeleri ateş altına alınmıştı. Haydutların Kalan deresi boyunca güneye inmelerini sağlamak için ayrıca bir müfreze de gönderilmişti.

17. Tümen bölgesinde; Dojikbaba ve güneyindeki 2570 rakımlı tepe hattını elde etmek üzere tümen emrindeki birlikler bu sabah saat 07.00'de taarruza geçtiler. Batıdan taarruz eden 62. Alay 2570 rakımlı tepenin 1 km. batısındaki tepeye ve kuzeyden taarruz eden 3. Tugayın sağ kolu da Dojikbaba zirvesinin 500 metre kuzeyine kadar yaklaştılar. Haydutlar muhtelif gruplar halinde direnmelerine devam ediyorlar, kıtalar ise son derece arızalı arazide haydutlara karşı takdire değer şekilde saldırıyorlardı. Akşama doğru saat 19.30'da 2570 rakımlı tepe, saat 20.30'da da Dojikbaba sivrisi çok çetin bir muharebeden sonra zapt ve işgal edildi. Yapılan bu harekât bir tayyare filosu tarafından desteklendi ve bu yerler bombalandı. Bugünkü taarruzda 4 şehit, 17 er, 1 subay yaralı verilmişti. Haydutların zayiatı 40'dan fazla idi. Üç haydut da kendilerini uçurumdan atarak parçalandı.

8 Temmuz 1938 gününe kadar birlikler bulundukları bölgelerde arazi ve hava şartları çok ağır olmasına rağmen devamlı surette tarama faaliyeti yapmış, bu hareketlerde zaman zaman ve yer yer haydut direnmeleri ile karşılaşıldığı için yapılan müsademelerde kıtalarımızdan bir miktar şehit ve yaralı verilmişti. Haydutlara da oldukça ağır insan ve hayvan zayiatı verdirilmiş, yer yer dehaletler olmuş ve muhtelif bölgelerde haydutların terkettikleri hayvan sürüleri toplattırılmış, yapılan tarama harekâtında zaman zaman tayyare desteği de yapılmış ve bazı köyler bombalanmış ve yakılmıştı.

Bundan sonraki günlerde de tarama faaliyeti aynı şekilde devam etmiş ve beliren ihtiyaca göre yeni müfrezeler tertiplenip görevlendirilmiş ve bölge komutanlıkları kuruluşlarında bazı değişiklikler yapılmıştı.

4. Genel Müfettişlik 14 Temmuz 1938'de haydutlar üzerinde kesin sonuç almak maksadı ile şu taarruz emrini vermişti:

"1. Haydutların kolbaşıları Kafat - Piter arasındaki Derviş mağarasında ve büyük kısımları Meydan yaylası civarında görülmüşlerdir.

2 Hazırlık durumuna girmiş olan birlikler 15 Temmuz 1938 günü saat 04.00'ten itibaren bulundukları hatlardan aşağıdaki şekil ve tertipte taarruz ederek Demenan ve Kalan haydutlarını imha edeceklerdir:

a. Erzincan Tugayı; sıklet merkezi ile 2635, Kanasor genel istikametinde olmak üzere güneye doğru taarruz edecek ve sağ kanadı ile de Kalan, Munzur vadi tabanlarını takip edecektir.

b. Mameki Dağ Tugayı; Azizabdal -Kırmızı dağ hattındaki kuvvetle haydutları tespit edecek ve Haris boynu ile Azizabdal, Kerenko arasındaki boyun noktasından haydutların doğuya kaçmalarına engel olacaktır. Kırmızı dağ - Anavar komu - Haçili deresi mansabı hattında

bulunan kuvvetler de Laç deresi ve mansabına hâkim olacak şekilde kuzeye ilerleyerek tertiplenecek, haydutların buradan ve özellikle Munzur vadisi tabanından güneye kaçmalarına kesin surette engel olacaktır. Pilvenk - Seliç - Anavar komu yollarını kapamakta olan sabit jandarma bölüğü de bu tugay emrindedir.

c. Deşt Müfrezesi ile 63. Alayın 1. Taburu; Seliç ile Vank arasındaki geçit yerlerini doğuya karşı kapayacak ve haydutların Munzur'u batıya geçmelerine mani olacaktır.

3. Haydutlar en son olarak Laç deresinde imha edilecek ve bu imha hareketi haydutların kaçmalarına fırsat ve imkân vermeyecek şekilde sürat ve şiddetle yapılacaktır. Eğer 15 Temmuz günü akşamına kadar bir sonuç alınmazsa, kıtalar vardıkları hatlarda kuvvetli güvenlik tedbirleri ile kalmalı ve ertesi günü harekâta devam olunmalıdır.

4. Birliklerce bildirilecek ihtiyaca göre bu taarruza hava kuvvetleri de iştirak ettirilecektir.

5. İki Tugay sıkı irtibatla vazifi görerek bu işte muvaffak olacaklardır. Erzincan Tugayı acele hallerde Mamek Dağ Tugayı ile Munzur suyu batısındaki kıtalara emir ve talimat verir".

Bu emre uyarak Erzincan Tugay Komutanlığı da aynı gün (15 Temmuz 1938) taarruz emrini vermişti. Bu emre göre yapılacak harekâtta; Erzincan Tugayı kuzeyden, Mameki Dağ Tugayı batıdan, 62. Alay Müfrezesi ile Deşt Müfrezesi de batıdan olmak üzere haydutların çember içerisine alınması düşünülmüştü.

15 Temmuz 1938 saat 04.00'de Müfettişlik emrine göre başlayan taarruz şu suretle gelişmişti:

Mameki Dağ Tugayı kuvvetleri:

Kerenko bölgesinden bir bölük, Keçizeken köyüne hâkim sırtları, Kırmızı dağ bölgesindeki kuvvetler de, Keçizeken deresine hâkim noktaları tutmuştu.

Erzincan Tugayı kuvvetleri; Çat köyünün 1 km. kuzeyi, Kalan deresi mansabı 1 km. kuzeyi hattına kadar ilerlediler. 2635 rakımlı tepenin 4 km. batı ve güneybatısındaki tepelerde direnmek isteyen haydutların mukavemetini kıran sıklet merkezi, Aşağı Bor'un kuzeyindeki tepelere ilerlemekte idi.

Kerenko güneyinden doğuya geçmek isteyen haydut sürüleri bu bölgedeki 25. Alay birlikleri tarafından ateşle önlenmişti.

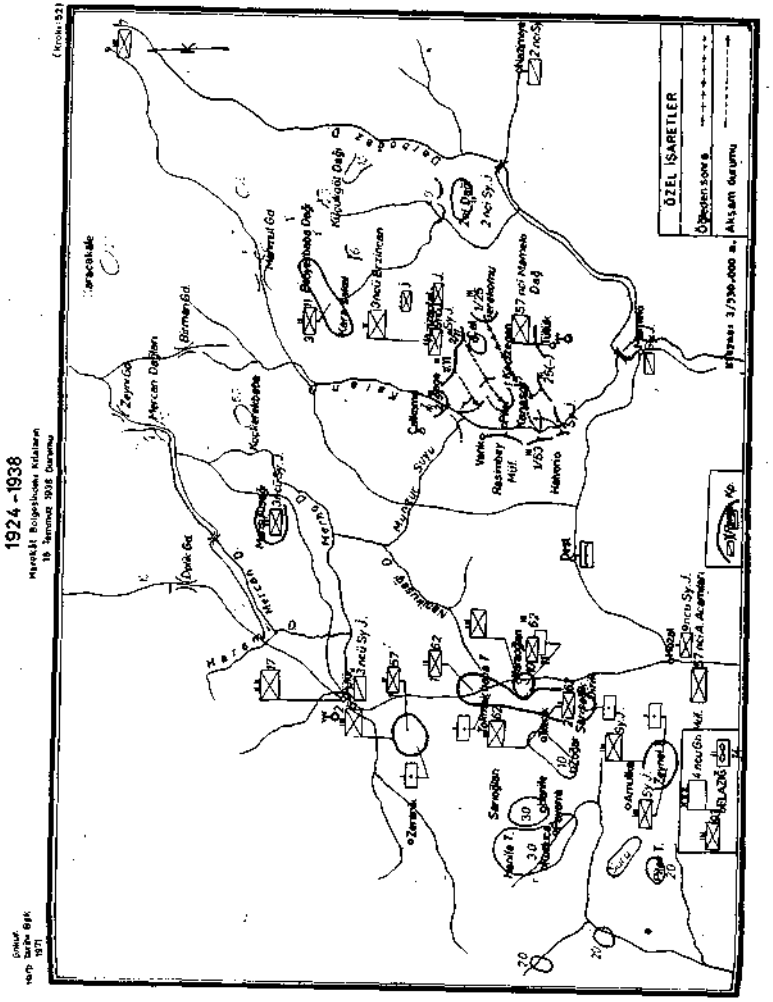
Bugün yapılan taarruzda Erzincan ve Mameki Dağ Tugayı birlikleri, haydutların adım adım yaptıkları çetin direnmelerini kırarak ileri hareketlerine devam etmiş ve Kafat'ın 2 km. kadar güneydoğusundaki Ardıçtepe - Piter köyünün 2 km. doğusu - Kanosor'un hemen kuzeyindeki tepe - Aşağı Bor'un hemen kuzeyindeki tepe - Kırmızı dağ kuzey yamaçları - Haçili deresi mansabı hattına vardılar ve geceyi bu hatta geçirdiler. Haydutların direndikleri yerlerde yapılan müsademelerde onlara Aşağı Bor, Haçili deresi mansabı karşısı bölgelerinde özellikle Kafat bölgesinde bir hayli zayiat verdirilmiş, taarruz eden kıtalardan da 57. Alayın 2. Taburundan bir şehit, beş yaralı, 11. Alaydan üç yaralı verilmişti.

16 Temmuzda tekrar başlayan taarruzda, Kafat bölgesinde; 57. Alayın takviyeli 2. Taburu ile müsademe eden haydutlar üç taraftan çevrilmiş ve bir süre müsademeden sonra zayiat vererek mevzilerini terk etmiş, sürülerini bırakarak mağaralara sığınmışlardı. Bunun üzerine, mağaralar ayrı ayrı abluka edilerek aranmaya başlanmış mağarada yedi haydut imha, bir haydut da diri yakalanmış. Zaghe bölgesinde teslim olmamakta direnen birkaç kişi imha edilmişlerdi.

Piter bölgesinde; takviyeli bir bölük, köy civarında toplandıkları görülen haydutlar üzerine ağır silâhları ile ateş ederek haydutlara hayli zayiat verdirdi.

Keçizeken bölgesinde; 50 - 60 kadar haydutun Anamur komu sırtlarında bulunan 25. Alay cephesine yaptığı şiddetli taarruz ağır zayiatla tart edildi. Piter doğusundaki tepede yapılan bir sıklet merkezi ile Aşağı Bor kuzeyindeki tepelerin batı ve güney yamaçları tamamıyla arınmış ve öğleden sonra Keçizeken deresi ile Munzur suyunun birleştiği yerin hemen kuzeydoğusunda kuvvetli bir haydut kitlesinin elinde bulunan tepe zaptedilmiş ve haydutlara ağır zayiat verdirilmişti. Bugünkü muharebede de 25. Alayın 2.Taburundan bir şehit, bir gedikli yaralı, 11. Alaydan iki er yaralı, 25. Alaydan üç şehit, yedi yaralı verilmişti.

Harekât bölgesindeki kıtaların 16 Temmuz 1938 durumu (Kuruluş : 9), (Kroki : 52) dedir.

Aynı gün 3. Ordu Müfettişliğinden alınan 14 Temmuz 1938 tarihli şifrede: Ordu manevrasının üç safhalı olacağı; birinci safhanın Tunceli'de tedip ve tarama; ikinci safhanın Elazığ bölgesinde manevra; üçüncü safhanın takip şeklinde yapılarak Urfa - Gaziantep hattına yürüyüş olduğu; birinci safhaya 15 Ağustosta; ikinci safhaya 3 Eylülde başlanacağı bildirilmekte idi.

17 ve 18 Temmuz günlerinde, yer yer kaçmak maksadı ile yaptıkları baskın teşebbüsleri def edilmiş ve muhtelif yerlerde yapılan müsademelerde 10 şehit, biri subay olmak üzere 17 yaralı verilmiş, haydutlardan ise 85 kadarı öldürülmüştü Harekât gereği kadar tam bir ciddiyet içinde devam etmekte idi.

19 Temmuz 1938 günü, 11. Alay Laç deresi ile Munzur suyunun birleştiği buruna doğru taarruza devam etmiş, alayın sağından 57. Alayın 2. Taburu da aynı hedefe doğru taarruza katılmıştı. Ayrıca bir tabur kuvvetindeki Laç Dere müfrezesi; Kanasor civarından sıklet merkezi güneyde olmak üzere dereyi takiben taarruzunu ilerleterek haydutların mukavemetini kırmış, 11. Alay hizasına gelmişti. Bu taarruzların sonunda kıtalar Munzur suyuna kadar ilerleyebildiler.

20 Temmuz günü de harekât aynı şiddette devam etmiş ve yapılan müsademelerde 5 şehit, 10 yaralı verilmiş, 60 kadar haydut imha edilmişti.

21 Temmuzda; Laç deresi mansabındaki haydutlara karşı Erzincan Tugayı ile kuzeyden, Mameki Tugayı ile güneyden, Laç Dere Müfrezesi ile de doğudan yapılan taarruz sonucunda haydutların şimdiye kadar olan inatla direnmeleri kırılmış, şaşkınlık içersinde mağaralara, kayalıklara ve ağaç diplerine sığınmışlardı. Haydutların sığındığı, ağızları mazgallı taş duvarlarla kapatılmış mağaralar, cesur askerlerimiz tarafından kuşatılmış top ve makineli tüfek ateşinden başka 25. Alaydan gönderilen istihkâm müfrezesi tarafından, tahrip kalıpları

atılmak suretiyle mağaralar tahrip edilerek içindekiler öldürülmüş, can havli ile dışarıya fırlayanlar da ateşle imha edilmişti. Böylece tarama sahası içindeki mağaralarda toplam olarak 216 haydut imha edilmiş, ayrıca 12 haydut cesedi Munzur suyu üzerinde görülmüştü. Bu kadar kanlı boğuşmaya rağmen halâ direnmekte olan bir mağara vardı. Bobyezbaba bölgesinde de, ileri sürülen keşif kollarımızla haydutlar arasında müsademe olmuş, bu müsademelerde üç er şehit verilmiş, iki piyade tüfeği ile bir hafif makineli tüfek haydutların eline geçmişti. Munzur suyu batısında bulunan 63. Alayın 1. Tabur Müfrezesi ile Munzur doğusundaki mağara önünde bulunan haydutlar arasında karşıdan karşıya müsademe yapılmış ve haydutlardan 20'si öldürülmüş, ikisi de kendilerini Munzur suyuna atmak suretiyle intihar etmişlerdi. 4. Genel Müfettişlik, harekâtı haydutlara aman vermeden yürütmekte idi. İçişleri Bakanlığının birkaç gün evvelki bir sorusuna verdiği cevapta:

5 - 7 bin kişinin batıya nakli;

Haydutluğa fiilen ve fikren katılmış olanların hapis ve tutuklanmalarının uygun olacağı;

Bu yıl haydutluğa saha teşkil eden (Karacakale - Kürk - Hinzari ve Darboğaz batısı - Seyithan - Kırmızı dağ tepeler hattı - Haçik deresi ağzı - Ballı mezrası - Rıza'nın evi - Munzur suyu - Ana komu - Harçi dağı ve bu dağ ile Karacakale arasındaki tepeler hattı) çevresinin iksân bakımından yasak bölge ilân edilmesinin uygun olacağı mütalaasını bildirmiş ve bu mütalaa İçişleri Bakanlığınca onanmıştı.

Ayrıca, 3. Ordu Müfettişliğine de; Kalan tedip bölgesine Koçluların bulunduğu Emirgân - Tagar dereleri havzalarını da ilâve edilmesi gerektiğini arz etmişti.

22, 23 Temmuz 1938 günlerinde de istihkâm müfrezelerinin tahrip kalıbı kullanmak suretiyle temizleme işine devam edilmiş ve bu arada bir hayli haydut imha edilmiş, çaresizlik karşısında yer yer kıtalarımıza dehaletler de olmuştu.

4. Genel Müfettişlik, harekâtın başarılı bir şekilde ilerlemiş olması nedeniyle 23 Temmuz 1938 günü verdiği emirde:

Laç deresi ve Munzur suları temizliklerini bitiren kıtalardan 25. Alay, Seyyar Jandarma Alayı 3. Taburu, 2. Seyyar Jandarma Taburu

ve 93. Alayın 3. Taburundan mürekkep Mameki Dağ Tugayının Kerenko (dahil) Kırmızı dağ - Zel dağı hattında; 11. Alay, 57. Alayın 2.Taburu ve 9. Seyyar Jandarma Taburundan mürekkep Erzincan Tugayının Kerenko (hariç) - Azizabdal - Karasakal - Bobyezbaba hattında toplanmalarını istemişti.

24 Temmuzda mutad tarama harekâtı devam ediyordu. Muhasara altında tutulmakta olan kırık mağaradaki 42 haydut dinamitle imha edilmekten korkarak teslim oldular. Bunların arasında Demenan'ın en azılı haydutlarından ve en önemli kolbaşılarından Demenanlıları itaatsizliğe ve birçok direnmeye sevk eden Hassogev ile Demenan aşiret Reisi olup 35 seneye mahkûm Cebrail'in oğlu Hüseyin de vardı.

Genel Müfetişlik emrine göre, Haydaran haydutlarının imhası maksadı ile yeni grup hazırlıkları yapılmakta idi. Müfettişlik bu grupları tümen yetkisinde bir karargâha bağlamanın doğru olacağını düşünerek manevraya katılacak 11. Piyade Alayı veya 1. Süvari Tümeni karargâhlarından birinin mümkünse 28 Temmuz 1938'de Elazığ'da bulundurulmasını 3. Ordu Müfettişliğine önermişti.

27 Temmuz 1938'e kadar harekât aynı şeklide devam ettirilmiş ve bu zor karşısında yüzlere aile dehalet etmişti. Müfettişlik görevlerini bitiren müfrez birliklerin esas kıtalarına katılmalarını emrederken Haydaranlılara karşı yapılacak harekât için gruplar yerlerini almakta ve dolayısıyla bazı kıtaların yerleri değiştirilmekte idi.

Genelkurmay Başkanlığından alınan bir emirde: 3. Ordu manevrasının birinci safhasını teşkil etmek üzere Tunceli bölgesinde yapılacak taramının bütün Tunceli bölgesine teşmil edilmesi ve bu bölgedeki halkın tamamen silâhtan tecridi ile beraber her sene bu bölgenin ayrı ayrı sahalarında beliren haydutluk olaylarına tamamiyle son verilmesinin kararlaştırıldığı, bu tarama harekâtının 4.Genel Müfettişlik ve İçişleri Bakanlığınca önerildiği üzere Kalan ve Demenan bölgelerini 1. yasak bölge olarak tayin ve tespiti ile beraber daha yoğun kuvvetlerle sıkı taranması, Koç ve Şamlıların bulunduğu civar bölgelerin de 2. yasak bölge olarak daha zayıf kuvvetlerle basit bir tarzda yürüyüş ve geçişlerle aranmasının uygun olacağı bildirilmekte idi.

Genelkurmay Başkanlığının diğer bir emrinde : 1. yasak bölgenin;

Karacakale - Darboğaz batısı - Seyithan - Kırmızı dağ tepeler hattı - Haçili deresi mansabı - Ballı Mezria - Rıza'nın evi - Munzur suyu - Ana komu - Harçi dağı ve gediği - Karacakele hattının çevrelediği saha. İkinci yasak bölgenin; Hozat ve Çemişkezek'in kuzey ve Munzur silsilesinin güneyindeki Koç ve Şamlıların bulundukları saha olarak bildirilmişti.

Bir yandan ayaklanma bölgesinde kesin tedibatın ne suretle yapılacağı kararlaştırılır ve planlanırken diğer yandan 4. Genel Müfettişlik devam eden tenkil harekâtını aksaksız yürütmek için 27 T emmuzda verdiği emirde:

"1. Haydaran haydutları, Hingirvan - Tacino - Timnas tepe bölgelerindedir. Bunlar tedip edilecektir.

2. 93. Alay Karargâhı ve 3. Taburu, bugün varacağı Nazımiye'den yarın (28 Temmuz1938) seyyar jandarma süvari bölüğünü de emrine alarak Hakiri bölgesine gidecek ve Mameki Tugayı emrine girecektir. Yürüyüşte bulunan 1. Taburunu da Seyithan bölgesinde Alay emrine alacaktır.

3. Pülümür'deki 7. Alay bir taburunu Salörek bölgesine sürerek Harçik suyundan kuzeye kaçacak haydutları önleyecek ve Erzincan Tugayının Pülür'den yapacağı ikmali himaye edecektir.

4. Erzincan Tugayı büyük kısmı ile Bobyezbaba -Küçükgöl dağı istikametinde, ikinci bir kolla Karasakal - Kozerek batısından Serbahri istikametinde yürümek ve Vartenik - Hüvit Mezriası istikametini de gözetleyip temizlemek üzere Kesiş - Bobyezbaba - Karasakal - Azizabdal hattında, 28 Temmuz akşamına kadar hazırlanacaktır.

5. Mameki Dağ Tugayı; Markasorlar deresi ile Dereova deresi arasını, 93. Alayla kapatarak haydutların doğuya geçmelerine engel olacaktır. Geri kalan kuvvetleri ile de Dereova deresi mansabı - Zel dağı - Kerenko hattına kadar olan sahayı 29 Temmuz 1938 akşamına kadar haydutlardan temizleyecektir"... denmekte idi.

28 ve 29 Temmuz 1938 günleri bu emre göre yapılacak harekâtın hazırlıkları ile geçti ve bu arada bazı dehaletler olduğu gibi hazırlık bölgelerine intikal halinde olan bazı birliklerle haydutlar arasında yer yer müsademeler olmuş ve yapılacak büyük ölçüdeki tarama işleri ile yakından ilgilenmek üzere 3. Ordu Karargâhı Elazığ'a gelmişti.

30 Temmuz 1938'de:

Haydaran haydutlarının tedibi için 4. Genel Müfettişliğin 28 Temmuzda verdiği emrin tatbikatı olarak Haydaran bölgesinde durum şöyle idi:

Taarruz kuvvetleri sabahleyin Küçükgöl dağı ve Kozerek batısındaki hâkim tepeleri müsademesiz işgal etmiş;

Kuzeyden Hingirvan'ın iki tarafından ilerleyen kuvvetler Tacino kuzeyinden ve Hingirvan güneyinden batıdan doğuya doğru Darboğaz'a akan derenin kuzey sırtlarına ve Kozerek köyünün 3 km. güneyindeki tepe ile Vartanik hattına kadar ilerlemişlerdi.

Haydutların bir tarafa kaçmamaları için 7. Alayın 2. taburu Helbeş'e kadar Harçik tabanından ilerletilmiş ve ayrıca bir bölükle de, 11. Alay yakınında yine Harçik tabanını kapamaya memur edilmiş, 93.Alay ile Hiştikân, Harçik doğu sırtları ve geçitleri, 25. Alay ve 2. Seyyar Jandarma Taburu ile de Mısırban, Zel, Hüvit Mezriası batısı hattı, 3. ve 9. Seyyar Jandarma Taburları ile de, Kırmızı dağ - Kerenok - Karasakal hattı kapatılmıştı.

31 Temmuz 1938'de Mameki Dağ Tugayı; 2. Seyyar Jandarma Tabur ile Timnas tepe ve civarını, Erzincan Tugayı da ; 11. Alayla Gülkâr - Deşt hattını işgal ettiler. Birlikler akşama kadar Timnas doğu ve kuzey sırtları - Tonaş batı sırtları - Göneş - Gülkâr - Tacino hattına kadar ilerlediler ve bu hatta iki tugay birlikleri birleşerek Harçik deresine doğru cephe aldılar. 11. Alayın Bobyezbaba'dan sevk edilen 3. Taburu Serbahri'ye ve Azizabadal'dan tarama yapan 9. Seyyar Jandarma Taburu da Hüvit Mezriasına doğru ilerlediler ve Kutu deresine hâkim olarak Hüvit Mezriasında bulunan 2. Seyyar Jandarma Taburu müfrezesi ile de irtibat yaptılar. Tacino ve Zagke civarlarında direnmek isteyen haydutlar Erzincan Tugayının baskısı karşısında kısa bir müsademeyi müteakip Harçik deresine doğru kaçmışlar. Dereova deresi mansabı yanındaki sabit keşif kolu ile, Aşağı Rabata batısındaki bölük, bölgelerinden kaçmak isteyen haydutları ateşle menetmişlerdi.

1. Ağustos 1938'de; üzerlerine harekât yapılmakta olan Haydaran haydutları kuşatma çemberinden kaçamayarak Darboğaz'ın sarp olan

batı yamaçlarında ve dere tabanındaki mağaralara sıkışmışlardı. Mameki ve Erzincan Tugayları bölgesinde yapılan taramada 100'den fazla haydut imha edildi.

2 ve 3. Ağutosta da aynı şeklide mağara va kaya kovuklarını naranmasına devam edildi ve ele geçirilen bir hayli haydut ve hayvan imha edildi. Birliklerimizle haydutlar arasında yer yer müsademeler devam ediyordu. Haydaranlı Aşireti Reisi Hıdır'ın Suhari mezriasında gizlendiği haberi üzerine sabit jandarma birlikleri ile Pülümür'deki 7. Alayın 2. Taburundan takviyeli iki bölük Tabur Komutanı emrinde bu haydudu imha işi ile görevlendirildi. Buradaki haydutlarla yapılan müsademede birçokları imha edilmiş ve ertesi gün Suhari köyü sarılmış ve yakılmışsa da Hıdır ve yakın avenesini gece Miçi Mezriası istikametinde kaçtıkları anlaşılmıştı.

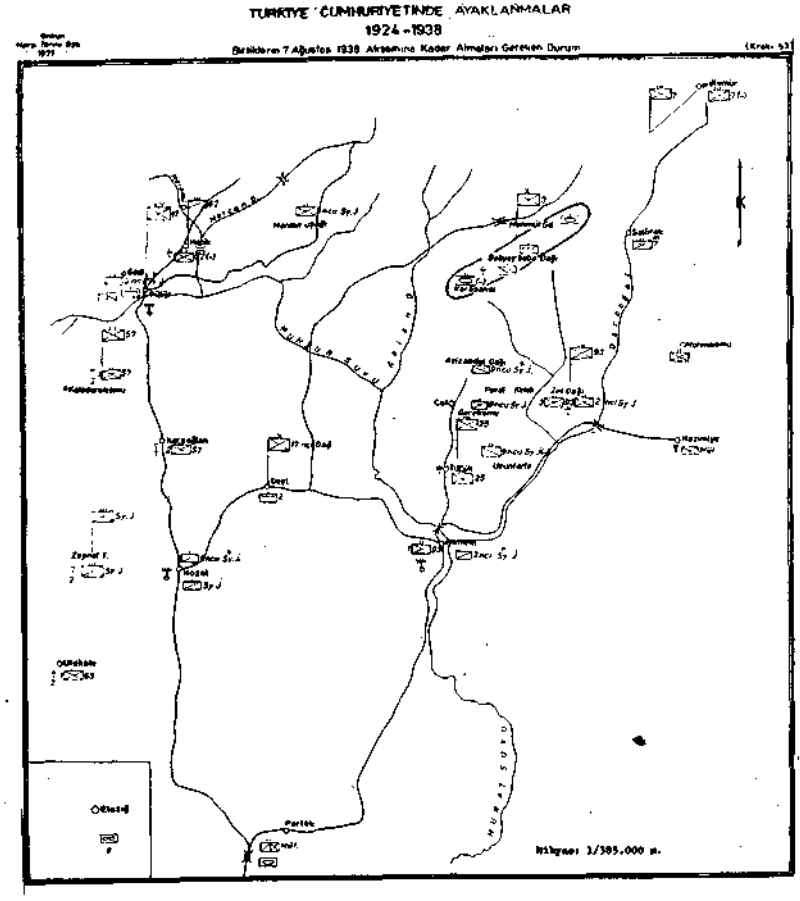
Bu havalideki harekâtı 7. Alay Komutanının idare etmesi ve gereğinde 7. Alayın Salörek'te bulunan taburundan da faydalanılması emredildi. Bir yandan Hıdır'ın takibi işi ile uğraşılırken bir yandan da 4. Genel Müfetişlikçe, Ordu manevrası ile yapılacak tarama harekâtının hazırlıkları ile meşgul olunuyordu. Çünkü 7 Ağustos akşamına kadar Tunceli'deki bütün birlikler Tunceli Vali ve Komutanlığı emrinde idiler ve birliklerin son durumu bu komutanlıkça düzenlenecekti. Bu bakımdan 4. Genel Müfettişlikçe tugaylara yeni bir ara hattı verildi ve 8 Ağustos akşamına kadar 93. Alayın 1. Tabur ile bir topçu bataryasının Hormik Komu'nda, alay karargâhı ile 2. Tabur, bir batarya ve 2. Seyyyar Jandarma Taburunun Zel dağında, bir batarya ile takviyeli 25. Alay ile 9. Seyyar Jandarma taburunun Kırmızı dağda toplanması, Seyyar Jandarma Alayının 3.Taburunun 8 Ağustosta Zeynel tepedeki alayına katılması, Erzincan Tugayının Salörek - Bobyezbaba - Karasakal hattında birliklerini düzenlemesi ve ikmal yollarını emniyette bulundurması ve bu arada bütün birliklerce arama ve taramaya devam edilmesi emredilmişti. 4. Genel Müfettişlikçe yapılan harekâtın sona ereceği bugünlerde 1 Ağustos 1938'e kadar yapılan harekâtta 13 subay 162 er yaralı, 104 erin de şehit olduğu Genelkurmay Başkanlığının sorusuna karşılık olarak bildirildi.

4 Ağustos 1938'de 4. Genel Müfettişlik, tespit edilen manevra başlangıç durumuna göre birliklerin 7 Ağustos akşamına kadar almaları gereken duruma ait özetle şu emri vermişti (Kroki : 53):

"17. Tümen Karargâhı, muhabere bölükleri, istihkâm bölüğü Pülür'de 8. Kolordu emrinde;

Bir batarya ile 62. Alay Mansul uşağında, 3. Seyyar Jandarma Taburu Harçi köyü batı sırtlarında 17. Tümen emrinde;

Bir dağ bataryası ile 57. Alay Bilgeç tepede 15. Tümen emrinde bulunacaklardır.

63. Alayın 1.Taburu; emrinde 1. Bataryadan bir topçu takımı ile 12.Tümen emrinde olarak Çemişkezek bölgesinde bulunan Alayına katılacaktır.

Seyyar Jandarma Alayı bir dağ topçu takımı ile 34. Alayın Zeynel tepeye gelmesini müteakıp 9 Ağustosta Pilav tepede 12.Tümen emrine;

Mameki Dağ Tugayı birlikleri 41. Tümen, Erzincan Tugayı 3. Tümen emrine gireceklerdir,

Seyyar süvari bölüklerinden; 2. Süvari Bölüğü Mameki'de 7. Kolordu Seyyar Süvari Bölüğü Hozat'ta 8. Kolordu emrine gireceklerdir.

7. Kolordu Muhabere Taburundan 2. ve 4. Muhabere Bölükleri Kolordusu emrine verileceklerdir.

Vertetil'de bulunan uçak bölüğü ile Pertek köprü başında bulunan tank müfrezesi bulundukları yerde ordu emrine gireceklerdir.

Mameki, Hozat, Deşt Garnizon Komutanlıkları ile Nazımiye, Mazkirt ve Çemişkezek Mevki Komutanlıkları bölgelerindeki kolordu ve tümen emrinde çalışacaklardır. Elazığ Garnizon Komutanı ile emrindeki kurum ve birlikler, ordunun vereceği emre göre hareket edeceklerdir.

Birlikler yukarıda bildirilen tertibatı alacaklar ve Müfettişlikten emir verildiğinde işaret edilen komutanlıklar emrine gireceklerdir".

5 Ağustosta, manevra hazırlık durumundaki yerlerine ilerlemekte olan birlikler, rastladıkları haydut direnmelerini kırarak çok sayıda haydudu imha, eşya ve hayvanlarını müsadere ve bazı haydut köylerini tahrip ettiler veya yaktılar.

6 Ağustos 1938'de de; kıtalar manevra başlangıç durumunu almak üzere yürüyüş ve hazırlıkla meşgul oldular.

4. Genel Müfettişliğin, 3. Ordu Müfettişliğinden aldığı emre göre, 8 Ağustos 1938, sıfır saattan itibaren Tunceli harekâtı emir ve komutası 3. Orduca deruhte edilecek ve 10 Ağustos 1938'den itibaren harekâta başlanacaktı.

4. Genel Müfettişlik, emrindeki birlik ve geri teşkillerin 7 Ağustos akşamı durumunu 3. Ordu Müfettişliğine bildirdi (Kroki: 53) ve emrindeki kıtalara yaptığı tamimde de (özetle):

"Tam iki ay var ki Tunceli'nin Kalan, Demenan ve Haydaran gibi

en çetin şekiller gösteren en yüksek dağlarında, karların üstünde, dolu ve yağmurların altında, en derin ve haşin derelerinde birlikte çalıştık. İlk önce takdir dili ile söylemeliyim ki, doğanın çıkarabildiği güçlüğün hepsini yenerek erlerimiz şevk ve azim ve gayretle görevlerini yapmışlardır.

Aziz ruhlarını daimî bağlılığım ve taziz eden dilim ile anacağım şehitlerimiz, yine bağlı kalarak afiyetlerini dilediğim yaralılarımız bu gayret ve fedakârlıklarını kanlarını dökmek mertebesine çıkarmışlardır.

Subaylarımız bu cesur askerlerimize lâzımı gibi azimkârlık, yiğitlik ve fedakârlık örneği olmuşlardır. Komutanlarımız değerli ve isabetli sevk ve idare liyakatlarını göstermişlerdir.

Bu sırada Cumhuriyet Hükümetini bütün amir ve memurları da azamî çalışmaları ile orduya yardım göstermişlerdir. Askerî ve idarî fazilet ve meziyetlerle vaki çalışmaların mahsulüdür ki, Başkomutanımız Atatürk'ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin, Cumhuriyet Ordumuza verdiği emir ve direktifler bu bölgelerde yerine getirilmiştir.

Bu vesile ile kuruluşumuz dahil bütün er, erbaş, subay ve komutanlara başarılı olmalarını saygılarımla dilerim"... demekte idi.

Bu suretle 4. Genel Müfettişlikçe uygulanan İkinci Tunceli Harekâtı sona ermiş ve 3. Ordu manevrasının 1. safhası başlamış olacaktı.

2. İkinci Safha
(III. Tunceli Harekâtı - 10 : 17 Ağustos 1938):

3. Ordu manevrasının 1. safhasını teşkil eden bu harekât, gerçekte fiilen tedip niteliğinde olmayıp bundan önceki 4. Genel Müfettişliğin bu bölgede yaptığı harekâtın tamamlanması niteliğinde idi.

Daha Temmuz başlarında Genelkurmay Başkanlığının emirlerine göre, 3. Ordu Müfettişliğince yapılan manevra hazırlıklarında; manevranın 1. safhasını teşkil edecek Tunceli tarama ve tedibine dair harekât planı şöyle idi:

"1. Taranacak bölgenin hududu:

Bu hududun tesbitinde, senelerden beri Cumhuriyet Hükümetinin

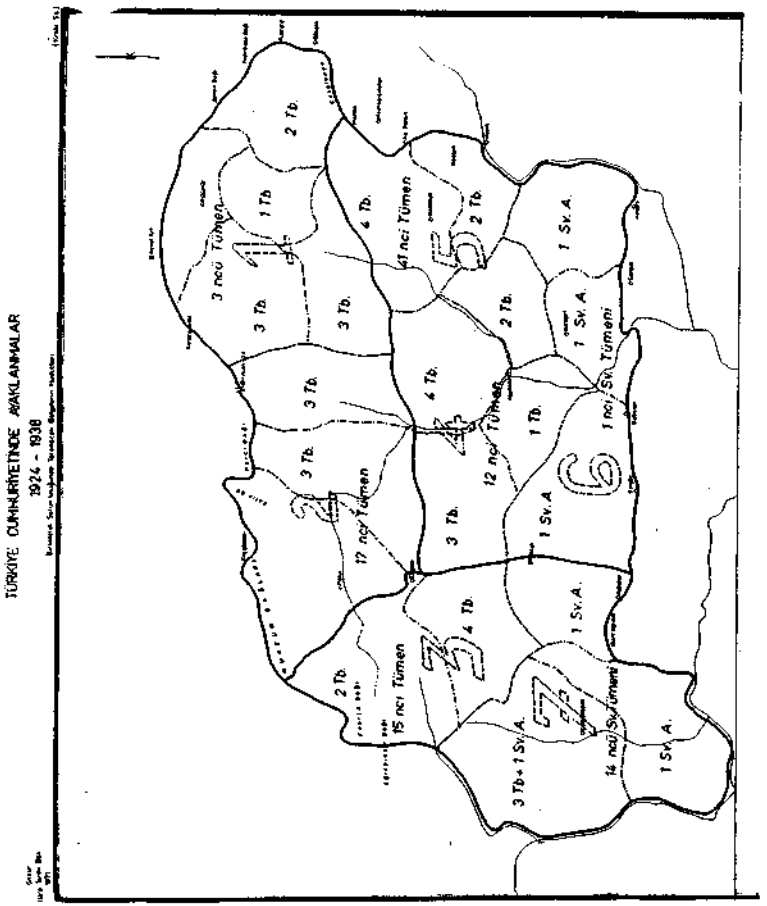
şefkat ve geniş ölçüdeki sosyal ve kültürel yardımlarından ve şimdiye kadar yapılan askerî harekâtta uslanmayan, hükümet kuvvetleri karşısında sinen ve fakat alışmış olduğu şekaveti yapmaya fırsat bekleyen haydutların oturdukları bölgelerin ve ayaklanmalarında daima faydalandıkları arazi kısımlarının tarama hududu içine alınması göz önünde tutularak hudut şuralardan geçirilmişti:

Kızıl gedik - Hıdırbaba dağı - Saban dağı - Pülümür'ün 4 km. kuzeyi - Azvat karakolunun 2 km. güneyi - Karacakale - Birman gediği - Harçi dağı - Katır gediği - Koçgölbaşı - Munzur silsilesi tepeler hattı - Orta dağın 3 km. doğusu - Fikrik dağı - Eğripınar dağı - Biresor deresi- Fırat nehri (Murat nehrinin birleştiği yere kadar) - Murat nehri-Ulukale deresi - Kurt tepesi - Avşeker - Sörgüç - Balister - Çangal'ın 1 km. kuzeyi - Ayvatlı'nın 1 km. kuzeyi - Hokip'e kadar Piri suyu - Kozçan - Aşağı Pohos - Mezria - i Çakıran'ın 4 km. batısı - Melkis - Çatal kaya - Bileçin'in 1 km. batısı (Kroki: 54).

2. Ordu; Tunceli'ni tarama ve tedip etmek hususunda almış olduğu görevi kısa zamanda ve kesin bir şekilde yapmak, Tunceli'de girilmemiş hiçbir yer bırakmamak, haydutların herhangi bir yere saklanmasına veya tarama sırasında bölge haricine çıkmasına meydan vermemek için muhitten dahile doğru kuşatıcı bir şekilde tarama bölgesinin her tarafından birden işe başlamayı uygun bulmuştur.

Bu maksatla taranacak bölge, arazi kesimi ve aşiretlerin yekdiğeri ile ilişkileri itibariyle üç büyük bölgeye, her bölge sevk ve idare, arazinin teşekkülât ve bölgeler içindeki aşiretlerin özellikleri bakımından yedi iç bölgeye ve her iç bölge de yine yukarıdaki esaslar ve aşiretlerin oturdukları bölgeler göz önünde tutularak 3 - 5 küçük bölüme ayrılmıştır.

3. Görevin tespit edilen esaslar dahilinde yapılabilmesi için arazinin sarplı, Tunceli'deki aşiretlerin çıkarması muhtemel kuvvet miktarı ve görev gerekleri göz önüne alınarak manevraya ayrılan bütün kuvvetler (3., 12., 15., 17., 41. Piyade Tümenleri, 1. 14., Süvari Tümenleri ile halen Tunceli içinde bulunan Seyyar Jandarma Alayı ve 2., 3., 9., Seyyar Jandarma Taburlar) tarama ve tedip harekâtına iştirak ettirilmiştir. (Kroki:54'te alay hududu ile gösterilen bölüm içindeki rakamlar, o bölümde bulunan aşiretin çetin veya yumuşak olduğuna, ge-

ğinde çıkaracağı silâh adedine göre sırf kuvvetlerin bölünmesi hakkında bir fikir vermek ve kuvvet hesabına bir esas olmak üzere, o bölüme ayrılacak kuvvetin miktarını göstermektir. Esasen tespit edilen yedi iç bölgenin tedibine ayrılan kuvvetin sevk ve idaresi ve kuvvet bölümü, 15 Ağustos 1938 durumuna göre her iç bölgedeki kuvvetleri sevk ve idare eden makam tarafından yapılır. Bu ölçü, en elverişsiz

halde de görevi başarı ile yapmaya yetecek kuvvet miktarıdır. Yukarıda da belirtildiği üzere, tarama ve tedip harekâtı bütün bölgenin her tarafında aynı gün başlayacaktır. Bu nedenle her bölümdeki kıta, kendi görevini daha kolay ve kısa zamanda yapabilirse kendisine nazaran daha meşgul olan komşu bölümdeki kıtaya yardım edebilir ki, bunu iç bölgelere komuta eden daha üst sevk ve idare makamları düzenlerler).

Taramaya bundan daha az kuvvet ayırmak, tarama ve tedip süresinin uzamasını, dolayısıyla Tunceli bölgesinde kıtaların uzun süre kalmalarını ve manevranın 2. ve 3. safhalarının da gecikmesini ve tarama yapan bir kısım kuvvetin diğer safhalara daha yorgun olarak girmelerini gerektirecektir.

4. Kuvvetlerin düzen ve bölümünde, her iç bölgedeki aşiretlerin çetin ve yumuşak oluşu, o bölge arazisinin durumu göz önüne alınarak 1. bölgeye 10; 2.bölgeye 8; 3.bölgeye 6; 4.bölgeye 8; 5 . bölgeye 8 piyade taburu ve tarama bölgesinin güney ve güneybatı bölgeleri süvarinin hareketine oldukça elverişli olduğundan, 6.bölgeye 1. Süvari Tümeni; 7. bölgeye bir piyade alayı ile takviye edilmiş 14. Süvari Tümeni ayrılmıştır. Şimdiye kadar Tunceli'de yapılan askerî harekâttan alınan tecrübelere göre arazinin sarplığı, topçunun kullanılmasını zorlaştırdığından çok topçu kuvveti vermekten vazgeçilmiş ve ortalama hesapla; piyade taburu ve süvari alayı için 1 - 2 dağ topu verilmekle yetinilmiştir.

Zırhlı birliklerin Tunceli'nin her yerinde işleyememesi dolayısıyla tarama harekâtını idare eden büyük sevk ve idare makamı elinde bulundurulması uygun görülmüştür. Bu suretle zırhlı birlikler, ulaştırma yollarının güvenliğinde, irtibat işinde ve gereğinde gidebilecekleri bölgelerdeki kuvvetleri takviyede kullanılacaktır. İniş yerlerinin sınırlı ve belli yerlerde olması yüzünden, hava kuvvetlerinin de bir elden idaresi ve tarama harekâtını idare edecek büyük sevk ve idare makamı emrinde bulundurulması uygun görülmektedir.

5. Emir ve Komuta:

a. (Kroki: 54)'teki her iç bölgeye ayrılan kuvvetlerin sevk ve idaresi işinin bir tümen komutanı tarafından yapılması lüzumlu görülmüştür. Bunun için kuvvetleri esas garnizonlarından geliş istikametleri ve mümkün mertebe az masrafla tarama bölgesine intikalleri göz önünde tutularak:

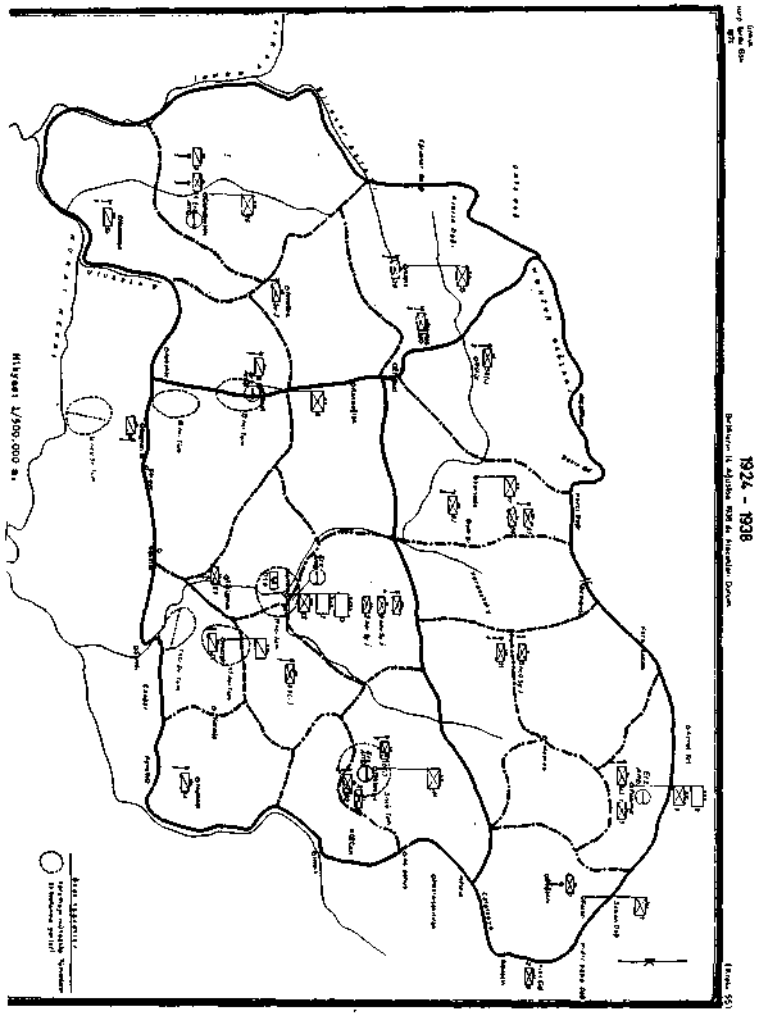
1. İç Bölgeye 3.Tümen;
2. İç Bölgeye 17. Tümen;
3. İç Bölgeye 15 Tümen;
4. İç Bölgeye 12. Tümen;
5. İç Bölgeye 41.Tümen;
6. İç Bölgeye 1. Süvari Tümeni;
7. İç Bölgeye 14. Süvari Tümeni... ayrılmıştır.

b. Her iç bölgede aynı zamanda başlayıp devam edecek tarama ve tediple meşgul tümenlerin müşterek etkilerini karşılıklı yardımlarını sağlama gibi sevk ve idare ve ayrıca ikmal, iaşe, sıhhî ve veteriner gibi hizmetlerin sürdürülme işlerinin yönetimi bakımından 1. ve 2. bölgelerin 9. Kolordu; 3. ve 7. bölgelerin 8. Kolordu; 4., 5., 6. bölgelerin 7. Kolordu Komutanları emrine verilmesi uygun görülmüştür. Bu yüksek sevk ve idare makamları aynı zamanda kendi bölgeleri içinde tümenlerin kudretleri üstüne çıkan yol, geçit, köprü onarımı veya inşası gibi işlerde de tümenlere yardım ederler.

c. Ordu manevrasına katılacak bütün birliklerin tarama ve tedibe memur edilmesi ve tarama harekâtının da ordu manevrasının birinci safhasını teşkil etmesi bakımından genel sevk ve idarenin de manevra komutanına verilmesi uygun gibi düşünülmektedir.

6. Halen Tunceli'de bulunan kıtaların bugünkü yerleri ve tarama ile tedibin her yerde aynı gün başlayabilmesi, yeni gelecek kıtaların kendilerine ayrılan bölümlere yakın bulunması ve yukardaki mütalaalar göz önünde tutularak kıtaların 14 Ağustos 1938'de alacakları durum (Kroki: 55) te gösterilmiştir. Ordu kıtaları bu tertibi almadan, yani toplanma bitmeden önce Tunceli dışına çıkan veya kaçanlar, tarama bölgesini çevreleyen illerce esaslı istihbarat ile tespit olunmalı ve bu gibiler derhal yakalanarak esas köylerinin dahil bulunduğu bölgenin komutanlarına teslim edilmelidirler.

7. Tespit edilen bu tertibe göre 15 Ağustos 1938'de başlayacak olan tarama ve tedip işinin süreceği tahmin edilen zamanın hesabında, arazinin sarp olmasından ötürü bir taburun bir günde ancak 20 kilometrekarelik bir bölgeyi tarayabileceği esas kabul edilmiş ve buna

göre 7200 kilometrekare büyüklüğünde bulunan tarama bölgesini manevraya iştirak ettirilen toplam olarak 43 tabur ve altı süvari alayı ile; 7200/20= 360/49=7.5 günde taranabileceği sonucuna varılır. Ancak buna ... ihtiyat da eklenerek taramanın 10 günde başarılabileceği hesap edilmektedir.

8. Kıtaların trenle manevra sahasına nakliyatı, manevranın her üç safhasında geri hizmet ve ikmal işlerini ana hatları ile cereyan tarzı ve buna ait masraf miktarları tespit edilmiştir.

9. Her taraftan aynı günde başlanarak her bölüm ve bölge içinde çevreden içe doğru yapılacak tarama ve tedip işinden sonra, tümenlerin ilk toplanacakları bölgeler (Kroki:55) te gösterilmiştir. Bundan sonra tümenler, manevranın ikinci safhası için gerekli ilk durumu almak üzere kısmen Palu bölgesine, kısmen Elazığ bölgesine intikal edeceklerdir".

Orduca hazırlanan bu manevra planı Genelkurmay Başkanlığınca da genellikle onanmış ve özetle bazı hususlarda 3. Ordu Müfettişliğinin dikkati çekilmişti.

Genelkurmay Başkanlığı:

Tarama bölgesinin güneybatı köşesindeki Bilasor deresi ile Fırat nehri kavşak noktasından itibaren Tavuk dağı - Evrek - Kızıl evler - Çemişkezek'in 2 km. kuzeyi - Süler Mezrasının 2 km. güneyi - Karakol Mezrası hattının güneyinde kalan Çemişkezek ve civarı bölgesinin tarama bölgesinden çıkarılması;

Tarama harekâtına 10 Ağustos 1938'den başlanarak 10 gün sürdürülmesini ve buna göre manevranın 26 Ağustosta bitirilmesini;

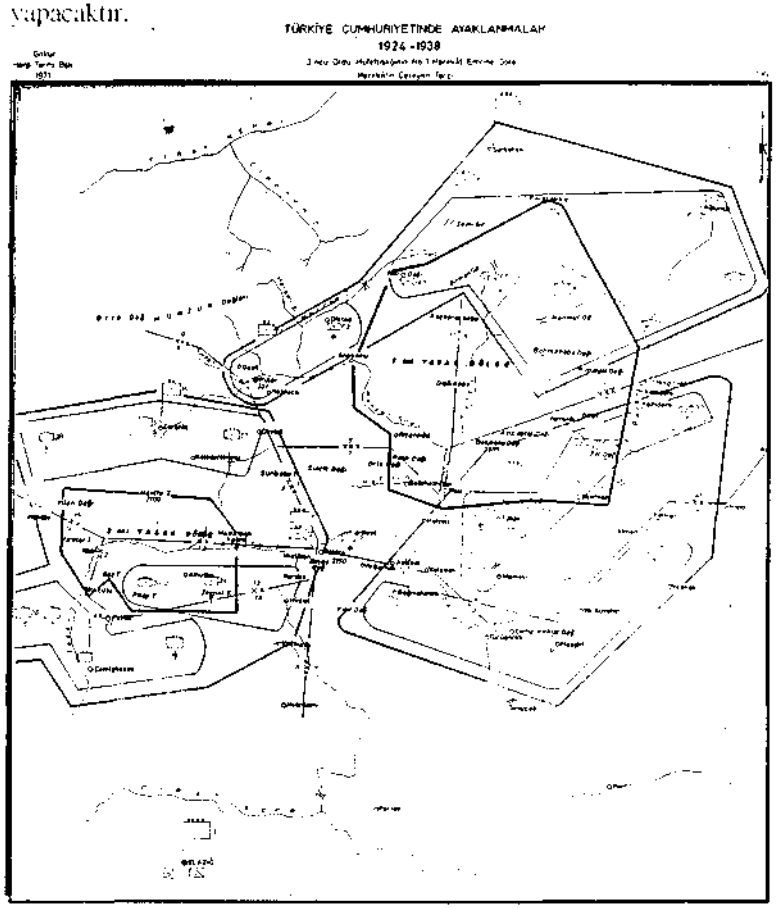
Ordunun önerdiği üzere son ve kesin bir şeklide ve geniş ölçüde yapılacak bu tarama harekâtında, genel sevk ve idarenin 3. Ordu Müfettişliğince deruhte edilmesini istiyordu.

Genelkurmay Başkanlığının uyarma ve direktiflerini dikkate alan 3. Ordu Müfettişliği, 1 Ağustos 1938'de birinci safhaya ait verdiği 1 numaralı harekât emrinde (özetle) (Kroki:56):

"1. Merho, Kalan, Demenan aşiretlerinden bu sene yapılan askerî harekât neticesinde birçokları yakalanmış ise de bazıları Kalan, Mercan havalisine ve Munzur silsilesine kaçabilmişlerdir. Halen Haydaran bölgesinde harekât ; apılmaktadır.

Demenan harekâtı yapılırken Koç ve Şam bölgelerinde görülen bazı hareketler halen kıtalarımız tarafından gözetlenmektedir. Erzincan ve Kemaliye yönlerinden ara sıra mal ve davar götürdükleri ve bir kısmının son günlerde yerlerine döndükleri haber alınmıştır. Tunceli'nin diğer bölgelerinde sükûnet vardır.

2. Ordu: 5. Piyade, 2.Süvari Tümeni ve Tunceli'deki Seyyar Jandarma Birlikleri ile (Kroki:56) daki bölgede tarama ve tedip harekâtı yapacaktır.

Harekâtın Maksadı:

Bu bölgedeki halkı silâhtan tamamıyla tecrit etmek, Tunceli'nin her sene ayrı ayrı sahalarında beliren haydutluğa tamamen son vermektir.

Harekâtın Yapılış Tarzı:

Ordu bu görevi, bölgenin her tarafında birden harekete başlamak üzere kısa bir zamanda kesin, şedit, seri ve en etkili bir şekilde, haydutların herhangi bir yere saklanmasına veya tarama başlangıcında ve süresinde bölge dışına çıkmasına meydan vermeyecek şekilde yapacaktır.

3. (Kroki: 56) da gösterilen bölge içinde iskân bakımından :

a. Karacakale - Darboğaz batısı - Seyithan - Kırmızı dağ tepeler hattı - Haçili deresi mansabı - Ballı Mezrası - Rıza'nın evi - Munzur suyu Ana konu - Harçi dağı hududu ili çevrilen saha 1. Yasak Bölge.

b. Masumpak Kalesi - Zeynel tepe - Pilav tepe - Ekrek köyünün 5 km. kuzeyindeki Boz tepe - Koçulu köyünden geçen dere ile bunun 2 km. güneyinden geçen dere arasındaki su taksim hattı - Setirke köyünden Yılan dağına giden yol (hariç) - Yılan dağı - 2100 rakımlı Hanife tepe ve bu tepenin 4 km. doğusundaki tepe - Masumpak Kalesi hududu ile çevrilen saha 2.Yasak Bölge olarak hükümetçe tespit ve kabul edilmiştir.

4. Tedip ve tarama bölgesi arazi kesimi, aşiretlerin ilişkileri bakımından üç büyük kısma ayrılmış ve bu kısımlardan her birinin bir kolordu harekât bölgesini teşkil etmesi tensip edilmiştir.

Hozat'ın 10 km. güneyindeki Hıdırdamı - Korkurik - Hozat - (Hozat - Pülümür yolu) - Cevizli - Karagöl deresi batısı 8. Kolorduya verilmiştir (mevkiler 8. Kolorduya dahildir).

Bu hattın doğusunda kalan ve doğudan başlayarak Melkis - Kom dere - Deşt - Vartanik - Azizabdal - 2635 - Dolubaba - Kalan deresi - Munzur suyu kavşağı - Haçili deresi ağzına kadar Munzur suyu - Haçili deresi - Pokir dağı - Sincik dağı - Suribaba tepesi hattı ile ikiye ayrılmıştır. Bu hattın kuzeyi 9. Kolorduya; güneyi 7 Kolorduya verilmiştir (mevkiler 7. Kolorduya dahildir).

5. Genel olarak 7. Kolordu 41. Piyade ve 1. Süvari Tümenlerinden, 8. Kolordu 12. , 15. Piyade ve 14. Süvari Tümenlerinden, 9. Kolordu 3. ve 17. Piyade Tümenlerinden mürekkeptir.

6. Tümenlerin hudutları esasen kolordular tarafından tespit ve tayin edilecekse de arazi yapısı, aşiretlerin özellikleri, sevk ve idare bakımlarından kolordulara sırf bir esas olmak üzere tümen hudutlarının şuralardan geçirilmesi uygun olur:

a. 41.Tümen ile 1. Süvari Tümeni ara hattı; Aşağı Pohos - İriski - Sapbaba dağı - Kalman - Alman - Veşnak - Yukarı Kuvakin - Kırklar dağı - Çantur - Kalosan deresi - Kalosan - Yurakı Bornak - 2150 - Beyaz dağ - Mistikân hattı (mevkiler Süvari Tümenine dahil).

b. 14. Süvari Tümeni ile 12. Tümen ara hattı:

Karaca - Zeynel tepe - Pilav tepe (mevkiler 12. Tümene dahil) - Ekrek - Tagar deresi (kom hizasına kadar - bu kısım 14. Süvari Tümenine dahil.

c. 12. Tümen ile 15. Tümen ara hattı; Mistikân - Ağviran deresi (kom hizasına kadar - bu mevkiler 12. Tümene dahil).

d. 15.Tümen ile 14. Süvari Tümeni ara hattı; Kom - Kırklar tepe kuzeyi - Mahalle (mevkiler 14. Süvari Tümenine dahil).

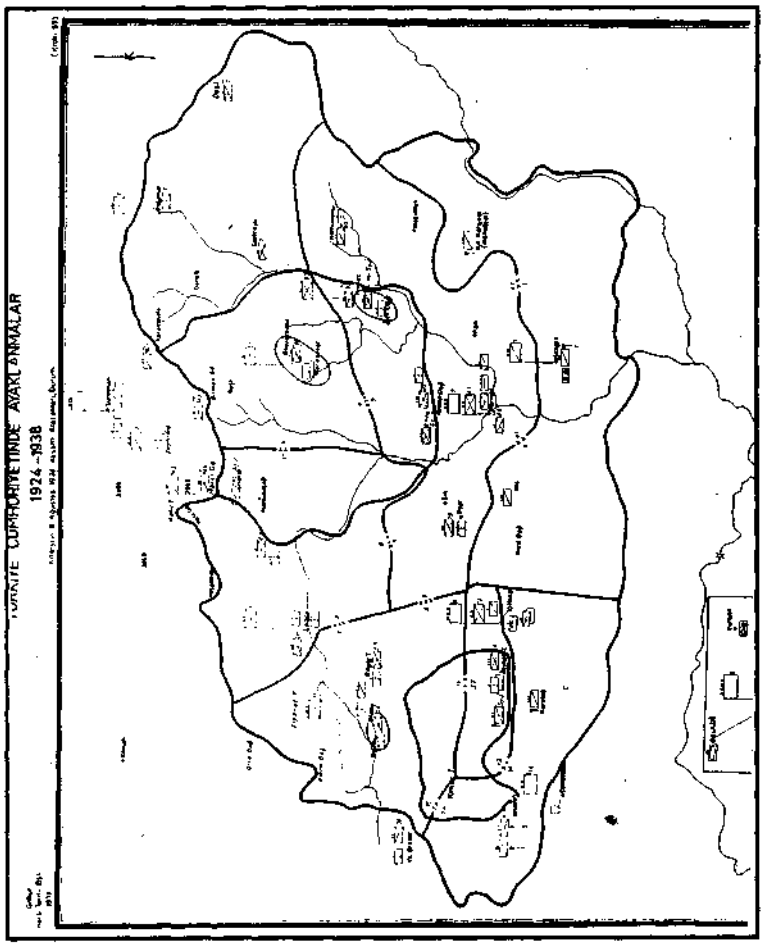
e. 3. Tümen ile 17. Tümen ara hattı; Kaçkerekbaba - Dojikbaba - Kalan deresi mansabı - Haçili deresi mansabı hattı (mevkiler 17. Tümene dahil).

7. Tedip ve taramada yasak bölgeler daha yoğun kuvvetlerle sıkı taranacaktır. Bunların dışında kalan bölgeler daha zayıf kuvvetlerle aranmak suretiyle basit bir tarzda taranacaktır. Bununla beraber yerinde ve harekete başlamadan önce ve hareket sırasında alınacak bilgiye göre haydutların bulundukları anlaşılan yerlerde kuvvet teksifi ile sıkı ve şedit taramadan kesin sonuç alınması daima göz önünde tutulmalıdır.

8. Tunceli harekâtı 10 Ağustos 1938'de başlayacak, 6 ve kesin zaruret olursa 7 gün sürecek ve sonradan tümenler kendi tarama bölgelerinin mümkün olduğu kadar güney kısımlarında ve iaşe ambarlarına yakın bölgelerde toplanmış olacaklardır. Bu durumda bir gün istirahat edildikten sonra manevranın ikinci safhası için alınması gerekli konuş yerlerine intikal hareketi başlayacak ve bu hareket 21 veya kesin zaruret halinde 22 Ağustos 1938'de bitmiş olacaktır. Buna göre 22, 23 veya yalnız 23 Ağustosta istirahat edilecek 24, 25, 26 Ağustos günleri manevra, 30 Ağustos Zafer Bayramı günü de geçit resmi olacaktır.

İntikal, manevra ve geçit resmi için emirler zamanında ayrıca verilecektir.

9. Kıtalar 8 Ağustos 1938 akşamı şuralarda toplanacak ve toplantının bitmiş olduğunu Kolordular orduya bildireceklerdir. (Kroki:57):

a. 7. Kolordu:

7. Kolordu Karargâhı ve Bağlı Birlikleri, Mameki'de;

41. Tümen Karargâhı ve Bağlı birlikleri, Mameki'de;

93. Alaydan bir tabur ve bir dağ bataryası Hormi Komu'da;

93. Alay Karargâhı ile bir tabur Timnaz'da;

2. Seyyar Jandarma Taburu ve bir dağ bataryası, Timnaz - Zel dağı bölgesinde;

93. Alaydan bir tabur, Mameki'de;

25. Alay ve 9. Jandarma Taburu emrinde dört toplu bir dağ bataryası ile, Kırmızı dağ bölgesinde;

1. Süvari Tümen Karargâhı, Bağlı Birlikleri, bir alay ve bir dağ topu, Mazkirt'te;

Bir Süvari Alayı ve bir dağ topu, Kılkaryesi, Mahalle bölgesinde;

Bir Süvari Alayı, Hıç'ta;

1. Süvari Tümeninin Peri'den itibaren hareketi 7. Kolorduca tanzim edilecektir.

b. 8. Kolordu:

Kolordu Karargâhı ve Bağlı Birlikler, Hozat'ta;

12.Tümen Karargâhı ve Bağlı Birlikler, Hozat'ta;

34. Alay yedi toplu iki dağ bataryası ile, Hozat batısındaki Zeynel tepede;

Seyyar Jandarma Alayı emrindeki iki dağ topu ile, Pilav Tepe'de;

15. Tümen Karargâhı ve Bağlı Birlikleri, Bilgiç tepe batısındaki Kışla'da;

38. Alay ve bir dağ bataryası, 6 Ağustosta Ilıç'tan hareket ederek Tavuk - Mezria - Kızıl Ziyaret güneyi - Bahrebelli üzerinden 8 Ağustosta Yukarı Brasor'un 2 km. kuzey doğusundaki hâkim sırtlar ve boyun noktasında;

56. Alay ve bir dağ bataryası, 6 Ağustosta Eriş'ten hareket ederek Üsküpürt yolu ile 8 Ağustosta Tümen Karargâhının güneyindeki Kışla - Söğütlü bölgesinde;

Demiryolu ile Elazığ'a gelen 15. Tümenden bir dağ bataryası, 34. Piyade Alayı ile beraber Hozat'a gönderilmek suretiyle 12. Tümen emrine verilecektir.

57. Piyade Alayı 17.Tümenden verilecek dört toplu bir dağ bataryası ile Bilgiç tepede;

14. Süvari Tümen Karargâhı, Bağlı birlikleri ve bir süvari alayı, Çemişkezek'te;

Bir süvari alayı, bir top ve 17. Tümenden iki toplu bir dağ bataryası ile takviyeli 63. Piyade Alayı, Çemikezek'in kuzeybatısındaki Hezari köyünün 5 km. kuzeybatısındaki tepelerde (batarya, 17. Tümence Hozat'a gönderilecektir. 63. Alayın Deşt'te bulunan tabur, alayına iltihak etmek üzere Hozat'tan geçerken bu bataryayı beraberinde götürecektir.).

Bir süvari alayı ve bir top, Karataş - Kızıl Ziyaret tepe bölgesinde.

c. 9. Kolordu:

9.Kolordu Karargâhı ve Bağlı Birlikleri, Sürbahan'da;

3.Tümen Karargâhı ve Bağlı Birlikleri, Zeyni gediğinde;

7 Piyade Alay Karargâhı ve bir piyade taburu, Pülümür'de; bir piyade taburu, Deşt bucağında; bir piyade taburu, Salörek ve güneyinde;

143. Piyade Alayı, Karargâh ve bir tabur ile Harci dağı - Harci gediğinde; bir taburu ile Birman ve Fatkar gediklerinde; bir taburu ile Karacakale'de;

3. Tugay Komutanlığı emrindeki 11. Alay ve sekiz top 8 Ağustos-Bobyezbaba - Karasakal bölgesinde bulunacak ve tümen emrine girecektir.

17. Tümen Karargâhı ve Bağlı Birlikleri, Pülür'de;

62. Piyade Alayı ve dört toplu bir dağ bataryası, Mansul uşağı - Ağtaş'ın 3 -4 km. batısındaki sırtlarda;

3. Seyyar Jandarma Taburu, Harci köyü batı sırtlarında;

36. Piyade Alayı, emrindeki batarya ile birlikte 6 Ağustosta Kemah'tan hareketle Çınarcık yolu ile Munzur silsilesi tepeler hattına gelecek ve buradan 17. Tümen emrine girerek, 8 Ağustosta Pülür'e varacaktır.

19. Piyade Alayı ve 41. Tümenden bir dağ bataryası, Deşt'e gelerek ordu emrinde bulunacaktır.

10. Vertetil'deki hava kuvvetleri ile Elazığ'daki zırhlı tabur , ordu emrinde kalacaklardır.

11. Halen Tunceli'de bulunan jandarma süvari bölüklerinden birer bölük ordu, 7., 8. ve 9. Kolordular emrine girmek üzere 8 Ağustosta Ordu ve Kolordu karargâhlarına katılacaklardır.

12. Halen Tunceli'de bulunan kıtaların 8 Ağustos akşamına kadar bu durumu almalarının sağlanması Tunceli Vali ve Komutanlığından, Tunceli'ne yeni gelecek kıtaların 8 Ağustos durumlarının zamanında aldırılmasını 7., 8. ve 9. Kolordulardan rica ederim.

13. Anî ihtiyaçları karşılamak için kolordularca birer istihkâm ve süvari müfrezesi tümenlerin emrine verilmelidir.

14. 8. ve 9. Kolorduların kuzeyden gelen kıtaları kendi bölgelerine girerken Munzur silsilesi ve Mercan deresi bölgelerinde saklandıkları haber alınan haydutları temizleyecek ve ondan sonra kendilerine gösterilen bölgelere 8 Ağustos 1938'de geleceklerdir.

15. Toplanma bölgesine gelen her kıta, bölgesi civarındaki geçit ve yolları tutmak ve gerekli tedbirleri almak suretiyle çevrelediği saha içinden herhangi bir şahsın harice çıkmasını menedecektir.

16. Ordu Karargâhı şimdilik Elazığ'dadır.

17. Ordu Muhabere Bölüğü Elazığ'a geldiğinde Ordu karargâhına katılacaktır"... demekte idi.

Ordu emrini alan kolordular, 2 Ağustos 1938'den itibaren ordunun görüşüne bağlı kalarak kendi bölgelerine ait genel harekât emirlerini verdiler. Bir yandan manevranın başlamasına kadar 4.Genel Müfettişlikçe yürütülmekte olan tedip harekâtı devam ederken, bir yandan manevra hazırlıkları yapılmakta ve bu manevranın birinci safhasında Tunceli'de yapılacak tedip ve tarama harekâtı hakkında hükümetçe karar alınmakta idi.

Bakanlar Kurulunun 6 Ağustos 1938'de aldığı kararda (özetle):

Her iki yasak bölgenin 3 numaralı yasak bölge olarak kabul ve ilânı;

Tunceli halkından ve yasak bölgelerin içinden ve dışından 5 -7 bin kişinin batı illerine nakil ve iskânı;

Yasak bölge dışında bulunan ve fakat yerlerinde bırakılması caiz olamayan aşiret reisleri, kolbaşları, seyit ve şeirlerle bunların aile ve yakınlarının da batıya nakle tabi tutulmaları;

Bu bölge halkının silâhtan tecridi ve harekâttan sonra da bu işe devam edilmesi;

Batıya nakledileceklerden ne kadarının hangi endüstri merkezlerine sevk edilecekleri;

Ele geçen mahkûmların, hükümlerinin infazı;

Asker kaçaklarının askerlik hizmeti gördürüldükten sonra batıda murettep oldukları yerlere sevki;

Yasak bölgenin korunması için kuvvet çıkarılması gibi hususlar istenmekte idi.

Bu suretle Orduca yapılacak tedip ve tarama harekâtının amacı kesinlikle belirmiş oluyordu.

3. Ordu Müfettişliği 7 Ağustos 1938'de yayınladığı bir emirde (özetli):

1 Numaralı harekât emrindeki görevin niteliği ve ne suretle yapılacağını hatırlattıktan başka:

"Bu görevin emredilen sürede yapılması için gündüz ve gece son derece uyanık bulunularak, dikkat, faaliyet ve gayret harcanarak kesin ve duraksamaksızın hareket edilecek haberleşme ile vakit geçirilmeyecektir.

Hareket sırasında mahallî hükümet reislerinden ve jandarmadan alınacak bilgi, ancak görevimizi kolaylaştıracak ve fakat kıtalarca yapılması gerekli görevi sınırlamayacaktır.

Cumhuriyet Ordusunun aldığı her görevi tarihî bir asalet ve necabetle cihana örnek, feragat ve fedekârlıkla ve en büyük takdirlere mazhar olmuş görev aşkı ve ustalıkla başardığı her vesile ile sabittir. Bunun en yakın bir örneği de iki aydır Tunceli'de devam eden tedip ve tarama harekâtıdır. Bu harekâtı isabet ve ustalıkla idare eden Tunceli'nin kudretli ve yüksek komutanına ve emirleri altında emsalsiz başarılar elde eden ordu ve jandarma kuvvetlerinin necip ve fedakâr komutan, subay ve erlerine tebrik, teşekkür ve takdirlerimi bildirir, şehitlerimizi saygı ile anar ve Tunceli'ne yeni gelen kıtalarla beraber silâh arkadaşlarımı, alınan tarihî görevde tamamen başarılı olacakları kanısı ve inancı ile selâmlarım".. demekte idi.

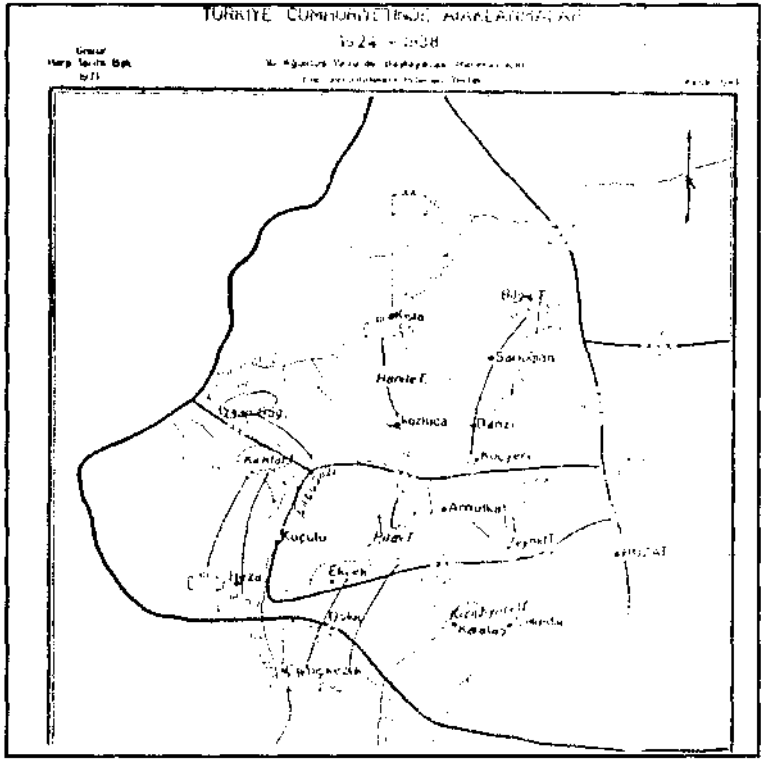
8 Ağustos gününü, birlikler hazırlık durumunu almakla geçirdiler..

9 Ağustos 1938'de 8. Kolordu verdiği harekât emrinde:

10 Ağustos 1938 saat 05.00'te tarama harekâtına başlanacağına işaretle, tarama bölgesinin mihraklarını teşkil eden şu noktaların birliklerce ele geçirilmesini istiyordu (Kroki: 58):

"15.Tümen birliklerinden; 57. Alay Sarıoğlan, Danzi, Koçyeri, 56. Alay Hanife tepesi, Kozluca, 38. Alay Yılan dağını büyük kısmı ile elde ettikten sonra Kırklar tepesini 3 km. kuzeydoğusundaki taksim hattı üzerinden Ali boğazı, istikametlerinde ilerleyecekler.

Amergan,Hanuşağı ve Brasor derelerindeki haydutların kuzeye ve batıya kaçmalarına meydan verilmeyecektir.

14. Süvari Tümeni; Mürettep Tugayı (63.Piyade. 3. Süvari Alaylarından mürekkep) ile Kırklar tepe istikametinde ilerleyerek bu tepeyi ele geçirecek ve haydutların Brasor deresi ve güneyindeki kollarından batıya kaçmalarına mani olacaktır.

Çemişkezek'teki süvari alayları tümen emrinde olarak Pilav tepe ve Ekrek istikametinde ilerleyerek Pilav tepe güneyindeki tepe ve Ekrek kuzeyindeki sıtları tutacaklar, Oskiç, Ekrek ve Ali boğazı güneyindeki Tagar deresi kapatılacak ve buralarda hiçbir haydutun güneye ve batıya kaçmasına meydan verilmeyecektir.

Süvari Tümeninin Kızıl Ziyaret tepesindeki bölüğü, Zeynel pedeki 12. Tümen Komutanı ile irtibat tesis edecek Karataş ve Sekedik'ten geçen Hadişar veUlukale istikametleri kapatılacaktır.

12.Tümen birlikleri: Zeynel tepe ve Pilav tepeden kuzeye doğru ilerleyerek bölgelerinde tarama yapacaklardır. Yerinde de kararlaştırıldığı üzere 34. Alay ile Seyyar Jandarma Alay sıklet merkezleri iç yanlarında olarak, Amutka vadisinden haydutların güneye kaçmalarına meydan vermeyeceklerdir. Ali boğazı tabanı 12.Tümene aittir.

Ordu emrinde belirtilen tümen ara hatlarında değişiklik yoktur.

15. Tümen ilk iş olarak verilen genel istikametlerde ve tümence tayin edilen şeritler içinde bulunan haydutları önlerine katarak bunları güneye süre süre Ali Boğazı'na tıkayacaklardır".

9. Kolordu: bölgesinde yapılacak tedip ve tarama için verdiği harekât planında(Kroki:59):

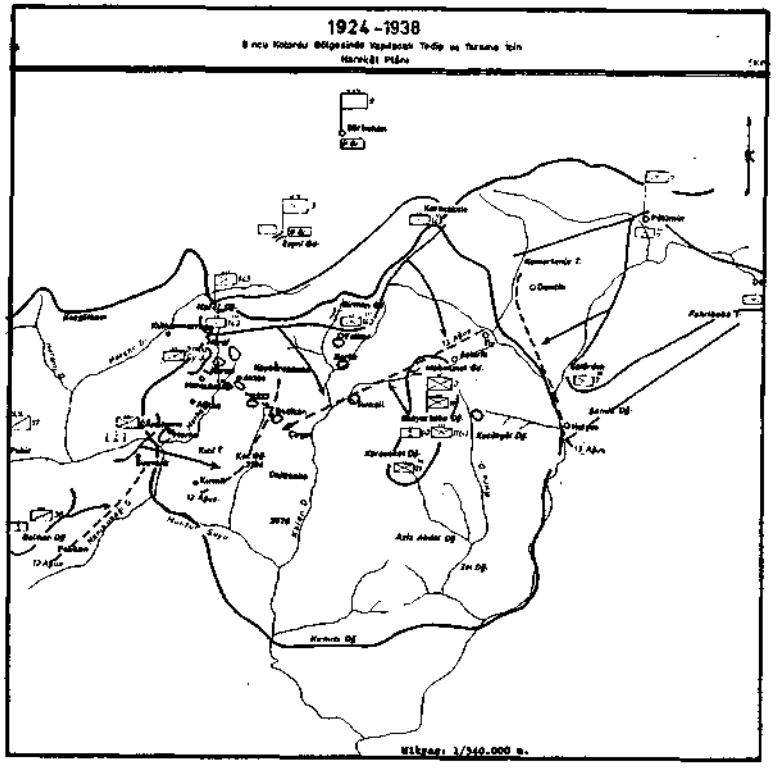
Kolordunun harekâtını 10 - 13 Ağustosa kadar 1. safha 14 - 16 Ağustosa kadar 2. safha olmak üzere tertiplemişti.

Kolordu 1. safha için birliklerine şu görevleri verdi:

"17.Tümen: sıklet merkezini Munzur suyu kuzey ve doğusundaki bölgede, özellikle yasak bölgede bulunduracaktır. Tümenin 13 Ağustos akşamı varacağı ilk hedef zayıf kuvvetleri ile Pelikan - Susvank hattı, sıklet merkezi ile Kırmil Bucâğı - Koz dağı - Kaçkerekbaba dağı hattıdır.

Esas temizleme hedefleri şunlardır:

Koçgölbaş, Haremi deresi - Pülür'den Ana komuna kadar Munzur suyu havzası Mercan deresinin iki tarafı, Merho deresidir.

3. Tümen; sıklet merkezini yasak bölge içinde bulunduracaktır. 7. Alay kendi bölgesini doğudan batıya doğru tarayarak sonunda Pülümür -Kemertimürt hattı ile Fahribaba tepesi - Şanik dağı - Halyes güneyi hattı arasında, batıya karşı cephe alacak ve yasak bölgenin doğu sınırını tıkayacak ve bu hatlar içinde kalan dere tabanlarını ve ulaştırma yollarını arayarak temizleyecektir. 13 Ağustos 1938 günü için bu alayın hedefi Danzik batısı- Halyes güneyi hattıdır.

3. Tümen büyük kısmı, 143. Alayı ile kuzeyden güneye ve 3. Tugayı ile güneyden kuzeye doğru hareket ederek Birman gediğinden güneydoğuya ve güneybatıya doğru giden hattı içtimalar, Kalan deresinin Aşkirik ile Çirgat arasındaki kısmı ve bu dereden güneye

doğru giden hattı içtimalar tarancak ve tümen büyük kısmı ile 13 Ağustosta Çırgat - Tız genel hattına varacaktır.

Bu dört günlük harekât sırasında şu mevkiler kuvvetli ve sabit müfrezelerle tutularak, haydutların bu istikametlerden kaçması menedilecek ve kıtaların gerileri temin edilecektir.

Pülümür, Zeyni gediği, Bobyezbaba, Karasakal (3. Tümen tarafından), Harci dağı, Pülümür mevkileri (17. Tümen tarafından) sağlanacaktır".

Kolordu 2. safha için de (14 - 16 Ağustos 1938) şu görevleri verdi:

17. Tümenin tarama hedefleri: tekrar Merho deresi, Kaçkerekbaba Dojikbaba - 2570 Kızıl tepe - 3134 Koz dağı manzumesi, bu iki manzume arasındaki dere hattı, Kalan deresi taban ve mağaraları, Nanik uşağı deresi, Munzur suyu güney havzası.

3.Tümenin en önemli tarama hedefleri ise; Kalan deresi (hariç) ile Dar boğaz (dahil) arasında kalan dağlar ve dere manzumesi, Kutu deresi taban ve mağaraları ile Dar boğaz taban ve mağaraları.

Kolordu aynı harekât planında, iki safha halinde yapılacak tarama harekâtından sonra toplanma tarzını da tertiplemiş bulunmakta idi.

10 Ağustos 1938 durumu:

Kolordular birinci safha için tespit edilen başlangıç durumunu tamamen almış, Ordu Karargâhı da Hozat'a gelmiş bulunuyordu. Haydutlara dair alınan haberler ise şöyle idi (Kroki:58, 59):

8. Kolordu bölgesinde, Zeynel tepe ile Pilav tepe arasından kuzeye doğru kaçan bir haydut grubu;

9. Kolordu bölgesinde, Fatkar, Barke, Tenkoli, Bodihan, Çirgat, Kalan, Merho, 2323, Aktaş kuzeyi, Harmi kuzeyi, Külhan mezrasının güneydoğusunda küçük haydut grupları.

Bugün sabahtan itibaren başlayan tarama harekâtında durum şöyle idi:

7. Kolordu bölgesinde: 41. Tümen saat 05.00'te tarama harekâtına başlamış, 1. Süvari Tümeni de geçit ve gedikleri tıkamıştı.

8. Kolordu bölgesinde: 15.Tümen 56. ve 57. Alayları bölgelerinde gece sükûnetle geçmiş, 38. Alay ile irtibat sağlanabilmişti. Bu alay bir taburu ile Hovaçor deresi güneyindeki Anuk tepede, kalanı ile Deve boynu deresi ile Brasoru Ulya yaylası boyun noktası arasındaki tepeler hattı üzerinde bulunmakta.

12.Tümen bölgesine; 34. Alay Amutka, Seyyar Jandarma Alayı Bozan istikametinde, süvari alayı Çemişkezek'ten kuzeye doğru ilerlemekteler, tümen karargâhı Zeynel tepede bulunmakta idi.

9. Kolordu bölgesinde devam etmekte olan tarama harekâtında; 41. Tümen birlikleri bugünkü tarama hedeflerine varmışlar. 11. Süvari Alayı bölgesinde yedi haydut ele geçirilmiş, 8. ve 9. Kolordu bölgelerinde gece genellikle sakin geçmişti.

12 Ağustos 1938 durumu:

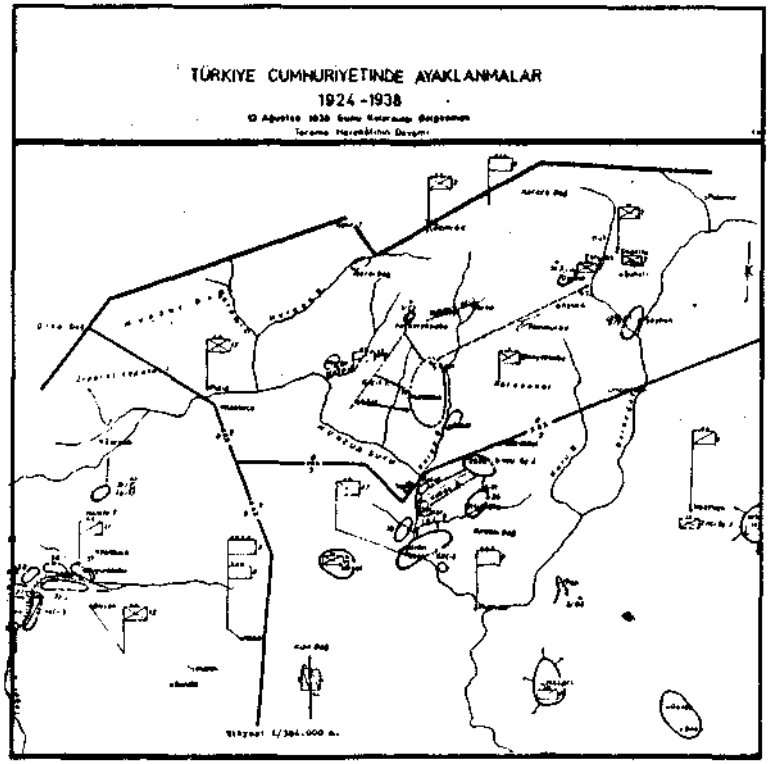
7. Kolordu bölgesinde; 41. Tümenin 93. Alayı Mısırban - Hüvit mezrası hattının güneyinde Dar boğaz ile Kutu deresi arasındaki bölgeyi taramakta, 25. Alayı Kırmızı dağın doğu kısmı ile Dar boğaz arasındaki Demenanlıları toplamak üzere tertibat almakta, 1. Süvari Tümeni bölgesinde yapılan taramada, 20 tüfek ele geçirilmiş bulunmakta idi. Deşt'te bulunan 19. Alaydan bir tabur bu bölgede yapılacak tarama için 7. Kolordu emrine verilmişti.

8. Kolordu bölgesinde; 12. Tümen Karargâhı Amutka'da, 34. Alay Tagar'dan itibaren Bozan sırtlarına doğru Ağviran deresine hâkim sırtları tutmuş, Seyyar Jandarma Alayı Bozan deresi güneybatısındaki tepede, bir taburu ile Avgölü güneybatısındaki tepeyi işgal etmişti. 14. Süvari Tümeninin Çemişkezek'ten kuzeye ilerleyen birlikleri seyyar jandarma alayı ile irtibatlı olarak Ali boğazı doğusundaki sırtları tutmuş, Koçulu civarında Tagar deresi iki tarafına 1. 5 bölük kadar süvari sürülmüştü. 63. Alay ile 3. Süvari Alayından mürekkep tugay birlikleri Koçulu - Kırklar tepesi hattını müsademesiz işgal etmişler, 63. Alay Koçulu kuzeyinde, 3. Süvari Alayı Kırklar tepesinde bulunmakta, 38. Alay karşılaştığı haydutları önüne katarak büyük kısmı ile Yılan dağının güney doğusunda Ali boğazına hâkim sırtları tutmuş ve buradan Ali boğazına inen dereler kapatılmıştı. 56. Alay müsademesiz Çerhik - Payamlı hattına gelmişti. Bugün üç uçaklı bir filo Ali boğazını bombaladı.

9. Kolordu bölgesinde; 17. Tümen birlikleri Pelikan dağı - Sosvenk - Merho deresi hattına varmış, 143. Alayın bir taburu Kızılçayır'a, bir taburu Fatkar'a, diğer bir taburu da Kürk'e varmışlar ve bu taramada haydutlara bir hayli zayiat verdirilmişti. Kutu deresi ile Dar boğaz arasında tarama yapan 3. Tugay kıtaları rastladıkları haydutlardan 25 kadarını imha etmişler, diğer haydutlar Dar boğaz istikametinde kaçmışlardı. 7. Alayın bir taburu Danzik bölgesine varmış, bir taburu ile Salörek güneyi ve doğusundaki bölgeyi taramış, diğer taburu ise doğudan batıya ve Barko köyüne doğru taramaya devam etmekte idi.

13 Ağustos 1938 günü de kolordular bölgelerinde, şu suretle taramaya devam edildi:(Kroki: 60):

7. Kolordu bölgesinde; Kırmızı dağın doğu ve güneydoğusu ile batı ve güneybatısındaki sıkı arama ve taramada buralarda saklanan haydutlarla yapılan müsademelerde 300 kadarı imha edildi ve tarama çemberi dışında kalan ve saklananların takibine devam edildi. Süvari

Tümeni bölgesinde de alaylar taramaya devam etmişler. 10 Haydaranlı, iki Demenanlı haydut imha edilmiş , altı tüfek. 15 tabanca ele geçirilmişti. 19. Alayın ordu ihtiyatında bulunan kısmı da bu geceden itibaren 7. Kolordu emrine verildi.

8. Kolordu bölgesinde; 12. Tümen Karargâhı Bozan'da. 34. Alay Ali boğazına doğru Tagar deresi tabanından ve güney sırtlarından ilerleyerek bu derenin boyun komundan inen dere ile birleştiği noktaya kadar gelmiş, bu noktadan dere güneyindeki sıtları da seyyar jandarma alayı işgal etmiş ve bu bölgede bugün yapılan taramada bir hayli hayvan sürüleri ele geçirilmişti. 14. Süvari Tümeni iki alayı ile Ali boğazı ve Koçulu köyünün hemen kuzeyinde Tagar deresi kapatılmıştı. 63. Alay Koçulu - Kırklar tepesi hattından doğuya ilerlemiş ve dere tabanına indirdiği müfrezelerle rastladığı komları yakmıştı. 56. Alay, 38. Alaya (batıya) doğru yanaştırılmış ve çıkardığı müfrezelerle Avgölünün batısında tarama yapmıştı. 15. Tümenin 38. Alayı Ali boğazına hâkim tepelere yanaşmış, 56. Alay büyük kısmı ile Boyun komu batısındaki sırtlarda ve kısmen de dere tabanında, 15. Tümen Karargâhı Kozluca'nın 2 km. batısındaki sırtta bulunmaktalar.

9. Kolordu bölgesinde: Ağdat - Kızıl tepe - Kaçkerekbaba hattına varmış bulunan 17. Tümene Dojikbaba'yı ve İkisor'la Çirgat arasındaki Kalan deresine batı yönden hâkim bulunan sırtları işgal etmesi emredildi. 3. Tümenin 143. Alayı iki taburu ile Kızıl Çayır güneyi- Barke hattına varmış, 3. Tugayın Bobyezbaba'da bulunan 7. Alayın 2.Taburu, Şeyhan'ın doğu sırtlarını ve Dar boğazı tutmuştu. Bu kolordu bölgesinde de birliker yaptıkları arama ve tarama hareketlerinde haydutlarla yapılan müsademelerde birçoklarını imha etmişler, bir kısmını diri olarak yakalamışlar, bir miktar silâh ve hayvan da ele geçirmişlerdi.

14 Ağustos 1938 öğleye kadar durum:

7. Kolordu bölgesinde: 41. Tümen Karargâhı Deşt'te. 93. Alayın 3. Taburu Pah bölgesine kaçan haydutları sıkıştırmak suretiyle Haydaranlı ve Demenanlılardan 83'ünü imha etmiş, Alayın 1. ve 2 Tabırları Deşt'e varmışlardı. Bu alay Kırmızı dağın batı kısmında ve Laç deresinin iki tarafında tarama harekâtına devam etmekte, 2635 rakımlı tepeden Kafat. Piter, Çat istikametlerine ve Kollaç, Munzur sularına doğru tarayarak ilerleyen 9. Seyyar Jandarma Taburu da, Piter tepesine kadar ilerlemiş bulunmakta idi.1. Süvari Tümen Karargâhı ile 2. Seyyar Jandarma Taburu Nazımiye'ye geldiler. Bu süvari tümeni birliklerinin Nazımiye bölgesinde yaptıkları arama ve taramada, 70 Haydaranlı, altı Demenanlı imha edildi. 14. Süvari Alayı Nazımiye'nin 6 km. doğusundaki Hop bölgesinde, 11. Süvari Alayı Mazkirt ve kuzeyinde taramaya devam etmekteler.

8. Kolordu bölgesinde: 12. Tümen bölgesindeki haydutların reisleri ile birlikte Dokuzsıra Mağaralarında saklandıklarının haber alınması üzerine bunları ele geçirmek maksadı ile Seyyar Jandarma Alayından gönderilen bir bölük haydutlarla müsademeye tutuştu ve bu çatışmaya 57. Alay müfrezeleri ve topçusu yardımda bulundular. İki er şehit, dört er de yaralı veren bölük, vadi tabanını takiben 34. Alaya iltihak etti. Aynı bölük 34 .Alaydan takviyeli bir bölük de verilmek suretiyle beraberce mağaraların tekrar kuşatılmasına ve içindekilerin imhasına memur edildiler. 15. Tümenin 38. Alayı bölgesinde yapılan taramada, Yılan dağından Ali boğazına inen derelerde 65 haydut imha edildi. 57. Alay boğazdan içeriye girdi ve iki mağarayı kuşatarak ateş altına aldı ve bombaladı. Bu müsademede haydutlar bir hayli zayiat verdiler. Boğaza hâkim sırtlarda bulunan 56. Alay, 38. ve 57. Alayların yaptıkları harekâta yardımla yetindi. 63. Alayın 2. Taburu saat 05.00'te Tagar deresi vadi tabanından ilerleyerek Koma varmıştı. Bu alayın 1. Taburu Tagar deresindeki mağaraları tarayarak kuzeye doğru ilerlemekte, bu taburun çıkardığı bir bölük Koçulu civarındaki dereyi tıkamış ve buradaki mağaraları taramıştı. Bir Süvari Alayı Koçulu civarında vadi tabanında tarama ile meşgul.

9. Kolordu bölgesinde: 17.Tümen birlikleri bu sabahki harekâtta haydutlardan yedisini imha etmişler, bir miktarını da diri olarak yakalamışlardı. 62. Alayın 1. Taburu da Kaçkerekbaba'da yaptığı taramada 32 haydudu imha etmiş, 16 kadını da diri ele geçirmişti. 3. Tümen birlikleri tarama yaparak Çirgat -Tız hattına varmış ve bu harekât sırasında 28 haydut yakalanmış, 25 kadar haydut da Mahmunut gediğini aşmak suretiyle doğuya doğru kaçmışlardı. 143. Alay yaptığı tarama harekâtında 13 haydudu imha etmiş ve diğer hay-

dutların sığındığı haber alınan Mitgel köyü civarındaki mağaraları kuşatmıştı. Bu sabah silâhlı bir haydut grubunun Zeranik tepelerine doğru gittiğinin haber alınması üzerine de 15. ve 17. Tümenlerden birer tabur bu istikamete gönderilmişti.

Aynı günün (14 Ağustos 1938) akşamı ise:

7. Kolordu bölgesinde; 41. Tümenin Piter, Kafat bölgesinde Munzur'un doğu ve batısında yaptığı taramada, kıtalarımıza Vank bölgesinde ateşle karşı koyan 38 haydut imha edilmiş, ayrıca, Kafat civarında Munzur batısına geçmek isteyen üç haydut takip ve imha edilmiş, Kafat deresine kaçan dört haydut takip edilmişse de yakalanamamıştı.

8. Kolordu bölgesinde; genellikle önemli bir olay olmamış, diğer kolordular bölgesinde olduğu üzere arama ve tarama harekâtına devam edilmişti.

9. Kolordu bölgesinde; devam eden arama ve taramada çok sayıda haydut sığındıkları mağaralarda imha edilmiş ve bir miktar da silâh ve cephane ele geçirilmişti.

15 Ağustos 1938 sabah durumu:

7. Kolordu bölgesinde: 41. Tümen birliklerinin yaptığı taramada Deşt kuzeyindeki Hacılı köyü haydutlarından 13'ü daha imha edildi. Deşt bölgesindeki Zımbık mezrası, Halvari, Kırmızı Mezria köylerinde yapılan taramada ise bu köylerden silâhla karşı koyan haydutlar da imha edildi ve köyleri yakıldı. Laç deresi içinde yapılan taramada da Munzur'un batısına geçmek isteyen haydutlardan bir kısmı öldürülmüş, bir kısmı da Kalan deresi boyunca İkisor, Ahpanos deresi istikametlerine kaçmışlardı. Karargâhı Çukur'da bulunan Süvari Tümeni; 2. Seyyar Jandarma Taburu ve Hot'ta toplanan 14. Süvari Alayı ile Dar boğaz deresi - kolordunun doğu hududu arasında yaptığı taramada bu bölgeye sığınan 281 Demenan ve Haydaranlı haydudu imha ettiler. 41. ve 11. Süvari Alayları da , bölgelerinde aynı şekilde tarama ve arama yapmakta idiler.

8. Kolordu bölgesinde; 12. Tümenin Tagar deresini güneyini kapayan çok sarp ve dik yamaçlar üzerindeki mağaraların aranmasında,

Avgölü hizasında tabanda bulunan 34.Alaydan takviyeli bir bölük batıya doğru, seyyar jandarma alayından bir bölük, ilçe hududundan doğuya doğru tarama yapmış, 57. Alaydan bir tabur da dere tabanı kuzeyinde bu taramaya katılmış ve bu sırada derenin kuzey sırtlarında bulunan 56. Alay da aranan mağaraları makineli tüfek ateşi ile baskı altında tutmuştu. 14. Süvari Tümeni, 63. Alayın 2. Taburu ile Tagar deresini ikinci kez aramış ve mağaralarda bulunan 12 haydudu imha etmişti.

9. Kolordu bölgesinde; 17. Tümenin Harçi doğu bölgesini tarayan birlikleri de bir mağarada 58 haydudu imha etmişti. Karargâhı Mahmunut köyüne hareket eden 3. Tümen de, bölgesinde arama ve tarama harekâtına devam etmekte, Kolordu Karargâhı Zeyni gediğine gelmiş bulunmakta idi.

15 Ağustos 1938 öğleden sonra cereyan eden olaylarda ise:

7. Kolordu bölgesinde; 93. Alayın 3. Taburu batıya sevk edilmek üzere Yusufanlıları toplayarak Mameki'ye getirmekte iken Uhni köyünden Mehmet Ali adında bir haydudun kafile arasından fırlayarak Necip adında bir onbaşımızı hançer ile şehit etmesi üzerine meydana gelen kargaşalıkta, kaçmak isteyen 49 kişi imha edildi. 41. Tümenin Munzur suyu batısında tarama yapan birlikleri ise, batıya nakli kararlaştırılan adamları ararken Deşt bölgesindeki muhtelif köylerden mukavemet görmesi üzerine, haydutlara öteden beri yataklık ve şerirlik eden Zımbık, Hiç, Kirnik ve Bornak köylerinden 395 haydudu ölü olarak ele geçirdiler. Süvari Tümeni bölgesinde birliklerin devam eden arama ve taramasında çok sayıda haydut imha edilmiş, bir miktar silâh ve cephane de ele geçirilmişti.

8. Kolordu bölgesinde; Ali boğazındaki tümenler arama ve taramaya devam etmekle beraber, haydutların bulundukları mağaraların temizlenmesi tertibatını da almakla meşguldüler.

9. Kolordu da; aynı şekilde bölgenin haydutlardan arınması maksadına dayanan arama ve tarama harekâtına devam etmekte idi.

Ordu manevrasının birinci safhasını teşkil eden tedip harekâtı, plana göre uygulanmakla beraber kolordular, bölgelerinde kesin sonuç almak için harekâtı durumun gereklerine uyarak yönetmekte idiler. Bu sebeple 8. Kolordu Komutanı gördüğü lüzum üzerine, 15

Ağustos 1938'de verdiği emirde müteakıp 16 ve 17 Ağustos günlerinde yapılacak tarama harekâtını yeniden düzenlemiş oluyordu. Kolordu bu emrinde:

"1. Yarın (16 Ağustos 1938) daha önce gönderilen Bakanlar Kurulu kararı, gizli dosyalardaki esaslar ve telefonla vermiş olduğum ön emre göre tarama harekâtına başlanacaktır.

2. 38. Alay 12.Tümen emrine, Seyyar Jandarma Alayı Mürettep Tugay emrine verilmiştir. 12.Tümen bölgesinin Kuzey hududu; Ağveren deresidir (Hozat - Pülür yolu üzerinde Akseki'ye kadar dere dahil). Güney hududu; Kom - Korsikan - Gücan - Korkurik (mevkiler 12. Tümene dahil) hattıdır.

Tümen 16 Ağustos akşamı Kozluca - Zeynel tepe hattında ve 17 Ağustos 1938 akşamı Korkurik ve civarında bulunacaktır.

3. 63. Alay ve Seyyar Jandarma Alayından terekküp eden Mürettep Tugaya, 12. Tümen Tugay Komutanı Nuri Berköz komuta edecektir. 12. Tümenin güneyinde hareket edecek olan Mürettep Tugayın güney hududu; Koçulu(hariç) - Ekrek (hariç) - Hadişar - Perasenk - Kızıl mezria - Avşeker (mevkiler Mürettep Tugaya dahil) hattıdır. Tugay, verilen bölgeyi tarayarak 16 Ağustos akşamı karargâh ve birlikleri ile Kızıl Ziyaret güneybatısında Karataş - Hadişar bölgesine ve 17 Ağustos 1938 akşamı Soğuk Pınar - Hıdırdamı bölgesine gelecektir.

4. 4. Süvari Tümeni güney hududu; eskisi gibidir. 63. Alay bu tümen emrinden çıkarılmıştır.

Süvari tümeni, süvari birliklerinin bir kısmı ile Ali boğazı ve Yukarı Brasor - Brasor deresi - Kökçe - Everek- Satsili - Kızıl evler bölgesini taradıktan sonra ileri kısımları ile 15 Ağustos akşamı Ulukale deresi- Çaybağı bölgesine, 17 Ağustos 1938 akşamı Hıdırdamı güneyinde Sörek - Züyürt - Menokâni bölgesine gelecektir.

5. 15.Tümen 57. ve 56. Alaylardan mürekkeptir. Bu tümenin güney hududu: Ağviran deresi - Akseki (mevkiler 12. Tümen dahil) hattıdır. Kuzey hududu; Havaçor deresi - Körnak - Çakmaklı - Aril - Pülür yoluna kadar olan hattır. Alaylar ile tümen karargâhı ve bağlı birliklerinin 16 Ağustos akşamı bulunacağı hat: Kaksur - Kızılviran, 17 Ağustos 1938 akşamı bulunacağı hat: Karaoğlan - Cevizli'dir.

6. Ziyaret tepeleri müfrezelerini teşkil eden 56. Alayın 3. Taburu ve 17. Tümenin Mürettep Taburu, 15. Tümenin kuzey hududundan daha yukarıdaki kolordu bölgesi parçasını tarayacak ve yakalanıp müsademe ettiği haydutları tepeleyeceklerdir. Bir tayyare filosu Ziyaret tepeye erkenden uçacak, Munzur üzerindeki Sıçan gediğindeki haydutları keşif ve bombalayacaktır.

7. 12. Tümen muhabere bölüğü Mürettep Tugay için bir kısım muhabere gereci verecektir"... demekte idi.

16 Ağustos 1938 sabahı Kolordular bölgelerinde durum kısaca şöyle idi:

7. Kolordu bölgesinde; 41.Tümenin 25. Alayı Munzur suyu ile Kalason deresi arasını tarayarak Simikli Taş'a . 93. Alay da Deşt'te güneye doğru tarayarak Hiç'e ve bu iki alay arasında tarama yapan 19. Alayın iki taburu Torot suyunun kuzeyini tarayarak Sin Deşt'ine gelmiş, 41. Süvari Alayı Hozat güneyindeki İn köyüne varmıştı.

Süvari Tümeni bölgesinde; 11. Süvari Alayı, Muhundu bölgesinde yaptığı taramada, sığındıkları yerlerden ateşle karşı koyan bir kısım Demenanlı haydudu imha etmiş, Pah doğusunda Çukur civarında tarama yapan 2. Seyyar Jandarma Taburu da müsademe ettiği Haydaranlı haydutların tamamını yok etmişti. Bu imha edilen haydutlar arasında Haydaran aşireti reislerinden biri de vardı.

8. Kolordu bölgesinde; arama ve taramaya devam edilmekte, Munzur dağlarına gönderilen müfreze, öğleden sonra Sıçan gediği civarında karşılaştığı 100 kadar haydutla müsademeye tutuşmuş ve Kemah'tan gelen jandarma müfrezesinin yardımı ile haydutları doğuya doğru atmış ve bu müsademede 20 kadar haydut öldürülmüştü.

9. Kolordu bölgesinde; bütün birlikler yaptıkları arama ve taramada yer yer haydutlarla müsademeye girmişler ve birçoklarını imha etmişlerdi.

Aynı gün öğleden sonra da; 7. Kolordu bölgesindeki 41. Tümen birlikleri tarama hareketine devam etmekteler, süvari tümeninin 14. Süvari Alayı tarama hareketi sırasında silâhla karşı koyan 79 haydudu, Pah bölgesinde tarama yapan 2. Seyyar Jandarma Taburu da 38 Haydaranlı haydutu daha imha etmişlerdi.

8. Kolordu bölgesindeki 15.Tümenin 56. ve 57. Alayları Ali

boğazı, Ağveren deresi kuzeyini ve diğer birlikler de bu hattın güneyini, süvari tümeni Yılan dağ - Koçulu hattının güneyini taramaya başlamışlardı. Bu arada bir tayyare filosu da, Orta dağın güneyinden geçen Eriç deresi güney sırtları ile Kuru Doğar dağı, Harap Karakol bölgelerine dağılmış ve yanlarında sürüler bulunan 500 kişi kadar bir haydut grubunu bombalanmış ve makineli tüfek ateşi altına almıştı.

9. Kolordu bölgesinde de aynı şekilde arama ve tarama işine devam edilmekte idi.

Tenkil harekâtına inhisar ettirilen manevranın birinci safhasının sona ermesini müteakip, Tunceli bölgesinin asayiş ve her türlü idarî yönetiminden sorumlu 4. Genel Müfettişlik bu düşünce ile 16 Ağustos 1938'de Genelkurmay Başkanlığı ile 3. Ordu Müfettişliğine yaptığı teklifte:

"3. Ordunun, manevranın ikinci safhası için Tunceli haricinde tertibat alırken takibat yapmak ve kıtaların götüremeyerek garnizonlarında bırakacakları silâh, cephane , erzak ve inşaatı muhafaza etmek üzere en az:

Nazımiye'de, 2. Seyyar Jandarma Taburunun;

Mameki'de, Seyyar Jandarma Alayından bir taburla bir telsiz istasyonunun;

Deşt'te, 9. Seyyar Jandarma Taburunun;

Hozat'ta Seyyar Jandarma Alayı (bir tabur noksan) ile bir telsiz istasyonunun;

Pülür'de, 3. Seyyar Jandarma Taburu ile ayrıca bir tabur ve bir telsiz istasyonunun;

Çemişkezek'te, bir taburun;

Pülümür'de, bir taburun... v e

Bunlardan başka dört seyyar jandarma süvari bölüğünün bırakılmasını; kezâ ambar yerlerinde muhafızların terk edilmesini" istemekte idi..

Hiç şüphesiz bu yazışmalar olurken bir yandan da harekât normal seyrinde devam ediyordu.

17 Ağustos 1938 günü yapılan hareket ve faaliyetlerde:

7. Kolordu bölgesinde; 41.Tümen; Karargâhı, bağlı birlikleri ve

93. Alayı ile, Türüşmek'te, 41. Süvari Alayı ile Sıvıcık'ta, 2. Alayı ile Kalosan deresi kuzeyinde bulunmakta idi. Tümen bölgesinde yapılan arama ve taramada 50'ye yakın haydut imha edilmiş, 16 tüfek ile 16 tabanca ele geçirilmişti.

8. Kolordu bölgesinde; 12. Tümen tarama yaparak Kozluca bölgesine varmış, yasak bölge içinde ve tümen bölgesindeki bütün evler ve tarlalar yakılmıştı.

15. Tümen bölgesinde de aynı tarama faaliyetine devam edilmiş ve 57. Alay Niksar'a, Seyyar Jandarma Alayı Karataş'a, 63. Alay da Çemişkezek'e gelmiş bulunuyorlardı.

14. Süvari Tümeni bölgesinde ise; 3. Süvari Alayı Ali boğazı, Brasoru Ulya, Brasor deresi, Kürtler bahçesi, Kızılevler bölgesini taramış, 5. ve 54. Süvari Alayları ise bölgelerini tarayarak Çemişkezek'e gelmiş bulunuyorlardı.

Batıya sevk edilmek üzere toplanan kimseler arasında Oskek ve Bogiz köylülerinden de 245 kişilik bir kafile aynı maksatla Çemişkezek'e sevk edilmişti.

9. Kolordu bölgesinde; 17. Tümen Karargâhı Karaoğlan'da 36. Alay Sin'de, 3. Seyyar Jandarma Taburu Pülür'dedir. Bu birlikler bölgelerinde yaptıkları taramada 80 kadar haydutu imha ettiler.

3. Tümen birlikleri de , tarama yapmak suretiyle İkisor'un 2 km. güneyi - Karasakal'ın 5 km. güneyi - Kozerek - Hingirvan - Kimsar kuzeyi hattına varmıştı. 9. Kolordu Karargâhı da, Pülüre intikali sırasında Katır gediği ile Harçi deresi arasında 50 - 60 kadar haydutun baskınına maruz kalmışsa da yapılan müsademede bunların çoğunu imha etmek suretiyle saat 18.30'da Pülür'e geldi.

10 Ağustos 1938'den beri Ordu manevrasının birinci safhası içinde yasak bölgeyi tarayarak geçen birlikler bu harekât sırasında, isimleri daha önce 4. Genel Müfettişlikçe tespit edilmiş binlerce insanı yakalayarak kafileler halinde emredilen bölgelere sevk etmişler, haydutlarla yer yer yapılan müsademelerde keza binlercesini imha etmişler, bu şerirlerin sığındıkları köyleri, komları ve hatta fundalık ve tarlaları yakmışlardı. Bu suretle bir haftadır devam eden harekât sona ermiş oluyordu. Plana göre birlikler yarından itibaren Elazığ manevra bölgesine intikale başlayacaklardı.

18 Ağustos 1938'de:

7. Kolordu birlikleri toplanma yerinde istirahat etmekte;

8. Kolordunun 12., 15. Tümenleri ile 14. Süvari Tümeni bölgelerini tarayarak toplanma yerine gelmekte;

9. Kolordu Karargâhı Pertek'e gelmiş, birliklerin yaptıkları son arama ve taramada 3. Tümen bölgesinde 42, 17. Tümen bölgesinde 30 kişi daha imha edilmişti.

Manevranın ikinci safhasına geçildikten sonra Tunceli bölgesindeki durumu da dikkate alan 3. Ordu Müfettişliği; 18 Ağustosta 3. Genel Müfettişliğin, bölgede bırakılmasını istediği birlikler hakkındaki teklifine verdiği cevapta:

"Seyyar jandarma süvari birliklerinin manevranın ikinci safhasına katılması gerektiğini, 4. Genel Müfettişliğin teklif ettiği gibi bazı nizamiye birliklerinin manevranın sonuna kadar Tunceli bölgesinde bırakılmasına imkân olmadığını belirtmiş ve Tunceli bölgesinde bırakılacak jandarma birliklerinin bulunacakları yerleri şu suretle tayin etmişti:

2. Seyyar Jandarma Taburu, Nazemiye'de:

9. Seyyar Jandarma Taburu, Mameki'de:

3. Seyyar Jandarma Taburu, Pülür'de:

Seyyar Jandarma Alayı, Karargâhı ve iki taburu ile, Hozat'ta (bu taburlardan bir bölük Karaoğlan'da):

Seyyar Jandarma Alayından bir tabur, Çemişkezek'te;

Tunceli muhafız kıtaları ile istihkâm bölüğü ve iki tank, Pertek'te:

Seyyar hastane, Hozat'ta "... bulunacaktı.

19 Ağustos 1938'de:

İkinci safha için yürüyüşe devam eden 7. Kolordu birliklerinden 41. Tümen Munzur suyu ile Kalason ve Sin bucağı bölgelerinde direnen 290 haydudu daha imha etmiş. Mazkirt'te toplanan son kafileden kaçmak isteyen 52 haydut da imha edilmek suretiyle 2. ve 9. Seyyar Jandarma Taburları Mameki'ye gelmiş, 2. Seyyar Jandarma Taburu Nazımiye'ye gönderilmişti.

Toplanma bölgesine yürüyüş halinde bulunan 8. Kolordu birliklerinden de; 12. Tümen, 12 Ağustostan beri yasak bölge içinde ve dışında yaptığı arama ve taramada yer yer birçok haydutları imha

etmiş olmakla beraber son direnen 170 kişiyi daha imha etmiş ve o bölgedeki köy ve tarlaları yakmıştı.

15. Tümen de, aynı şekilde bölgesindeki birçok köylerde yaptığı arama sonunda 150 haydudu daha imha etmiş, köy ve tarlaları yakmıştı. Bu arada 63. Alay ile Seyyar Jandarma Alayı da son olarak 6 - 7 köy daha aradı ve bu köyleri de yaktı.

14. Süvari Tümeni de, bölgesinde yaptığı son temizlik hareketinde 69 kişi daha imha etmiş, erkek, kadın ve çocuktan ibaret 381 kişilik bir kafileyi batıya nakledilmek üzere Elazığ'a sevk etmişti.

9. Kolordu birliklerinden 3. Tümen yürüyüş halinde, 17. Tümen Karargâhı ve bağlı birlikleri Deşt bölgesinde istirahatta kolordu karargâhı Mameki'ye varmış bulunmakta idiler.

9. Kolordu kuruluşunda bulunan birlikler manevranın ikinci safhası için bugün sıfır saattan itibaren ordu ve 7. Kolordu emrine alınmış buluyorlardı.

20 Ağustos 1938'de:

Manevranın ikinci safha bölgesine intikal etmekte olan kolordular, bölgelerinde topladıkları tehcire tabi kafileleri daha önce emredilen yerlere sevk etmekte, bunlar arasında kaçmak isteyenleri imha etmekte idiler. Ordu karargâhı da Elazığ'a gelmiş bulunmakta idi.

Manevranın ikinci safhasına geçileceği şu günlerde Tunceli bölgesinin bundan sonraki asayiş durumuna da gereken önem verilmekte ve bu konu ile ilgili yüksek makamlar arasında devamlı yazışmalar cereyan etmekte idi.

23 Ağustos 1938'de Başbakanlık; İçişleri ve Millî Savunma Bakanlıkları ile 1., 2., 3. Ordu Müfettişlikleri ve 4. Genel Müfettişliğe verdiği emirlerde (özetle):

3. Ordu manevrasının birinci safhasını teşkil eden Tunceli ili dahilindeki tarama harekâtının bitirilmiş ve ordunun ikinci safha manevra harekâtı için bir tertip almakta olduğuna, keza, 21 Ağustos 1938 sıfır saatten itibaren Tunceli bölgesindeki birliklerin emir ve komutalarının 4. Genel Müfettişliğine intikal ettiğine değinerek bu bölgenin korunması, güvenliği ve asayişi için 4. Genel Müfettişlik ve 3. Orduca daha önce kararlaştırılan birliklerin ve bunların konuş yerlerinin uygun olduğuna, ayrıca üç uçaktan mürekkep bir hava gru-

bunun Vertetil tayyare alanında bırakılmasına ve seyyar jandarma süvari bölüklerinin manevradan sonra 4. Genel Müfettişlik emrine gönderilmesinin doğru olacağına, keza, Tunceli'de kalacak birliklerin 4. Genel Müfettişliğin tertiplediği plana göre kullanılmalarının uygun olduğuna işaret etmekte ve ikinci safha manevra harekâtını müteakip, 8. Kolordu birlikleri ile, kuzeye doğru tekrar bir tarama yapılarak tarama sonunun alınacağını ve diğer kuvvetlerle de 3. safha manevra harekâtına başlanacağını belirtmiş ve bunlardan başka, güney bölgesinde yapılacak tatbikat sonunda imkân bulunduğu takdirde Tunceli'de kalmış olması muhtemel bazı haydutların imhası için özel teşkilâttan da yararlanmanın düşünüldüğünü bildirmişti..

3. Ordu Müfettişliğinin manevra planına göre ikinci safha da, başarı ile yapılmış ve birlikler geçit resmi için orduca emredilen hazırlık bölgelerine intikal etmişlerdi.

3.Üçüncü Safha (IV. Tunceli Harekâtı - 6 : 16 Eylül 1938):

Bir yandan manevranın 3. safhasına geçilirken, bundan sonraki tedip harekâtının da dikkate alınmış olması lâzımdı. Bu itibarla Genelkurmay Başkanlığı 29 Ağustos 1938'de verdiği emirde:

"1. İkinci safha manevra harekâtı sona erdiğinden 31 Ağustosta Elazığ civarında yapılacak geçit resmini müteakip:

a. 8. Kolordu birlikleri ile birlikte, 9.Kolordu 3. Piyade Tümeni, Tunceli ili dahilinde ve 3. Ordu emrinde kararlaştırılmış bulunan tarama harekâtını tamamlayacaklardır.

3. Ordu Müfettişliği, bölgenin emir ve komutasını 4. Genel Müfettişlikten 1/2 Eylül 1938'den itibaren almış bulunacaktır.

b. Diğer birliklerden 7. Kolordu Karargâhı, 14. Süvari, 41. Piyade Tümenleri (63. Piyade Alayı dahil) de, 3. Ordu Müfettişliğinin düzenlediği tarzda 8:11 Eylül 1938 günlerinde Gaziantep bölgesinde tatbikat ve manevra yapacaklardır.

c. 62. Piyade Alayı şimdilik Elazığ'da kalacak ve bunlardan gayri birlikler garnizonlarına döneceklerdir.

2. Bu tarama harekâtından sonra bölgenin emir ve komutası 10/11 Eylül 1938'den itibaren 4.Genel Müfettişliğe devrolunacak ve 3. Ordu Müfettişi 12 Eylül 1938'de Gaziantep'te tatbikat bölgesine gelecektir.

3. Tarama harekâtından sonra bu bölgede kalacak jandarma birliklerinden başka 25. ve 57. Dağ Alaylarından mürekkep Dağ Tugayı ve Pülümür'deki 11. Alayın bir taburu 4. Genel Müfettişlik emrinde kalacaktır.

4. Güney tatbikatından sonra, Tunceli'deki birlikler ayrıca özel teşkilât ile de takviye edileceklerdir"... denmekte idi.

30 Ağustos Zafer Bayramı yıldönümü gününde Cumhurbaşkanı Kemal Atatürk Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'a gönderdiği telgrafta:

"Ordumuzun yüksek ve her zaman olduğu gibi milletin güvenine ciddden lâyık kıymet ve kudretle dolu manevrasının, çok faydalı safhalar göstererek bittiğini bildiren telgrafınızı aldım.

Türk Ordusunun yarattığı zaferin bu yıldönümü günlerinde kalbim orduya karşı takdir ve şükran hisleri ile doludur. Sizin ve tercümanı olduğunuz aziz silâh arkadaşlarımın hakkımda gösterdikleri samimi ve asil duygular o günlerdeki anılarımı canlandırdı, heyacanlarımı artırdı.Başta siz olduğunuz halde cümlenize candan sevgi ve saygılarımı sunar, şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da daima artan mutlu başarılar dilerim"... demekle yapılan tedip harekâtında elde edilen başarı dolayısıyla orduya olan güven ve yüksek takdirlerini belirtmiş bulunuyordu. Atakürk'ün bu takdirleri süratle ordunun en küçük kademlerine kadar duyuruldu. Bu arada geçit resmi hazırlıkları yapılırken bir yanda da bundan sonraki tedip harekâtı planlanmakta ve Tunceli'de asayişin devamı üzerinde tedbirler düşünülmekte idi. Bu maksatla Genelkurmay Başkanlığı 30 Ağustos 1938'de verdiği emirde (özetle):

"1. Tunceli ili dahilindeki yasak bölgelerin korunması için Başbakan ve Millî Savunma Bakanlığı ile Elazığ'da yapılan görüşmede şu hususlar tespit edilmiştir:

a. 17. Dağ Tugayının 25. ve 57. Alaylarının 3. Taburları yeniden teşkil edilmek ve bunlardan Hozat'taki alayın 3. Taburu Pülür'de ve Elazığ'daki Alayın 3. Taburu da Çemişkezek'te bulunacaklardır.

b. Bu taburlar da, Dağ tugayının diğer birlikleri gibi yüksek kadrolu olacaktır.

c. Halen 400 mevcutlu olan sabit jandarma kadrosu 1000'e çıkarılacaktır.

2. Kuvvetlerin artırılması sadece bir güvenlik tedbiridir. Kesin sonucun alınması ise, geniş ölçüde bir faaliyetin devam ettirilmesine bağlıdır.

Bunun için iki haftada bir, bir hafta devam edilmek üzere yasak bölgeler ve civarları ansızın basılarak aranmalı ve bunun dışında geçecek süre içinde ise haydutlar gezici takip kolları tarafından aralıksız takip olunmalıdır.

3. Bu takip kolları, haydutların baskılarına uğramayacak kadar oynak olmalı, uyanık bulunmalı ve 30'ar kişiden aşağı olmamalıdır. Keza bunlar, gereğinde birbirini takviye edecek surette bir takip komutanlığı emrinde ve muntazam bir plan dahilinde kullanılmalıdır. Ayrıca bu takip kollarının görev yapacağı yerlere yakın bulunan garnizonlar gereğinde süratle yardım edebileceği şekilde hazır bulunmalı ve durumu dikkatle izlemelidir. Haydutların cüretlerini arttıracak başarısızlıklara olanak bırakılmaması çok önemlidir"... demekte idi.

3. Ordu Müfettişliği de aynı gün (Ağustos 1938) 3. safhada yapılacak tedip ve manevraya katılacak birliklerin hareket tarzını düzenlemek maksadı ile aşağıdaki emri verdi (özet)

"1. Manevranın 1. ve 2. safhaları sona ermiştir. Merasim geçişini müteakip, 1 Eylül 1938'den itibaren manevranın 3. safhasına başlanacaktır.

2. Manevranın 3. safhası ayrı ayrı iki bölgede cereyan edecektir.

a. Tunceli'de Yapılacak Tarama Harekâtı:

Buna şu kuvvetler katılacak ve Ordu Müfettişi tarafından sevk ve idare edilecektir.

8. Kolordu Karargâhı;

Kolordu istihkâm taburu;

12.Tümen (1. tarama harekâtında olduğu gibi tümenlerin topçu alayı ve tabur karargâhları, sahra ve obüs bataryaları araba kolları hariçi;

15. Tümen" " " " " ";

3. Tümen" " " " " " ";

57. Piyade Alayı;

17. Tümenden iki toplu bir dağ bataryası;

Halen Tunceli'de bulunan seyyar jandarma birlikleri;

Ordu, 8., 9. Kolordular, 12., 15. ve 3. Tümen Muhabere Bölükleri;

9. Kolordu İstihhâm Taburu;

Bu harekâta; 1 Eylül 1938'den itibaren 143. Piyade Alayı, 38. Alayın 1. Taburu, 3. Tümenden iki toplu bir dağ bataryası, 9. Kolordu Muhabere Bölüğü ve İstihkâm Taburu trenle Elazığ'dan Ilıç istasyonuna nakledilmek ve diğer birlikler 23 Eylül 1938'de güneyden Tunceli'ne girecek şekilde başlanacaktır.

Taramayı müteakip 8. Kolordu kıtaları ve muhabere bölükleri Ilıç istasyonundan trenle, 3. Tümen kıtaları, 9. Kolordu Muhabere Bölüğü ile İstihkâm Taburu karadan garnizonlarına döneceklerdir.

Tümenlerin koşulu bataryaları, topçu alay ve tabur karargâhları nakliyat cetveline göre Elazığ'dan trenle garnizonlarına nakledileceklerdir".

Ordu Müfettişliği aynı emirle; 7. Kolordu tarafından idare edilmek üzere Gaziantep bölgesinde yapılacak manevraya katılacak birlikleri ve manevra sonunda bunların garnizonlarına dönüş tarzını, keza manevranın 3. safhasına katılmayacak birliklerin hareket tarzını belirtmiş ve Tunceli'de yapılacak 2. tarama harekâtı için ayrıca emir verileceğine işaret etmişti.

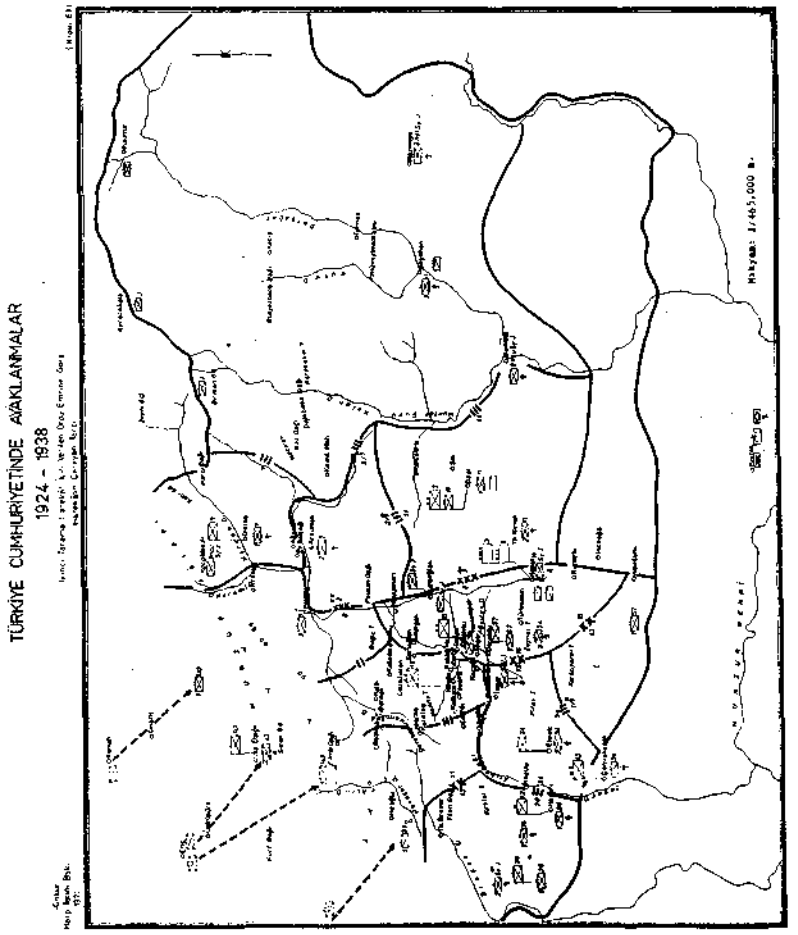
Ertesi günü (31 Ağustos 1938) Tunceli bölgesinde yapılacak 2. tarama harekâtı için ordu emri verildi. Yapılacak harekâtın cereyan tarzını açıklayan bu emirde (Kroki: 61)

"1. Tunceli'deki haydutlara dair en son alınan haberler özetle şöyledir:

a. Birinci tarama harekâtında Munzur dağlarına kaçarak yakalanmayan Koçlular son günlerde kendi köylerine dönmüş ve bölgeleri civarındaki köylerde tekrar soygunculuğa başlamışlardır. Bunların özellikle Hozat civarında faaliyetleri fazladır. Alınan bir habere göre haydutların bazıları er kıyafetinde imişler.

b. Pokir dağı bölgesinde oraya buraya saklanmış Abbas uşaklılardan silâhlı bir haydut grubu üç gün önce Munzur suyu batısına geçmiştir.

c. Haydaran ve Demenanlılardan üçer, beşer kişilik birkaç haydut

grubu Dar boğazda, Havkis bucağı bölgesinde, Kırmızı dağ doğusunda Gevrek ormanlarında görülmüştür.

2. Ordu; 8. Kolordu, 3. Piyade Tümeni, 17.Tümenin 57. Alayı ve-Tunceli'deki Seyyar Jandarma birlikleri ile Tunceli'de (Kroki: 61) de gösterilen bölgede ikinci kez olarak tarama harekâtı yapacaktır.

3. Bu kez tarama harekâtının hedefi ve maksadı birinci derecede Koçuşağı haydutlarını yakalamak, Koçuşağı bölgesini tamamen temizlemek, bu yasak bölge dışında da hiçbir Koçuşaklı bırakmamaktır. Bu görev 8. Kolorduya verilmiştir.

3. Tümen Munzur suyu batısında ve doğusunda kendisine ayrılan bölgelerde tarama yapacak, Pülür - Hozat arasından doğuya kaçabilecek Koç'luları Munzur, Kalan, Kutu deresi bölgelerinde barındırmayacaktır.

Bu tümen kendi bölgesinde birinci tarama hareketinden beri buralara tekrar dönmüş olmaları muhtemel Kalan, Demenan, Haydaran haydutlarını da ele geçirecektir. Ayrıca;

a. Hudutları evvelce bildirilen yasak bölgeler içinde bulunan halk batıya nakledilmek üzere toplanarak bu bölgeler halktan tamamen tecrit edilecek ve bu bölgeler içinde iskâna yarayacak hiçbir ev, kom ve bu gibi binalar bırakılmayacaktır.

b. Yasak bölge dışında oturan ve fakat yerlerinde bırakılması caiz olmayan ve birinci taramada ele geçirilemeyen aşiret reisleri, kolbaşılar, seyitler ve şerirler ile aileleri ve yakınları da batıya nakle tabi tutulacaktır.

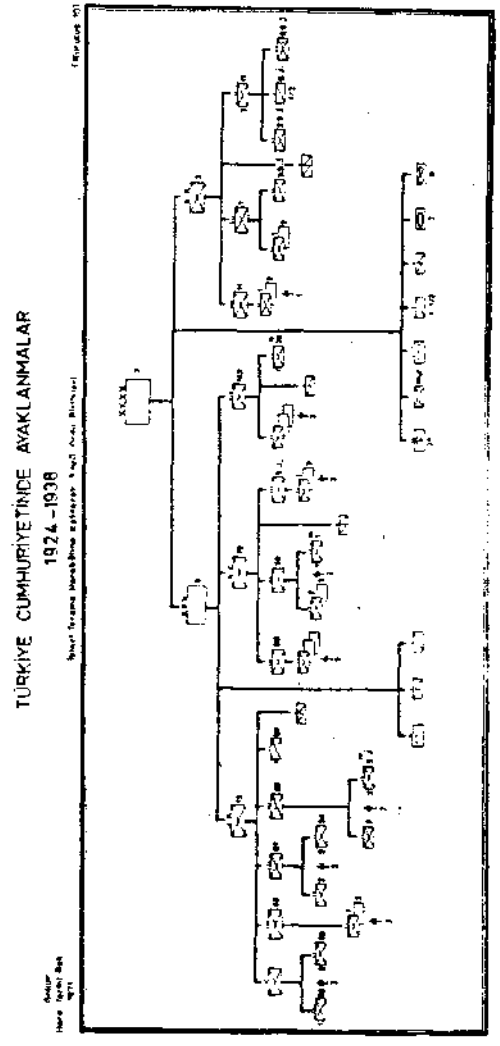
c. Kalan silâhlar toplanacaktır.

4. Bu kez taramaya ayrılan kuvvetlerin terkip ve taksimi:

a. Tarama bölgesi, evvelki taramada elde edilen hasılaya ve bu taramada birinci derecede Koçlular hedef alındığına göre, Hozat'ın 10 km. güneyindeki Hıdırdamı - Korkurik - Hozat - (Hozat - Pülür yolu) - Pülür - Munzur suyu (3. Tümene dahil) - Harami deresi ve uzanımı hattının doğusu ve batısı olmak üzere iki büyük kısma ayrılmıştır. Bu hattın doğusundaki sahaya 3. Tümen (yukarıdaki mevkiler hariç) batısındaki sahaya 8. Kolordu tahsis edilmiştir.

b. Genel olarak 3. Tümen; 11. Alay, 7. Alay (3. Tabur hariç), 2., 3. ve 9. Seyyar Jandarma Taburlarından;

8. Kolordu: 12., 15. Piyade Tümenleri, 57., 143. Piyade Alayları ile Seyyar Jandarma Alayından ve kolordu bağlı birliklerinden mürekkeptir (Kuruluş:10).

5. Taramaya katılacak birliklerin tarama bölgesine intikali:

Birliklerin ilk toplanacakları yerler (Kroki:61) dedir.

a. 143. Piyade Alayı, 38. Alayın 1. Taburu, 9. Kolordu Muhabere Bölüğü ve 3. Tümenden iki toplu bir dağ bataryası, 143. Alay Komutanı komutasında olarak 1 Eylül 1938'de Elazığ'dan trenle Ilıç istasyonuna nakledilecektir. 38. Alayın 1. Taburu Ilıç'ta kalacak, alay karargâhı ile iki tabur ve topçu bataryası Eriç'e, bir tabur Kemah'a kara yürüyüşü ile giderek bu mevkilerden itibaren Kemah - Çinariç - Üsküpürt - Orta dağ güneyi, Eriç - Kurtdoğar dağı - Fikrikdağı batısı - Ilıç - Kızıldağ - Kızıl Ziyaret -Suluç yaylası yollarından birer tabur yürütülmek ve aynı zamanda tarama yaparak evvelce Munzur'a kaçmış olan haydutları yakalayacak veyahut sürerek güneye atacak surette 38. Alayın 1. Taburu 4 Eylü zevaline, Eriç'ten ilerleyecek müfreze 5 Eylül zevaline, Kemah'taki tabur en geç 6 Eylül zevaline kadar Munzur gediklerine çıkacaktır. Taburların takip edecekleri istikametler, 6 Eylülde Munzur silsilesi üzerinde bulunacakları yerler alay komutanına ağızdan söylenmiş ve haritasına işaret edilmiştir.

143. Alay başka bir emir verilinceye kadar büyük kısmı ile Munzur silsilesi gediklerinde kalacak ve Munzur dağlarının eteklerine, Brasor ve Havaçur derelerinin tabanına kadar süreceği kuvvetli keşif kolları ile Munzur'a çıkan ve batıya giden en küçük istikametler, gedikler ve dereler kapatılarak Koçluların hiçbir suretle herhangi bir yerden kuzeye ve batıya kaçmalarına meydan verilmeyecektir. Bumüfreze Munzur gediklerine çıktıktan sonra 8. Kolordu emrine girecektir.

b. 8. Kolordu:

Seyyar Jandarma Alayı (Çemişkezek'teki taburu hariç), bir taburunu 2 Eylülde Karaoğlan'a göndererek kıtaların toplanmasına kadar Pelikan dağı - İnce Ağa arasından Koçluların kaçmalarını men edecektir. Sonradan kolordudan alacağı direktif dahilinde kendisine gösterilen bölgede tarama yapmakla beraber haydutların doğudan batıya ve batıdan doğuya geçmelerine mani olmayı daima göz önünde bulunduracaktır. 17. Tümenden iki toplu dağ bataryası 15. Tümen kıtaları ile beraber Hozat'a götürülerek seyyar jandarma alayına intikal ettirilecektir.

Seyyar Jandarma Alayının Çemişkezek'teki 2. Taburu 3 Eylül ak-

şamı Keklik tepe bölgesine intikal ederek kıtaların toplanmasına kadar haydutların batıya kaçmasına mani olacak ve 12. Tümenin bu bölgeye gelmesinden sonra 12. Tümen emrinde harekâta katılacaktır.

12. , 15. Tümenlerle 57. Piyade Alayının ve kolordu bağlı birliklerinin en geç 5 Eylül zevaline kadar Kroki'de gösterilen yerlerde toplanacak surette Elazığ'dan hareketlerini 8. Kolordu düzenleyecektir.

c. 3. Tümen:

3.Seyyar Jandarma Taburu 6 Eylül zevalinde Pülür'den hareketle aynı günün akşamı Arzaler'e ve 7 Eylülde Koçgölbaşı'na giderek o bölgeyi tarayacak ve harekât süresince burada kalarak haydutların güneyden kuzeye veya batıdan doğuya gitmelerine mani olacaktır. 3. Tümen kendi toplanma yerine geldikten sonra, 3 Seyyar Jandarma Taburu bu tümen emrine girecektir.

3. Tümenin geri kalan kuvvetlerini 6 Eylül zevaline kadar Kroki'de gösterilen yerlerde toplanacak şekilde kıtaların hareketleri tümence düzenlenecektir.

Munzur suyu doğusundaki 2. ve 9. Seyyar Jandarma Taburları ile 11. Alayın 3. Taburu, 3. Tümene bağlı olarak 11. Alay 3. Tabur Komutanı emrinde harekâta katılacaklardır.

d. Tunceli'deki jandarma süvari bölüklerinden bir bölük, 5 Eylülde Sin bucağının merkezi olan Deşt'e giderek 3. Tümen emrine, 1/2 süvari bölüğü 5 Eylülde Seyithan'a giderek 11. Alayın 3. Taburu emrine, 1 /2 süvari bölüğü ile ayrıca bir süvari bölüğü 4 Eylülde Hozat'a gelerek ordu emrine, bir süvari bölüğü keza 4 Eylülde Hozat'a gelerek Ordu emrine, bir süvari bölüğü keza 4 Eylülde Hozat'a gelerek 8. Kolordu emrine girecektir.

Kara Hat Komutanlığı ve Hozat'taki seyyar hastane bulundukları yerlerde kalacak ve Kolordu emrine gireceklerdir.

Halen Tunceli'de bulunan jandarma kıtalarının, yukarıda yazılı yerlerde hizalarında yazılı günlerde bulundurulmasını 4. Genel Müfettişlikten rica ederim.

e. Ordu Muhabere Bölüğü 15. Tümenle beraber Hozat'a giderek orada gereken hazırlığı yapacaktır. Bölüğün hareketi ve oradaki hazırlıkları Ordu Muhabere Uzmanı tarafından düzenlenecektir.

6. Birliklerin ilk toplanma yerlerine vardıkları, 6 Eylül zevaline kadar orduya bildirilecektir.

7. Harekâtın Yapılış Tarzı:

a. Toplanma bölgesine gelen her kıta bölgesi civarındaki geçit ve yolları tutmak ve gerekli tedbirleri almak suretiyle çevrelediği saha içinden herhangi bir şahsın harice kaçmasını men edecektir.

b. Tarama ve aramaya 6 Eylül zevalinden itibaren bölgenin her tarafından birden başlanacak ve bu iş kısa zamanda kesin, şedit ve seri ve en etkili bir şekilde yapılacaktır.

c. Her küçük bölüme ayrılan kuvvetle yalnız bir istikamette ilerlemek şeklinde tarama yapılmayıp o bölümün her tarafı aranmak suretiyle esaslı tarama yapılacaktır .Bununla beraber orduca yapılan bu tertip hiçbir zaman bir bölüm içindeki kuvvetin diğer bir bölüme geçmemesini gerektirmez. Her kıta kendi bölümü içinde görevini daha kolay ve kısa zamanda yapabilirse kendisine nazaran daha meşgul olan komşu bölümdeki kıtaya yardım edebileceği gibi, haydutlar hakkında alınacak haberlere göre haydutların bulunduğu yere kuvvet yığılmasını daha üst sevk ve idare makamları düzenlerler.

d. Tarama yapan her kıta daima birkaç kademe üzerine tertiplenmek suretiyle 1. hat kıtalarından kurtulan veya görülmeyen haydutların 2. ve 3. hattaki kıtalar tarafından yakalanması sağlanacaktır.

e. İlk tarama bölümleri içinde işlerini tamamen ikmal eden kıtalar oldukları üst sevk ve idare makamları tarafından verilecek emirle kuzeye doğru taramaya devam ederek 11 Eylülde Bobyezbaba dağı - Tujik dağı - Munzur suyu hattına intikal edecektir. Bundan sonraki harekât için ayrıca emir verilecektir.

f. 3. Tümen, Munzur suyu batısından ilerleyip Munzur'un kuzeyini geçtikten sonra Merho deresi - Mercan deresi bölgesinde toplandıkları haber alınan haydutları her taraftan kuşatacak şekilde bu bölgeyi esaslı surette tarayacaktır.

g. 11. Alayın 3. Tabur Müfrezesi üç kolla, üç istikamette kuzeye doğru yürüyerek bu bölge içinde arta kalmış haydutları temizleyecektir.

8. Ka.acakale - Birman - Katır ve Zeyni gediklerinin harekâtın ba-

şından itibaren jandarma müfrezeleri tarafından kapatılması Erzincan iline yazılmıştır.

9. Muhabere hizmetleri ve tarama bölgesine intikalde ve tarama sırasındaki iaşe ikmali ayrıca verilen özel talimata göre yapılacaktır.

10. Ordu Karargâhı 4 Eylülde Hozat'a gidecektir"... denmekte idi.

3.Ordu Müfettişi bir yandan da verdiği harekât emrine göre, kıtaların toplanmasından önce haydutların Munzur dağlarına kaçarak gizlenmelerine engel olmak için Çinariç, Üsküpürt istikametlerine giden yolların Munzur tepeler hattı üzerindeki gediklerin 4 Eylül 1938 sabahından itibaren jandarma müfrezeleri ile kapatılmasını ve ordu kuvvetleri buralara geldikten sonra da jandarma müfrezelerinin taburlara yardım etmelerini 4. Genel Müfettişlikten rica etmişti.

Verilen emirlerin uygulanmasına başlanmış olduğu için harekât bölgesindeki emir ve komuta 1/2 Eylül sıfır saatten itibaren 3. Ordu Müfettişliği tarafından deruhte edilmiş, tarama harekâtına ayrılan birlikler yürüyüş hedeflerine ulaşmak üzere 2 Eylül sıfır saatten itibaren harekete geçmişlerdi.

3:4 Eylül 1938 günlerinde; kolordu ve tümen birlikleri günlük yürüyüş hedeflerine varmışlar, Hozat'ta bulunan seyyar jandarma alayının bir taburu Karaoğlan'a, Ordu Karargâhı da 4 Eylül saaat 17.30'da Hozat'a gelmiş bulunmakta idi.

Bu arada; 25'i silâhlı olmak üzere 200 kadar haydutun Munzur suyu kuzeyinde Pirik uşağının 1 km. doğusunda ve Ağzonik bölgesindeki ormanların içinde bulunduğu haber alınmıştı.

5 Eylül 1938'de de: birlikler yürüyüş hedeflerine doğru ilerlemekle beraber, rastlanan bazı haydutlar takip edilmekte ve haydutların bulundukları yerlere dair çeşitli haberler alınmakta idi.

Böylece harekâta tahsis edilen birlikler, 5 Eylül akşamı taramaya başlamak üzere verilen hedeflerine varmışlardı.

6 Eylül 1938 sabahından itibaren emredildiği üzere bütün bölgede tarama harekâtına başlandı. Ve bu arada Mercan deresinde tarama yapan 7. Alay altı haydutu imha etmiş ve bir miktar da silâh ele geçirilmişti.

7 Eylül 1938'de: 8. Kolordu birlikleri 6 /7 Eylül gecesini Hanife - Danzi - Zahor - Dereköy - Kızıl tepe - Pilav Ziyaret - Ekrek - Koçulu

- Kırklar tepe - Yılan dağı hattında geçirdiler ve 12. Tümenden iki tabur, 7 Eylül sabahı Yılan dağı kuzeydoğusunda Deve boynu - Karataş istikametine sürüldü ve bu şekilde birlikler, bölgelerinde tarama harekâtına devam ettiler.

8 Eylül 1938'de yapılan harekâtta:

8. Kolordu: Ağrivan deresi kuzeyinde bulunan 15. Tümen, asıl kuvvetleri ile Kaledere komu - Sarıoğlan batısı - Payamlı - Kızıl komu hattında, ileri sürülmüş müfrezeleri ile Kozluca - Çarhik hattına gelmiş ve Hanife, Danzi deresi ile Amirgân deresi arasında aradığı 23 mağarada hayduta rastlamamışsa da buralardaki yatak vesair eşyayı yakmıştı.

12. Tümen asıl kuvvetleri ile Tagar - Avgölü güney sırtları, Kırklar tepe doğusu, Yılan dağı hattına varmıştı ve Kuvekler tepe grubundan ileri sürülen bir tabur Deve boynu istikametinde ilerlemiş ve bu tümen bölgesinde Tagar deresi doğusunda 13 erkek, 30 kadın ve çocuk yakalanmıştı. Bu arada; Bezan deresi tarandığı sırada beş haydutla yapılan müsademedee ikisi öldürüldü, bunlardan biri Karaballı aşireti reislerinden Gulali oğlu Ali idi.

3. Tümen birlikleri de; tarama yaparak Darboğazbatısında Timnas kuzeyi - Hoyt mezrası - Laç deresi - Haçili deresi güneyi - Kanisork kuzeyi - Sin hattına varmış, 143. Alay yaptığı müsademede altı haydutu imha etmişti.

9 Eylül 1938'de:

8. Kolordu; 15. Tümenin 56. ve 38. Alayları ile Kızılviran - Kızık - Han uşağı deresinin iki tarafından, 7.Alayın 3. Taburu ile de Kaledere komu - Kızık istikametinde taramaya devam etmekteler.

12. Tümen, Ali boğazında arama ve taramaya devam etmekte.

3.Tümen de; kendi bölgesinde tarama yapmakta idi.

Bugün yapılan müsademelerde, 15. Tümenin 56. Alayı Kızılviran bölgesindeki ormanlarda 37 kişilik bir haydut grubunu imha etmiş, kadın ve çocuk olmak üzere 18 kişiyi yakalamıştı. İmha edilenler arasında Şam uşağı aşireti reisi Şeyh Hasan da vardı.

15. Tümenin Akşam Durumu:

56. Alay, Kızılviran köyünün iki tarafında;

38. Alayın bir taburu, Kızık batısında, diğer iki taburu, Hanife tepede;

7. Alay, Kaledere komu doğusunda;

12.Tümen birlikleri de, bugün ali boğazında birçok mağaraları arayarak ateşe vermiş ve bu suretle mağaralarda saklanan birçok haydudu imha etmişti. Ayrıca 35.Alayın 1.Taburu da, aradığı mağaraların birinde 22 haydut imha etti. Bu tümenin akşam durumu:

36. Alay iki taburu ile, Kırklar dağı ile Yılan dağı arasında, bu alayın diğer taburu, Yılan dağının kuzey ve doğusunda;

57. Alay iki taburu ile, 34. Alayın iki taburu, Ali boğazı kuzeyinden Pilav tepe ve Kırklar tepesi istikametlerinde taramaya devam etmektedirler. Seyyar Jandarma Alayının iki taburu, deve boynu ve kuzeyinde;

3. Tümen ise:

11. Alay ile, Keşiş kuzeyi - Bobyezbaba - Karasakal yaylası - Tujik baba - Koz dağ - Hacırek batısı hattına varmış;

3. Alayı ile, Merho deresinde, 3. Seyyar Jandarma Taburu ile de, Harami deresi mağaralarında tarama yapmakta idi.

3.Ordu Müfettişliği, 10 Eylül 1938'de Genelkurmay Başkanlığına sunduğu ayrı bir raporda durumu özetle şöyle belirtmekte idi:

"1. Devam eden taramanın günlük sonuçları raporlarla arz edilmektedir.

2. 9 Eylül 1938 akşam durumu şöyledir:

a. 3. Tümen büyük kısımı ile Munzur suyu doğusuna geçmiştir. Mercan deresi ile güneyindeki bölge Merho deresinin büyük kısmı - Kırmil bucağı bölgesi - Tujikbaba - Karasakal yaylası hattına kadar Kalan deresinin iki tarafı, Kuru deresi ve bu dere ile Darboğaz arası tekrar aranmış ve taranmıştır.

3.Tümen birlikleri bugün vardıkları Harci dağı - Kozdağı - Tujikbaba - Karasakal yaylası - Bobyezbaba- Keşiş kuzeyi hattında yarın (10 Eylül 1938) duracaklar ve bulundukları bölgeler içinde kısa arama taramaya hazırlanacaklardır. Bu yasak bölgedeki haydutlara daha ziyade bu bölge kuzeyinde rastlanacağı tahmin edilmektedir.

b. 8. Kolordu birlikleri, Zeyneltepe kuzeyindeki Dereköy - Maksur

- Karaoğlan batısı Halit pınarı batısı - Bilgeç tepe - Havaçur deresi-Hir oğlu - Yılan dağı - Kırklar tepesi - Koçulu - Aliboğazı güney sırtları - Dereköy çevresi içinde arama ve taramaya gece ve gündüz devam etmektedir.

15.Tümen, Hanife tepe etrafında ve 12. Tümen Aliboğazı bölgesinde faaliyetlerine devam etmektedirler. 15.Tümen dün Kızılviran civarında ve 12. Tümen dün ve bugün Aliboğazında ve Kırklar tepe doğusunda önemli bazı aşiret reislerini ve avenelerini imha etmişlerdir. Bu gece de Aliboğazı'nda önemli müsademelere devam etmektedir.

3. 3. Tümenin Kalan deresi bölgesinde 8.Kolordunun Koç bölgesindeki arama va taramaları işi için 4 - 5 güne daha ihtiyaç görülmektedir. Bu sebeple ordu emir ve komutasını 15 Eylül 1938 sıfır saate kadar uzatılmasına ve Antep'te bulunmaya kesin zorunluk yoksa tarama sonuna kadar Tunceli'de kalmama yüksek müsaade ve emirlerini saygı ile arzederim".

Genelkurmay Başkanlığı aynı gün (10 Eylül 1938) 3. Orduya verdiği cevapta; yapılmakta olan arama ve tarama harekâtının 15 Eylül 1938'e kadar uzatılmasına lüzum hasıl olduğunu, bu sebeple bu tarihe kadar Tunceli'deki emir ve komutanın 3. Ordu Müfettişliği uhdesinde kalacağını ve 16 Eylül 1938 sıfır saatten itibaren 4. Genel Müfettişliğe devredileceğini bildirmekte idi. Bunun üzerine 3. Ordu Müfettişliği birliklere verdiği emirde (özetle):

Harekât süresinin 15 Eylüle kadar uzatıldığını ve emir komuta meselesini belirttikten sonra:

" 8. Kolordu kendisine verilen arama ve tarama görevini 15 Eylül akşamına kadar devam ettirecek ve 15 Eylül akşamı, Bornak- Mirho - Deve boynu - Yukarı Brasor - Boz kıra - Bornak bölgesi içinde;

15. Tümenle Havaçur ve 12 Tümenle Brasor havzalarına intikal edecek ve 13.Tümen emrindeki 57. Alay, 15 Eylül akşamı Hozat'ta, 15. Tümen emrindeki Seyyar Jandarma Alayı Kakbil mezriası - Maksur bölgesinde bulunacak surette hareketini düzenleyecektir.

Kolorduca, iki tümenin ara hattı olarak tespit olunan Koçyeri - Payamlı - Deve boynu - Kurudere hattı uygundur.

143. Alay ile 38. Alayın 1. Taburu, kolorduca verilen talimat da-

hilinde görevlerine devam edecekler ve 15 Eylül 1938 akşamı bulundukları yerlerde kalacaklardır.

7. Alayın 3. Taburu ile 3. Seyyar Jandarma Taburu, 15 Eylül akşamı Pülür'de toplanmış olacaklardır.

143. Alay ve 7. Alayın 3. Taburu, 15 Eylül 1938 akşamından itibaren 9.Tümen emrine gireceklerdi.

15 Eylül 1938 günü, 12. ve 15. Tümenlerle 7. Alayın 3.Taburu istirahat edeceklerdir. 143. Alay Kemah'ta toplanmak üzere15 Eylül sabahı harekete geçirilecek, oradan Erzincan'a hareketi 3.Tümen Komutanlığınca düzenlenecektir.

Seyyar Jandarma Alayı ve bu Alayın Süvari Bölüğü, 15 Eylül 1938'de Amirgân - Kakbil mezriası - Gavga bölgesinde ve 3. Seyyar Jandarma Süvari Bölüğü 15 Eylül 1938 akşamı Pülür'de 9. Seyyar Jandarma Süvari Bölüğü 16 Eylül akşamı Sin bucağının merkezi olan Deşt'te bulunacak tarzda hareketleri kolurduca düzenlenecektir.

Ordu emrinde bulunan 2. Seyyar Jandarma Süvari Bölüğünün takımı, 16 Eylülde Hozat'tan hareket ile Hozat - Deşt - Mameki üzerinden 18 Eylül 1938 akşamı Nazımiye'de bölüğüne katılacaktır.

3. Tümen, 13 Eylülde varacağı hatta, 14 Eylül 1938'de istirahat edecektir. Binbaşı Coşkun Müfrezesi emrindeki seyyar jandarma taburlarından 2.Taburun ve bu tabur süvari bölüğünün yarısı Nazımiye'de, 9. Taburun Deşt'te, 16 Eylül 1938 akşamı bulunacak tarzda hareketleri tümence düzenlenecektir"... demekte idi.

Bir yandan ordunun yapmakta olduğu tarama harekâtı devam ederken, Tunceli asayişini devamlı kılmak için alınması gereken tedbirler üzerinde durulmakta idi. Bu konu ile ilgili olarak Genelkurmay Başkanlığı 13 Eylül 1938'de 4.Genel Müfettişliğin bir önerisine verdiği cevapta (özetle):

3. Ordu manevrası sonunda Tunceli ili ve yasak bölgelerinin korunması ve güvenliği için kararlaştırılan tedbirler arasında:

17. Dağ Tugay Karargâhı kadrosuna kurmay ve levazım heyeti verilerek müstakil tugay kadrosuna çıkarılmasının uygun olacağı;

Yasak bölgedeki harekât ve takiplerin düzgün bir sevk ve idare ile tanzimini sağlayabilmek için 17. Dağ Tugay Karargâhının Hozat'ta bulunarak 4. Genel Müfettişlik emrinde Genel Takip Komutanlığı görevini yapacağı ve Tugayın bu maksada göre teşkiline dair hususlar bildirilmekte idi.

Aynı emirde ayrıca; tarama ve manevralar sonunda bölgede kalması tespit ve tensip olunan jandarma ve ordu birliklerinin takviyesine dair hususlar da vardı. Şöyle ki:

17. Tümenin Malatya'da bulunan dağ topçu taburundan bir batarya, Hozat'taki 17. Dağ Tugay Komutanlığı emrinde bulunacağı kaydedilmekte idi.

6 Eylül 1938'de başlayan arama ve tarama harekâtı, ordu emrine göre bütün ciddiyet ve şiddeti ile devam ediyordu. Ordunun 15 Eylül 1938 akşamı hedefleri için verdiği emre göre birlikler, o tarihe kadar, kendilerine ayrılan bölgelerdeki mağaraları, taş kovuklarını ve bir insanın saklanabileceği her noktayı adım adım aradılar. İstihkâm müfrezesi birçok mağaraları tahrip suretiyle yardımda bulundu ve bu suretle topçu ve piyade ağır silâhları yakın desteğinde yapılan tarama harekâtında birçok mağara ve civarlarında yapılan müsademelerde, içlerinde bazı aşiret resilerinin de bulunduğu yüzlerce haydut imha edildi. Ve bir o kadar da kadın ve çocuk grupları yakalandı. Bu arada yine yüzlerce hayvan, silâh ve cephane ele geçirildi.. Haydutların direndikleri köyler, münferit evler, komlar ve hatta tarla ve meşelikler yakıldı. Böylelikle manevranın bu son safhası da sona ermiş olacaktı.

Manevra sonu dolayısıyla 3. Ordu Müfettişliği 15 Eylül 1938'de yayınladığı emirde:

"10 Ağustosta başlayan 3. Ordu manevrasının 3. safhası 16 Eylül 1938 sıfır saatte sona ermektedir.

Bir kısım birlikleri ile Haziranın ilk haftası ve önemli kısmı ile Temmuzun son haftası içinde harekete başlayan ve Eylül başından itibaren kısım kısım garnizonlarına dönen ve 9. Kolordu ve 3. Tümeni ile de bu akşama kadar harekâtı devam ettiren 3. Ordu birlikleri ile bu safhalara katılmakla 3. Ordu silâh arkadaşlarını şereflendiren ve çetin görevler alan 1. ve 2. Ordu kıtaları her safhada uzun yürüyüşlerde ve manevranın her hareketinde, takdire şayan tahammül, kabiliyet ve başarı göstermişler ve görevlerini başarmakta azami gayret ve kudretlerini sarfetmişlerdir.

Aylarca devam eden manevra safhalarında bütün ordu birliklerinin

sıhhi durumu büyük memnuniyetle kaydolunacak derecede iyi devam etmiş, iaşe çok muntazam ve kuvvetli yapılmış, yıpratıcı hareketlere rağmen teçhizat ve silâh bakımı, harp ve nakil araçlarına itina derecesi iyi bulunmuştur.

Bu güzel tecrübeyi büyük bir iftihar ve sevinç ile tespit ederken, Türk erinin ve Türk subayının yüksek kabiliyetini, Cumhuriyet Ordusunun vatanına ve görevine olan derin bağlılık ve sevgisini ve fedakârlığını en önce belirtmek isterim.

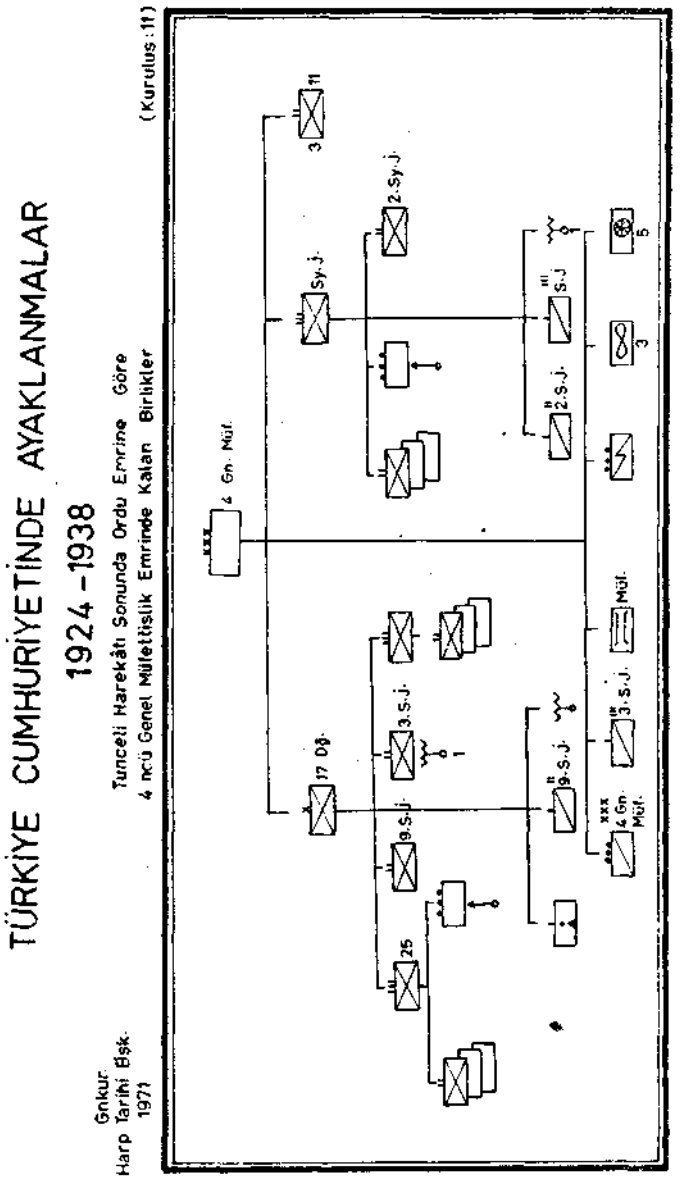
Zorlu ve zahmetil hareketlerin yapılmasına ve görevlerin döküntüsüz, intizam ve ciddiyetle başarılmasında bütün komutan ve subay arkadaşlarının ciddi ve büyük gayretlerini bir an durmayan faliyetlerini, isabetli tedbir ve tertiplerini de gurur ve şükranla ifade ve takdir ederim.

Manevranın her safhasında ordu birlikleri yanında ve içinde görev almış olan jandarma birliklerinin aynı yüksek nitelik ve kudretle, başarıyla görevlerini yapmış, tebrik ve takdire liyakat kazanmış olduklarını gurur ve iftiharla kaydederim. Bunun bütün ordu ve jandarma silâh arkadaşlarıma yürekten sevgi ve teşekkürlerimle bildirilmesini rica ederim" demekte idi.

16 Eylül 1938 sabahından itibaren 3. Ordu Müfettişliğinin 13 Eylül de verdiği emre göre; ordu manevrası 3. safha harekâtına katılan birlikler demiryolu ve kara yürüyüşleri ile esas garnizonlarına dönmeye başladılar ve Tunceli'nin yönetimi Tunceli Vali ve Komutanlığına devredilmiş oldu.

Emir ve komutayı devralan 4.Genel Müfettişlik de bundan sonrası için Tunceli'de asayişi sürdürme bakımından 19 Eylül 1938'de verdiği emirde (özetle):

4. Genel Müfettişlik kuruluşunun (Kuruluş:11) bağlı olduğunu, Dağ Tugayı, seyyar jandarma alayı, Pülümür'deki 11. Alay 3. Taburunun Pertek, Elazığ ve Vertetil'deki kıtalarını bu kuruluşa göre Müfettişliğe bağlı olduklarını belirtmekte ve 17. Dağ Tugay Komutanlığının bundan sonraki başlıca ve özel görevini ana hatları ile bildirmekte ve birliklerin de yapacakları işleri sıraladıktan sonra bulunacakları yerleri ve ne tarzda görev yapmaları gerektiğini açıklamış bulunmakta idi.

3. Ordu Müfettişliğinin Tunceli'de yapılan tedip harekâtına dair verdiği raporda belirttiğine göre; Ordu tarafından Tunceli'de iki defada toplam olarak 17 günde yapılan tarama hareketinde elde edilen sonuç şöyledir:

Tarama bölgesi içinden ölü ve diri 7954 kişi çıkarılmıştır.

4. Genel Müfettişlikten isimleri verilen 101 kişiden 73'ü ele geçirilmiştir.

1019 silâh toplanmıştır.

Bu sonuca göre; Tunceli'nin sükun ve asayiş bakımından durumu şöyledir mütalaa edilebilir:

Tunceli'de ayaklanma tertipçisi olan reis, kolbaşı, şerir ve seyitler ele geçirilmiş ve bölgeden çıkarılmıştır. Bundan sonra Tunceli'de genel bir ayaklanma tertip edecek, halkı teşvik ederek bunu gerçekleştirecek cüret ve böyle bir teşvik ve tehdide uyacak cesaret kalmamıştı.

Yasak bölgelerin idamesi için ayrılan ve Tunceli içinde bırakılan ordu ve jandarma kuvvetleri, bir taraftan faal ve devamlı baskınlarla, hükümet ve halk teşkilleri de diğer taaftan devamlı ve etkili propoganda ve idare ile duruma etkili ve hâkim oldukları takdirde tarama hareketlerinde ele geçirilmeyenler de dehaletten başka çare bulamayacaklar ve böylece hükümet nüfuz ve hâkimiyeti Tunceli'de kurulmuş olacaktır.

Buna boyun eğmek istemeyen birkaç şerir olabilir. Bu gibiler birkaç avene ve yakınları ile çete halinde daha bir süre Tunceli dağlarında saklanmaya ve yaşayabilmek için sarkıntılık yapmaya devam edebilirler. Bu gibiler nihayet kış gelinceye kadar dayanabilirler. İyi haber alma ve kışın dahi devam edecek baskınlarla bu mahdut çeteler dahi kolay ve çabuk elde edilir.

Bu suretle Tunceli, nihayet iki sene içinde tamamen temizlenmiş, emniyet ve asayişi tamamen istikrarlı bir bölge haline getirilmiş olur.

Tunceli halkının bir kısmı çok ilkel ve fakirdir. Dağların aralarında yaşamaktan doğan zihniyet, hükümet kuvvet kudret ve kültürünü bunlara devamlı surette ulaşamamış ve işleyememiş olması, bu halk arasında aşiret ruhunu ve hayatını devam ettirmiş, seyitlerin telkinleri, şerirlerin tehditleri bu halkı ilkelliği ve fakirliği içinde bırakmış ve

ağaya, reise ister istemez uymaya mecbur etmiştir.

Ağa ve reislerin bir kısmı kalkmıştır. Fakat seyitlerin çoğu kalmıştı. Gerek uysal olduklarından dolayı dokunulmayan ağa ve şerirler gerekse seyitler meydanı boş bulurlarsa halkı aynı halde tutmaya devam ederler. Seyitler ağaların telkin vasıtalığını yaparlar. Halkta icra kuvvetini teşkil eder. Bu ihtimali kökünden yok etmek için esaslı tedbir; içeride kalmış olan seyit ve ağaların hepsini Tunceli dışına çıkarmak ve bugüne kadar hükümet ile halk arasında her hayırlı teşebbüsü hâkim bırakan bu kitleyi ortadan kaldırmaktır. Ancak bundan sonra halk hükümeti baş tanır, her icraatını kabul ve tatbik ve onu ilkellikten kurtarmak isteyen Cumhuriyetin kültüründen ve nimetinden istifade eder.

Bu gerçekleşinceye kadar Tunceli'de kuvvet, basiret ve devamlı baskı ile ve mevcut ağa ve seyitlerin nüfuz ve etkileri ile aralıksız mücadele ederek çalışmak gerekir.

Tunceli'de yapılan manevra hareketleri sırasında ilçelerdeki idari ve adlî makamların hareketten önce bu mücadelede tamamen başarılı olmadıkları görüldü.

1938 Haziran başından beri devam eden şiddetlî tarama hareketlerini müteakip asıl kıştırıcı olanların çoğu ortadan kaldırıldığına ve kalanları da korkutulduğuna göre, mücadelenin daha kolayca yürütüleceği tahmin edilir.

İlçelerin memur kadroları münhal bırakılmamak ve görev sahipleri de Tunceli halkından olmak şartı ile seçkin, muktedir olmak ve Tunceli halkını devamlı ve etkili temas ve faaliyetle Cumhuriyete ısındırmak ve alıştırmak da başarı için şarttır.

Ordu Müfettişinin de manevra sonu Tunceli hakkındaki bu mütaalasında belirttiği gibi, orduca yapılan tenkil harekâtı sona ermiş olmakla beraber daha önce hükümetçe kararlaştırılmış olduğu üzere 4. Genel Müfettişlikçe ve yeni bir plan dahilinde takip ve ele geçirilen eşkıya ve zararlı kişilerin tenkiline devam edildi.

EKLER

BAŞBAKAN İSMET PAŞA'NIN GAZİ MUSTAFA KEMAL PAŞA'YA, NASTURİ HAREKÂTININ BAŞLAMASINA KADAR OLAN DURUMU ÖZETLEYEN RAPORU

Ankara, 16 Eylül 1924

Trabzon'da:

Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

1.Tedip harekâtına memur kıtalarımız bugün (16 eylül 1924) sabah harekâta başlayacaklardır.

2.Çölemerik Grubu (Bir piyade alayı, bir kudretli dağ bataryası), Çölemerik'in 15 km. güneybatısındaki Beylan yaylasına gelerek Zap vadisine hâkim olacak.

Beytüşşebap'ın 20 km. güneydoğusundaki 3507 rakımlı tepede bulunan bir piyade alayı ile bir kudretli dağ bataryası ve Beytüşşebap'ın 5 km. kadar kuzeydoğusundaki Elk'te bulunan bir piyade alayı ile bir dağ taburundan ibaret Beytüşşebap Grubu, Nurettin Paşa komutasında Nasturyan yaylasına doğru yürüyerek Aşağı ve Yukarı Tayyarî bölgelerine hâkim olacak.

Beytüşşebap'ın 25 km. kadar güneyinde ve Harbur suyu üzerinde Çelki - Bagoga bölgesinde toplanmış olan 1. Süvari Tümeni, bir kısmı ile Aşağı Tayyarî bölgesine yürüyecek ve büyük kısmı ile Umadiye'den gelen istikametleri gözetleyecek ve örtecek ve Beytüşşebap grubunun ilerlemesini kolaylaştıracaktır. Gruplar arasında civardaki aşiret kuvvetleri de bulunmaktadır.

3. Bu kıtaların ilk hedefi, Harbur ile Zap suları arasındaki Nasturi bölgesine hâkim olmaktır. Bundan sonra Zap'ın doğusuna ve Çal istikametine yürünecektir.

4. İngilizlerle vaki olan temasımız, 1. Süvari Tümenini Hazil suyu batısındaki toplanma yerinden Habur suyu üzerindeki toplanma bölgesine hareketinde sağ yancı olarak ayırdığı bir bölük süvari ve aşiret erlerinden mürekkep kuvvetin İngilizlerin sınır karakolu yaptıkları Birsivi civarına 12 Eylül 1924'te yaklaştıkları vakit bu karakoldan ateş yemelerine karşılık taarruz ederek karakol erlerini tart etmelerinden ibarettir. İngiliz uçakları belki buna karşılık statüko sınırını geçmemiş olan süvari kıtalarımıza taarruz etmişlerdir. Bundan başka İngilizlere ait Banona karakolu erleri de merkezi Banona olan ve ordumuza arzı hizmet eden Güli aşiretleri reisi Sadık Ağa tarafından kıtalarımızın gelmesinden üç dört gün önce ellerinden silâhları tart edilmiştir. Bu olaylardan başka yeni bilgi gelmemiştir.

5. Kıtalarımızın Çölemerik, Beytüşşebap ve Harbul civarında toplanmaları sırasında Bitlis'te bulunan eski milletvekili Yusuf Ziya'ya Beytüşşebap Grubundaki 18. Alay Yaveri ve kardeşi Teğmen Rıza 31 Ağustosta bir telgraf çekmiş ve bunda "emredilen miktardaki meblağı emrinize poliçe etmek üzere cevabınızı beklemekteyim" demiştir. Yusuf Ziya da buna karşılık "Erzurum'a gidiyorum. Miktar tayinine mahal yoktur. Hemen ve süratle para gönderiniz. Muvasalatına bakmayarak Bahattin ve Faik'e bilgi veriniz" diye telgraf çekmiştir. Bahattin, Ziya'nın kardeşidir. Ve Erzurum'da memurdur. Faik damadıdır. Bitliste'dir.

Yusuf Ziya 11 Eylülde Erzurum'dan Faik'e şu telgrafı vermiştir: "Ankara'ya hareketim Rıza'dan para gelmesine bağlıdır. Kendisinden aldığınız malumatı yarına kadar bildiriniz".

Faik 12 Eylülde Ziya'ya şu karşılığı veriyor: Rıza bir hafta önce 300 lira Hacı Mehmet vasıtasıyle çıkardığı halde şimdiye kadar almadığınıza mana veremedim. Koyunları Siirt'e gönderdim. Satılırsa gönderirim. Sıhhatteyiz".

Yusuf Ziya tutuklanmasından sonra da Faik'e şu telgrafı vermiştir:

"Tutukluyum. Ankara'ya gidemeyeceğim. Paraya ihtiyacım kalmadı. Nerede kaldığımı tahkik et".

Yusuf Ziya daha önce Muş ovasında Vartenis köyünde iken Beytüşşebap Grubunun eylülün altıncı günü firar edeceğinden ve Siirt'le Van'ı basacağından söz etmiştir.

6. Beytüşşebap Grubuna dahil olan ve Ziya'nın kardeşi Rıza'nın yaveri bulunduğu 18. Alaydan dört subay ile 400 kadar er de Eylülün 3/4 gecesi firar etmişlerdr.Telgraf muhaberatı ve Yusuf Ziy'nın olaydan önce firar edileceğinden bahsedişi, kıtaların firarı ile dahilde Van, Bitlis, Siirt bölgelerinde ayaklanma tertip etmiş olduğunu ve bu ayaklanma sırasında bizzat Erzurum'da bulunarak ya bizzat mürettip olduğunu gizlemek veya Erzurum havalisinde bu yolda bir dayanak ve iştirak sağlamak istediğini tahmin ettirmiştir. Firarî subaylardan birinin Zaho'da İngilizlere katılmış olması, genel tertibatın İngilizler tarafından alınmış olduğuna ihtimal vermektedir. Adı geçen kimseler kâmilen tutuklanmışlardır.

7. Süvari Tümeninin geçtiği bölgeye, civar Kürt aşiretleri reisleri, Türk kıtalarının ve Türk Hükümetinin tekrar gelmekte olduklarından çok memnun olduklarını ve maiyetleri ile iltihaka hazır bulunduklarını bildirmişlerdir.

8. Boğazlardan denizaltı geçişinin dikkatle gözetlenmesi emredilmiştir.

9. Genel durumda görülen gerginlik henüz olağan ve beklendiği şeklindedir. Bundan fazla bir fevkalâdelik olduğu henüz hissedilmediği gibi özellikle malî ve ticarî durum düşünerek fazla bir telâş göstermek istemedik ve bu fikirle basına da olayları bildirmedik. Seyahatiniz sükûnetle tabiî seyrinde geçmesine her bakımdan önem veriyoruz. Zaten İnebolu'ya gelinceye kadar durumun da daha ziyade aydınlanacağı maruzdur.

BAŞBAKAN
İSMET

NASTURİ HAREKÂTINDA GENELKURMAY BAŞKANLIĞININ, DURUMUN CİDDİYET VE ÖNEMİNİ BELİRTEN RAPORU

Ankara, 23 Ekim 1924

Milli Savunma Bakanlığına

21 Ekim 1924 gün ve Ordu Dairesi 1627 sayılı yazı cevabıdır.

1. Musul meselesi henüz açık ve belli bir şekil göstermemekte ve bu sebeple genel durumdaki belirsizlik devam etmektedir. İngilizler, bir taraftan çeşitli durumlar yaratarak ve siyasî müzakereler hazırlayarak ve tertip ederek vakit kazanmakta, diğer taraftan Irak'ta daha kuvvetli bulunmak hususuna önem vermektedirler. Musul ilinin kuzey kısımlarında sıkıyönetim ilânı, izinli olan subayların Irak'taki kıtalarına süratle yollanmaları, Irak'taki kuvvet sıklet merkezinin Musul'a naklolunması İngilizlerin İran dahilinde de faaliyet göstermekte olmaları bizzat Mütemlekeler Bakanının uçakla Musul'a kadar giderek denetlemelerde bulunması , aynı zamanda Irak Başbakanının da Irak Hükümeti adına Musul'un bütün sancaklarını dolaşması ve denetlemesi ve en son istihbarat cümlesinden olarak kuvvetli bir İngiliz donanmasının Basra'ya hareket ettirilmiş olması, İngilizlerin Musul meselesine pek ziyade önem vermekte olduklarına delâlet eder. Bizim de buna karşılık, yalnız siyasî müzakereler veya herhangi bir siyasî karar sonucuna güvenmek değil, bizzat kuvvetli olmamız gerekir. Ancak bu takdirde duruma hâkim ve hakkımıza sahip olabiliriz.

2.Bugünkü genel durum, Balkan Harbine takaddüm eden siyasî durumu gibi belirsiz olmakta devam ettikçe, memleketin savunma vasıtalarını hazırlamak ve kuvvetini sağlamaktan sorumlu olan Genelkurmay Başkanlığı, silâh altında bulunan herhangi bir sınıf erlerinin terhisine, ne de kanunen askere alınması ve derhal eğitimleri gerekli olan bir sınıf erlerin celbinin ertelemesini uygun göremez.

3. Siyâsi duruma daha ziyade vakıf ve hâkim olan hükümet, genel durumun sakin ve tehlikesiz olduğunu temin eylediği ve kanunen terhise müstahak erlerin terhisine muvafakat ve 318 doğumlu ikinci tertip erlerin celp edilmemesini onayladığı takdirde, Genelkurmayca hükümetin kararına göre hareket olunacağını arz eylerim efendim.

İmza
FEVZİ

TUNCELİ KANUNU ÖZETİ

25 Aralık 1935'te çıkarılan 2884 sayılı Tunceli İlinin İdaresi Hakkındaki Kanuna göre; Tunceli iline korgenaral rütbesinde bir zat vali ve komutan seçilir ve kendisi aynı zamanda teşkil edilen 4. Genel Müfettişliğin de Genel Müfettişidir.

İdarî yetkiler:

Vali ve komutan, bakanların haiz oldukları bütün yetkileri haizdir.

Vali ve komutan, lüzum gördüğü takdirde ili teşkil eden ilçe ve bucakların hudut ve merkezlerini değiştirir.

Vali ve komutanın inhası üzerine, ilin ilçe kaymakamlıkları ve bucak müdürlüklerine muvazzaf subay atanabilir.

Vali ve komutan, adliye memur ve kâtipleri hakkında Hâkimler Kanununun hükümlerine göre bunların amirleri tarafından verilebilecek cezaları dahi uygulamaya yetkilidir.

Vali ve komutan, lüzum gördüğü belediyelerde başkanlık görevini kaymakamlara ve bucak müdürlerine verebilir.

Adlî Hükümler:

Cumhuriyet savcıları hazırlık tahkikatında hâkimlerin haiz oldukları yetkileri kullanırlar.

Cumhuriyet savcıları ilk tahkikata lüzum görmedikleri işleri iddianame ile doğruca mahkemeye verebilirler. İlk tahkikat icrası kanunen mecburî olan suçlarda dahi savcılar bu yetkiyi kullanabilirler.

Dava açılması izne bağlı olan işlerde izin verme yetkisi vali ve komutanındır.

Hâkimin reddine dair dileğin kabul edilmemesine dair kararlar kesindir.

Hazırlık tahkikatında yapılan tahkik işleri, ilk tahkikatta tekrarlanmaz.

İlk tahkikatın açılması kararına itiraz edilemez.

Cumhuriyet savcısının iddianamesi sanığa tebliğ edilmez.

İlk tahkikat sırasında verilen tutuklama kararlarına sanık tarafından itiraz edilemez.

Duruşmada Cumhuriyet savcısının muvafakatı ile şahitlerin hazırlık veya ilk tahkikatta tespit edilen ifadelerinin okunması ile yetinilebilir.

Vilâyet içindeki ceza mahkemelerinden verilen hükümler temyize tabi olmayıp kesindir.

Çeşitli Yetkiler:

Vali ve komutan, emniyet ve asayiş bakımından lüzum görürse il halkından olan fertleri ve aileleri il içinde bir yerden diğer bir yere nakletmeye ve bu gibilerin il içinde oturmalarını menetmeye yetkilidir.

Vali ve komutan, herhangi bir şahıs hakkındaki takibatın ertelenmesine ve cezaların teciline yetkilidir. Bu erteleme ve tecil zaman aşımı işlemine mani olmaz.

İdam hükümlerinin vali ve komutan tarafından teciline lüzum görülmediği takdirde infazı emrolunur.

Tunceli ili içinde oturanlar; Elazığ, Malatya, Sıvas, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Bingöl illerine geçerek Türk Ceza Kanununun bu kanunla tespit edilen suçlarını işledikleri takdirde, işledikleri suç Tunceli ili içinde işlenen suçlarla irtibatlı ise, bunlar ve bunlara yataklık edenler Tunceli ..... makam ve mahkemelerce bu kanundaki usule göre takip ve muhakeme olunurlar.

Bu kanunun hükümleri mukabiline şamildir.

Bu kanunun neşri tarihinden 1 Ocak 1940 tarihine kadar geçerli olacaktır.

31 Aralık 1935

Not: Bu kanun hükümleri, sonradan çıkarılan muhtelif kanunlarla 1946 yılı sonuna kadar uzatıldı.

1937 YILINDA YAPILAN
TUNCELİ TENKİL HAREKÂTINA DAİR
BAKANLAR KURULU KARARI
GAYET GİZLİDİR
KARAR

4 Mayıs 1937

Başvekâlet
Kararlar Müdürlüğü
Sayı:

Son günlerde Tunceli'de vukua gelen hadiselere dair raporlar 4 - 5- 1937 tarihinde Atatürk'ün ve Mareşal'in huzurları ile tetkik ve mütalaa edilerek aşağıdaki sonuca varılmıştır:

1. Toplanan kuvvetlerleNazımiye, Keçizeken (Aşağı Bor), Sin, Karaoğlan hattına kadar, şedit ve müessir bir taarruz hareketi ile varılacaktır.

2. Bu defa isyan etmiş olan mıntıkadaki halk toplanıp başka yere nakil olunacaktır. Ve bu toplanma ameliyesi de köylere baskın edilerek hem silâh toplanacak, hem de bu suretle elde edilenler nakledilecektir.. Şimdilik (2000) kişinin nakli tertibatı hükümetçe ele alınmıştır.

Mülâhaza:

Sadece taarruz hareketiyle ilerlemekle iktifa ettikçe isyan ocakları daimî olarak yerinde bırakılmış olur. Bunun içindir ki, silâh kullanmış olanları ve kullananları yerinde ve sonuna kadar zarar veremeyecek hale getirmek, köyleri kâmilen tahrip etmek ve aileleri uzaklaştırmak lüzumlu görülmüştür.

Not: Malatya'dan ve Ankara'dan gönderilen kuvvetlerin cepheye

varsıl olmaları ve cephedeki kuvvetlerin ufak tefek talimleri ve istirahatları ve bundan başka Diyarbakır'dan gelecek taburun tavzifi, bütün bunlar düşünülerek bir hafta sonra yani 12 Mayısta ileri harekete başlanabileceği anlaşılmaktadır.

Not: Paraya acımaksızın içlerinden çok adam kazanıp kullanmaya çalışmak lâzımdır.

Aslı gibidir
İmza

İKİNCİ TUNCELİ TENKİL HAREKÂTI SIRASINDA 4.GENEL MÜFETTİŞLİKÇE YAYINLANAN BİLDİRGE

Ovacık Kazasının Lertik, Mercan ve Birman Mıntıkalarında Oturan Kalanlı Halka

1. Halkı fukaralıktan ve cahillikten kurtarmak için hükümetin Tunceli'nde yapmakta olduğu iyi işleri her gün öğreniyorsunuz. Bu güzel ve hayırlı işleri kendi menfaatleri için zararlı sanan bazı boş kafalı zalimler, içinizden bir kısım cahilleri yalan ve iftiralarla kandırarak Mansuluşağı köyünde ve diğer askere tüfek sıkmak ve masum halkın mal ve davarlarını zorla almak gibi suçlar yaptırdılar. Bu suç yüzünden cahilleri hükümetten uzak bulundurmak suretiyle fakir fukaranın canını, ırzını ve malını kendi keyifleri için istedikleri gibi kullanmak istediler. Bu sebeple hükümet zalimlerin zulümlerine son vermek ve masum halkı onların elinden ve şerrinden kurtarmak için asker getirmiş bulunuyor. Görüyorsunuz ki, dört tarafınızı asker sarmıştır ve harekete geçecektir. Maksadımız yalnız suçluları ve bilhassa elebaşıları uslandırmaktır.

Bunun için:

a. Zorla ve cahillikle düşünmeden suç yapmış olanlar, canlarını, çoluk ve çocuklarını kurtarmak için hükümetin adaletine güvenerek gelip teslim olsunlar. Bunlar kendileri gelip teslim olmazlarsa gönülleri ile suç yapmış sayılacaklarından behemehal takip edilecek ve ele geçirileceklerdir. O zaman çok ağır ceza göreceklerdir.

b. Bu suçlular, kendilerini zorla felâkete sürükleyenleri ölü veya diri yakalayıp hükümete veya askere teslim ederlerse cezadan kurtulmakla beraber mükâfat da alırlar.

2. İçinizde suçsuz olanlar çoktur. Asker suçluları ararken bu suçsuz halkın zarar görmemesi için suçlulardan ayrılıp çoluk çocukları ile beraber Pülür'deki kaza merkezine gelsinler. Hükümet, geçen senelerde olduğu gibi bunlara da şefkatini esirgemeyecektir.

3.Hükümetin bu son sözünü yerine getirmeye mani olanların günah ve vebali kendi boyunlarında kalır.

İKİNCİ TUNCELİ TENKİL HAREKÂTI SIRASINDA 4.GENEL MÜFETTİŞLİKÇE YAYINLANAN DİĞER BİR BİLDİRGE

Gözünüzle görüyorsunuz ki, askerlerimiz Bobyezbaba, Koz dağı, Dolubaba, Azizabdal ve Zel dağını tutmuş, her taraftan ve yakından sizi çember içine almıştır. Tayyarelerimiz de üstünüzde dolaşıyor ve ne yaptığınızı görüyor. Birkaç akılsızın yalan sözlerine aldanarak onlara uydunuz. Evinizden, tarlanızdan ayrılarak korku, heyacan, zahmet ve ızdırap içinde sefil ve aç bir halde çukur yerlere ve havasız karanlık mağaralara çoluk, çocuk ve hayvanlarınızı götürdünüz. Açlık ve sıcaktan bunlar arasında hastalık çıkacaktır. Bu yerlere sığınmakla takipten kurtulacağınızı mı sandınız. Kahraman askerlerimiz güvendiğiniz dağları aştı ve her tarafa girip çıktı, en son sığındığınız yerlere girmek için hazırdır. Fakat devlet, evlâtlarına kıymaz. Onlara hiçbir zaman fenalık yapmak istemez. İtaatsizlik yapan evlâdını döğerken de yüreği acır. Sizin de yaptığınıza nedamet ettiğinizi ve pişman olduğunuzu biliyoruz. Sizi felâkete sürükleyenlere kızdığınızı ve beddua ettiğinizi işitiyoruz. Size ve bilhassa çoluk ve çocuğunuza çok, hem pek çok acıyoruz. Bu azaptan ve sefaletten kurtulmak için yegâne çare devletin kucağına dehalet edip gelmektir. Akıllı olanlar bu işe hemen giriştiler ve şimdi Erzincan'da, Pülümür'de Nazımiye'de, Mazkirt'te ve Ovacık'ta rahat ve huzur içinde oturuyorlar. Hükümet, kendi sözünü dinleyen evlâtlarına daima iyilik yapar. Bugünkü perişan halinize son verip takipten ve ağır cezadan kurtulmak istiyorsanız işte size son nasihatımızı ve şefkatli sözümüzü tekrarlıyoruz. Eğer çoluk ve çocuğunuza acıyorsanız siz de bizim gibi düşünürsünüz ve yaparsınız. Gelip dehalet edenler ızdırap ve zahmetten kurtulurlar. Gelmeyenlerin üzerine askerimiz yürüyecek ve tayyarelerimiz uçacaktır. Bunların hepsi yakalanıncaya kadar arama devam edecektir.Takipten kimse kurtulamayacaktır.

Kurtuluş ve selâmet yolu devletin kucağına iltica edip şefkat istemektir. Hükümete ve askerlere çabuk dehalet ediniz ve sefaletinize son veriniz. Dehalet eden ere iyi bakılması için merkezlere emir verilmiştir.

Koçuşaklılar birkaç cahilin yaptığından çabuk pişman oldular ve hükümetin şefkatına dehalet ettiler ve takipten kurtuldular. Şimdi köylerinde rahat oturuyorlar.Eşkıyalığa karışmamış olanlar köylerinde iş ve güçleri ile meşgul bulunuyorlar. Bu akıllı Tuncelililerin hali size örnek olsun.